

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DE DANSKE
TRÆERHVERV

DE DANSKE TRÆERHVERV

FAGLIG, BIOGRAFISK HÅNDBOG FOR DE ORGANISEREDE
ERHVERVSDRIVENDE INDEN FOR HANDEL, HÅNDVÆRK OG INDUSTRI
I TRÆ- OG TØMMERERHVERVENE I DANMARK

Udarbejdet i samråd med erhvervenes institutioner og organisationer

FAGLIG REDAKTØR:

KONTORCHEF, CAND. POLIT. TAGE UHRSKOV,
Håndværksrådet

BIOGRAFISK REDAKTION:

FORLAGET LIBER A/S
ved redaktør Jørgen Lundø

BIND I

FORLAGET LIBER A/S

København 1958

Redaktionskomité:

DIREKTØR H. BACK,
Træindustriens Fabrikantforeninger

SNEDKERMESTER N. HØYBERG-LARSEN,
formand for Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre

TØMRERMESTER CHR. NIELSEN,
Centralforeningen af Tømrermestre i Danmark

TØMRERMESTER KARL NIELSEN,
Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Byggefagene
i Danmark

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	7
TRÆERHVERVENES HISTORIE . . . . . <i>magister HANS LASSEN, Nationalmuseet</i>	9
TRÆHÅNDVÆRKEREN PÅ DEN DANSKE SKUEPLADS . . . . . <i>professor, dr. phil. TORBEN KROGH</i>	50
KUNSTEN OG TRÆETS FOLK . . . . . <i>magister HANS LASSEN, Nationalmuseet</i>	69
TRÆMÆND — OG DOG! . . . . . <i>ordbogsredaktør, mag. art. KAJ BOM</i>	106
REJSENDE TRÆHÅNDVÆRKERE . . . . . <i>arkivar, cand. mag. ANDREAS JØRGENSEN</i>	114

DE PRODUCERENDE ERHVERV

TRÆINDUSTRIEN . . . . . <i>kontorchef O. KRING, Fællesrepræsentationen af danske Savværker og Trævarefabrikker</i>	141
SNEDKERFAGETS STILLING OG DETS PROBLEMER I DAG . . . . . <i>oldermand, snedkermester A. J. IVERSEN, Københavns Snedkerlaug</i>	151
TØMRERFAGET . . . . . <i>oldermand, kreditforeningsdirektør, tømrermester GEORG STRIGEL NIELSEN, Københavns Tømrerlaug</i>	168

HANDELEN

TRÆLASTHANDELEN I DANMARK . . . . . <i>direktør, konsul JOHS. GRØNBORG, Trælasthandlerunionen og Foreningen af jydsk Trælasthandlere</i>	179
HÅRDTTRÆS- OG FINERHANDELEN . . . . . <i>kontorchef V. BECK, H.D., Fællesforeningen for Oversøisk & Haardttræ-, Finer- og Krydsfinerbranchen</i>	189
DEN DANSKE MØBELEKSPORT . . . . . <i>fabrikant Sv. CHRISTOFFERSEN, Møbelfabrikantforeningen</i>	204

JURA OG ØKONOMI

TRÆ, TØMMER OG JURA	211
<i>højesteretsagfører POUL HJERMIND og landsretssagfører JØRGEN DAMGAARD</i>	
REGNSKAB OG KALKULATION	220
<i>bogføringskonsulent, revisor M. G. BERTELSEN, Teknologisk Institut</i>	
DEN ERHVERVSMÆSSIGE BESKATNING VED ET VENDEPUNKT	230
<i>fuldmægtig, cand. jur. JØRGEN WERNBERG, Erhvervenes Skattesekretariat</i>	

FORSKNING OG FORSØG

TEKNISK FORSKNING OG FORSØG INDEN FOR TRÆBRANCHEN	239
<i>professor P. MOLTESEN, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole</i>	
TRÆETS BETYDNING SOM RÅSTOF I SAMFUNDSHUSHOLDNINGEN	255
<i>professor NIELS K. HERMANSEN, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole</i>	
TRÆ OG BYGGERI	274
<i>arkitekt LASSE FREIESLEBEN, M.A.A., Statens Byggeforskningsinstitut</i>	

DEN OFFENTLIGE ADMINISTRATION	285
---	-----

UNDERVISNINGSANSTALTER OG FORSKNINGSINSTITUTTER	301
--	-----

HOVEDORGANISATIONER	329
-------------------------------	-----

BRANCHEORGANISATIONER OG FAGFORBUND

A. HANDELSORGANISATIONER	347
B. HÅNDVÆRKEETS ORGANISATIONER	359
C. INDUSTRIENS ORGANISATIONER	389
D. DIVERSE ORGANISATIONER	397
E. FAGFORBUND	401

FORORD

DE DANSKE TRÆERHVERV er en faglig biografisk håndbog for de organiserede erhvervsdrivende inden for handel, håndværk og industri. Værket bringer en fremstilling af de danske træerhvervs historiske baggrund, organisatoriske opbygning og nuværende samfundsmæssige status.

Problemer af ren teknisk og håndværksmæssig karakter er holdt uden for dette værk, idet der her må henvises til allerede foreliggende håndbøger og specielle værker.

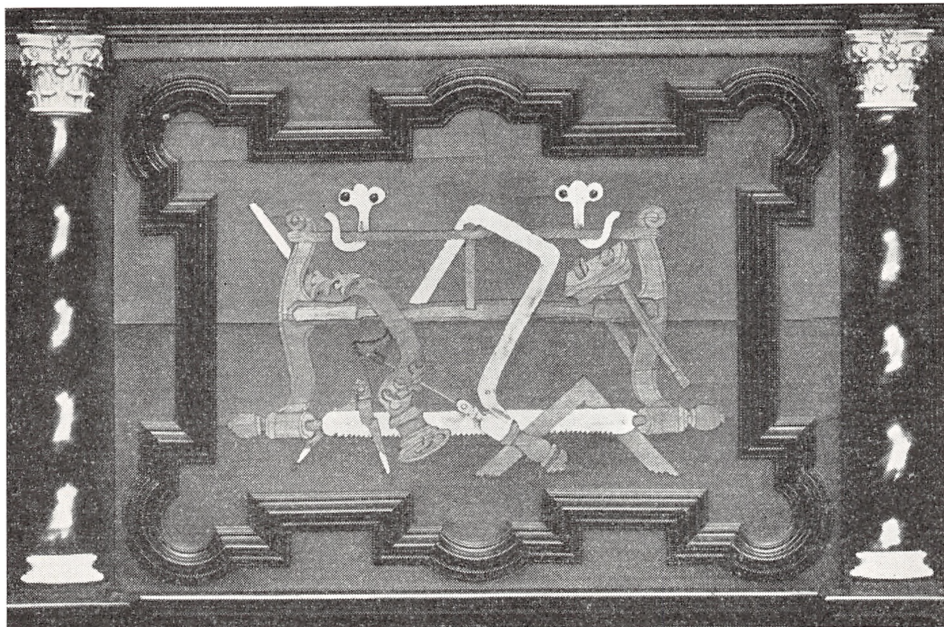
Redaktionen har søgt at påvise de forskellige træfags samspil inden for træerhvervene og belyse erhvervenes stilling inden for kultur, handel, håndværk, industri, jura, økonomi samt videnskab og forskning.

Værket er opdelt i to bind, et fagligt og et biografisk. Det faglige bind er inddelt i ni hovedafsnit. Stoffets faglitterære lødighed er kontrolleret af en redaktionskomité bestående af kyndige fagfolk. Redaktionskomitéens sammensætning er nævnt andet sted i nærværende bind.

Værkets andet bind indeholder udelukkende en faglig, biografisk registrering af de organiserede erhvervsdrivende inden for de forskellige danske træerhverv samt enkeltpersoner i ansvarlig gerning med kulturel eller økonomisk tilknytning til disse erhverv. Dette materiale er redigeret af Forlaget Liber A/S i samarbejde med de lokale organisationer og institutioner. Angående retningslinierne for redaktionen af det biografiske materiale henvises til det særlige forord i andet bind.

Redaktionen retter en tak til alle de myndigheder, institutioner og enkeltpersoner, som gennem beredvillig hjælp har muliggjort forsøget på at skabe en pålidelig og nyttig faglig biografisk håndbog for de danske træerhverv.

De københavnske snedkersvendes lade fra 1679 er fineret med skildpadde og ibenholt, og inden for en ramme af forkrøppede lister er værktøjet afbildet, udført i indlægning. Laden var et af laugets fornemste symboler. Her gemtes de vigtigste papirer. Der blev ofret meget arbejde på den. Og det er rimeligt, at håndværkernes lade viser deres duelighed. (Nat. Mus. fot.)

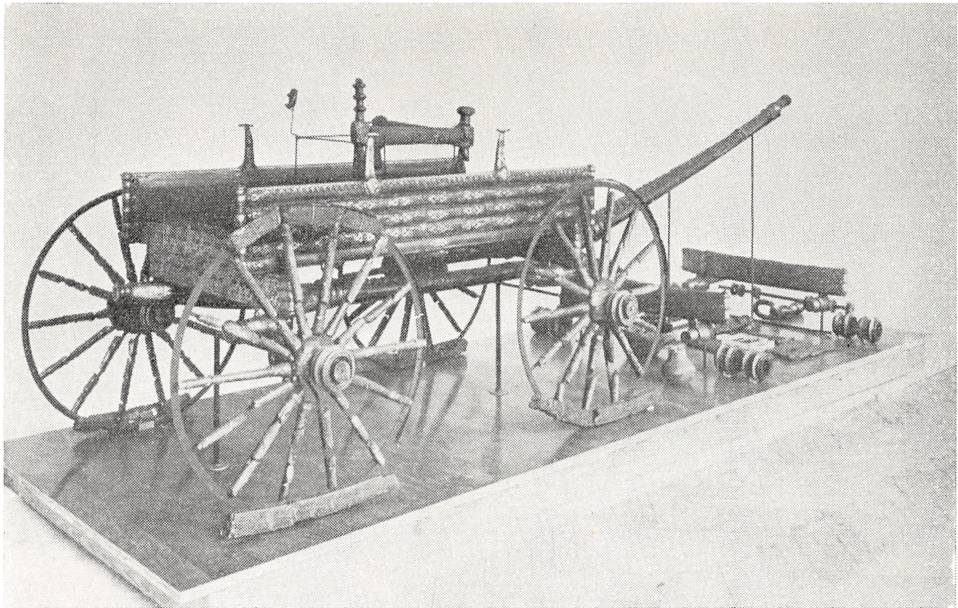
TRÆERHVERVENES HISTORIE

Af magister *Hans Lassen*.

På de følgende sider er givet en skitse af træerhvervenes historie. Hvert enkelt har for længst fået *sin* skrevet; de grundlæggende er arbejder af C. Nyrop — her skal kun nævnes hans bog om *Kjøbenhavns Tømmerlaug* 1887. Prototypen for disse fremstillinger er laugenes historie skrevet på grundlag af love og laugsprotokoller. En redegørelse for samspillet mellem fagene er sjældent forsøgt, så lidt som en sammenstilling af lovgivningen med kulturbaggrunden og det virkelige liv. Skitsen her er et forsøg i den retning.

FØR HÅNDVÆRKET BLEV ORGANISERET

Skov har dækket Danmark, da de første mennesker kom til landet for 5000-6000 år siden. Og Danmark var dækket med skov til henimod slutningen af middelalderen. Skov måtte ryddes for at mennesker kunne bo her. Menneskene kæmpede mod skoven. Vore forfædre har brugt træ i tusinder af år. Kulturen steg, sten blev afløst af bronze, og bronzen blev fortrængt af jernet. Men hele tiden blev træet brugt: til redskabernes håndtag og skafter, til boliger og både.

De ældste bevarede vogne i Norden, Dejbjergvognene. De to firhulede vogne blev århundreder før vor tidsregnings begyndelse skilt ad og lagt i en mose som offer til guderne. 1881 og -83 blev de fundet i Dejbjerg mose mellem Skern og Ringkøbing. Det er pragtvogne af eg, ask og bøg, prydet med bronzebeslag. Man har gættet på, at på vognene kørtes et gudsbillede for at bringe frugtbarhed rundt. Efter kørslen blev vognene vasket, og de tjenstgørende trælle blev druknet. (Nat. Mus. fot).

Båden, dannet af en udhulet træstamme, har været brugt af de første mennesker, og sådanne både er blevet lavet lige op til midten af forrige århundrede. I den store Åmose i Midtsjælland har man fundet tildannede træstykker — stammende fra stenalderen — de har måske været dele af træskelettet til en med skind overtrukket båd. Flintøksets skaft var af træ, og stenalderfolkernes kastekøller var af træ, af løn eller navr.

De ældste huse, vi kender her i landet, små hel- og halvrunde huse ved Troldebjerg på Langeland, havde vel vægge klinet af ler på fletværk af grene, men tagene blev båret af stolper i væggene og stolper midt i huset.

Den ældste plov, arden, der kendes fra omkring 1000 f. Kr., var også af træ.

På bronzealderens helleristninger, indhuggede billeder i store klippeflader eller store sten, heller, kendt navnlig fra det sydlige Sverige, ses slanke både med stødvæddere for og agter, bemandede med mange roere, der førte løse padleårer.

På Nationalmuseet kan vi den dag i dag se de svære egekister, som menneskene i den ældre bronzealder jordede deres døde i. Det er kun svære egestammer, flækkede på langs og udhulede, men magtfulde i al deres enkelhed.

I jernalderen, hvor man med det nye metal fik mere magt over træet, kunne det udnyttes langt bedre. Man lærte at tilhugge tømmer til husbygning. Huse

med lervægge var der vistnok flest af, men der er i Vestjylland fundet spor af huse med lodrette, tætstillede planker, det er stavværksteknikken, som holdt sig i mere end tusinde år frem i tiden.

Hjul havde man kendt allerede i bronzalderen, brugt både til tohjulede kærre og firhjulede vogne. De pragtfuldeste vogne fra Danmarks oldtid er de to firhjulede ceremonivogne af asketræ, der 1881 og 1883 blev fundet ved Dejbjerg, den lille stationsby sydvest for Ringkøbing. De høje hjul har nav og eger. Dekorationen er beslag af bronze.

Den ældste båd, man kender her i Norden, er båden fra Hjortspring på Als. Den er fra begyndelsen af jernalderen, fra omkring 300 f. Kr. Den er ca. 14 m lang og den største bredde er 2 m. Den er samlet af fem brede, men tynde planker af lindetræ, syet sammen med stærke snører over et spinkelt træskelet af tynde, parvist samlede hasselkæppe. Den blev padlet frem og havde en styreåre i bagstavnen. Det er — som man forstår — en ret primitiv bådtype. Men med den båd, der 600 år senere blev nedsat i Nydam Mose i Sundeved, er skibsbyggeriet nået et langt stykke frem. Den kom for dagen i 1859 og findes nu i museet på Gottorp slot i Slesvig. Den er knap 23 m lang og godt 3 m bred. Den er af egetræ, men det vigtigste er, at den er klinkbygget, dvs. at plankerne er samlet med jernnagler, idet de øvre planker, »bord«, går ud over de nedre, ligesom tagsten ligger over tagsten, og beskytter hinanden. Men det er en svaghed, at der ikke er nogen rigtig køl. Den er blevet roet med årer — i alt 15 par — og som ror fungerede en styreåre.

EN STORHEDSTID

Vikingskibe og vikingekaserner.

Tømmerarbejdets storhedstid i Danmark er vikingetiden. Vikingetiden var en stor tid og en hård tid. Kunsten nåede en selvstændighed og overlegenhed, som den aldrig har nået igen. Vikingerne — handelsmænd og røvere, alt efter hvad situationen krævede — var hårde halse, men fremragende organisatorer. Deres skibsbygningskunst var overlegen. Vikingerne sejlede overalt.

Nordmænd og navnlig svenskere drog østpå, over Østersøen og ad de russiske floder til den østromerske kejserstad, Byzans, som de kaldte Miklagård (nu Konstantinopel eller Istanbul). Og nordmænd og danske sejlede vesterud, til England og Normandiet, ja gennem Gibraltar, helt til Sicilien. Overalt grundede de fastopbyggede riger.

Deres skibe var i reglen et par og tyve meter lange og ca. tre meter brede, var klinkbyggede, med 7 planker på hver side af kølen. Plankerne var samlede med nagler. Skibene førte sejl. Stævnen havde dragehoved og langs siderne var der skjolde. På en mærkelig måde har vi bevaret et billede fra en skibs-

Vikingetidens arbejdsplads for skibsbyggeri lå på stranden ud for den skov, hvor træ toges. Der brugtes ikke sav, kun økser af forskellig størrelse. Bordene huggedes ud af stammer. Skibene var klinkbyggede. Billedet er et udsnit af det lange, smalle tæppe, Bayeux-tapetet, der i slutningen af 11. århundrede blev syet af Vilhelm Erobrerens (1027–87) dronning til minde om hans sejrige tog i 1066, da han erobrede Englands krone. Tæppet blev brugt til prydd for domkirken i Bayeux i Normandiet. (Nat. Mus. fot. efter kopi på Frederiksborg).

byggerplads omkring år 1100. Og i det store og hele svarer situationen vel til århundrederne før.

Billedet er en scene fra et broderi, det såkaldte Bayeux-tapet, der blev syet for at mindes Vilhelm Erobrerens tog mod England i året 1066, da den dristige hertug fra Normandiet erobrede Englands krone. Tapetet skildrer hele togtet, i alle enkeltheder. Blandt andet hvorledes flåden bygges. Værktøjet er økser af forskellige typer med længere eller kortere æg. Man ser blandt andet, hvorledes en planke bliver hugget til. Planken er lagt op i et træ, der er hugget af lige over, hvor det tvejer ud, og tømreren sidder overskrævs og hugger løs; sav brugtes ikke! En stabel planker ligger ved siden af ham.

De stolte, overlegent udførte vikingeskibe, bygget af dygtige skibsbyggere, af *stafnasmidvir*, der forarbejdede køl og stævn, og *filungar*, der udførte beklædningen, er fornemt håndværk. Ofte var de smykket med skønt billedskærerarbejde. Selve klinkbygningen er Nordens selvstændige indsats i skibsbyggeriets udvikling.

Det kan i denne forbindelse nævnes, at en svensk forsker Erik Lundberg i sin store bog, *Byggnadskonsten i Sverige i Medeltiden*, har opstillet den teori, at gotikkens bygningskunst, hvis inderste væsen er en klar pillekonstruktion, meget nært beslægtet med bindingsværkkonstruktion, er opstået i Normandiet

og har sine rødder i normannernes — d. v. s. vikinge-efterkommernes — overlegne tømmerkonstruktioner. Således kan man — hvis Erik Lundberg har ret — se gotikkens arkitektur, oven i købet hvor den skød de skønneste blomster: i Nordfrankrig og England, som rundet af Nordens fornemme, konstruktive kunst i vikingetiden.

Den klare systematik, den udprægede ordenssans, det fremragende organisationstalent, der har været karakteristisk for vikingerne, og som viser sig deri, at de var i stand til at danne store levedygtige riger rundt om i Europa, kommer i det små frem i deres tømmerkonstruktioner.

Den overlegne præcision ses tydeligt i fæstningen Trelleborg ved Slagelse. Hvor to åer, Vårbyå og Tudeå, mødes mellem Slagelse og Store Bælt, ligger den matematisk nøjagtigt cirkelrunde borgvold.

Inden for borgvolden havde tømrerne opført 16 lige store huse, samlet fire og fire om hver sin firkantede gårdsplads på hver sin fjerdedel af den cirkelrunde fæstningsplads. Husenes langvægge var buede — men gavlene glat afskårne. De buede ydervægge har været bygget som palisader, sat af lodrette, svære, kløvede egeplanker. Man mener, at Trelleborg-husene må have været bygget af svære notplanker og — mellem dem — spinklere fjerplanker.

Man har tænkt sig Trelleborg-husene med buede tage. De seksten huse inden for ringvolden og fem huse, ganske mage til, i en forborg, har lignet vældige skibe med kølen i vejret. Tømrerens målenhed har været den romerske fod, der er 29.5 cm. Hvert hus er 100 romerske fod — 29.5 m — langt. Hvert af husene inden for ringmuren har kunnet rumme ca. 75 mand, det vil sige besætningen på et langskib.

Trelleborg er et vidnesbyrd om vikingetidens højtstående tømrerarbejde. Og her må man huske på, at borgen ikke er et enkeltstående fænomen. Tværtimod! Der har i hvert fald været lignende kaserner ved Limfjorden, det langt større Aggersborg, og ved Mariager fjord Fyrkat. For ikke at tale om det sagnomspundne Jomsborg på den anden side af Østersøen. Vikingetidens tømrer har været en højtstående håndværker, der har mestret at bygge både huse og skibe. Han har arbejdet præcist, systematisk og omhyggeligt efter forudlagte og velovervejede planer.

De første kirker byggedes her i landet samtidig med at de sidste vikinge-skibe og -borge blev opført, omkring år 1000. Den ældste kendte kirke inden for det daværende kongerige Danmarks grænser er Sct. Maria Minor i Lund. Det var naturligt, at de første gudshuse blev bygget af tømreren. Vel byggede man i de store lande mod syd af sten, men herhjemme var de stolte vikinge-høvdinge vant til at lade bygge af træ.

Sct. Maria Minor, der kan være jævn gammel med, måske lidt ældre end Trelleborg, er også en stavbygning. De lodrette, kløvede egeplanker er gravet

ned i jorden. Plankerne er glathugne på indersiden og hugget svagt hvælvede på ydersiden. Kanterne har noter, og plankerne samles to og to med en løs fjer. Oventil har plankerne sikkert været samlet af et hammerbånd. Disse træbygninger fra vikingetiden og den første kristne tid har sikkert været prydet med udskæringer og dertil malet. Mellem 1000 og 1050 byggede tømrere en kirke, der nu er totalt forsvundet med undtagelse af et stykke af hammerbåndet. Stykket blev fundet 1887 i fyldet i kormuren i Hørning kirke ved Randers. Trækirken har været et smukt bygningsværk. Den har været opført som en stavbygning, hvor de lodrette planker har været notet ind i hammerbåndet. Hammerbåndet har foroven en fremspringende, skarptsnoet rundstav med skråt opad- og udadvendt not, der har fastholdt et skråt vindbræt. Huset har haft hjørnestolper af rektangulært tværsnit. Overskramningen for lofts-bjælken viser, at kirken har haft et tæt bjælkelag. Megen omhu har været ofret på bygningen.

Efter fund af bjælkestykker, fundet i andre kirker, f. eks. et stykke fra Framlev, tør vi måske gætte, at vinduerne har været små rundbuede glugger, ikke bredere end at de har kunnet hugges ud i en enkelt planke. På ydersiden har hammerbåndet været udskåret med en drage eller »orm«, skåret — som vi kender fra vikingetidens udsmykninger — så dens krop slynger sig i åbne knuder og sløjfer. Dertil har den været malet i stærke farver: på den sorte bund slynger sig den tynde gule slange med en nakketop, der er rød som øje og tunge. På rundstaven, der har båret vindbrættet, er der malet røde og sorteskråbånd. Hvis hele kirken har været lige så rigt udsmykket som dette højtsiddende og af tagskægget næsten skjulte hammerbånd — og det er der ingen grund til at tvivle om — har den været et smukt hus, et godt stykke tømmermandsarbejde, som bygherren har fundet værdigt til rig og festlig udsmykning.

Men desværre er der så lidet bevaret af vikingetidens og den første kristne tids tømmerarbejde. Vi ved, at der i 10. århundrede blev bygget træhuse i Hedeby: jordgravne planker sat op i uregelmæssige fag — ca. 0.5 m brede — og fagene lukket med vandrette planker, slået fast på de lodrette med trænagler. Det var huse for købmænd og håndværkere, og de har været små og enkle. Vi ved, at der samtidig og i det følgende århundrede er blevet opført både små og store kirker. Harald Blåtand lod bygge en trækirke i Roskilde. Og St. Albans kirke i Odense, hvor Knud den Hellige blev dræbt af oprørerne i 1086, var også af træ. I den ordrige beretning, som munken Ælnoth forfattede på latin i St. Knuds Kloster i Odense omkring 1120, står der, at oprørerne så kongen ligge på knæ og bede. Så slog de en planke ind, og den fejede i faldet to helgenskrin — St. Albans og St. Osvalds — og korset mellem dem ned fra alterbordet.

DA HÅNDVÆRKEREN BEGYNDTE AT LÆRE AF DE FREMMEDE

Fra 12. århundrede fik tømreren konkurrenter: mureren og stenhuggeren — den sidste havde gammel hævd i landet, men fik et nyt felt, da man begyndte at bygge af hugne sten — byggede monumentale bygninger: kirker og klostre, slotte og borge. Det har dog næppe betydet, at tømrerne fik mindre at gøre, for byggevirksomheden har sikkert været langt livligere i middelalderen end i vikingetiden, men tømrerne var ikke mere ene om at bygge. Nu udførte de trapper og gulve, for så vidt disse var af træ og ikke af sten. Broer og porte har også været tildelt tømrerne. Men tagkonstruktionerne i de store stenhuse har først og fremmest været tømmerarbejdet. I den tidlige middelalder — den romanske tid — var tømmeret svært. Konstruktionen var ret enkel, bjælker gik fra sidemur til sidemur. Taghældningen var sjældent over 45°. Spærene var bladet ind i de fremspringende bjælkehoveder. Hanebåndene var korte og sad højt. Mellem bjælker og spær sad der korte stivere. Det er værd at lægge mærke til, at de tætliggende bjælker var forskallet på undersiden, så det er forkert, når man i vore dage ofte rekonstruerer romanske lofter ved at lægge brædderne oven på bjælkerne. Men også åben tagstol har været almindelig.

Der er et træk, der fortæller noget om hin tids kirker: de har ofte været hjem-søgt af ildsvåde. I dokumenterne fra 12. og 13. århundrede tales stadig om, at da kirkerne har været udsat for ildebrand — og ved restaureringer har man ofte fundet spor efter disse brande — gives der aflad til alle, der hjælper ved genopbygningen. Og når man satte kirkerne i stand, skete det blandt andet ved at overhvælve dem.

I slutningen af middelalderen — i gotisk tid — var tagene stejle. Og da hvælvingernes højeste punkter lå over sidemurene, kunne man ikke mere have det tætte bjælkelag, og der kunne kun være tværbjælker mellem hvælvingerne, altså over deres gjordbuer. De mellemliggende fag fik korte spærfødder, og der blev sat krydsende trækbånd op fra spærfoden til noget over midten af det mod-stående spær. Man brugte lodrette spærstivere, der lagde an mod indersiden af murene. Træets dimensioner blev spinklere i gotikken.

Middelalderens tagkonstruktioner til monumentalbygninger — såvel fra romansk som fra gotisk tid — er tømmerarbejde af sådan kvalitet, at det må være udført af faguddannede håndværkere, men om middelalderens tømrere melder historien intet. Vi kan måske gætte på, at der omkring kirker og klostre, der altid krævede byggeri eller vedligeholdelse, har samlet sig smågrupper af håndværkere. Og inden for disse grupper er sikkert skabt traditioner, her er uddannelsen blevet givet og modtaget, og herfra har måden at arbejde på bredt sig til omegnen.

Men ude i omegnen lå alle slags bygninger. Træ var blevet brugt til dem under en eller anden form, lige fra det simpleste byggeri, hvor bonden selv havde udført alt arbejdet, til bygninger udført som fagligt og godt tømmermandsarbejde.

De simpleste huse har nok været de fleste. De har haft jordgravede stolper, og mellem stolperne lerklining på risfletning, en byggeform, der holdt sig gennem århundreder.

Det er imidlertid værd at standse et øjeblik ved en hustype, der repræsenterer et godt stykke tømmerarbejde: *bulhuset*. Bulhuskonstruktionen er en opbygning helt af tømmer, en fagopbygning med lodrette stolper fra fodtømmer til rem. Fagene er udfyldt af svære vandrette planker. Teknikken er ældgammel, i Polen kendes den fra en periode mellem 700 og 300 f. Kr., i Sverige har man fundet bulplanker fra omkring år 1100. Lidt efter 1350 er en væg fra et splittet bulhus sat op i Gåsetårnet. Og fra omkring 1400 kan vi læse i gamle dokumenter om bulhuse her i Danmark, så selv om de ældste bevarede bulhuse her i landet er fra slutningen af 16. århundrede, er det givet, at konstruktionen er gammel også i Danmark.

Det er som bekendt let at flytte et hus, der er opført som en tømmerkonstruktion. Det er selvfølgelig ofte sket, at ejeren har flyttet sit hus, men vi har også beretninger om, at huse er blevet stjålet. Saxo fortæller om en mand, der tyvstjal et særdeles velbygget hus, som han tog fra hinanden og kørte væk på en vogn. Og da ærkebisp Jacob Erlandsen i midten af 13. århundrede lå i strid med kongen, beskyldte han kongen for at have stjålet huse fra ham og ført dem til Lund.

Bulhuse kræver svært og godt tømmer, og det har været enhver bondes stolthed at sidde i en velbygget bulhusgård.

Der er kun bevaret få hele middelalderlige træbygninger til vore dage. Blandt dem kan nævnes de fritliggende kirketårne, dels på Lolland, dels i Sønderjylland, syd for Åbenrå. Veteranen er — som M. Mackeprang siger i *Danske Landsbykirker 1920* — tårnet i Nr. Brarup i Angel. Den ydre bræddetbeklædning er fornyet, men den indvendige bjælkekonstruktion, der er frisk og god, går tilbage til tiden omkring år 1300.

Endnu var håndværket ikke organiseret, som det blev senere. Man gør vistnok bedst i at forestille sig træhåndværkeren nogenlunde som han synes at have været på landet lige efter midten af forrige århundrede: tømmer og snedker i samme person, og med glidende overgang til mere kunstfærdige former for træarbejde som billedskærerens — her skal dog for en ordens skyld antydes, at fra billedskærerens gik arbejdet lige over i maler- og forgylderfaget, atter forenet i en og samme person.

Vi kender kun lidt til den type håndværk i Danmark fra middelalderen,

Klokketårnet — en selvstændig bygning på kirkegården — ved den sønderjyske kirke i Nr. Brarup i Angel er en af de få bevarede middelalderlige træbygninger. Et svært bygningsværk, beklædt med lodrette bord. Vel er den ydre beklædning fornyet, men de tolv svære egestolper indvendig er sammen med skråstivere og løsholter, der er det konstruktive skelet, så friske, som da tårnet blev bygget omkring år 1300. (Nat. Mus. fot.).

stort set kun tingene selv, og de er ikke mange. Først fra 1400-årene kender vi enkelte møbler, lavet her i landet. F. eks. er der fra Lyngby kirke ved Århus kommet en kisteforside til Nationalmuseet. Kisten har været bygget op med en simpel tømmerkonstruktion, en fodkiste, men udskæringerne er rige: på midterfeltet en række gavlhuse og bag ved dem tårne med skydeskår; husrækken er flankeret af fantasifugle. Kisten er som de øvrige møbler bygget tungt og tømmermæssigt op, men træets overflade er gjort levende med udskæringerne. Det samme gælder den svære bæk fra Ribe, der også er havnet på Nationalmuseet. Det kommer tydeligt frem i de skabe, der er overleveret fra gotisk tid, udskæringerne — og er der ikke andre udskæringer, er der foldeværket — kastes som en skøn kåbe over de groft forarbejdede møbler.

Det er vanskeligt at komme til bunds i, hvem der har udført de middelalderlige træarbejder her i landet; men i de fleste tilfælde tyder alt på, at det har været fremmede indkaldte håndværkere eller kunstnere, eller at tingene er lavet på bestilling i det fremmede, det vil for dansk middelalders vedkommende i mange tilfælde sige Nordtyskland, i de store værksteder i de rige

hansebyer. Hansestæderne er i det hele taget nøglen til forståelsen af dansk middelalder, også til træhåndværket.

Efter vikingetiden blev det danske folk et fredeligt bondefolk, der solgte landbrugsprodukter for gode penge til de rige stæder syd for Østersøen, hansestæderne. Skibsbyggeriet forsvandt ikke, men det fik en anden karakter, blev påvirket af hansestædernes, og holdt fra nu af op med at være selvstændigt. Der var ikke mere behov for det fornemme, man kan godt sige fyrstelige krigsskib, vikingeskibet. Der var fra nu af brug for fragtskibe.

Hanseføbmændene brugte den bredbugede kogge som fragtskib. Man har ment, at koggen var en frisisk skibstype, men Knud E. Hansen siger i *Skibsbygningens Historie* (i: Danmark og Havet II, Kbh. 1948), at der er stor sandsynlighed for at koggen stammer fra vikingernes handelsskib *knorr'en* eller *knarr'en*, særlig den der brugtes på Østersøen. Middelalderens skib var mere klodset end vikingeskibet. Men det var nødvendigt, fordi det som nævnt først og fremmest var fragtskib.

Koggen havde dæk, agterstævnsror, ikke som vikingeskibene sideror, flere master, på større skibe tre, store overbygninger, der udgjorde en del af skroget, og den var kravelbygget, det vil sige, at bord var stødt til bord. Kravelbygningen kom sydfra, fra Middelhavets skibsbyggeri, og gav mulighed for at bygge større skibe. Endelig kan nævnes, at man nu brugte saven til at danne bordene med, ikke mere økse og kile.

Skibene byggedes stadig på stranden i nærheden af den skov, hvor tømmeret toges. Skibe blev ikke bygget efter tegning, men »på klamp«, det gjorde man på alle danske værfter, undtagen Orlogsværftet, lige til ca. 1850.

Danmarks store rigdomskilde i middelalderen var silden. Hanseaterne købte silden, saltede den og lagde den i tønder. Tønderne var bødkerarbejde. Men de blev vistnok i reglen importeret, i hvert fald i den første del af middelalderen. Bødkernes tønder kom til at betyde meget for Danmarks økonomi — og politik. De saltede sild blev lagt ned i tønderne og solgt videnom. Men sildehandelen var i den store tid i 1200- og 1300-årene i hænderne på den nordtyske købmand. Han bragte selv tønderne til nedsaltning med til feddene på Skanør og Falsterbo. Erik Arup har en malende skildring af arbejdet i sildetiden: »nu kom de lybske købmænd med Lüneburger- og Oldesloesaltet til nedsaltning, endog med tønder til at nedsalte den i; for gode sølvpenge afkøbte de de danske fiskere deres daglige fangst.

Da blev der i september og oktober et liv paa landtangen, som man aldrig før havde kendt. De lybske købmænd finansierede det hele foretagende, de betalte de danske fiskere rigeligt for fangsten; de engagerede gællekoner, piger og koner fra omegnen, snart vel fra hele Skaane, der med et rask tag slog hovederne af sildene og tog gællerne ud, og læggekoner, der lagde silden i

de tønder, de lybske købmænd havde haft med, og strøede godt imellem af det salt, de ogsaa havde medbragt.«

Men senere i middelalderen, i 1400-årene, har bødkerarbejdet nok været dansk. Det var den gang sildene fra Nibe blev sendt til Ålborg for at blive saltet. Og det var dengang, Ålborg-købmændene selv søgte at klare sildehandelen. Ålborgsilden blev for øvrigt berømt, og fik i Lübeck et særligt kvalitetsstempel: en cirkel indbrændt på tøndens.

I ARBEJDE

Men nu begyndte hugsten at gå ud over skovene. Statsmagten måtte gribe ind. 1554 forbød Christian III bønderne i Nørrejylland at jordgrave stolper og at bygge bulhuse, og i 1577 forbød Frederik II kronens bønder i Kolding og Skodborg len at bygge bulhuse, fordi sligt var farligt i tilfælde af ildebrand og var skadeligt for skovene. Skadeligt, fordi kongen, d.v.s. staten behøvede egetræ til krigsskibe. Men meget har det næppe hjulpet, for det er netop i disse egne, bulhusene er bedst bevaret, og forbudene blev da ogsaa stadig gentaget, det skete så sent som i 1733.

Netop 16. og 17. århundrede er træets store tid i Danmark. Disse århundreder, der falder sammen med renæssancen, er et højdepunkt for tømrere, snedkere og billedsnidere — billedskærere. Der opførtes storartede bindingsværksgårde på landet og navnlig i byerne, og samtidig fyldtes kirker og slotte, herregårde og huse med inventar. Egetræ var tidens fornemste træsort.

Fra 16. århundrede findes bevaret bindingsværksgårde, smykket med dejlige udskæringer. Der findes rigt kirkeinventar: altertavler, prædikestole og stolestader; der findes verdslige møbler som skabe og kister, ogsaa de med skønne skæringer.

Fra gotisk tid kendes ogsaa billedskærerarbejde af høj kvalitet i kirkerne, ogsaa gotisk tømmerarbejde er fortrinligt, men kun lidet er bevaret. Dette siger i al sin enkelhed, at sansen for godt arbejde har holdt sig fra middelalder til renæssance, måske er den endda nået ud til videre kredse?

For træhåndværkeren kom den ny trosform, reformationen, og den ny stilretning, renæssancen, ikke til at betyde så meget, som man ofte har troet. Bruddet er ikke særlig iøjnefaldende, når man ser nøjere til. Der er snarere tale om en fortsættelse, en videre udbygning af traditioner, der allerede var fastlagt i slutningen af middelalderen, i gotikken.

Gotikken synes os måske i dag ædlere end renæssancen. Renæssancen nåede hertil på anden, tredje, ja fjerde hånd. Alligevel ligger håndværksmæssigt et af træhåndværkerens højdepunkter i Danmark i renæssancen. Det er muligt, at dette skal forklares ud fra, at traditionen netop ikke blev klippet over. Træhåndværkeren skulle nu arbejde i de nye former. Dette kom til at betyde

mindst for tømmeren, der lang tid endnu kunne rette sig efter de middelalderlige traditioner, og for hustømmerens vedkommende blev de egentlig aldrig helt glemte. Det nye kom til at betyde mere for snedkeren, der efterhånden fik større færdighed i at anvende de nye metoder, bl. a. anvendelsen af fyldning og ramtræ. Men mest kom det nye til udtryk hos billedskærereren, der som den håndværker, der kommer kunstneren nærmest, klarest udtrykker det nye. Det kunne hos den menige håndværker, der skulle pryde en facade eller et stykke møbel, en kiste, et skab eller et stolestade i en kirke, ja måske også en altertavle, undertiden blive dogmatisk, skematisk og tørt, men ofte ligger der livsglæde og kraft i selv de naiveste skæringer.

Lad os begynde med billedskærereren eller billedsnideren. Snedker og billedskærer kan ikke skelnes fra hinanden. Snedkeren arbejdede ofte som billedskærer, eller man kan sige at billedskærereren arbejdede som snedker.

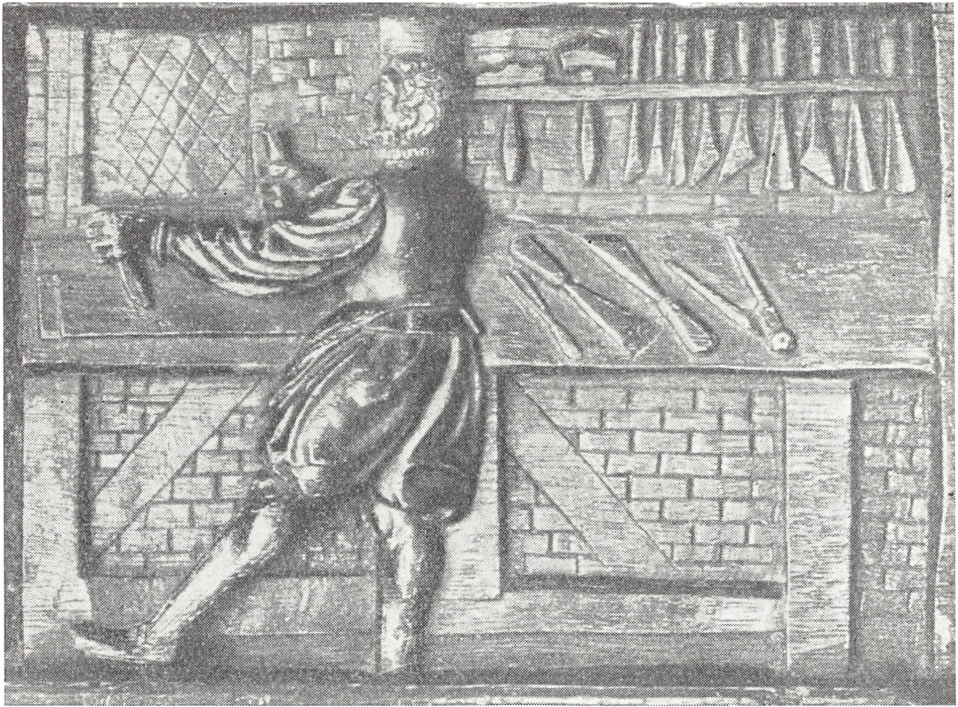
Lad os høre om Claus Berg, der arbejdede lige før reformationen, men som i sin stil er på grænsen til renæssancen.

Claus Berg (f. 1470/75, d. efter 1532), billedskærereren — der også fungerede som maler — kom til Odense i begyndelsen af 16. årh. Han havde forbindelser på allerhøjeste sted, idet Kong Hans' dronning, Kristine, lod ham udføre talrige arbejder for sig; i nåde har han været, for dronningen var fadder for hans søn. Denne søn, Frantz Berg, gik den studerende vej og blev biskop over Hamar og Oslo stifter. I sin høje alderdom fortalte han om sin store fader til sin søn, opkaldt efter billedskærereren og maleren. Det blev et eventyr, sikkert noget overdrevet, for at pynte på fortiden og familien. Ifølge denne familiekronik beskæftigede kunstneren Claus Berg sig ingen sinde med andet end udkastning, d. v. s. kompositioner og detailtegninger. Arbejdet blev udført af tolv statelige svende. Og svendene var klædt i silke, deres klædninger var på gammeldags vis bundet sammen med silkebånd, og ikke forsynet med de nymodens knapper. Dronningen selv udbetalte dem løn hver månedsdag.

I biskoppens beretning til sin søn om værkstedet er fortiden sikkert blevet rigeligt forgyldt. Men et stort værksted havde Claus Berg, og mange storartede ting er udgået herfra, bl. a. den rigt udskårne højaltertavle til gråbrødrenes kirke i Odense, nu i St. Knuds kirke, og skønne ting som fodstykke til altertavlen i Broby kirke.

En anden stor billedskærer, der sikkert også har følt sig mere som fri kunstner end som håndværker, var Abel Schrøder, der godt og vel hundrede år senere arbejdede i Næstved.

Abel Schrøder (1600-76), der antagelig havde lært i Næstved, var ved siden af at være billedsnider også organist i St. Mortens kirke. I krigens tid, i 1659, skulle der udskrives skat, og Abel Schrøder klagede over, at han var sat for højt i skat. Han skriver: »Guldkæder eller store sølvkander have jeg

Næstved-billedsnideren Abel Schrøder (1600—70) har skåret et billede af sig selv i værkstedet. Arbejdsbordet står, som det stadig gør, i lyset under vinduet, og værktøjet hænger ordentligt på væggen. Mesteren har skødeskind, men er ellers elegant: vide knæbukser, kort, ærmeløs trøje med skød og en lille pibekrave; efter tidens mode er han kortklippet og har et velplejet skæg. (Nat. Mus. fot.).

eller min fattig hustru aldrig haft. Udhængende vogne og store pralende heste have vi heller aldrig haft, ej heller haver vort ægteskab været med rigdom eller pragt begyndt.«

Selv om denne klagesang givet er meget overdrevet, mener den store kender af hin tids snedkere og billedsnidere Chr. Axel Jensen dog, at Abel Schrøder ikke har været nogen særlig god forretningsmand. Han anfører en ansøgning fra Abel Schrøder til kongen, efter at altertavlen og inventaret til Holmens kirke i København var færdig (altertavlen er fra 1661). Abel Schrøder siger, at han har ikke en daler til overs, når omkostningerne er trukket fra, »thi kirkeværgen har tinget så meget knap med mig, og vil dog have det godt gjort.« Han efterlod sig sin ejendom i Ringstedgade i Næstved, 42 daler i rede penge og løsøre til en værdi af 36 daler og 1 ½ mark.

Det giver et indblik i, hvorledes de bedste inden for billedskærerfaget har været stillet. Claus Berg og Abel Schrøder har været blandt eliten, i dag anser vi dem for kunstnere. Samtiden har betragtet dem som håndværkere, fremragende ganske vist, men som håndværkere.

Lad disse to stå som repræsentanter for tidens billedskærere, der arbejdede

Fra Københavns havn med toldboden og mastekranen som vartegn kunne man i slutningen af 18. århundrede — som på den af tegner ved søetaten T. E. Lønning (1762—1823) udførte farvelagte tegning fra 1794 — se talrige skibe på inderrednen. De store, velbyggede fragtskibe, hvoraf mange var fra danske værfter, viste med ære flaget i alverdens havne. Krige overalt og Danmark neutralt, gav handel og søfart — og skibsbyggeri et glimrende opsving. (Efter Original. Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg fot.).

sammen med tømmerne på bindingsværket, som de dekorerede med udskæringer, der lod lys og skygge spille over facaderne. Men de arbejdede også sammen med snedkerne, eller var selv snedkere og udsmykkede kister og skabe, stole og borde, for ikke at tale om inventaret i de danske kirker.

I slutningen af 16. og begyndelsen af 17. århundrede — i Christian IV's gode år — blomstrede skibsbyggeriet, ganske vist ikke så originalt og stor-slået som i vikingetiden, mere efter almindelige europæiske linier, navnlig med forbillede i Holland, landet med den førende søfarernation på den tid.

Foruden de kongelige værfter som værftet på Holmen var der skibsbyggerier rundt om i landet. Her kan f. eks. nævnes den skotske adelsmand David Balfour, der byggede skibe i kongens tjeneste. Han byggede *Argo*, *Justitia*, *St. Anna* og mange andre orlogsskibe med blomstrende navne for kongen. Han fik en række grunde på det i 1617 anlagte Christianshavn, hvor han anlagde sit eget værft. Senere blev værftet overtaget af storkøbmanden Jacob Madsen, der fra 1647 for øvrigt var ejer af Børsen.

Foruden skibstømmerne arbejdede der også drejere på værfterne. I 1645 var der to drejere i arbejde på Holmen, altså i arbejde på orlogsfartøjerne. Til alle slags mekaniske anordninger har der skullet bruges drejet arbejde, og

desuden til dekorativt udformede enkeltheder, man tænke f. eks. på de talrige balustre, der prydede rælingen på de høje, svungne agterspejle på skibene, ikke mindst orlogsfartøjerne.

I slutningen af 18. århundrede, da Danmark bevarede sin neutralitet under de store krige, voksede dansk handel og skibsfart. En del skibe købtes i udlandet, men mange byggedes herhjemme. Med fastlandsspærringen og efter statsbankerotten 1813 gik det tilbage. Først lidt før midten af forrige århundrede kom der gang i skibsbyggeriet igen.

Det er ganske interessant, at stolemagerne fik deres plads inden for drejerlaugets rammer, da lauget blev stiftet i 1652, og de forblev heri til 1742, et tidsrum der ret nøje svarer til det tidsrum, da stole væsentligt opbyggedes af drejet arbejde.

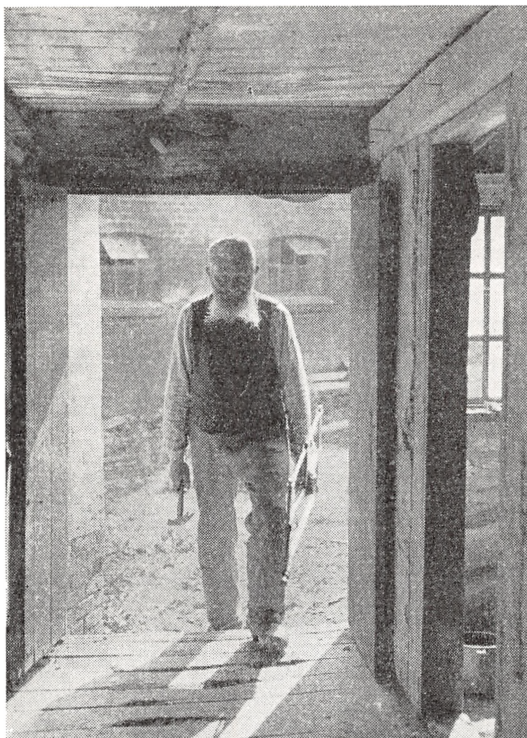
Drejernes tal er størst i 17. århundrede, da drejede eller slyngede søjler dominerede tidens møbler. Drejearbejdet trives udmærket sammen med udskæringer, men netop i 17. århundrede »aflaster« det billedskærerarbejdet. De af drejerne, der blev anset for at være de fineste, var kunstdrejere. De ønskede ligesom de fornemste billedsnidere at betragtes som frie kunstnere. Den fornemste drejer i landet omkring 1670 var holsteneren M. Bendix, der af Pfalzgreverne havde fået lov til at føre adeligt våben. Bendix var en særdeles fornem mand: hofkunstdrejer og bestyrer af kunstkammeret. 16. og 17. århundrede var den tid, hvor drejearbejdet var en kongelig fritidssysse. Så høje personer morede sig med at dreje i elfenben. Frederik III, der oprettede kunstkammeret, var selv en ivrig drejer. Christian VI og hans dronning, Sophie Magdalene, havde kunstdrejer Lorentz Spengler som lærer. Spengler var schweizer og havde lært faget i Regensburg. Han kom til Danmark fra et ophold i England. Han blev kongelig hof- og kunstdrejer og senere kunstkammerforvalter. Han var selv samler, og efterlod sig bl. a. en stor konkylie-samling.

Navnlig fra 17. århundrede findes utallige uendeligt kunstfærdigt forarbejdede elfenbensting, der er uden enhver praktisk nytte. Det ærlige håndværk: drejeriet kommer for denne periode til at repræsentere tidens yderliggående interesse for det besynderlige, det »rare«, d. v. s. sjældenhederne, »rariteterne«.

I LAUGENE

Organisation.

Håndværkerne begyndte at organisere sig; til at begynde med i gilder, der har en mere almen karakter, senere i laug, der er udprægede faglige sammenslutninger og som blev rammen om håndværkernes virke til midten af 19. århundrede.

En typisk tømrer

Jeppe Rasmussen var tømrer på Ørbæk-lunde på Fyn i 1900. Den gamle tømrer er blevet fotograferet i sit arbejdstøj: hvide drejlsbukser og træsko, da han var på vej ind i sit værksted. (Nat. Mus. Kai Uldall fot.).

Tiden fra ca. 1500 til et stykke ind i 17. årh., indtil Christian den IV's ulykkelige udenrigs- og krigspolitik begyndte at tære på landet, var en periode præget af højkonjunktur. Der byggedes kolossalt meget, og der var mangel på faglært arbejdskraft. De faglærte arbejdere kom sydfra og de bragte laugsordningerne og »zünften« med sig. Zünften kan vist bedst karakteriseres som et broderskab af håndværkere, særlig svendene, inden for hvert fag. Når en svend var indviet efter reglerne, hørte han hjemme i broderskabet. Man må imidlertid huske på, at svendepróven oprindelig ikke var nogen eksamen i udøvelse af faget, men snarere en manddomsprøve. Snedkernes behøvling, der gjorde drengen til svend, er ligefrem gået over i almindelig sprogbrug; en ubehøvlet person er en person, der er uden levemåde og ikke kan bevæge sig mellem ordentlige mennesker.

Hvor var håndværkeren, hvor var tømreren, snedkeren og billedskæreren i samfundsbilledet? Han hørte ikke til i den øverste ende af samfundet, dér var jo adelen og gejstligheden, ikke engang i de små bysamfund, hvor håndværkeren hørte hjemme. Her førte købmanden det store ord. Borgmester og råd rekrutteredes fra købmændenes kredse. Samfundsordningen krævede, at håndværkeren — som direkte producent — skulle og måtte kontrolleres. Der blev stadig givet regler for priser og lønninger. I skrænen for Københavns hustømrere fra

1515 fastsættes det f. eks., at mestermanden skal have 4 skilling for hver søgn arbejdsdag om sommeren, svendene skal have fra 7 hvid til 3 skilling foruden kosten, som bygherren skulle levere. — For øvrigt må man huske på, at det sikkert har været således, at bygherren selv leverede materialerne.

Dette forhold har for øvrigt været almindeligt tidligere (en sidste rest af det er endnu bevaret hos den lille private sydame! Her leverer endnu i vore dage kunden selv materialet). Sammen med en anden meget vigtig ting har det forment tømmerens stilling i gamle dage. Det er det, at tømmerarbejdet ikke var værkstedsarbejde. Opbindingen af et bindingsværkshus er sikkert i de allerfleste tilfælde foregået på selve byggepladsen. Det førte med sig, at tømmermanden ikke var så afhængig som svendene i de fleste øvrige fag, hvor der arbejdedes på værkstedet. Her arbejdede svendene ikke alene under mesterens opsyn, men de boede i hans hus og spiste ved hans bord, var undergivet hans tugt. Drengenes læretid var lang, strakte sig over flere år. Men i hustømmerens skrån fra 1575 var det fastsat, at læretiden hos tømmerne kun skulle være ét år! Her-til kommer, at svenden var borger i byen ligesom mesteren. Den eneste forskel var, at kun mesteren måtte påtage sig opførelsen af nye huse.

Af de få oplysninger, man kan komme frem til, ser det ud til, at tømmerne har været hjemmehørende i den fattige del af håndværkerne. I forbindelse med svenskerne belejring af København i 1659 blev det undersøgt, hvilke borgere der kunne tage indkvartering af militær. Der var den gang 47 tømmerne og 23 svende. — Der må dog antages at have været abnorme forhold i staden på dette tidspunkt. Det meget ringe antal svende kan muligvis forklares på den måde, at svendene, og særlig de af fremmed oprindelse, simpelt hen forlængst har forladt den truede hovedstad. — 19 svende og 19 mestre får ganske simpelt skuds-målet fattige! Seks mestre kan tage én soldat i indkvartering, og kun én kan evne at have to soldater. Dette er samtidig med, at en del borgere kunne tage op til 24 mand i indkvartering. Selv de unormale forhold i hovedstaden taget i betragtning, har tømmerne sikkert hørt til de ydmyge i samfundet. Men de unge inden for faget har været adrætte og stærke karle, der havde pligt til at indfinde sig, når der var ildebrand »for Ilden at dæmpe og redde«. Til den ende havde magistraten i København lister over svendene.

Men selvfølgelig har tømmerarbejdet været konjunkturbestemt. Det ses tydeligt i årene før og efter den store brand i København i 1728. I 1726 var der 24 mestre med 182 svende, i 1730 var der 30 mestre med 302 svende! Økonomisk må dette betyde, at mestrene, der er betydeligt færre i tallet end i 1659, har konsolideret sig. Socialt må forskellen mellem mester og svend sikkert være betydeligt større end i 17. og særligt i 16. århundrede. Denne tendens holdt sig gennem hele 18. århundrede, i 1782 er der f. eks. 22 mestre og 459 svende, heraf var to mestre meget store og syv meget små, de havde slet ingen svende.

Tømrernes forhold har fulgt den almindelige udvikling i samfundet i 17. og 18. århundrede med de stadigt voksende sociale afstande. Det for håndværkerne i Danmark almindelige, at svendene for det første var ugifte og for det andet for et meget stort antals vedkommende af fremmed oprindelse, har på den ene side gjort svendelaugene meget stærke, men har på den anden side deklareret dem samfundsmæssigt. Men lad være, at håndværkersvendenes liv har været surt og elendigt, en eventyrglans har der altid stået om dem, og en vis popularitet har der også stået om dem. Den snusfornuftige Holberg, der alligevel har haft masser af gåpåhumør og eventyrlyst i sig, har jo udtrykt sin beundring for håndværkerne på sin egen facon: » . . . de er de eneste Lemmer udi et Societet, der ej kan tvinges. De bor som Tartarer udi Telte, og uden Ulejlighed eller mindste Tab kan de flytte fra et Sted til et andet. Hvorudover, naar de truer med Desertion, maa man tro, at det er deres Alvor, og maa deres Mestre da give sig paa Descretion, medmindre de vil se deres Arbejde og Næring ligge.« Netop det, at svendene kunne rejse, når det passede dem, var deres store aktiv. De var fuldt klar over det selv. Og svendelaugene selv tålte ikke gifte svende — en gift svend med kone og børn ville altid være et svagt punkt i svendenes kæde.

Tømrerne i strid.

Det er karakteristisk, at det netop var svendenes mulighed for at rejse, når det passede dem, der fik bægeret til at flyde over for tømrersvendene i 1794, og blev den direkte årsag til den berømte tømrerstrejke i sommeren 1794 — selvfølgelig fandt strejken sted lige midt i byggesæsonen! Et par tyske svende ville forlade deres arbejdsplads, men med fuld ret efter laugsartiklerne nægtede mesteren dem rejsepas — det var hans ret, når han kunne bevise, at han manglede folk. Han meldte dem til politiet, og de blev idømt 6 dages vand og brød. Det skabte uro. Under ledelse af oldgesellen — svendelaugets formand — nedlagde 300-400 tømrersvende arbejdet. Stadens borgere tog livlig del i begivenhederne og svendene var ikke upopulære. Foruden at svendene selvfølgelig hævdede, at de ville have ret til at gå, når det passede dem, benyttede de lejligheden og stemningen til at forlange deres minimumslønninger hævet. Den 8. august gik alle hovedstadens 5000 laugssvende i sympatistrejke. Det kan ikke undre, at regeringen blev bange og betragtede strejken som statsfarlig — man må huske på, at i Frankrig havde man revolution i 1789, og at kongen var blevet henrettet i 1793. Man forsøgte både med det gode og det onde. Kapellan Rørby havde den 1. august været hos svendene, der dog — som det ses på et flyveblad, datidens nyhedsreportage — havde været revnende ligeglade med den Guds mand, der forsøgte at tale dem til rette. Den 11. august blev der under ledelse af Chr. Colbjørnsen nedsat en kommission, der skulle undersøge laugsfor-

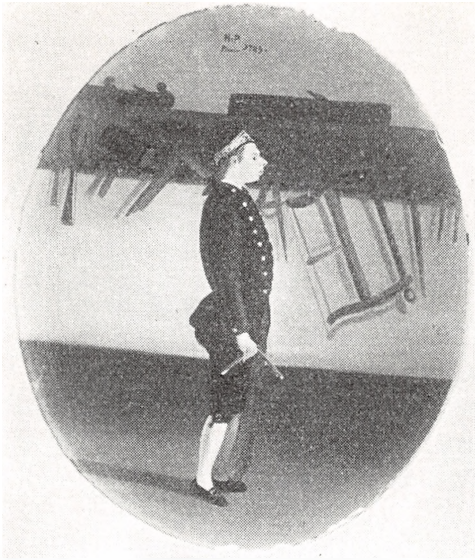
Tømmerstrejken i København 1794. Kapellan Rørby formaner.

Da tømmerfændene strejkede i højsæsonen i 1794, blev kapellan Rørby sendt hen i herberget for at formane dem til at gå i arbejde. Flyvebladet, der rapporterer strejken, viser, at svendene var ligeglade. Senere blev militær sat ind. Og på et andet billede henter soldaterne tømmerne for at bringe dem i jern på fæstningen. Strejken betragtedes som statsfarlig — man erindre den franske revolution 1789 og Ludvig XVI's henrettelse 1793. (Kgl. Bibliotek).

holdene. Hele strejken endte med at 202 tømmerfænde blev arresteret. 73 faldt til føje, men resten blev idømt fire måneder i jern på fæstningen, men de blev dog benådet og pr. skib sendt til Tyskland. Løsningen var et udtalt kompromis. For da loven var gået sin gang, og svendene dømt og sendt væk, fik de lov at vende tilbage, og mestrene fik opfordring til at hæve minimumslønningerne og blev tvunget til at udnævne frimestre. Det var en bataille, der har indskrevet sig i dansk håndværks historie. Dette var den bitre virkelighed.

Snedkermester og snedkersvend.

Snedkerne, der til forskel fra tømmerne bl. a. brugte lim, havde skilt sig ud som et særligt laug allerede 1554. Dermed være ikke sagt, at der ikke fandtes snedkere tidligere, der omtales snedkere i 15. århundredes dokumenter. Og møbelsnedkeres som billedskæreres arbejder lå så nær op ad hinanden, at snedkeren og billedskæreren kunne være en og samme person; man har ment, at det ligefrem er billedskærerearbejdet, der har medført, at snedkeren har fundet sit særlige domæne: møblerne. Som bevis herfor anføres, at ordet snedker oversættes til latin ved sculptor d.v.s. billedskærer. Det svarer godt nok til, at det

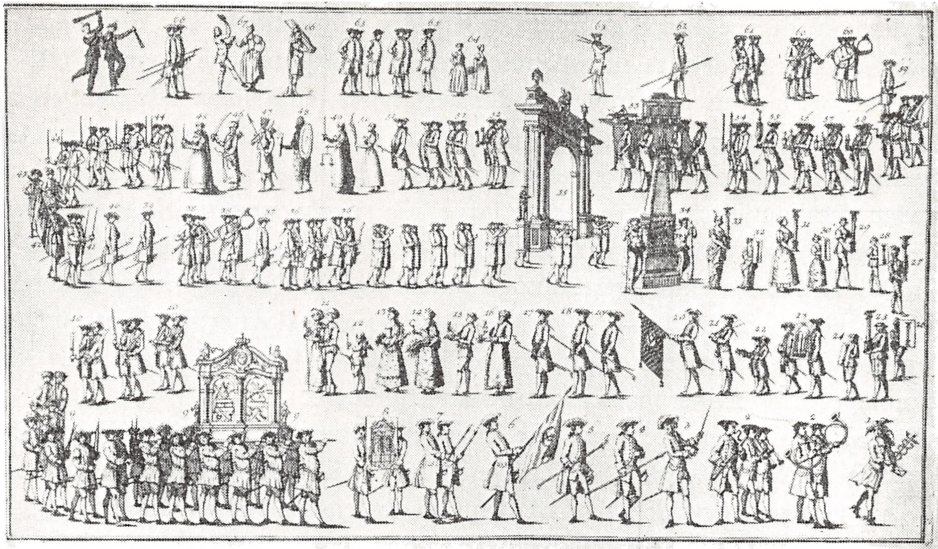
En snedkersvend af årgang 1789 har ikke afveget synderligt i klædedragt fra andre borgere: knæbukser, kjol og håret samlet i pisk. Han er i sit bedste tøj, men har dog beholdt forklædet på. Han står i værkstedet, på væggen hænger en fin samling værktøj. (Nat. Mus. fot.).

først er møblerne fra sengotikken, der ifølge deres udførelse kan betegnes som egentligt snedkerarbejde, og netop ved disse møbler og den følgende periodes — renæssancens — møbler spiller udskårne dekorationer en altbeherskende rolle.

Straks fra første færd gør der sig stærke forskelligheder gældende mellem tømrerne og snedkerne. Snedkerne hørte hjemme i købstæderne! Allerede i 1558 blev det lovfæstet, at de skulle bo her og ikke i landsbyerne, mens der kunne bo en tømrer i landsbyen. Dertil kommer, at snedkerhåndværket hører hjemme i et værksted, tømreren på en plads eller i en bygning. Her kan man lægge mærke til forskellen med limpotten: Den kræver en ovn, der kun kan være indendørs. Desuden er det ganske naturligt, at snedkernes fineste arbejder aldrig har kunnet tåle at blive forarbejdet udendørs i alskens vejrlig. Det betyder atter, at snedkernes arbejde ikke har været sæsonbetonet som tømrernes. Alle disse forhold gav en fastere organisation. Drengenes læretid blev længere. Allerede fra første færd var den fastsat til tre år, hvis der blev givet lærepenge, men »fattige børn, som ingen forældre har, og af mestrene skal fødes og underholdes« skulle tjene fire-fem år.

Bortset fra, at læredrengen kunne pågribes og straffes, hvis han løb af læren, er bestemmelserne om læretiden fornuftige og menneskelige. F. eks. har mestrene pligt til at give drengene en ordentlig undervisning. Drengene og svende har boet i mesters hus, så både arbejde og livsforhold har ligget i langt fastere rammer end hos tømrerne.

Ordet *ubehøvet* er forlængst blevet nævnt. Det stammer fra den for snedkerlauget meget vigtige ceremoni ved svendeindvielsen, hvor læredrengen ophøje-

Den 7. maj 1770 flyttede de københavnske snedkersvende i stort optog et nyt skilt fra oldermændens hus til laugshuset i Grønnegade (nu nr. 41). Det nye skilt ses i nederste række til venstre. Optoget med om ved et halvt hundrede deltagere, fagligt eller symbolsk klædt, blev beskrevet i en trykt bog med afbildninger i kobberstik. Et eksemplar overrakte kongen. Regeringen så dog ikke i nåde på den slags, og 1780 blev de store optog forbudt. (Nat. Mus. fot.).

des til svend ved at gennemgå en behøvling. Foruden at han måtte slette kridtstreger ud på gulvet med sit hår, måtte han liggende på en »høvlebænk« lade sig »tildanne« med svært værktøj. »Præsten« holdt en tale og »fadderne« stod hos. Det var en næsten gudsbespottelig proces, som myndighederne forgæves kæmpede for at udrydde. Men den havde den praktiske betydning, at kun behøvede svende kunne få arbejde i udlandet, og — hvad værre var — behøvede, udenlandske, d.v.s. tyske svende ville ikke arbejde her i landet sammen med ubehøvede svende og hos ubehøvede mestre. Når man har gjort sig realiteterne klart, forstår man, hvor skrækkelig en betydning ordet har.

Forholdet til tømmerne var ikke altid lige godt. Snedkerne så skævt til, at tømmerne brugte høvlen, som de anså for at være deres specielle redskab. Bestemmelserne fra 1723, hvor forholdene inden for byggearbejdet med træ reguleres, gælder nærmest forholdet mellem bygningsnedkerne og tømmerne. Bygningsnedkerne får selvfølgelig alt limarbejde; men desuden får de eneret på finere gulve og panelarbejde med fyldinger og ramtræ samt vinduesrammer.

Forholdet drejere og billedskærere var bedre. Det var værre med stolemagerne, der stod i laug med drejerne. Stolemagerne dannede deres eget laug i 1742; men det blev aldrig noget stort laug. Ved midten af 18. århundrede var der ikke mere end godt en halv snes mestre i hele kongeriget. Det var en specialisering, der var for streng til landet.

Ellers levede snedkerne et ret stilfærdigt liv i laugstiden. For deres kunstbelæring sørgedes der fra statsmagtens side i 18. århundrede, da man i 1771 bestemte, at laugets læredrenge skulle undervises på Kunstakademiet, og at mesterstykker skulle anerkendes — approberes — her. 1814 blev bestemmelsen udvidet derhen, at også svendestykker skulle approberes af Akademiet.

Men der kunne også være fest og farve, når snedkerne satte København på den anden ende. Det skete f. eks., når de flyttede svendeherbergets skilt. 1770 gik der således et prægtigt optog gennem staden. Der var mange udklædte figurer, både højtidelige — allegoriske — og muntre klovner, og som centrum i optoget blev båret fem søjler, symboliserende de fem søjleordner, der var grundlaget for snedkernes lærdom og kunstforstand.

Formodentlig har snedkerne ofte arbejdet på bestilling, men i hvert fald i hovedstaden har de også solgt færdige møbler. Til det formål har de københavnske mestre i begyndelsen af 18. århundrede lejet en butik — et Magazin — på Børsen som alle andre handlende; senere — fra slutningen af 1770'erne — havde samme interessenter også et magasin i laugshuset i Grønnegade. Men virkelig betydning for fagets udvikling fik Det kongelige Meubel Magazin, der blev oprettet 1777 af Commercekollegiet. Hensigten var »at udbrede en god Smag i Meubelarbejdet«. Magasinets værksteder skulle kun udføre modeller, og det disponerede over en tegnemester, der dels skulle undervise drengene, dels levere tegninger til mestrene. Det lå også inde med gode, vellagrede træsorter. Mestrene kunne dels til magasinet indlevere færdige møbler til salg, og få dem forsynet med et laksegl, dels kunne de få magasinets laksegl på møbler, forfærdiget hjemme og beregnet til salg hjemme. Lakseglet blev således et garantistempel for kunstnerisk og håndværksmæssig kvalitet. Det Kongelige Meubel Magazin blev ophævet 1815.

TRÆSORTERNES PARADE

Tømrerne har altid arbejdet med nordiske materialer: eg og fyr. Snedkerne har derimod gennem århundrederne fået et stadig større udvalg af træsorter. Indtil 1660-70 var egetræet hovedmaterialet. Sammen med egetræet hørte de rige udskæringer. I middelalderen, både i romansk og navnlig i gotisk tid, havde håndværkerne dyrket træskæringen. Deres dygtighed strakte sig fra de fornemste altertavler — hvoraf de fleste dog synes at have været af fremmed oprindelse, i hvert fald stammer de prægtigste altertavler i vore kirker som f. eks. altertavlen i domkirken i Århus (fra 14. årh.) fra Bernt Notkes værksted i Lübeck — til enkelt verdsligt bohave.

På korstolene blev der til kirkens og Guds pris ødslet med skønne skæringer, men også verdslige kister og skabe var, omend lidt groft udførte, dog oftest

Apoteker Herman Reimings store hus på torvet i Kolding, bygget år 1595, er typisk for bindingsværkets store tid, da dygtige tømrere og billedsnidere arbejdede sammen. Facaden med de udkragede stokværk (markeret selv i vindskederne) lever med rigt spil af lys og skygge. Karnisprofilerede knægte bærer bjælkehovederne, der dækkes af de nedadtil forlængede stolpers *stolpe-skel*. Oprindelig har løsholterne siddet høje, så vinduerne har været mindre. (Nat. Mus. fot.).

fremstillet i fyldings- og rammeteknik, og fladerne udskåret med foldeværk og ranker.

Med renæssancen skete der ingen ændring i disse traditioner. Egetræet var stadig det dominerende, ja det eneste materiale, teknikken var også den samme, og udskæringerne ikke mindre rige, kun var ornamenterne anderledes; gennem studier af kobberstukne ark — ornamentstik — af italienske eller tyske kunstnere, der hentede ornamenterne fra den antikke, særlig den romerske oldtid, lærte Nordens snedkere og billedsnidere det nye, men på anden og tredje hånd. I begyndelsen blev de antikke ornament nok så ofte ganske uden forståelse klistret på møbler af de gammelkendte typer. Det nye kirkeinventar: prædike-stole og altertavler for ikke at tale om de nye stolestader gav godt arbejde.

Tømrerne havde en stor tid i perioden fra begyndelsen af 16. århundrede til midten af 17. århundrede. Herregårde og navnlig store borgerhuse i stæderne blev opført af bindingsværk med udkragede etager mod gaden. Porthamre, stolper og fyldholte blev rigt udskårne, og knægtene under de udkragede etager er så godt som altid rigt dekorerede. De til vor tid bevarede huse giver indtryk af fremragende håndværk, men naturligvis har der også den gang eksisteret arbejde af ringe og allerringeste kvalitet, og naturligvis er det det bedste, der er bevaret. Fra slutningen af 17. århundrede forsvinder de rigtudskårne facader på bindingsværkshusene, og i det hele taget begynder bindingsværkshusene at vige til fordel for grundmurede huse. Og fra begyndelsen af 18. århundrede bliver bindingsværkshusene meget enkle, søger at ligne grundmurede. Teknik og forarbejdning er dog ikke på nogen måde ringere, men tømrerarbejdet springer ikke så meget i øjnene. Men med de stigende fordringer til bygninger og boliger var der alligevel stigende behov for hustømrerne. Hertil kommer skibstømrerne både til orlogs- og koffardiskibe. Som bygningshåndværkere har tømrerne været mere dominerende end murerne.

Huse bliver stående fra den ene generation til den anden, de er om ikke bygget for evigheden, så i hvert fald for flere slægtled. Med møbler er det anderledes, i virkeligheden bliver møbler kun lavet for ét slægtled, de skifter hastigere udseende, fordi hver ny generation forlanger, at de ting, der skal omgive dem i deres hverdag, skal svare til deres behov. Snedkernes produktion i de tre hundrede år, laugstiden varede, er langt mere afvekslende end tømrerens. Det viser sig — som nævnt ovenfor — alene i deres materiale. I slutningen af renessancen var man så småt begyndt at pryde møblerne med indlægninger i kulsort ibenholt eller kridhvidt elfenben, men også lyse træsorter brugtes. Efter 1660-70 begyndte snedkerne efter hollandsk forbillede at klæde møblerne helt med kostbart, eksotisk finér: ibenholt og palisander. Den franske skik med at indlægge med metal fandt vist aldrig rigtig udøvere her i landet.

Med finerteknikkens opkomst forsvandt den overdådige brug af billedskærerarbejde. Dekorativt virkninger opnåedes hovedsagelig ved hjælp af indlægninger, og udskæringer brugtes kun på steder, man særligt ville fremhæve: ved topstykke, gesimsernes hjørner o.l. I rokoko-perioden omkring midten af 18. århundrede, hvor man stadig brugte nøddetræsfinér eller andre fine træsorter som f. eks. rosentræ, kom der dog en del flere udskæringer, hvad der hænger sammen med tidens forkærlighed for det plastiske ornament.

Fineren kunne erstattes af maling eller lak. Det fine finerarbejde og ikke mindst rokoko-tidens møbler med bølgende linier og svungne flader stillede store krav til snedkernes håndværksmæssige dygtighed. På den tid trivedes det eleganteste og fornemste snedkerarbejde i Frankrig, og samtidig blev der i England fremstillet fornuftige, logisk gennemarbejdede mahognimøbler af

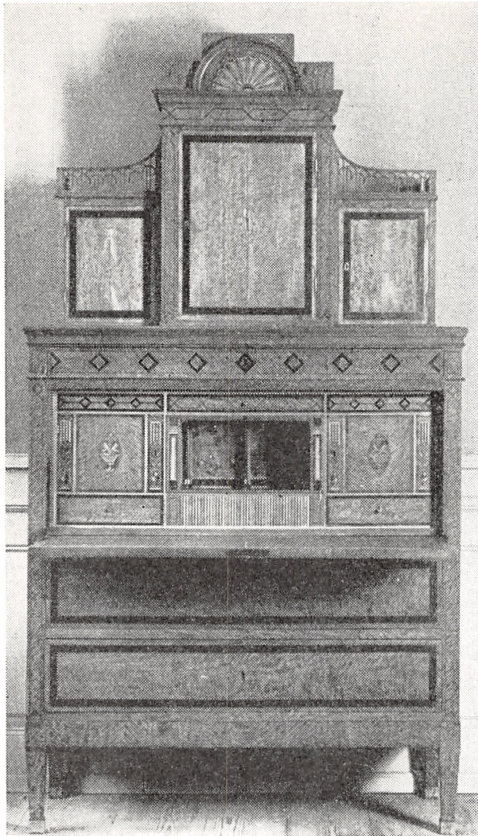

Efter sædvane lod tømrermester Kern (1787—1862) — også chef for brandkorpset — male et billede, hvor han viste faget, på sin skydeskive, da han blev optaget i det københavnske skydeselskab. Han sidder selv på en buk med en høvl i hånden og mønstrer sine tømmerkonstruktioner. (Nat. Mus. L. Larsen fot.).

fremragende kvalitet. Målt med den målestok, der gælder for disse to højdepunkter, falder danske snedkeres arbejder nok så pauvre ud. Møblerne virker kluntede og klodsede, de bliver provinsielle. Når de er bedst, har de det provinsielles charme, og de er vore egne, så vi holder af dem, men vi må indrømme, at noget særligt højt stude står de ikke på.

I slutningen af 18. århundrede kommer mahognifineren i brug, antagelig under engelsk indflydelse. Og samtidig med at Louis XVI-stilens antikiserende dekorationer og linier kom i brug, blev de glatte flader igen det eneste rette til møblerne. Det mestrede danske snedkere bedre. Samtidig var Akademiet som nævnt ovenfor også begyndt at blande sig i håndværkeruddannelsen. Ligesom

Danske møbler stod på et højdepunkt omkring 1800. Johan Franciscus Martini's sekretær af citrontræ fineret på fyr står som en gyldig repræsentant for perioden. Trods sit fremmede navn havde Martini (f. ca. 1775, d. 1821) lært i København og var blevet mester i staden 1801. Sekretæren, som mesteren har signeret, findes nu på Nationalmuseet. (Nat. Mus. fot.).

staten i det hele taget tog sig af snedkerne f. eks. med oprettelsen af Det kongelige Meubel Magazin. Møbelmagasinet må have betydet meget for snedkerhåndværket, det viser sig deri, at dets virksomhed falder sammen med en udtalt højnelse af møblernes kvalitet. De er håndværksmæssigt langt bedre udført. Man kan blot sammenligne den meget grove behandling af *undersiden* af en rokoko-kommode med undersiden af en tilsvarende skuffe i en Louis XVI-kommode, kun den sidste tilfredsstillende en snedker af i dag.

Inden for de bedste af Louis XVI-tidens danske snedkerarbejder gør der sig tydeligt engelske indflydelser gældende — ikke mærkeligt, da man overalt i Europa sværmede for det engelske. Til slut kan noteres, at møblerne fra Louis XVI-perioden er voksbehandlede.

I den følgende periode — empiren — bruges stadig mahognifinér, men nu trænger polering med schellak og olie frem, og møblerne får en skinnende blank overflade. Håndværksmæssigt ligger empire-møblerne stadig på et godt plan, om end man stadig finder en ret grov behandling af møblerne indvendig — en arv fra 18. århundrede? De stadigt voksende kundekredse, hvis nye kontin-

genter må være kommet fra kredse, der stod tidligere købere socialt fjernere, har vel heller ikke så hastigt kunnet opdrages til feinschmeckeri.

Finerteknikken stod højt, og dekupørarbejdet blev stadig mere forfinet, først og fremmest naturligvis i kvalitetsmøblerne — men man må stadig ikke glemme, at der altid har været mange afskygninger af kvaliteter på markedet. Der findes også grove indlægningsarbejder fra empiretiden, men de kan være ganske charmerende i deres naivitet.

Slutningen af laugstiden, fra ca. 1820-30 til laugenes ophævelse 1857, en periode der stilmæssigt dækkes af betegnelsen Christian VIII eller det tyske Biedermeier, og som kan karakteriseres ved bred, bekvem borgerlighed, forenet med streng, lærd antik ornamentik, var håndværksmæssigt en fin periode. Kvaliteten er for den store mængde af møbler udmærket, den ligger vel ikke på højde med de bedste franske eller engelske møbler fra midten af 18. århundrede, og ej heller på højde med kvaliteten af danske møbler af i dag, men afgjort i en god klasse. Disse møbler med deres pyramidemahognifinér og deres deko-rationer i udskåret og drejet arbejde er præsentable forfædre for danske møbler af i dag.

Inden for det gamle danske monarki repræsenterede de rige hertugdømmer altid det nyeste nye. Man havde både forbindelse med Tyskland og England — de engelske indflydelser gik for en ikke ringe del over Hamborg.

Byerne havde stor handel, og i begyndelsen af 19. århundrede bevirkede denne handel et særegent skud på snedkeriet. Takket være sukkerhandelen med Dansk Vestindien fik snedkerne i stæderne på østkysten bestillinger på møbler til kolonierne. Sukkeret kom i store mahognikister, og mahognitræet blev forarbejdet til møbler, der gik med skibene tilbage til St. Croix og de andre øer. Disse møbler var i stil med de almindelige Biedermeier- eller Christian VIII-møbler, måske lidt voldsommere, og der brugtes ikke polstring, men rørfletning til stole og sofaer. De vestindiske møbler må have dannet mode, for Flensborgaviserne fra denne tid har ligefrem annoncer, hvor der averteres med møbler i vestindisk stil.

I denne forbindelse må arkitekt G. F. Hetsch, professor ved Kunstakademiet, nævnes. Han interesserede sig ligesom sin svigerfader, den store arkitekt C. F. Hansen, bygmester for Christiansborg Slot, Råd- og Domhuset, Vor Frue Kirke og flere andre monumentalbygninger i København, levende for godt håndværk og kom gennem sin undervisning og sine skrifter til at betyde overordentlig meget for snedkerne, som han i det hele taget betød for alle håndværkere. Lad så være, at han var en hård herre, der stod i vejen for nye strømninger inden for stilarterne, så danske møbler i tiden op mod 1850 blev gammeldags. Snedker-, drejer- og billedskærerarbejdet gik ud af laugstiden med flyvende faner og klingende spil, når man ser på den håndværksmæssige kvalitet.

Maleriet på den københavnske tømrermester Schmocks (1839—1896) skydeskive giver et levende indtryk af tømrerens andel i arbejdet på en stor nybygning, en fabrik, i 1870'erne: stabler af planker i forgrunden, mester, sortklædt, giver arbejdsformanden besked, et par arbejdere bakser med planker. Over den lige fuldførte tømmerkonstruktion er kransen hejst. (Nat. Mus. — L. Larsen fot.).

NYE TIDER — NYE SKIKKE

Liberalismen og næringsloven af 1857.

Den 29. december 1857 stadfæstede Frederik VII loven om næringsfrihed. Den ophævede med ét slag alle de gamle organisationsforhold. Den eneste mildnelse i forbindelse med denne voldsomt altforændrende lov var, at en del af de væsentligste bestemmelser først skulle træde i kraft 1. januar 1862.

Det var den ny tid, der satte ind over for håndværket i Danmark. Det var den liberalistiske opfattelse, at alt samfundsliv: moralsk, økonomisk, arbejdsmæssigt, osv. osv. skulle have lov at udfolde sig frit uden snærende bånd fra statsmagtens side.

I den nye tid, der nu kom, blev maskinerne dominerende på håndværkets bekostning, og dybest set var det vel også den nye af maskinerne bårne teknik, der betingede en ny arbejdsordning, som til syvende og sidst gjorde en ændring af rammerne omkring håndværk og industri nødvendig.

Maskinerne, med dampmaskinen i spidsen, var af jern, og jernet vandt indpas på mange områder, hvor træet indtil denne tid havde været enerådende. Det skete ikke med det samme, men først efterhånden.

På papiret betød den ny næringslov en voldsom ændring i håndværkernes arbejdsforhold. Tidligere havde laugene omgærdet deres organisationer med talrige bestemmelser og love, så det var vanskeligt at blive mester, og protokollerne fra slutningen af laugstiden er for alle fags vedkommende fyldt med jagt på fuskere og bønhaser. Nu kunne med ét slag enhver uberygtet, myndig person nedsætte sig og opbygge en virksomhed. Den eneste rest af tidligere tiders storhed var, at mesternavnet var forbeholdt de inden for faget udlærte.

Naturligvis kommer en så voldsom ændring ikke, uden at der har været naturlige betingelser for den. Baggrunden for liberalismens løsen alle bånd var den industrielle revolution, maskinerne trængte ind i alle fag — set fra vort stadi i dag på en primitiv og beskedent måde, set fra samtidens indviklet og enormt. Politiske og sociale momenter blandede sig også ind i billedet. Politiske rørelser, der kæmpede både for national og individuel frihed prægede begyndelsen af 19. århundrede, og sociale bevægelser der drev de små i samfundet frem til kamp mod de besiddende havde også meldt sig.

Reaktionerne viste sig inden for fagene, inden for f. eks. snedkerfaget på en ganske karakteristisk måde. Inden for mesterlaugene, hvor man måtte give afkald på mesterprøven, forsøgte man så længe som muligt alligevel at fortsætte i de vant baner, og de gamle mestre så ned på de unge »papirmestre«. Udviklingen var den samme over hele landet: laugene blev til laugsforeninger og derefter til mesterforeninger.

Inden for svendelaugene gik omlægningen i og for sig lettere end for mestrenes vedkommende. Svendelaugene omdannedes til syge- og begravelseskasser, men desuden dyrkedes der også en hel del selskabelighed i svendeforeningerne. Men det afgørende for den kommende tid blev de sociale strømninger. Allerede 1872 blev snedkernes sektion under »Den internationale Arbejderforenings Afdeling i København« ændret til en fagforening. Svendenes organisationer blev hurtigt kamporganisationer for forbedring af kårene: man kæmpede for lavere arbejdstid og højere lønninger. Tiden til helt ind i 1920'erne var præget af hårde strejker og lockouter.

Det er karakteristisk for situationen, at svendene er de aktive, angriberne, mens mestrene er de vigende, forsvarerne.

Lærlinguddannelsen havde fra gammel tid ligget hos mestrene, og denne

pædagogiske opgave forblev uantastet af de nye bevægelser at ligge hos dem. Allerede i laugstidens sidste periode, fra begyndelsen af 19. århundrede begyndte en skoleundervisning ved siden af Kunstakademiets. Den blev givet i de af præsten N. H. Massmann i året 1800 oprettede søndagsskoler, De Massmannske Søndagsskoler.

I 1843 oprettede imidlertid den kendte snedkermester Lasenius Kramp et Teknisk Institut, der ikke nøjedes med søndagsundervisning, men tog aftenundervisningen op, men også om dagen blev der undervist. Hovedfaget var tegning. I kritik mod Instituttets tegneundervisning skabtes 1868 Den ny Håndværkerskole. I 1876 sluttedes de to skoler sammen under Det Tekniske Selskab, der i 1881 flyttede ind i den nye bygning i Ahlefeldtsgade i København — skolen var for sin tid en pragtbygning, der kostede 475,000 kr. Det samme skete ude omkring i landet, hvor tekniske skoler skød op i løbet af de sidste årtier af forrige århundrede, røde teglstenshuse, lidt naive i deres »pragtstil«. I disse skoler underviste mestrene. Og her har de unge i alle fag modtaget tegneundervisning. Omkring 1900 var der ca. 120 tekniske skoler i landet, i vore dage er tallet omkring 300.

Kvaliteten var god.

Der blev bygget kolossalt meget i årene efter 1850, både på land og i by. Og i dette byggeri spillede tømrerne en stor rolle. I vort århundrede er staven tit nok blevet brudt over disse arbejder. Der var sikkert også mange vildskud i dette byggeri, men ser man uhildet på det, fra et rent fagligt synspunkt, ændrer billedet sig betydeligt. Den største del af byggeriet har kvalitet, og de bedste frembringelser har endda en udmærket kvalitet. Det vil sige, at trods hårde kampe om arbejdstid og lønninger er der blevet arbejdet godt, og at uddannelsen har fulgt med tiden. — Imidlertid er hele spørgsmålet om håndværkeruddannelsen og om håndværkets kvalitet, altså om håndværkernes evne til at løse de praktiske og tekniske spørgsmål, som en ny tids ændrede forhold krævede, næsten aldrig taget op til diskussion. Kritiken af tidens frembringelser har koncentreret sig om æstetiske domme. Og at håndværkeren, her tømreren — og som vi skal se nedenfor også snedkeren — hverken har kunnet eller villet kæmpe imod tendenser, som deres æstetiske ledere, arkitekter og kunstnere, heller ikke kæmpede imod, kan ikke bebrejdes dem.

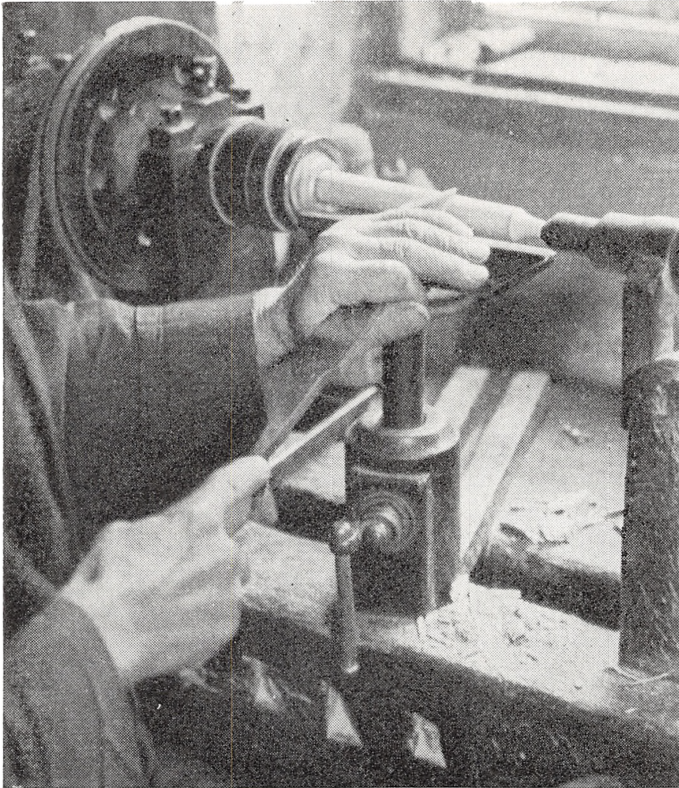
Da bindingsværket forsvandt, det skete i København i løbet af 18. århundrede og i provinsbyerne i løbet af 19., på landet først i slutningen af århundredet, forsvandt også tømrernes andel i opførelsen af facader; etageadskillelser og tagkonstruktioner beholdt tømrerne dog. Men de nye elementer i kulturlivet bød træet nye opgaver. Dampmaskinen havde affødt lokomotivet,

En vogn med granstammer er lige kommet til Ørnsø Savværk ved Silkeborg. Det er sommeren 1922, på et tidspunkt, hvor der var tre savskærerier i Silkeborg. Hedens beplantning med nåleskove gav sammen med jernbanenettets udbygning fra midten af forrige århundrede grundlaget for, at talrige savskærerier kunne opstå i Jylland. Dette gjaldt ikke mindst Silkeborg-egnen, der fra gammel tid var rig på skov. Papirfabrikken blev grundet 1845, og banen åbnet 1871. (Fot. tilh. Ørnsø Savværk).

lokomotivet toget og banegården. Banegårdshallerne er helt op til vore dage blevet bygget som store trækonstruktioner: Københavns anden banegård, opført af arkitekten Herholdt, havde en meget smuk trækonstruktion, der senere overførtes til idrætshallen i Århus, Århus Stadion. Også den nuværende banegård i København har en stor, men knap så smuk trækonstruktion. Og da den nye banegård i Århus blev opført i slutningen af 1920'erne, blev hallerne her også overdækket med store tømmerkonstruktioner.

Selv om de nye materialer, først og fremmest jernkonstruktionerne, vandt frem, holdt »træfagene« skansen, ja, har aldrig været brugt så meget, som f. eks. i det stadig voksende byggeri i slutningen af forrige århundrede. Bygnings-snedkere og billedskærere har arbejdet om kap på at udsmykke de huse og lejligheder, der skulle danne rammen om det bedre borgerskabs liv. Også drejerne havde fuldt op at gøre. Antallet af drejermestre var i stadig stigning gennem det meste af 19. århundrede. Forkærligheden for drejet arbejde både til bygningsudstyret — først og fremmest til trappegelændere — og til møbler begyndte allerede at gøre sig gældende i 1820'erne, da forbillederne var antikke romerske former, og den blev stærkere efter 1850—60, da man dyrkede

Drejermester Eduard Pickers hænder i arbejde med emnet spændt op mellem pinoldokkerne. Det kan ikke ses på billedet, men på dette værksted brugtes til det sidste kun drejebænke, der ikke blev drevet med elektricitet, men med foden. Værkstedet lå i Borgergade 98 i København, hvor det 1861 blev indrettet af G. F. Picker, der var oldermænd i drejerglauget fra 1854 til sin død i 1873. Det var i familiens eje, til det blev nedlagt i 1947. (Nat. Mus. Niels Elswing fot.).

hvad man kaldte renæssance-former, d. v. s. for de drejede formers vedkommende profiler på grundlag af barokken. De større drejerier slog sig sammen med andre virksomheder, f. eks. et stort snedkerværksted, og de anskaffede sig i fællesskab en dampmaskine. Således som f. eks. Københavns Trædrejeri på Nørrebro. Dette værksted kunne på den måde klare store opgaver, bl. a. balustrene til Teknisk Skole i Ahlefeldtsgade i København. For drejeren gik det støt og roligt fremad fra anden fjerdedel af århundredet til omkring 1910. Æstetisk forfladigedes formerne, men håndværksmæssigt var arbejdet fortræffeligt.

Den udvikling, som drejerfaget gjorde, gælder også for billedskærerne. Fra 1820—30 bliver deres arbejdsfelt stadig udvidet. Selv om der med den uhyre brede anvendelse af billedskærerarbejde til kundekredse på højst forskellige dannelsesstrin leveredes lige så forskellige kvaliteter, må det siges at kvaliteten gennemsnitlig ikke var ringe, men at den på den anden side aldrig nåede selv de små mestre i renæssancen og barokken. En kunstnerisk følelse for snitværket som i hine dage findes kun yderst sjældent.

Alle træhåndværkerne arbejdede med på at skabe rammen omkring vore

Et stykke dansk håndværk, bødkerarbejdet, er kendt verden over: smør-dritlen med lurmærket brændt i en af stavene. Her udskibes dritlerne — hver rummende 50 kg = 112 engelske pund smør — i Esbjerg, hvorfra de går til England. Som sildetønderne — der i middelalderen spredtes med Danmarks rigdom: silden — kendes dritlerne nu overalt. (Bror Bernild fot.).

nærmeste aners tilværelse i forrige århundrede. Tømrere, bygnings- og møbel-snedkere, billedskærere og drejere pyntede og dekorerede. Det lignede hin-anden altsammen: Schweizervillaer, glasverandaer, entrédøre, trappegange, buffet'er og ægtesenge. Sjældent har træhåndværkerne vel nået frem til alle medborgere som i denne rige og optimistiske periode.

Endnu et »træfag« må nævnes, fordi det hænger så nøje sammen med den optimistiske og rige periode: bødkerne.

Fra gammel tid var alle beholdere af træ. Baljer, kar og stripper, fade og tønder var alle samlede af stave, holdt sammen med tøndebånd. I vore dage har metal, pap, papir og plastic m. m. trængt bødkerarbejdet ud.

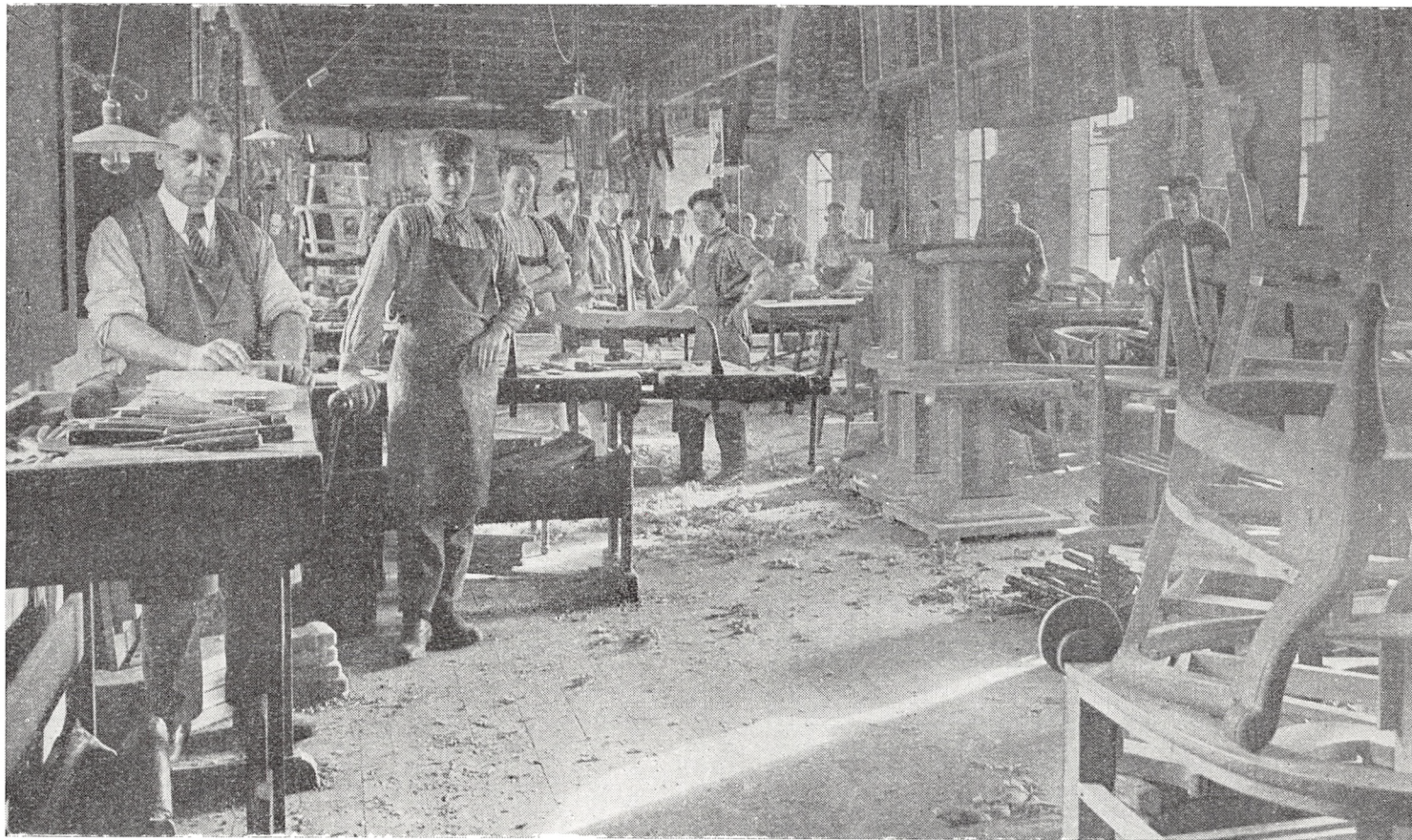
Men i tiden helt frem til 1880—90 var f. eks. alle gulvspande af træ. Og indtil andelsmejerierne satte ind var malkespande også af træ. Andelsmejerierne slog bødkerarbejdet ud med hensyn til de daglige redskaber. Men til gengæld fik faget en vældig landvinding i smør-dritlerne. Dritlen til det lurmærkede smør svarer ganske til middelalderens sildetønde. Dette forhold ændrede dog i nogen grad fagets opbygning, idet der blev mulighed for større virksomheder end tidligere.

Rundt om i landet svang en del bødkerier sig op til en relativt betydelig størrelse. I hovedstaden kunne enkelte endda vokse sig meget store. Således den Jacobsenske virksomhed på Christianshavn, der også fik forbindelse med bryggerierne, og derfor i 1917 flyttede fra Wilders Plads til Valby. Men bryggerierne, bødkerens kunder fra ældgammel tid, har svigtet faget, moderne metal-containers har erstattet fordums øltræer og fade. Kun smørrets lurmærkede tønder bruges endnu som i middelalderen til at sende et dansk produkt ud på verdensmarkedet.

Som vi har set i andre perioder, springer snedkernes arbejder mere i øjnene end de øvrige træarbejdedes. Møblerne fra tiden karakteriseres som lidt latterlige, man morer sig over anvendelsen af motiver hentet fra andre tider og steder, særlig fra renæssancen. Men manglerne og fejlene er fælles for alle i denne periode. Der var naturligvis også arbejder af slet, ja sletteste kvalitet, men det har der jo altid været — og ikke mindst i en teknisk og økonomisk brydningstid. En stor del af tidens møbler er af hæderlig kvalitet. Her kan indskydes, at de fleste møbler endnu blev leveret direkte fra små værksteder til forbruger, selv om større værksteder og møbelforretninger var ved at dukke op — til stor forargelse for mestrene af den gamle skole. — Går man de bedste af tidens møbler efter i sømmene, kommer man til det resultat, at de er endda særdeles veludført. Det er ganske lærerigt at sammenligne de pasticher af empiremøbler, der var moderne i 1890'erne og et stykke ind i 20. århundrede. Det skal indrømmes, at de ikke ejer de ægte empire-møblers ædelhed, ej heller deres umiddelbare naivitet, men håndværksmæssigt står de over de ægte empire-møbler.

Det er vigtigt at lægge mærke til denne snedkerfagets hægen om det gode håndsnedkeri. Under første verdenskrig fra 1914 til 1918, da der skabtes en tilsyneladende rigdom med utallige nye rige, gullasch-baronerne, skabtes der et vældigt behov for kostbare møbler, og det lykkedes snedkerne trods materiale-mangel at tilfredsstille kravene. At hin tids svære, ja klodsede pragtmøbler, det være sig i egetræ, mahogni eller malede »almuemøbler« er udvendigt prangende, skyldes lige så meget tidens æstetiske opfattelse og kundernes ønsker, som håndværkernes »dårlige smag«.

For det moderne menneske, der overfladisk betragter træets situation, synes dette materiale med alle dets storartede egenskaber at være på vej ud af vor daglige tilværelse. Det er imidlertid ikke rigtigt. Vel lægges hele vor tilværelse ind i et luksuskarosseri af plexiglas, forkromninger og nylon, men bag ved virker træhåndværkeren, måske mere end nogensinde. Stålet er dominanten. Men træet bruges overalt, hvor man har brug for elastiske konstruktioner, ikke mindst i alle forarbejderne til f. eks. det moderne betonbyggeri. I det lille byggeri bruges tømmeret som det har været brugt i århundreder. Og i

Billedet er taget omkr. 1920 på Fredericia Stolefabrik. For at skaffe plads til de mange svende er høvlebænkene stillet vinkelret på ydervæggene. Det er i Chesterfield-møblernes tid med overpolstrede stole, hvis stel dog er af træ. Fabrikken har også leveret de karakteristiske søjleborde, som — udført i eg — huskes fra 20'ernes herreværelser. (Fot. tilh. A/S Fredericia Stolefabrik).

Tagkonstruktionen på Højbygårds nye stuehus er rejst, fejret med kransejsning og et gilde. Det er håndværkernes fest, og de er med på fotografiet. De mange skikkelser angiver for øvrigt størrelsesforholdene i tagkonstruktionen. Tømmerarbejdet på Højbygård (Framlev sogn, Århus amt) blev udført i sommeren 1920 af tømmermester Krog fra Harlev. (Fot. tilh. tømmermester Krog).

det store byggeri bruges tømmer f. eks. stadig til tagkonstruktioner. Men i det moderne danske snedkeri fejrer træhåndværket triumfer; bådebyggerne er dog også ved at komme med.

Således kan man fortsætte, kigger man bag ved kulisserne, finder man stadig væk træet og dets arbejdere.

For at udnytte træet og gøre det hurtigere tjenligt til brug, ligger de store savværker med deres maskinpark og moderne hjælpemidler, f. eks. de moderne fremgangsmåder til kunstig tørring af træet.

STORE BEDRIFTER

Snedkerne.

Efterkrigstiden, 1920'erne, blev en streng tid for snedkerne. Prisstigning, derefter kronens stabilisering, arbejdsløshed og arbejdsstridigheder, kunne i sig selv være hårde nok, men importen af billige, tyske møbler sved værst. På plus-siden kom det forhold, som hjalp tømmerne, nemlig et stadigt stigende byggeri, holdt igang under de svingende konjunkturer i slutningen af 20'erne og gennem 30'erne. Dette byggeri satte efterspørgslen efter møbler op.

Snedkermester N. C. Jensen Kjør (1870—1955), København, var en dygtig snedker, der førte fagets bedste traditioner videre. Førende arkitekter overlod ham trygt at udføre møbler efter deres tegninger: P. V. Jensen Klint, dennes søn Kaare Klint, Gunnar Biilmann Petersen, Mogens Koch og flere andre. Hans stue gav et billede af ham som menneske og håndværker. Mange af møblerne var udført som prøver. Ved bordet stod f. eks. Kaare Klints stol med det buede kopstykke, kendt fra Fåborg-museet og fra Dansk Kunsthandel. (Nat. Mus. L. Larsen fot.).

I København skete der en meget vigtig ting for dansk snedkeri i 1927. Den 19. marts åbnede man i Axelborg en udstilling af møbler, udført af mestre fra Københavns Snedkerlaug. Her vistes (for øvrigt i forlængelse af tidligere, spredte udstillinger) møbler af god håndværksmæssig kvalitet. Udstillingen blev en succes. Og snedkerne besluttede at fortsætte med en udstilling det følgende år. Arkitekt Thyge Hvass tilrådede snedkerne at søge frem til møbeltyper, der svarede til de nye boligtyper.

For at løse denne opgave behøvede snedkerne kun at knytte forbindelsen til en stadig levende tradition: samarbejdet med skabende kunstnere, særlig arkitekter. Traditionen gik over kunstnere som arkitekten P. V. Jensen Klint, maleren Johan Rohde og lidt tidligere Thorvald Bindsbøll og Martin Nyrop tilbage til begyndelsen af 19. århundrede, da kunstnere som arkitekten M. G. Bindsbøll, malerne Roed og Konstantin Hansen, billedhuggeren Freund og andre fra denne kreds tegnede møbler for sig selv og deres venner, ja helt tilbage til slutningen af 18. århundrede, da maleren Abildgård gav sig af med at tegne interiører og møbler.

Denne århundredgamle tradition blev stiltfærdigt taget op igen, for så vidt man kan sige »taget op«, og ikke snarere skal bruge udtrykket »forstærket«.

Af uvurderlig betydning blev det, at arkitekt Kaare Klint, en søn af P. V. Jensen Klint, gik helt og fuldt ind for at arbejde med møbler på et håndværksmæssigt, brugsmæssigt og æstetisk meget højt plan. Han fandt støtte hos andre den gang unge arkitekter som Ole Wanscher og senere Mogens Koch og en lang række elever, der i dag står som førende inden for dansk møbelkunst.

Æstetisk søgte Kaare Klint til engelske møbler fra 18. århundrede, særlig Chippendale- og de tidligste Hepplewhite-møbler. Den kæmpemæssige udrensning, som Kaare Klint satte igang, bar frugt. Det er ganske ejendommeligt, at Kaare Klint gik sine egne veje og ikke fulgte de stærkt virkende modestrømninger, der satte ind efter 1930, »funkisen«, som denne variation af Funktionalismen blev kaldt efter at være blevet døbt på den store udstilling i Stockholm i 1930.

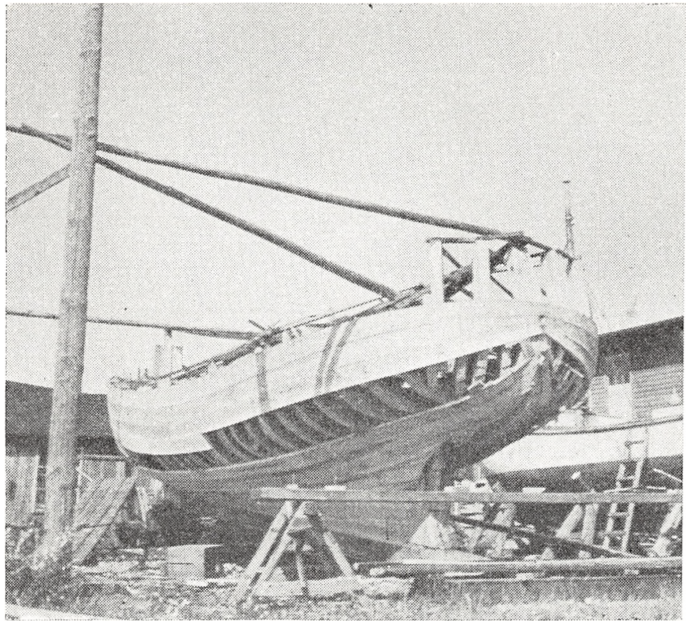
Teknisk skete der uendelig meget i snedkerfaget fra slutningen af 1920'erne og igennem 1930'erne: stål og afspærret træ blev almindeligt, den gammeldags blanke polering begyndte at forsvinde, og nye behandlinger kom ind. Kaare Klint selv arbejdede dog stadig med håndsnedkeriets gamle metoder. Cubamahognien blev 1930'ernes foretrukne træsort til møbler, sikkert ikke uden påvirkning fra 18. århundredes engelske møbler.

Besættelsesårenes mørke tider klarede snedkerne mærkværdigt godt. En vis pengerigelighed holdt efterspørgslen vedlige. Ganske vist kom elendige erstatningsmaterialer ind i arbejdet, og visse gullasch-agtige tendenser gjorde sig også gældende, så ikke alt var godt hvad man så. Imidlertid fortsatte snedkerlauget i København selv under krigen sin årlige fremvisning af møbler. Der er ingen tvivl om, at dette årlige opbud, skønt det visselig må være næsten overmenneskeligt anstrengende, hvert år at præstere noget nyt og noget godt, har været af største betydning for faget.

Efter krigen var de danske snedkere og deres samarbejde med arkitekterne blevet så sammensmedet, at de arbejdede i takt. Og der skete det eventyr, at den store verden fik øje på danske møbler, så der i dag er en betydelig eksport af danske møbler — det må nævnes, at nu blev teak-træ den almindeligste træsort — ja, selv i vort broderland Sverige, der i 1930 stod som førende i verdens øjne med »Swedish Modern«, benyttes nu danske møbler, når der ønskes noget særligt fremragende.

Håndsnedkeriets udvikling og samarbejdet med arkitekter og veluddannede møbeltegnere har imidlertid sammen med den stadig forfinede teknik bragt fabriksmøbler op på en kvalitet, som ingen for blot 20—30 år siden ville have drømt om. Også på disse områder ydes der fremragende arbejde, både teknisk og æstetisk. Hånd i hånd med denne udvikling er gået en anden. Hele landet

Skive Skibsværft. Indehaver Poul Petersen (siden 1927). På Skive Skibsværft byggedes i sommeren 1951 en kutter med krydshæk. Skroget, der er ved at blive beklædt, ses fra agter mod bagbordssiden. Træskestykkeriet, navnlig af fiskekuttere, hører efterhånden hjemme på de mindre værfter rundt om i landet: i Nordsjælland, på Sydfyn o.s.v. o.s.v. eller som her: i Limfjords-byerne. (Nat. Mus. Holger Rasmussen fot.).

er kommet med. Det er ikke mere de københavnske værksteder og fabrikker, der dominerer billedet, jævnbrydligt arbejder over hele Danmark små og store virksomheder på at skabe veludførte, velfunktionerende og smukke møbler.

Der er sket det under, at danske møbler i dag har skabt »stil«. Prisen for »stilen« er efterligningerne overalt i verden. De danske snedkere arbejder ikke alene med hovedstadens eller landets øjne på sig, nej, en verden følger dem.

Skibsbyggerne.

Træskibe blev stadig bygget efter midten af 19. århundrede. På Orlogsværftet var man ganske vist begyndt at gå over til jernskibe i årene 1865—67, det første jernskib her var panserskibet »Lindormen«, der var færdig i 1868. Men allerede i 1850'erne havde Baumgarten & Burmeister bygget jernskibe, i 1854 et troppetransportskib til marinen og i 1857 hjuldampere »Njord«.

Den dominerende sejlskibstype på verdenshavene var clipperen, et langt, slankt, højtrigget skib af engelsk-amerikansk oprindelse. Herhjemme efterlignede man i reglen kun clipperen i den forstand, at man gjorde formen slankere og brugte clipperens stævn. På Kalvø-værftet ved Åbenrå byggedes dog i 1857 »Cimber«, det største danske handelsskib på den tid, som clipper.

Større skibe byggedes overalt i provinsen, i Flensborg, Nykøbing Falster, Ålborg, Vejle og på Fanø; på Fanø byggedes det sidste store træskib, barken »Thora«, i 1896.

Yawl indskibes til Amerika.

En kommende dansk eksport: lystbåden? En Yawl indskibes til USA. Yawl'en fører 70 m² sejl, men har dog også en 30 hk motor. Den er et udpræget luksusfartøj, bygget af fuld mahogni, har elektrisk ankerspil, WC med håndvask, åben pejs til brænde o.s.v. om bord. Sådanne fartøjer bruges af amerikanske millionærer bl. a. til Stillehavs-kapsejladser: Honolulu Race. Yawl'en kan bygges billigere her i landet end i USA, derfor chancen for danske bådebyggere. (Tage Christensen fot.).

Men ellers byggedes mest skonnerter her i landet, særlig i Marstal, hvor der byggedes med fremragende kvalitet. Da man for de større skibes vedkommende gik over til at bygge af jern, havde man en god tradition til at fortsætte byggeriet af mindre skibe, ikke mindst fiskerkuttere. Der kan lige nævnes, at under første verdenskrig byggedes ikke så få træskibe, men dette byggeri var et udpræget krigsfænomen. Og efter fredsslutningen blev talrige træskibe afhændet til priser, der lå langt under fremstillingsomkostningerne. Enkelte træskibe gik til Grønlandsk Handel, der til det isyldte farvand stadig benyttede træskibe. I mellemkrigsårene byggedes et større træskib, »Th. Stauning« i 1931 på Ring-Andersens værft i Svendborg. I vore dage er det fiskekuttere, der bygges, alle udstyret med motor. De bygges fortræffeligt.

Dermed leder traditionen over til lystbådetyperne, hvoraf der bygges en del. Her er kvaliteten så fin, at man næsten kan tale om kunsthåndværk. Der fremstilles en del til eksport.

Dette er atter et eksempel på, at dansk håndværks styrke er kvalitetsarbejdet.

Til slut. Nogle af vore gamle træhåndværk er uigenkaldelig på retur. Bødkeren forsvinder. Drejeren mener også, han er ved det, men helt så slemt, som fagets folk ofte siger, bliver det måske ikke alligevel. Trædrejere vil der vel stadig være brug for, selv om 80'ernes gyldne dage med stole- og bordben næppe kommer igen. Billedskæreren, kunstneren blandt træhåndværkerne, er også for tiden nede i en bølgedal, men for hans vedkommende er en tilbagevenden til arenaen med flyvende faner og klingende spil kun et spørgsmål om mode, eller med et finere ord: stil.

Men endnu står skibsbygger, tømrer og snedker i fuldt flor.

Træerhvervenes apoteose

Møllebægeret af sølv fra 1701 er en spøg ved et drikkegilde: fløjten piber, vingerne drejer, og uret går, mens det tømmes — og det *skal* tømmes på én gang. Men det lille møllehus med lodrette planker og spånhængt tag viser træbyggeriet. Det, at mekanismen med møllevingerne bruges, er i sig selv en hyldest til træets sindrige håndværkere. (Nat. Mus. fot.)

Scenebillede fra Audinots syngespil »Bødkeren«. Farvelagt blyantstegning af P. Cramer. Omkr. 1770.

TRÆHÅNDVÆRKEREN PÅ DEN DANSKE SKUEPLADS

Af professor, dr. phil. *Torben Krogh.*

Det er i virkeligheden højst interessant at undersøge håndværkerens forhold til teatret gennem tiderne. For det første, og det er vel ikke det mindst vigtige, blev han anvendt, når et teater skulle bygges, og vi beundrer endnu det arbejde, han har øvet i så henseende, lige fra antikkens mægtige bygningsværker til senere tiders store og små teaterhuse, og i sidstnævnte tilfælde kommer jo i høj grad træhåndværkeren i betragtning. Dernæst blev han fra ældgammel tid ofte benyttet som en virkningsfuld figur i talrige former for dramatik, og som sådan kan han også følges gennem hele den danske teaterhistorie.

I 1722 begyndte nogle danske studenter at give forestillinger i et nybygget teater i Lille Grønnegade. Ved åbningsforestillingen, der fandt sted den 23. september 1722, spillede man Molières »Gnieren«, og nogle dage efter opførtes »Den politiske Kandestøber«, Holbergs strålende debut som dramatiker. Det er typisk, at den store komiske digter, som skabte den danske skueplads, ind-

ledte sin dramatiske karriere med et stykke, hvori handlingen udspillede blandt håndværkere. Her fandt han nemlig en række typer, som han forstod at skildre med et sandt mesterskab. Hvor er ikke alle disse pudsige figurer levende tegnet: Hovedpersonen, den selvbevidste Herman von Bremen, der forsømmer sit kandestøberi, fordi han tror, han er en stor og særdeles forstandig politiker — og dernæst alle de andre håndværksfolk som Richard Børstenbinder, Gert Buntmager og Frands Knivsmed, der spilder deres tid på unyttige diskussioner i Collegium Politicum.

Over for denne gruppe har Holberg så stillet den flittige og stræbsomme håndværker: Komediens elsker, den i alle måder brave Antonius, som er hjulmager af profession, altså træhåndværker. Denne udmærkede unge mand kan ikke tænke sig at opgive sit sikre arbejde for ubesindigt at kaste sig over politik, med hvilken »man ikke kan føde Kone og Børn«. Det er sund fornuft, han udtrykker i følgende ord: »Jeg vil nære mig redelig med mit Hjulmagerie. Det gav min salig Fader sit daglige Brød, og jeg haaber, det skal ogsaa føde mig«. Endvidere træffer vi i den lystige komedie en ualmindelig godt skildret type, som altid skulle gøre lykke på scenen, nemlig Henrik, den kvikke håndværkerdreng med den rappe tunge, altid parat til et næsvist svar.

Under store vanskeligheder, ikke mindst af finansiel art og med flere ufrivillige standsninger, virkede Grønnegadetruppen til 1728, da Københavns ildebrand satte et endeligt punktum for virksomheden. Derefter fulgte Chr. VI's pietistiske regering, under hvilken ingen form for teatraliske forlystelser tålte, og først da den livsglade Fr. V kom på tronen, vågnede Thalia op af sin ufrivillige søvn. Der samledes nu atter med Holbergs betydningsfulde velsignelse en dansk skuespillertrup, som begyndte sin virksomhed under primitive forhold i 1747 i traktør Bergs hus i Læderstræde. Aktørerne spillede også i en kort periode i andre lokaler, for endelig i december 1748 at flytte ind i det nybyggede komediehus på Kongens Nytorv, en efter forholdene særdeles statelig bygning, rejst af arkitekten Nicolai Eigtved. Med hensyn til de scenetekniske indretninger havde han en erfaren rådgiver i den udmærkede teatermaler, venetianeren Jacobo Fabris, der til gavns forstod at retlede tømrerne og snedkerne i det vanskelige arbejde, som krævede stor præcision, hvis da hele mekanikken, alle spil, hjul og tove skulle virke upåklageligt. Han havde nu også i forvejen indlagt sig store fortjenester på dette område i udlandet, bl. a. ved indretningen af Frederik den Stores imponerende operahus på Unter den Linden i Berlin.

Komediehusets dekorationssystem i denne periode bestod — ganske som tilfældet er på Pantomimeteatret i Tivoli — væsentlig af »løse« sidekulisser, loftsoffitter og bagtæpper, og alle disse dele var således indrettede, at man ved hjælp af et maskineri på et øjeblik kunne skifte dekorationerne for åbent tæppe.

Det var typisk for forholdene i hine tider, at man måtte benytte uddannede snedkere til at dirigere det komplicerede dekorationsapparat. Den første af disse, der virkede medens Holberg endnu levede, hed Peder Landsberg. Han blev betalt pr. forestilling og fik i reglen for hver gang 4 mk. Alt det øvrige arbejde han udførte — og det var ikke lidt — blev betalt særskilt. Han måtte således forfærdige de rammer, på hvilke det malede lærred blev udspændt, konstruere og udføre nye mekaniske apparater, og endelig var det hans pligt at holde hele maskineriet i orden, ligesom han måtte indøve scenearbejderne, der i reglen var matroser, fordi man mente, at denne stand havde særlig erfaring i behandlingen af spil og tove.

I Komediehusets første periode bestod repertoire foruden komedier af Holberg først og fremmest af franske skuespil, i hvilke handlingen med forkærlighed var henlagt til fornemme kredse, og i disse hørte den jævne håndværker ikke hjemme. Han var ikke i kurs længere og måtte inden for komedien en tid vige pladsen for repræsentanter for det højere selskab. Holberg var direkte imod, at aktørerne, inspireret af publikum, nu gjorde sig til slaver af moden og stadsede sig for meget ud. Til hans ærgrelse var der adskillige blandt tilskuerne, som ligefrem fandt ubehag ved den snavsede kandestøberdreng Henrik, der viste sig på scenen »med ukjemmet Haar og blotte Hænder«, endda »ædende et Stykke Smørrebrød«. I virkeligheden burde dog »skiønsomme Folk« støde sig »over at see en Tjenestepige opskjørtet som en Prinsesse« og »en Haandværks- eller Krambodsdreng coifferet som en Hofjuncker«. Med et suk mindedes Holberg ofte det gode gamle Grønnegade-teater, hvor man ikke »vragede en Acteur, fordi hans Handsker ikke var ganske nye, eller hans Haar ikke var vel pudret eller sat udi kunstige Pukler. Man saae ikkun efter, om han forestillede sin Person naturligen«.

Havde håndværkeren altså ikke store chancer for at gøre sig gældende inden for komedien, for ikke at tale om den herhjemme lidet dyrkede tragedie, så var der imidlertid en dramatisk genre, hvorfra han ikke hånligt blev udelukket, nemlig balletten. Allerede i Komediehusets tidligste periode engageredes udenlandske dansemestre, der komponerede små balletter, som blev indlagt i forestillingernes mellemakter eller dannede den festlige afslutning. De var særdeles beskedne af format og må nærmest kaldes divertissementer, der i almindelighed bestod af en situation, som affødte nogle scener, velegnede til danseudfoldelse.

Når der optrådte så mange håndværkere i disse små balletter, var grunden ikke alene den, at disse nyttige folk nød en stor popularitet i dagliglivet, enten de nu arbejdede i deres værksteder eller viste sig på gaden med deres redskaber; men det skete også, fordi deres arbejde kunne stiliseres rytmisk, hvilket jo således er tilfældet med hammerslag, høvlebevægelser o.l. At håndværkerne var næsten lige så yndede som antikke mytologiske figurer eller hyrder og hyrd-

inder, der forekom i særlig stor mængde, kan f.eks. ses af de divertissementer, som den italienske balletmester Antonio Como bragte frem på Komodiehuseets scene omkr. 1760. Der findes blandt disse titler som »Brændehuggeren«, »Skomagerne«, »Hattemagerne« o.s.v. Ganske vist kendes teksterne ikke; men af de gamle inventarfortegnelser fremgår det, at rekvisitter spillede en meget betydelig rolle. Til »Brændehugger-balletten« blev der således anvendt »et stoert Træ« og »en Sauge-Blok«, til »Skomager-Balletten«, »5 Skomager-Stoel«, til »Smede-Balletten« »en Smede-Esse med Bælg«, »en Ambolt«, »4re Træ-Biergmands-Hakker« samt »3de Jern-Hamre«, og til »Hattemager-Balletten« »en firkantet Machine, som forestiller en Sværte-Kiedel«, »4re Presse-Jern af Træ«, 4 ny og to gamle »Forme til Hatte«, samt endelig nogle »gamle Hatte«. Disse oplysninger er interessante, fordi de viser, at man ved hin tids balletopførelser i høj grad lagde vægt på at vise håndværkerne ved deres arbejde. Vi må dog ikke forestille os nogen form for realistisk fremstilling, men snarere tænke på den yndefulde måde, på hvilken håndens arbejdere fremtræder i datidens sirlige porcelænsfigurer.

I 1766 engagerede Chr. VII en fransk skuespillertrup, til hvilken han lod arkitekten N. H. Jardin indrette et særligt fornemt hofteater i rummet over Christiansborgs søndre stald, samme sted, hvor nu vort populære teatermuseum har til huse. Det må betragtes som særlig bemærkelsesværdigt, at denne trup, som stod i høj gunst hos de fornemme, indførte det franske syngespil, den såkaldte *opéra comique*, som bestod af en blanding af talt dialog og sang, altså en slags operette. Den ny genre virkede overordentlig tiltrækkende på det københavnske publikum, der i så høj grad fandt behag i de mange iørefaldende visemelodier, at flere af disse stykker med betydeligt held blev overtaget og lokaliseret i det danske Komodiehus på Kongens Nytorv.

Personerne i disse ofte så charmerende musikkomedier var for en stor del taget fra dagliglivet, og ikke mindst havde glade og pyntelige bønder en fremtrædende plads, for det var jo nemlig i den periode, hvor man påvirket af Rousseaus ideer sværmede for landlivets uskyldige glæder; men vi træffer dog også talrige håndværksfolk i det omfattende figurgalleri, og det var ganske almindeligt, at man ligesom i balletterne fik lejlighed til at se dem i virksomhed.

At træhhåndværkeren også er repræsenteret, viser blandt andet et af tidens allermest yndede franske syngespil, Audinots »Bødkeren« (*Le tonnelier*), der kom på repertoiret i 1780, og som til 1845 oplevede ikke mindre end 90 opførelser. Handlingen i denne muntre enakter, hvis tekst hviler på en fortælling af Boccaccio, er typisk for en *opéra comique* af lettere karakter. Bødkeremesteren Morten er rasende forelsket i Trine, en ung forældreløs pige, som han har taget i huset. Trine er imidlertid ikke videre tilbøjelig til at modtage Mortens varme kærlighedserklæringer; hun har nemlig selv tabt sit hjerte til den raske bødker-

svend Johan, og til sidst går da også, som det sig hør og bør, de unge sejrrikt ud af kampen med den gamle forelskede nar. Et sted i stykket kryber Morten ind i et oksehoved, han skal gøre færdigt. Ubemærket af den jaloux bødker, der er godt skjult under sit arbejde, kommer Johan ind for at omfavne Trine, der nu synger en lystig vise, hvori den situation, den intetanende og særdeles henrykte mester befinder sig i, beskrives i alle enkeltheder. Den første strofe lyder således:

En gammel skinsyg Bødker gik
kurrende om en dejlig Pige,
men ak hans Mund i Baglaas gik,
skulde et kærligt Ord han sige!
Nej da forstod hans Svend den Kunst,
og han den brugte ej omsonst!
Strøb Bødker, strøb Bødker, alt hvad du kan,
pas paa din Tønde som en Mand.

Denne sang med det stadig tilbagevendende omkvæd opnåede en uhyre popularitet og blev ofte sunget i klubberne ved den dampende punchebolle, ligesom der blev skrevet adskillige drikkeviser til den letløbende, livlige melodi, som i øvrigt Bellman også har benyttet til en af »Fredmans Epistlar« (nr. 27).

Også inden for den italienske komiske opera møder vi repræsentanter for håndværkerstanden, hvilket f. eks. er tilfældet i »De forliebte Haandværksfolk« (*Amore artigiano*), hvis tekst er skrevet af den store italienske lystspildigter Carlo Goldoni, der i sine komedier har givet så mange herlige skildringer af livet i Italien i det 18. århundrede. Det lystige sangspil opførtes første gang på Det kgl. Teater i 1781 med en iørefaldende musik af böhmeren F. L. Gasmann, og for nu at gøre forestillingen så tiltrækkende som muligt havde man lokaliseret teksten, således at handlingen flyttedes fra Italien til det mere hjemlige København.

Træhåndværkeren har her oven i købet fået en overordentlig tiltalende repræsentant i den unge, uforfærdede snedker Jens, hvis uimodståelige charme har gjort et dybt indtryk både på mødehandlerinden Engelke og på den kønne og flinke syerske Rosine, som han selv er stærkt forelsket i. Hendes fader, den gamle skomager Bendt, sætter sig dog mod forbindelsen, for snedkerens hele rigdom er kun »tre fire Bræder, en Høvlebænk, et Hugesjern, en Saug og en Hammer«. Det forekommer ham, at den brovtende smed, Bastian, er et bedre parti; men trods allehånde intriger, krydret med talrige burleske løjer, får dog Jens til sidst sin Rosine.

Stykket opnåede en europæisk succes af de helt store og bidrog utvivlsomt sit til den særlige placering, som snedkeren skulle få som scenisk figur blandt de øvrige håndværkere, idet han så ofte tildeltes den sympatiske elskers rolle.

Ved tæppets opgang optræder Jens endogså som en dårende tenorsanger, der lige inden daggry bringer sin elskede en serenade under hendes vindue; men teksten til denne sang har ikke netop den ordlyd, som man egentlig kan vente af en jævn snedker:

O! kunde jeg mig lidet vederquæge
Saa skulde jeg ei døe af Elskovs Qvide,
O Amor! lad dig af min Bøn bevæge,
Lad dog min Soel staae op fra denne Side.

Ikke desto mindre forekommer der adskillige realistiske og højst fornøjelige træk rundt om i de mange drøje farcesituationer. Flere af afdelingerne foregår på en plads, omkring hvilken de tre håndværkere har deres værksteder, og betegnende nok hviler et af de musikalske numre på, at de alle arbejder på en gang, således at disse støjlyde drages med ind i akkompagnementet. Bendt hamrer på noget læder, Bastian slår på et stykke jern, han har lagt på ambolten, og Jens banker nogle brædder sammen med nagler. Her er jo netop arbejdsrytmen udnyttet til det yderste, og snedkerens lyse tenor og karakteristiske hammerslag gør en fortræffelig virkning mod smedens og skomagerens dybere stemmer og særlige arbejdsstøj.

Den interesse, som de udenlandske værker havde skabt for håndværkeren som scenisk figur, begyndte nu også at sætte mærkbare spor i den danske dramatik, som i slutningen af det 18. århundrede fik en ny blomstring efter en noget død periode. Langt det mest bemærkelsesværdige af de stykker, der her kommer i betragtning, er syngespillet »Dragedukken«, hvis tekst skyldes Enevold de Falsen, medens den charmerende musik med de mange iørefaldende visemelodier var komponeret af teatrets kapelmester F. L. Æ. Kunzen, hvis store begejstring for Mozart satte dybe spor i hans partitur. Ved premieren i 1797 fik værket en kolossal succes, ikke mindst fordi forfatteren gav udtryk for en varm medmenneskelig følelse for de dårligere stillede i samfundet, tydeligt nok inspireret af de sociale ideer, som opstod omkring den franske revolution. Det er jo i øvrigt særdeles typisk, at Falsen netop benytter håndværkeren til at illustrere de nødlidendes usle forhold i datidens samfund.

Hovedpersonen i stykket er den ludfattige københavnske skomagersvend Jens Olsen, der er forsynet med en større børneflokk, blandt hvilken der findes en voksen datter, den yndige Trine, som er forlovet med den tiltalende snedkersvend Peter. Det sker nu, at Jacob bliver velsignet med tvillinger, hvilket yderligere forøger hjemmets nød. Med sorg i hjertet beslutter han sig endelig til at sætte den ene tvilling ud foran en rig urtekræmmers dør til fortvivlelse for den stakkels moder; men trods det, at han prøver på at gøre alvor af sit triste forehavende, vender dog alt sig til lykke og glæde ved himlens tilskikkelse. Han

beholder sit barn og får penge i tilgift, således at han bliver i stand til at ned-sætte sig som mester. Skønt forfatteren gjorde sit bedste for at slå på de senti-mentale strenge, så er der dog også både lune og friskhed i dette københavnske billede fra den periode, i hvilken publikum blev glad og rørt, når borger-dyderne prædikedes fra scenen.

Som allerede nævnt er stykkets elsker snedkersvend, tilmed tenor, ganske ligesom Jens i »De forliebte Haandværksfolk«, hvori svigerfaderen jo iøvrigt også er skomager. Den stræbsomme og hæderlige Peter udmærker sig i høj grad ved sine smukke karakteregenskaber og er i de trange tider en god støtte for den ulykkelige familie. Gennem kæresten forsyner han den efter ringe evne med penge, trøster den fortvivlede skomagerkone, så godt han kan, og tænker først og fremmest på at føre Trine hæderligt hjem som brud. Da han kommer på besøg, bringer han smukke gaver med til sin forguede pige og kan tilmed for-tælle om en for dem begge glædelig begivenhed. Han har netop i hast gjort et vigtigt arbejde færdigt, og da hans arbejdsgiver af denne grund har lovet at hjælpe ham ind som mester i lavet, er der altså god udsigt til det længselsfuldt ventede bryllup. I en sang til en yndefuld, mozartpåvirket melodi udtrykker han sin varme følelse for sin elskede:

Er Trine kun min, jeg et Indien eier,
Med Ingen paa Jorden jeg bytter mit Kaar.

Han er med andre ord højst tilfreds, ja stolt over sin snedkerprofession.

Falsens syngespil om det fattige københavnske skomagerhjem i kvarteret ved Rundetårn fik på flere måder betydning, blandt andet fordi det skabte en for-øget sympati for den arbejdsomme og hæderlige håndværker, og det ikke alene for skomageren, men i høj grad også for snedkeren, der i den kommende peri-ode inden for skuespillet endda skulle blive en slags kælebarn.

I begyndelsen af det nye århundrede kom geniet Adam Oehlenschlägers bemærkelsesværdige gennembrud som en sand forløsning, et romantisk vår-brud, der gav forjættende løfter om en ny fremtid for det danske drama. Det skete i 1808 med den storladne tragedie »Hakon Jarl«, i hvilken vi også træffer en djærv håndværker — trøndernes lagmand Bergtor Smed. I det ophøjede drama passede den stærke smed fortræffeligt, hvorimod træhåndværkeren blev henvist til skuespillet, og her møder vi ham da også undertiden på Det kgl. Tea-ters scene i denne periode, som f. eks. i den dengang så yndede franske drama-tiker Alexandre Duvals skuespil »Snedkeren i Lifland«, der opførtes 1810. Der er her skildret, hvorledes Peter den Store og hans gemalinde under en rejse i en landsby i Lifland træffer den unge snedker Carl Scavronsky, som er midt-punktet i intrigen.

Det var Johan Ludvig Heiberg, der atter vakte det danske lystspil til live

igennem sine vaudeviller, som ved deres charme, humør og satire bragte ham adskillige sejre. På en vis måde følte han sig som Holbergs arvtager, og publikum jublede da også over at blive præsenteret for typer og figurer, som de kendte så godt fra det daglige liv. Det følger af sig selv, at i dette brogede galleri kunne håndværkeren ikke undværes, og vi træffer således både en hattemager, en tobaksspinder og en murersvend.

Heiberg glemte nu heller ikke træhåndværkeren, som endda fik en tiltalende placering i den vaudeville, der vel nok blev den mest yndede, »Aprilsnarrene« fra 1826. Her er elskerens, Sigfred Møller, typisk nok en pæn, ung snedker, som har tabt sit hjerte til den skønne Constance, der fra det stille Sorø er kommet i huset i et højst uroligt københavnsk pigeinstitut. Det bestyres af hendes tante, enkefru Bittermandel, som imidlertid er imod forbindelsen, fordi hun favoriserer instituttets lærer, Zierlich, og derfor må den frejdige håndværker på ægte farcemanér lade sig transportere derhen skjult i en kurv for hemmeligt at træffe den udkårne. Da de to elskende endelig får lejlighed til at tale sammen, forestiller han hende energisk, at hun ikke skal have en blæksmører, en stileretter, en glosebog, som den latterlige Zierlich, men at en snedker derimod er den rette mand for »en smuk og elskværdig Pige«. Derpå synger de en vekselsang, der i lighed med »Dragedukken«, hvorfra melodien betegnende nok er lånt, giver udtryk for snedkerens glæde over udsigten til at kunne stifte et hjem sammen med sin elskede. Sigfred Møller begynder på følgende måde:

Naar Snedkeren fører til Hjemmet sin Brud,
Ei finder hun nøgne de Vægge;
Med Sofa, med Skab har han smykket dem ud,
Stolt stande de Meubler i Række.

Der sidde de To saa beqvemt vel et Aar,
Og see paa de Vægge saa smukke;
Men kommer saa Storken med blomstrende Vaar,
Han laver en nydelig Vugge.

På baggrund af den megen lykke kommer så Constance til at tænke på, at sorgen jo også kan ramme en snedkerfamilie:

Men kaldes hans Elskede bort fra hans Barm,
Da høvler han stille de Bræder,
Og bygger en Celle saa tæt og saa varm,
Og med sine Taarer den væder.

Medens Heiberg altså fortsatte den gode tradition fra »De forliebte Haandværksfolk« og »Dragedukken« ved at gøre den sympatiske elsker til snedker, så lod den overmåde beundrede skuespiller C. N. Rosenkilde sig til gengæld inspirere af Holbergs politiserende håndværkere, da han skrev sit ikke helt vellykkede lystspil »Den dramatiske Skrædder«, der opførtes 1827, året efter

»Aprilsnarrene«. Det drejer sig endda her om et gennemført sidestykke til »Den politiske Kandestøber«, hvis scenegang i det store og hele er fulgt. Der er imidlertid den forskel, at satiren ikke er af politisk art, men rammer datidens overvættets glæde ved dilettautkomeidie, en mani der skabte en latterlig selvfølelse og bedreviden hos mangen brav borger. Man indbilder da heller ikke hovedpersonen, mester Naal, at han har opnået borgmesterværdigheden, men derimod at han er blevet udnævnt til virkelig teaterdirektør. Hvilke professioner de øvrige af stykkets håndværkere repræsenterer kan ses af personlistens navne: Pensel, Næve, Søm osv.

Skildringen af håndværkerne i denne periode kan næppe siges at være særlig realitetsbetonet. De var i syngespillene og balletterne i reglen stærkt idealiserede, og i Heibergs vaudeviller benytter de omtrent det samme sprog som studenter eller folk med selskabelig dannelse. Det kan i øvrigt heller ikke påstås, at de var særlig hyppigt anvendte figurer. I den kommende periode ændredes nu dette forhold ikke så lidt, idet der opstod en hel række komedier, som ligefrem beherskedes af håndværkere, der blev skildret med en ganske anden realitetssans end tidligere. Interessen samlede sig ikke mindst om den rejsende svend, der var omgivet af en atmosfære af eventyr, velegnet til dramatisk behandling.

Impulsen i så henseende udgik fra Tyskland eller navnlig fra Wien, hvor den både som digter og skuespiller højt begavede Ferdinand Raimund i 1820-erne fornyede den gamle lokale sangfarce, som han forlenede med dybde og poesi. Han er en mester i at tilrettelægge en fængslende handling, ligesom han forstår at give replikkerne liv og farve. Hans persongalleri spænder fra tjenerskab, håndværkere og småfolk, typer hentet lige fra dagliglivet, til overjordiske skikkelser, ånder og lignende væsner, som forårsager de mange tryllerier, der forekommer i stykkerne. En langt drøjere, mere farceagtig komik træffer vi hos Raimunds betydeligste efterfølger, den succesombruste skuespiller Johann Nestroy, hvis meget omfattende produktion indeholder både originale skuespil, parodier og bearbejdelser af fremmede stykker. Nestroy er en typisk repræsentant for den ægte folkekomedie, hvori småkårsfolk i reglen gøres til genstand for varm sympati. Dette forhold understreges i mange tilfælde derigennem, at pengestolte og egoistiske rigmænd stilles over for hæderlige fattigfolk med hjertet på det rette sted. Naturligvis forekommer der inden for denne kreds af skarpt tegnede, ikke sjældent karikerede figurer mangen en gemytlig håndværker.

Stykker af denne udpræget folkelige art vandt aldrig rigtig indpas på Det kongelige Teaters fornemme scene; men til gengæld blev de med held indlemmet i repertoiret på de nye privatteatre, »Casino« og »Folketeatret«, der nu omkring midten af århundredet samlede et stort og taknemmeligt publikum. På begge disse scener opførtes Raimunds »En Ødeland« (Der Verschwendter),

der handler om den rige baron Kronhjelm, som ubesindigt ødsler sin formue bort, ikke mindst på sin uværdige omgangskreds. Hans kammertjener Osvald er en dårlig person, der kun går ud på at bedrage sin herre, hvorimod en anden af tjenerne, Henning, er ærligheden selv; men han forlader huset i vrede, fordi hans kæreste, den smukke og søde stuepige Lise, uretfærdigt bliver beskyldt for tyveri. For at tjene til livets ophold bestemmer han sig så til at optage sin oprindelige snedkerprofession, og i den anledning synger parret en vekselsang, der blev overordentlig populær i datiden, og som ikke mindst gjorde lykke blandt håndværkere, de to privatsceners sikre publikum. Den skyldes ingen ringere end J. C. Hostrup, den ene af stykkets tre danske bearbejdere, og den lyder således:

Henning

Jeg ta'er de gamle Snedkerklæ'er,
Som paa mit Kammer hænger
Og saa mars — mars afsted! for her
Skal Pokker blive længer.
Bag Liberiet banker Hjertet saa beklemt,
Luft vil jeg have — det er bestemt,
Sagtens maa man døie lidt og ase slemt for Føden.

Lise

O, men jeg skal dig følge i Livet og Døden.

Henning

Jeg ta'er min Høvl, og du din Rok,
Og hvad behøves mere?
For vi to Smaa vi finder nok
Et Rum, vi kan møblere.
Hvis paa din Gang du støder an imod en Knast,
Jeg med min Høvl ta'er den bort i en Hast.
Ja, det Gulv, du træder paa, jeg speilglat skal bone.

Lise

Og i mig skal du faae dig en god lille Kone.

I stykket skildres det så videre, hvorledes Kronhjelm på grund af en ulykkelig hændelse må flygte fra sit pragtfulde gods, som hans utro kammertjener, den omtalte Osvald, bemægtiger sig. Da den tidligere millionær efter mange års forløb endelig vender tilbage som en gammel, fattig mand, vil ingen kendes ved ham undtagen netop den brave Henning, der er fuldt ud tilfreds med sin beskedne tilværelse. Han har haft glæde af sit kære snedkerarbejde og lever nu lykkeligt med sin Lise, der er mor til seks dejlige børn, en idyl man præsenteres for i sidste akt. Det bør bemærkes, at snedkeren stadig omfattes med udpræget sympati. Mærkværdigt nok er den godhjertede håndværkers alvorlige sang om skæbnen, som høvler alle lige, ikke anvendt i den danske oversættelse. Da denne

dybt poetiske hævlewise imidlertid med rette nyder et særligt ry i Raimunds hjemland, skal første vers citeres her:

Da streiten sich die Leut herum
oft um den Wert des Glücks.
Der eine heiszt den andern dumm,
am End' weisz keiner nix.
Das ist der allerärmste Mann,
der andre viel zu reich,
Das Schicksal setzt den Hobel an
und hobelt s'beide gleich.

I 1850 opførtes på »Casino« Nestroys tryllefarce »Lumpacivagabundus«, der utvivlsomt er datidens mest udprægede håndværkerkomedie. Den fik en enorm succes og gled også over i »Folketeatret«s repertoire, ligesom den utallige gange er blevet spillet i provinsen. Handlingen har oversætter, G. Siesbye, lokaliseret, og de oprindelige byer Ulm, Prag og Wien er blevet til Valby, København og Odense. Vi præsenteres for tre fattige rejsende håndværkssvende, snedkersvenden Spaan, skræddersvenden Naal og skomagervenden Syl, der takket være lykkens gudinde, Fru Fortuna, vinder det store lod i lotteriet, 50,000 daler. De deler de rare penge, men bruger dem på højst forskellig måde. Syl drikker og svirer dem op, medens Naal indretter en alt for flot og særdeles mondæn skrædderforretning i København og holder stor selskabelighed med gæster, som kun plyndrer ham.

Snedkersvend Spaan er derimod af en hel anden støbning. Han er dygtig og har haft godt arbejde i Odense hos mester Klods, i hvis søde datter, Ernestine, han er blevet heftigt forelsket. Da han imidlertid får en formodning om, at hun er tiltænkt en anden, forlader han i dyb skuffelse sin gode stilling og begiver sig ud på vandring, hvor han undertiden lokkes på afveje af den onde ånd Lumpacivagabundus, der forfører menneskene til svir og sold. Da der dog trods alt dæmrer et lille håb i hans forpinte sjæl, vender han med hele sin andel af lotterigevinsten i behold tilbage til Odense, hvor den trofaste Ernestine til hans glædelige overraskelse har ventet på ham, og de bliver så omgående gift. Han har gennem sin kærlighed sejret over Lumpacivagabundus. Man vil bemærke, at i modsætning til de to andre håndværkere skildres Spaan som en i bunden særdeles fortræffelig karakter, den eneste der anvender pengene fornuftigt. Vi står med andre ord atter over for en af de stræbsomme og hæderlige snedkere, hvis antal i komedierne synes at være meget betydeligt.

Der er ingen tvivl om, at en stor del af stykkets overordentlige sceneheld skyldtes den heldige lokalisering, der gav de fortræffelige skuespillere lejlighed til at fremstille ægte danske håndværkere, hvis specielle dialekt de forstod at gengive med stor nøjagtighed. Hertil kom så de mange viser og sange, af hvilke

flere blev særdeles populære. »Lumpacivagabundus« er et kosteligt kulturbillede fra de vandrende håndværkssvendens dage og burde engang af pietetshensyn spilles af håndværkere. Man ville i så fald glæde sig over at høre den vise, som snedkervenden på landevejen ved kroen i Valby introducerer sig med. Den er skrevet til en melodi fra »Dragedukken«, altså et ganske bevidst lån, og Spaan giver her udtryk for sit mismod over, at den yndige Ernestine ikke kan blive hans:

Er Hjertet tungt, er Foden med
Og vil slet ikke ret afsted,
Og slet det staaer med Modet.
Hvad hjælper det, man reiser om,
Naar Tankerne, hvorhen man kom,
Er fulgte med i Ho'edet.

Ak, hvor jeg gaaer og hvor jeg staaer,
Min Ernestine med mig gaaer,
Jeg kan ei slippe hende!
Er det et Under saa, at let
Man blive kan en Smule træt,
Naar een skal gaae for tvende?

Vi vil dog ikke forlade vor charmerende snedker i denne triste sindsstemning, men citere hans glade indledningsstrofe til komediens slutningssang, under hvilken der danses:

Er ret ved Høvlen man adret,
Da blier man aldrig mere træt,
End at man dog, naar Aftnen kom,
Kan faae sig ret en rask Svingom.

De lystige wienerfarcer med deres stærkt folkeligt prægede figurgalleri fandt ikke mindst genklang hos de unge kvikke studenter, der morede sig med at skrive revyagtige stykker, som til glæde for kammeraterne opførtes ved festlige lejligheder i Studenterforeningen. Inden for denne kreds træffer vi den djærve Peter Faber, som skulle gøre sit navn landskendt og elsket gennem sine jævne, humorfyldte sange, blandt hvilke der findes adskillige muntre håndværker-viser. I 1843 debuterede han som dramatisk forfatter med den ganske uprætentjære studentekomedie »Familien Oxhall eller Fiskebløderen i Tivoli«, i hvilket stykke de mange aktuelle hentydninger navnlig tager sigte på Carstensens nyåbnede forlystelsesetablissement, hvor handlingen også foregår. Hovedpersonen er typisk nok en træarbejder, drejersvenden Voli, som er forlovet med fiskebløderen Oxhalls datter. Den let fængelige håndværker er imidlertid blevet dybt betaget af den »stærke kone«, mad. Lafy, som viser sin kunst på det åbne »theater« i haven, og han ønsker nu blot at optræde sammen med hende.

Dette resulterer i, at artisten Jean Jensen snapper kæresten fra ham, medens drejersvenden selv trøster sig med, at en af de fire soldater, som under forestillingen plejer at stå oven på mad. Lafy, er blevet syg af forkølelse, så han altså kan få den attråede plads på damen. Navnene Voli og Oxhall sigter direkte til Tivoli, der dengang kaldtes »Tivoli & Vauxhall«.

Mest kendt er dog den artist-begejstrede håndværker gennem en gemytlig Tivoli-vise, som Peter Faber forfattede sammen med to andre alumner fra Borchs kollegium. De har netop lagt den i munden på »T. I. Voli, Dreiersvend«, og det er betegnende, at den er skrevet på datidens djærve københavnske håndværkersprog, som de lystige studenterforfattere i det hele taget fandt ganske særligt behag i at efterligne. Visen begynder således:

Og dersom du morer dig daarlig
Paa Rosenlund og Fredsberg,
Saa skal du tae ind i Tivaali
Og see om du morer dig der.

Jean Jensen, Volis snilde rival, fik betegnende nok sit navn efter en artist, der havde gjort sig berygtet på grund af sin uregerlighed, og i mad. Lafy genkendte man let mad. Dupuis, som var gift med Tivoliteatrets »stærke mand«, »kraftkunstneren« Jean Dupuis. I visen udtrykker den poetiske drejersvend sin forelskede beundring for hende på følgende pudsige måde:

Og der er min Kjæledægge,
Hun hedder Madam Jean Døpy,
Hun har saa himmelske Lægge
Og Kugler hun bærer af Bly.

Blandt de danske dramatikere, som stod i særlig gæld til wienerkomedierne, må H. C. Andersen og J. C. Hostrup først og fremmest nævnes. I deres stykker anvender de ofte håndværkere, der dog navnlig af Hostrup, som netop udgik direkte fra studenternes kreds, er skildret med et hyggeligt lune og så levende og virkelighedstro, at man den dag i dag nikker genkendende til dem, når de viser sig i rampelyset. Åbenbart har dog den førstnævnte af de to digtere ikke haft særlig interesse for at bringe vor ven, træhåndværkeren, på scenen, hvorimod Hostrup i hvert fald benytter ham en enkelt gang i det lille sangspil »Familietvist« fra 1848. Her optræder den unge tømrermester Palm fra Holbæk ikke alene som charmerende elsker; men han opfinder tillige intrigen, der går ud på at stifte fred mellem to højst jævne borgerlige familier, som oprindeligt har været perlevenner, men nu er dødelige fjender, fordi deres ikke alt for begavede mandlige overhoveder, en urmager og en isenkræmmer, har stillet sig som kandidater til den grundlovgivende rigsforsamling. Den fornuftige tømrermester opnår sin hensigt, da familierne mødes i en af de hyggelige små

haver i Pilealleen på Frederiksberg; man kan dog næppe sige, at figuren udmærker sig ved nogen særlig udtrykt karakteristik i lighed med den kostelige skildring af kobbersmedene i »Genboerne« og skræddersvenden i »En Spurv i Tranedans«. Til gengæld dukker træhåndværkeren op på en langt mere bemærkelsesværdig måde i et af den folkelige Erik Bøghs mest yndede sangspil, »Tre for Een«. Stykket hviler på en tysk bearbejdelse af en fransk farce; men Bøgh har evnet at lokalisere det lånte stof på en heldig måde, og ved premieren på »Casino« i 1850 fik den kvikke spøg da også en betydelig succes, ligesom den talrige gange blev spillet på »Folketeatret«.

Handlingen foregår i København hos den stræbsomme madam Brandt, der lever af at sy for folk. Til hjælp i det anstrengende arbejde har hun den kønne jomfru Karoline, der er forlovet med snedkersvenden Gabriel Kristensen, som netop har fuldendt sit mesterstykke, en smuk »sekretær«. Han er imidlertid meget jaloux og da navnlig på husets logerende, den unge, lapsede digter Malling. I Gabriels fornøjelige skikkelse har Bøgh givet en højst rammende skildring af en velkendt håndværkertype i datiden. Vi erfarer, at Karoline i virkeligheden er lidt flov over sin kærestes snedkermanerer og hele bramfri væsen. Han har nemlig det »bekendte Albuesving«, der ser ud som om han fører »Høvlebænken med sig«; men ikke alene »høvler« han altid med både arme og ben, han går også rundt med et rødtærnet halstørklæde, som irriterer Karolines fine fornemmelser.

At Bøgh var mindst lige så fortrolig med den kostelige københavnske håndværkerjargon som studenterforfatterne, fremgår tydeligt af snedkerens replikker, som f. eks. følgende udbrud til kæresten: »Naa Kaveline, er det nu inte bedre med dig.« Eller når han udtrykker sig således til madam Brandt: »Naa, naa, lille gode Madam — det var inte saadan ment. Her lige ved Siden af har De jo disse logerendes Mandfolk, denne hersens Springfyr.« Bøgh ejede en enestående evne til at skrive letflydende og slagfærdige vers. Når det derfor drejede sig om at fastholde håndværkerjargonen i viserne, kunne han ligeledes uden vanskelighed konkurrere med studenterne. Om den mistænkelige Malling synger den jaloux snedker blandt andet således:

Jeg raader blot den Bøste
Til at ta' sig i Agt,
Hvis inte med det Føste
Han vil ha' sig en Dragt.
Se det er netop Knuden,
Han er sød og galant.
Men han skal faa paa Snuden,
Det er so'ret og bandt.

For nu at læseren ikke skal få et alt for dårligt indtryk af den sikkert uhyre brave Gabriel Kristensens manerer, må det retfærdigvis nævnes, at da han i sin tid friede til sin nydelige sy pige, opførte han sig i det mindste særdeles galant, for det fortæller nemlig Karoline selv i den endnu så yndede vise: »Det var en Aften paa Tivoli«. Ligesom tilfældet er med drejersvend Voli, således kommer også den unge snedker ud for en betydningsfuld begivenhed i Carstensens folkeelskede forlystelsespark. I sangen hører vi om, hvorledes regnen begynder at styrte ned, netop som fyrværkeriet skal begynde. Gabriel tilbyder straks den forskrækkede Karoline ly under sin paraply, og skønt han er hende ganske ubekendt, tager hun dog, om end lidt modstræbende, mod tilbudet, fordi hendes nye blegrøde hat ikke kan tåle vand. Han får endda lov til at følge hende til gadedøren, og hvad der i øvrigt sker på denne tur lyder på følgende måde i hendes romantiske beretning:

Paa Vejen talte vi op og ned;
Om Vejret først det sig drejed;
Men siden blev det om Kærlighed
Og om saa gruelig Meget.
Og da saa efter den Passiar vi
Kom hjem til Porten — saa — ja saa var vi
Forlovede.

Det er sikkert de færreste, der tænker på, at denne charmerende vise, til hvilken Bøgh selv har skrevet melodien, handler om en forlovelse mellem en københavnsk snedkersvend og en sød og net sy pige.

I tilknytning til den megen tale om »Tivoli« bør det bemærkes, at man gennem tiderne ofte har kunnet se morsomt opfattede håndværkere som stumme figurer på det populære Pantomimeteater og af og til endda repræsentanter for de grupper, der arbejder med træ. Dette er f. eks. tilfældet i den gode, gamle pantomime »Kassander som Bødker«, der jo til glæde for mange opføres endnu. Til at begynde med præsenteres man for bødkersvenden Pjerrot. Sammen med en svend hamrer han ivrigt i takt til musikken på en tønde; men med sit sædvanlige uheld kommer han til at ramme en finger. Den yndige Kolumbine bringer sin fader, bødtermester Kassander, noget smørrebrød, som den altid sultne hvide klovn straks ser sit snit til at stjæle, hvad der resulterer i en forsvarlig lussing. Pjerrot opdager nu, at den forelskede Harlekin kysser Kolumbine og melder omgående dette til sin mester. For at undgå forfølgelse kryber Harlekin ind i en tønde, der til alles forbavselse spadserer rundt på scenen, og som tilmed vælter både Kassander og en af hans svende. Pludselig hører Pjerrot en lyd som af en gøende hund inde fra den mystiske tønde. Da han spændt giver sig til at lytte ved spunshullet, griber Harlekin lejligheden til at trække ham kraftigt i øret. Den forskrækkede Pjerrot henter så et lys, som han holder op foran

hullet for bedre at kunne se, hvad der foregår inde i mørket; men han får en ny ubehagelig overraskelse, da Harlekin fra sit skjul puster lyset ud. Det fremgår tydeligt, i hvor høj grad bødkerens specielle arbejde her er udnyttet med ægte gøglerfantasi til en lang række pantomimiske løjer af den mest barokke art.

I midten af forrige århundrede træffer vi også undertiden den populære træhåndværker på Det kongelige Teater, og her er der ganske særlig grund til at nævne syngespillet »Zar og Tømmermand«, til hvilket den berømte tyske komponist Albert Lortzing har skrevet både musik og tekst. Det kom på repertoire i 1846 og opnåede en smuk succes, ikke mindst på grund af de letflydende melodier, der straks fangede øret. Der skildres i dette stykke, hvorledes zar Peter den Store forklæder sig som tømmermand for i Holland at lære skibsbyggerkunsten. Ved tæppets opgang ser man et skibsbyggeri i Saardam i fuld gang, og den forklædte zar istemmer nu en animeret sang, som er en hyldest til den raske skibstømrer, et virkningsfuldt nummer, som det københavnske publikum modtog med begejstring:

Rask I Svende, Øksen grib og rør de flinke Arme!
Eders Hjerte, eders Blod skal stærke Slag opvarme,
Naar til Jordens Drøn vi hugge de haarde Planker,
Da af Liv og Lyst hver Tømmermands Hjerte banker.
Raske Tømmermand,
Hvo er glad som han?
Hurra!
Hvad med Kunst du bygger her, skal trodse,
naar Storm og Bølger bruse,
Hvad din Økse træffer, skal dit kraftige Hug sønderknuse.

Åbenbart påvirket af »Zar og Tømmermand« prøvede Henrik Hertz med en lignende hyldest til den øksesvingende træarbejder i vaudevillen »Skibsværftet« fra 1862, men rigtignok langt fra med det samme held. Handlingen er henlagt til samtiden og foregår i London. Den unge, eksemplariske ægtemand, mr. Edgar Harrison, har været ansat i et kontor i det engelske admiralitet; men da den ligegyldige og kedelige stilling trættede ham, har han uden sin families viden taget plads som almindelig arbejder på et ikke så lidt livligere skibsværft, hvor han takket være sin dygtighed hurtigt avancerer. Stykkets anden del foregår på selve værftet, og det hedder herom i tekstbogens sceneanvisning, at der på pladsen foran det skib, der er under bygning, ses adskillige tømrerfolk »ifærd med at hugge Bjælker til, sauge og høvle«, medens andre fra sidekulisserne skyder »store Blokke ind paa Hjul eller Ruller«. Af Lortzings syngespil har Hertz åbenbart lært, at en sådan situation kræver en rask tømrersang. Den indeholder blandt andet følgende opmuntrende, men ganske vist ikke særlig originale linier:

Øxens Huk
Flaskens Kluk
Gjør en god Duet.

Trods skuespillernes udmærkede præstationer gjorde stykket ingen lykke og oplevede kun tre opførelser; men det har dog trods alt en ikke ringe interesse for os. Det er jo nemlig bemærkelsesværdigt, at Hertz netop på det tidspunkt prædiker den lære, at en dygtig skibstømrer er lykkeligere og har langt større udviklingsmuligheder end den mand, der lader sig begrave i en tilsyneladende agtet, men ganske interesseløs stilling, selv om den nok så meget er anerkendt af hans uforstående og snobbede omgangskreds.

En smuk forøgelse fik Det kongelige Teaters repertoire i 1872 med Wagners »Mestersangerne i Nürnberg«, denne varmhjertede hyldelse til den gamle tyske håndværkerkultur. Generation efter generation er blevet fængslet af skomagerdigteren Hans Sachs' ædle skikkelse og har glædet sig over det farverige lavsoptog ved sangerfesten på engen uden for Nürnberg. Men sjældent har de danske teatergængere dog fået sig en så hjertelig latter som over de kostelige håndværkerscener i Shakespeares »En Skærsommernatsdrøm«, der opførtes første gang i 1879, og som siden har været en af Det kgl. Teaters mest yndede forestillinger. Det er bemærkelsesværdigt, at træhåndværkerne har en fremskudt plads blandt de velmenende dilettanter, som ved hertug Theseus' bryllup opfører den højst bedrøvelige tragedie om Pyramus og Thisbe. Tømrer Kvæde er spillets leder og påtager sig derfor selv at sige prologen, medens den ikke videre begavede snedker Net, der er temmelig tungnem til at lære udenad, har fået løvens betydningsfulde, men ikke netop ordrige rolle overdraget.

Med det naturalistiske dramas indførelse i slutningen af det 19. århundrede ændrede forholdene sig betydeligt med hensyn til skildringen af håndværkerne. Menneskene skulle nu fremstilles i virkelighedens ofte lidet flatterende skær, et krav som medførte et brud med adskillige nedarvede teaterkonventioner. Man interesserede sig ikke mindst for sociale problemer, behandlede emner som strejker, lockouter eller samfundsskadelige laster som drikfældighed. En ny figur dukker nu op, arbejdsgiveren, som ofte bliver den store modspiller. Træhåndværkeren træffer vi på ingen måde altid i skikkelse af en brav, hjertelig snedker med et kønt smil og krøllet hår, eller som en rask og uforfærdet tømrer med et djævlt gånåmod. At det romantiske udstyr er taget fra ham, viser tydeligst Ibsens geniale skildring af den halte snedker Engstrand i »Gengangere«.

Et højst karakteristisk eksempel på den nye tids ændrede opfattelse af træhåndværkeren som scenisk figur findes i Edgard Høyers skuespil »Familien Jensen«, der ved premieren på »Dagmar-teatret« i 1897 fik en så betydelig succes, at det senere blev overført til »Casino«. Vi stifter her bekendtskab med den forhenværende premierløjtnant Jensen, der er afskediget på grund af uorden

i regnskaberne, og som nu hutler sig igennem tilværelsen i en uhyggelig lejlighed i Saxogade sammen med sin kone og to døtre. En af familiens få venner er ligkistesnedkeren Brinker, en grotesk folkekomediefigur, som ved opførelsen blev fremstillet med strålende komisk lune af Sophus Neumann.

Den alt andet end tiltalende ligkistesnedker beskrives som en sortklædt, høj, mager, rødhåret herre »med et ubevægeligt Ansigt, som han dog søger at lægge i fromme Folder«. Han har »den Vane ofte at slikke sig om Munden og at lade Tungespidsen stikke ud i den ene Mundvig«, ligesom han stammer i sin tale, der stadig afbrydes af en lyd, som gengives ved stavelserne »odde«. Han er blevet meget velhavende, blandt andet fordi hans indbringende profession har givet ham midler til at optræde som ågerkarl. I begyndelsen af stykket kommer Brinker op til familien i Saxogade for at hente medlemmerne ud til en lille fornøjelsestur. Der diskuteres, hvor man skal tage hen, og i den anledning forekommer følgende replikskifte, som tydeligt røber ligkistesnedkerens sande kærlighed til sit fag:

Brinker:

Vi skal inte ud til Tuborg i Dag. — Vi skal ud paa Vestre Kirkegaard.

Jensen:

Gamle Ven . . . der kan du s'gu tidsnok komme.

Brinker:

Der er saa pænt . . . odde . . . kjønt . . . odde . . . det er et, saadan et rart Sted i det hele taget. Der skal vi ud. . . Jeg kender Graveren . . . der kan vi sitte i Græsset . . . odde vi kan godt ta' Mad med . . . man kan ha' det rigtig gemytligt dér.

Jensen:

Skal du ud og se til dine Kunder?

Brinker:

Næ . . . der er ingen af dem, der skal ha' noget repareret. De har køft, odde . . . betalt . . . de er færdige. Men jeg kan saa godt li' at sitte og se paa al den Jord, der inte er brugt endnu. Der ligger saa mange Forretninger odde . . . venter. (Ler ubehageligt). Det gi'r Appetit.

I løbet af stykket erfarer vi så videre, hvorledes den ene af Jensens døtre i protest mod hjemmets lurvethed bliver en meget letlevende varietésangerinde, der optræder i et efter datidens moralbegreb særdeles letsindigt kostume, et stramt trikot, velegnet til at præsentere hendes legemspragt. Den nærige Brinker, som selv har en grim datter, han ikke kan få afsat, falder for den nye varietéstjernes erotiske charme og må nu give den uvante rolle som flot levemand i kredsen af hendes foretrukne tilbedere, som hun samler ved overdådige champagnegilder på hans regning. Det må siges at være tidstypisk, at Høyer gør en noget makaber ligkistesnedker til den komiske hovedperson i dette virknings-

fulde skuespil, hvis midtpunkt er en stærkt derangeret familie i 90ernes København.

I vor tid anvender dramatikerne ikke sjældent den symbolik, der ligger i håndværkernes forskelligartede arbejde. Her kan passende som eksempel anføres den fremragende svenske forfatter Pär Lagerkvists strindbergpåvirkede enaktsskuespil »Himlens hemlighed« fra 1919, et dybt pessimistisk stykke. På scenen ses kun en stor halvrund kalot, symbolet på jordkloden. Flere forskellige personer går omkring på rundingen og grubler på livets mening. Højt oppe på hvælvingen står en gubbe, som saver træ. Han er kun optaget af sit arbejde, hører intet og giver ikke svar. Gubben er symbolet på Gud.

Vi har nu fulgt træhåndværkerens færden på scenen og set, hvorledes synet på ham farves efter de forskellige tidsaldres indstilling. De vekslende kulturelle og sociale forhold skaber baggrunden for hans fremtræden og giver skildringen dens specielle tone. Der er således et langt spring fra Holbergs stræbsomme og fornuftige hjulmager, Falsens og Heibergs fortræffelige snedkere, der kun tænker på at skabe et hjem for deres hjertes udvalgte, til Høyers makabre ligkistesnedker og den træhåndværker, som optræder i vor tids symbolske drama.

På William Scharffs (f. 1886) fresko udført 1931—32 på kuplen i trapperummet på Bergsjöholm ved Ystad giver tømrernes skikkelser i det hvide arbejdstøj mellem trækonstruktionernes abstrakte liniespil ikke billedet af nogle bestemte tømrere, men *tømreren* i almindelighed. Tømrerne står som symbol på samfundets opbyggende, skabende kræfter.

KUNSTEN OG TRÆETS FOLK

Træhåndværkeren i dansk litteratur og bildende kunst

Af magister *Hans Lassen*.

Digterne

Motivet *træets folk* har kunnet anvendes af digterne. Ved at vælge f. eks. en tømrer og sætte ham i en netop for hans fag karakteristisk situation har de kunnet anslå bestemte stemninger og temaer.

Det viser sig, at når en kunstner vælger at skrive om et eller andet håndværk, så er det valgt med fuldt overlæg, fordi det har givet ham de bedste muligheder for at udtrykke sin opfattelse af bestemte forhold.

Her vil vi forfølge nogle motiver, hvor digterne har fortalt om træets folk, og vi vil forsøge at finde frem til, hvad der ligger bag, når f. eks. den fattige

skovhugger spiller en rolle i et digt eller en fortælling, eller hvorfor Wessel gør netop tømrersvenden klog, mens han lader slagteren være dum — hvorfor kunne det ikke lige så godt have været omvendt? o. s. v.

BØRNERIM

Den hyggelige Petermester Snedkersen i overall, med høvl og sav har planket den og — for tegneren Arne Ungermanns (f. 1902) egen regning — helt tabt hovedet. Den hyggelige mand i den skrækelige situation! Tegneren har derved gjort eventyrets bakkesnagvendte umulighed til en komisk realitet.

Petermester Snedkersen
plankede over kravleværket,
brækkede ned og faldt halsen.
Så kom hospilancen
og kørte ham på ambutalet.
Der brev han et skrev
og postede det i putkassen.

Man skal vist ikke søge grunden til, at netop snedkeren er blevet brugt her, i særlige egenskaber ved håndværket. Det er snarere det lille stød i ordet *snedker*, der som et lille hik gør linien sjov. Og så er det fornøjeligt at læse i *Okker Gokker* (Okker Gokker Gummiklokker og andre børnerim, samlet af Jens Sigsgaard og illustreret af Arne Ungermann) om, hvordan en voksen planker den og kommer så uheldigt af sted, at hospilancen er nødvendig. Og at poste et brev i putkassen, det ved vi alle sammen, hvad er.

Halfdan Rasmussen er nøjagtig lige så forvrøvlet og fornøjelig i sine rim:

Tegneren Ernst Clausen lader de fire ondskabsfulde frøer danse om den velmenende tømrermesters brændende hus.

Tømrermester Planke
hørte nogen banke.
Da han åbnede sin dør,
stod der fire grønne frøer.

Da han gav dem penge
sang de højt og længe.
Da han gav dem levertran,
tændte de hans hus i brand!

(*Den lille frække Frederik*, 1951).

Selvfølgehed hedder tømrermesteren Planke, og han hedder Planke, fordi han skal rime på banke. Det er virkelig versemagerglæde, som børn — og voksne — kan forstå. Og så er der eventyr i de to små strofer, hvor frøerne synger taknemligt for pengene, men hævner sig grusomt, da de får den af alle børn afskyede levertran. Det er noget, man kan forstå.

Disse to små rimerier fra moderne børnebøger hører til i vor tid og taler direkte til moderne børn. Der sker drastiske ting i dem; det skal der i børnerim.

Det drastiske har børn altid holdt af, også det lidt uhyggelige. Det hører vi i det gamle børnerim om kattens død. Her dukker snedkeren også op.

Saa skikkede de Bud til Snedkeren
Han skulde hasteligen komme
Og gjøre Kattens Kiste.

(Nye og gamle Viser udg. af P. O. Boisen, 1848).

I dette vers er snedkerens tilstedeværelse ikke tilfældig, han optræder i sin gamle egenskab af ligkistesnedker. Trods det let uhyggelige skær, der ligger over ligkistesnedkeren, har børn alle dage skrålet om kattens ligkiste; de fleste har slet ikke tænkt over det. Enkelte har vel følt lidt af den uhyggelige stemning, der dog kan virke behagelig, når man danser rundt i solskinnet.

SKOVEN OG EVENTYRET

Men hvad børnene synger, er kun det samme, som de voksne fortæller — og har fortalt i århundreder. De gamle eventyr hører nu til i barnekammeret, men engang var de historier for de voksne. De var morskab, de var alvor, livsopfattelse, indeholdt tanker om liv og død, men også tanker om stærke kræfter, der arbejdede for mennesker og mod dem.

Eventyret om *Hans og Grete* er sådan et gammelt eventyr. Nu kendt af ethvert barn. Men med rødder, der går langt tilbage i århundrederne.

Der findes mange variationer af historien. Den begynder dog i reglen

Der var en Gang en fattig Brændehugger, som boede ved en stor Skov. Han var saa fattig, at han knap havde til det daglige Brød for sig, sin Kone og sine to Børn, Hans og Grete.

Historien er velkendt. Den fattige skovhugger — skovhugger er den rigtige benævnelse på manden, der hugger træer i skoven — sætter i sin dybe nød børnene ud i skoven. Her forgriber de sig på heksens pandekagehus. På den måde får hun magt over dem. Hans bliver sat i bur, hvor han skal fedes for siden at ædes af heksen. Grete redder ham resolut, og børnene vender hjem med heksens rigdomme. Hvad der gemmer sig af frugtbarhedskult og mange mærkelige ting i dette eventyr, skal vi ikke beskæftige os med her.

Det, der betyder noget for motivet: manden der arbejder med træ, det er skovhuggeren i udkanten af den store skov. Det er eventyrmotivet.

For manden — og hans familie — der lever fjernt fra andre mennesker i udkanten af den store skov tager intet sig mærkeligt ud. Skoven, under hvis lov han arbejder, giver ham karrigt til det daglige brød. Forholdet mellem skovhuggeren og skoven er som forholdet mellem fiskeren og havet. Kun er skoven endnu mere eventyrlig end havet. Her gemmer sig meget, meget mere.

Holger Drachmann (1846—1908) vendte sig mange gange i sin digtning til de gamle folkeeventyr.

I eventyrdigtet *Østen for Sol og Vesten for Maane* (1880) benytter han *Hans og Grete*-eventyrets stemning til at slå de rette toner an. Hør digtets første sang:

Der var engang en fattig Mand
— En meget, meget fattig Mand —
Som leved med sin Kvinde
Dybest i Skoven inde.
Vorherre kan ej skaffe Brød
Til alle dem, der lider Nød;
Men Børn — nu ja, de kommer
Ved Vinter som ved Sommer
I fattigst Hjem, i lavest Hus.

Det er optakten: den sorte skov, den fattige mand, fem døtre, den ene skønnere end den anden. Eventyret kan begynde. — Og det kommer. For til den fattige brændhugger kommer det usandsynlige — i eventyret. Bjørnen kommer og beder om den yngste og smukkeste datter.

Og faderen sælger datteren til bjørnen for ti gange ti tusinde daler.

Derefter går eventyret sin gang igennem skjaldens mange og ikke altid lige gode vers. Som eventyret har sin begyndelse fra den gamle historie om skovhuggeren, fortsætter det og bygger videre bl. a. på Amor og Psyke-sagnet, og på de mange andre eventyr om dejligheden og uhyret. Bjørnen viser sig at være prins, og skovhuggerdatteren, der mod givet løfte opdager dette, må gå gruelig meget ondt igennem, inden hun igen får sin prins.

Skovhuggeren er en skikkelse, der er en digter værdig at skrive om. For den ensomme mand, der bor i kanten af skoven, langt fra andre, kan alt ske.

Hulda Lütken (1896—1946), der skrev om de stærke lidenskaber, har også som motiv brugt skovhuggerens uhyggelige ingenmandsland, hvor stærke følelser gror, gror sært og vildt i ensomheden. Men hun skriver uden at kaste eventyrets formildende kåbe over det onde. Hun kan gøre det, fordi skovens eventyrstemning tillader hende at sætte sine personer og deres følelser stærkt og skæbnetungt op for at vise, at al skyld hævner sig her på jorden.

Den lille novelle, eller rettere korte historie, *Simone* er af samme stof som de store græske tragedier, der bygger på gamle beretninger og myter fra grækernes oldtid. Den er beslægtet med sagnet om kong Ødipus, der blev gift med sin moder, og som på den måde nedkaldte gudernes — skæbnens — vrede over sig.

Historien spiller omkring år 1900. Til en mand, der boede ensomt mellem hede, skov og mose, kom en kvinde om foråret, og otte måneder efter, d. 23. december, fødte hun en lille pige, men døde i barselseng. Hun havde grædt og forsikret ham, at han var fader til barnet, og modvilligt havde han lovet ægteskab. Men der havde ikke været råd til bryllup. Hans uro fortog sig ikke, mens Simone voksede op. Han ville gerne have haft en anden kvinde i huset, der kunne tage hans tanker. Men sådan tale gjorde Simone fortvivlet.

Tiden gik, og han fik ingen Husholderske. De boede langt fra Hus. Det var et ensomt Sted. Ingen vilde det.

En vinteraften kom en fremmed skovhugger, der fik lov at blive natten over. Den fremmede røbede, at han havde kendt Simones moder. Der kom en sælsom vild glæde til den ensomme mand. Den nat stod han op og gik til Simones seng. Simone indrømmede, at folk havde fortalt hende det samme. Næste nat kom Simone til ham. Men tvivlen nagede ham. Og da Simone senere spottede ham, fordi han var ved at blive gammel, og hun gik bort

om nætterne, da var det til skoven han søgte i sin elendighed, mens tvivlen nagede.

Tit stod han op om Nætterne og gik til Skoven. Og der stod han saa og drev Øksen i Træet til det hvinede . . . Tit syntes han at føle mod sine hænder som varmt Blod fra Træet. Og han blev ræd og smed Øksen fra sig.

Da han så en dag mødte skovhuggeren igen, og denne nu nægtede at være fader til Simone, slog det klik. Han løftede øksen mod hende som mod en skrigende stub.

Børneversenes drastiske ord, der tankeløst synges i solskinnet, er her brugt til at male et billede fra de mørkeste sider af menneskets sjæl.

SNEDKEREN OG LIGKISTEN

Det uhyggelige har altid vakt digteren til sang. Man tænke kun på visen om *Aage og Else*, hvor ridder hr. Aage står op af sin grav og med kisten på bag går for at trøste sin elskede. Men stærkest har uhyggen draget digterne i slutningen af 18. århundrede; den store digter Goethe skrev i folkevisestil om *Erlkönig* — det er vor Ellekonge — der lokker drengen fra faderen, så drengen er død, da faderen når hjem.

Når digterne ville beskæftige sig med slige emner, kunne snedkeren kun stå for dem som den mand, der lavede ligkister. Det er ganske ejendommeligt, at på en tid, hvor dansk møbelkunst virkelig var ved at tage et opsving, og mens brave håndværkere bestræbte sig for til deres levende medborgere at gøre gode møbler, sad en digter og skrev om ligkisten, om død og forkrænkelighed.

Digteren Schack von Staffeldt (1769—1826), der var hofembedsmand og fra 1813 amtmand i Slesvig, har digtet om *Snedkeren og hans Dreng i Pestens Tid* (i: Digte, 1804). Schack Staffeldt skildres som en problematisk, lidet lykkelig natur, spekulativ og filosofisk, højt kultiveret. Han led den skæbne at komme til at stå i skyggen af den store gudbenådede Oehlenschläger.

Hans digt om Snedkeren og hans Dreng er ganske i tidens stil, da man sværmede for voldsomme effekter. Ideen til digtet er hentet fra Boccaccios beskrivelse af pesten i Italien i midten af 14. århundrede.

Det raffinerede i digtet er, at det, mens det handler om ligkister, pest og død, er skrevet i en munter rytme, rytmen til en gemytlig arbejdssang på værkstedet. Disharmonien mellem ord og rytme gør digtet eller visen endnu mere uhyggelig.

Sauger, høvler, hamrer brav!
Tænker ei paa Nøden!
Ved hver Spaan, vi høvler af,
Raller Een i Døden.

Lader fare Rist og Mag
I den grumme Prøve!
Hamrer, Gutter, Slag i Slag,
Dødens Kald at døve!

Pesten raser i vor Stad,
Gaderne er sorte,
Dødefølgets lange Rad
Gaaer af alle Porte;
Himmelen forbarme sig!
Intet Huus er uden Lig.

Digtet er uhyre sindrigt bygget op. F. eks. deles første strofes første fire linier fra de fire sidste og står to gange som ramme om to gange to firliniede strofer, der skildrer, hvor opløsende pesten og dødsfrygten virker på menneskene. Derefter slutter digtet med to strofer, hvor mesteren taler om døds-klokkerne. Men alle forlader ham. Og digtets første fire linier afslutter det:

Sauger, høvler, hamrer brav!
Staaer mig bi i Nøden!
Ved hver Spaan, I høvler af,
Ral - ler - jeg - i - Dø - den.

Det er ægte tysk Greuel-romantik fra ca. år 1800, omsat til dansk sprog, men det er raffineret gjort — og virkningsfuldt.

På baggrund af Staffeldts digt, som er skrevet af en kultiveret mand med en afgjort digterbegavelse, bliver en lille historie, der kom et halvt hundrede år senere, en mere end naiv idyl. Den bærer den uhyggelige titel *Snedkeren og Ligkisten, en Spøgelseshistorie*. Historien er kommet i 1858, trykt i et lille billigt hefte med nogle naive illustrationer, vistnok af P. C. Klæstrup (1820—82). Forfatteren er den lidet kendte Claudius Rosenhoff, men han har på titelbladet kaldt sig Omar Adler.

Historien foregår omkring år 1800, og stedet er Nørrebro, nærmere betegnet nabolaget om Assistens Kirkegård. — Mottoet er:

» — Füge zusammen wohl Brett an Brett,
Und schwärze fein sauber das enge Bett!«
(*Ferd. Freiligrath*).

Man genkender stilen fra Staffeldts digt! Og historien indledes med en betretning om skændige ligrøverier på Assistens Kirkegård. Det har nu intet med historien at gøre ud over det, at folk skyede Nørrebro og først blev tvunget til at slå sig ned der, da der blev bolignød efter branden 1795. Først da kommer snedkeren ind i billedet. Den agtbare snedkermester Reimer slår sig ned

P. C. Klæstrups (1820—82) træsnit til Omar Adlers *Snedkeren og Ligkisten* 1858 viser den brave mester ved høvlebænken med piben i munden, indbegrebet af småhåndværkerens soliditet.

på Nørrebro og ernærer sig bl. a. ved at lave ligkister. Snedkerens søn hed Vilhelm — læg mærke til navnet, det havde på de tider god poetisk klang. Romanernes helte hed ofte Vilhelm. Samme Vilhelm blev forelsket i den fornemme naboerske fru Lowzows skønne datter Clara — atter et poetisk navn. Men selvfølgelig var forbindelsen umulig. Vilhelm arbejdede for frk. Clara, men måtte tilbede hende på afstand. Historien fortæller, at

... saaledes havde Vilhelm end ikke i sine mest vidt svævende Drømme det svageste Haab om at komme i inderligere Forhold til Frøken Clara end det, der allerede fandt Sted.

Om efteråret blev frøken Clara dårlig, og en aften efter passende varselsbanken kommer der bud, at der skal tages mål til frøkenens ligkiste. Efter et mellemspil, hvor snedkerdrengen Michael leger skjul i kisten, bliver den afleveret. Men drengen har fået ødelagt nogle af ornamenterne, så efter at kisten er blevet bragt i kapellet, får Vilhelm den hjem og reparerer den (for at hjælpe drengen). Tidligt om morgenen bringer han låget ind i kapellet. Så følger nok et ligran. Vilhelm veksler ring med den døde Clara! Men hans kærlighed til Clara var nu

vaagnet i sin fulde, Alt med sig rivende, Alt fortærende Styrke ... han knugede hende i sine Arme, ...

Clara vågnede, og alt endte godt. De unge fik hinanden. — Har historien bevæget sig i den højtravende stil, bliver den til slut meget fornuftig. Vilhelm, nu kommet i besiddelse af en ret anstændig driftskapital, åbner et magasin med mange moderne, solide og smukke møbler.

Her burde overgangen være til afsnittet om snedkeren som motiv for digteren, når det drejer sig om den fornuftige, solide håndværker. Men vi må se endnu et eksempel på temaet: snedkeren og ligkisten.

En digter af bedre karat end Omar Adler havde forlængst dyrket motivet. Steen Steensen Blicher (1782—1848) havde i *E Bindstouw*, der var udkommet i 1842, indføjet digtet om *E Helhøjst*.

Handlingen er den at *Mowns*, der *wa sæ saa løste en Swend*, før han skulle til bal mødte helhesten. Han vidste, at det betød hans død, men dansede alligevel med sin elskede *Mett Mari*. Ved slutningen af ballet faldt han om.

Saa kjor di ham hjem da, aa lo ham paa Stroe,
Aa lo di saa Snekeren komm da.
Han tow no hans Moel fræ hans Top te hans Toe:
»Do skal fo en Kihst, dæ ka romm Dæ.«

Men Snedkeren gør ikke alene kisten, han optræder også som barber.

Aa han kam igjen o den ottende Daw
Mæ Kihsten, han sku puttes i da.
Men Skjægget de vil han jow føst gi et Skraw,
Mens Konneren towwed ham — si da!

.....
Den Skjægskraver ind ham i Hahgen skoer —
Da wowned Kræbaaten aaw Søwnen.

Kæresten, der stod hos, blev lykkelig, og i stedet for begravelse blev der bryllup. Den eneste, der var betænkelig, var snedkeren

Den Sneker han klawwed sæ nød faa hans Kihst.
»Hwem ska no betaahl mæ aa ta en?«
— »De skal A,« saa Mowns, »de for aa blyw den sihst!
»Te rehle A døer, A vil ha en.«

I modsætning til den overdrevent sentimentale historie om frøken Clara er Blicher helt på virkelighedens grund. Det var ikke ualmindeligt, at man i Vestjylland havde en kiste stående, dog i reglen, hvor der var gamle folk.

DE YDMYGE STEDER

I den lille historie om Vilhelm og Clara kunne man følge tidens vurdering af håndværkeren, som repræsentant for en beskeden stand. Snedkersvenden kunne ikke løfte sine øjne til den fornemme frues datter. Dette gælder selv snedkeren, der endda må antages at stå på det højeste trin af træhåndværkerens rangstige. Når digteren skulle skildre noget fattigt, men i og for sig hæderligt, har han ofte valgt træhåndværkeren.

Her spiller det en rolle, at i første halvdel af forrige århundrede kunne det fattige milieu i litteraturen anvendes som interessant, ligestillet med fremmede eller historiske scenerier. F. eks. bruger H. C. Andersen ofte det fattige milieu.

Træet og de mennesker, der arbejder med det, prammanden og træskomanden, er de personer, der grupperer sig om *Ib og lille Christine* (trykt første gang i *Historier* 1855), og heden og den store vildsomme skov omkring Silkeborg danner sceneriet om den let sentimentale historie om Ib, der klarer sig, og Christine, der går til bunds. Historien begynder i klassisk eventyrstil:

Nær ved Gudena, inde i Silkeborg-Skov, løfter sig en Landryg, som en stor Vold, den kaldes »Aasen«, og under den, mod Vest, laa, ja der ligger endnu, et lille Bondehuus . . . .

Jepe-Jæns drev sin lille Jordlod om Sommeren og var om Vinteren en flink Træskomand.

Træskomandens lille søn Ib bliver inviteret af sin jævnaldrende veninde Christines fader, prammanden, på en tur. Turen er, som overalt hos H. C. Andersen, beskrevet journalistisk perfekt, men forgyldt af digterens ånd.

Vilhelm Pedersen (1820—59) er lidt for elskværdig til at træffe H. C. Andersens idé i *Ib og lille Christine*: mennesket er kun svagt, når det søger at tøjle naturen. Træet er stablet; de knortede stammer griner, men ikke nok, af anstrengelserne.

Paa de høit opstablede Brændestykker i Prammanden sad tidlig om Morgenen de to Børn og spiste Brød og Hindbær. Prammanden og hans Medhjælper stagede sig frem, det gik med Strømmen, i rask Fart ned ad Aaen, gennem Søerne, der syntes at lukke sig ved Skov og ved Siv, men altid var der dog Gjennemfart, ...

Skovens hemmelighedsfuldhed oplever børnene, da de er faret vild og møder taterkonen, der giver dem nødderne, som indeholder billeder på deres fremtid.

Vi kender alle elementerne fra eventyret, men hertil kommer fremhævelsen af det fattige, men ærlige og solide, personificeret i den lidt forsagte, men bundredelige Ib, der arver faderens hus og erhverv.

Træskomanden som type på hæderlig fattigdom, menneskelig lykke og tilfredshed, genfindes i Zakarias Niensens (1844—1922) digt *Et Møde* (1882), der begynder med de kendte linier:

Vi havde et Hus med et Par Tønder Land
tæt ude ved Klintens Trone.
Min Fader var Tøffel- og Træskomand,
min Moder var Vaskerkone.

Mens der ikke er tvivl om korrektheden, sandheden og rigtigheden i H. C. Andersens skildring af træskomanden, der netop hører til på Silkeborgkanten, er Zakarias Niensens kulisser lidt løse i det. Naturligvis kan en træskomand bo helt ude ved kysten, og vaskekonen *kan* også bo så langt fra alfarvej, men det er ikke typisk. Valget af træskomanden og vaskekonen, der er ligegyldigt for historien, er ganske givet kun truffet her for at markere de ydmyge steder.

Holger Drachmann, der gang på gang i sin digtning har iklædt sig et lidt

karnevalsagtigt kostume som middelalderlig farende svend, har dog også i sin første venstreprægede digtertid søgt de ydmyge steder og påtaget sig en snedkersvends lignelse. I *Snedkersvendens Viser* (i: Dæmpede Melodier, 1875) er det Drachmann, der har lagt sjæl til snedkersvenden, men svendens forhold og til en vis grad også hans sprog er »efter naturen«. Sangene er triste — de er inspireret af, at Drachmann i 1874 havde et kortvarigt, nu opløst ægteskab bag sig — hans tilværelse har været kongruent med de sorte sider i en håndværkers liv. Snedkersvenden er sikkert valgt, fordi han skaber, bygger op, hans arbejde ligger nær op ad kunstnerens. Digtene er tænkt som breve, det første til en ven: Svenden drager ud, og trods det, at livet kan være forbandet nok, skal en svend have et muntert gesicht:

Øksen i Vejret og Høvlen parat!
Vis, Du kan klare Butikken;
Arbejdet, det er en tro Kammerat,
La'r en Haandværkssvend aldrig i Stikken.

I digt nr. to erfarer vi, hvorfor vor »glade« snedkersvend er så vemodigt stemt. Han har sendt sin pige ringen tilbage, ikke fordi han ikke elsker hende, tværtimod, men fordi han er bange for fattigdomsspøgelset, han har set i en drøm:

Lønnen var ringe og Arbejdet svært,
Talte Du til mig, saa svared jeg tvært;
Tænk Dig, Kristine, vi skændtes!
Har Du troet, at sligt kunde hændtes?

Kære Kristine, min Ryg den blev krum,
Og Humøret var længst gaaet fløjten;
Værksted og Bolig i selvsamme Rum,
Og saa Flytning — bestandig i Højden;
Sluttelig standsed vi da paa en Kvist,
Dér var vi nær ved Guds Himmel — javist —;
Men vi var nærmere Grænsen
Af Laanetøj til »Assistensen«.

Man tror ikke helt på følelsernes ægthed, hverken hos Drachmann eller hos hans poetiske snedkersvend, der slutter sit brev med de lidt slingrende linier:

Lad os kun skilles og gaa hver sin Vej,
Hjertet, det bliver dog immer hos dig,
Derpaa kan Du være sikker,
Saa sandt som din Ven han er Snedker.

Drachmann ejer ikke H. C. Andersens raffinerede sikkerhed i at stille kulisser op og blæse selvstændigt liv i sine figurer, men i disse digte — *Snedkersvendens Viser* — har han fået noget af det bitre i håndværkerens vilkår med.

Det bitre i håndværkerens vilkår! Det spiller en ikke ringe rolle i de litterære skildringer. Forklaringen herpå får man vistnok bedst i erindringerne.

Forskellige af vore skribenter har for en kort tid været i direkte kontakt med håndværket, og på disse unge, følsomme sjæle, digtere i svøb, med ungdommeligt høje tanker om sig selv, har værkstedstenen været ulidelig. Værkstedernes gemytlige mandfolkeverden, hvor tonen såvist ikke har været sart, har smertet dem for tid og evighed og på den måde bragt håndværkerne ind i litteraturen, men som et råt, næsten ondt folkefærd.

Da H. C. Andersen 14 år gammel i september 1819 var kommet til København, forsøgte han sig én dag som snedkerdreng. *En kjøbenhavnsk Madame*, der som han havde rejst som blind passager til København, hjalp ham med

at købe en Adresseavis, og vi søgte der og fandt, at henne i Borgergaden boede en Snedker, der vilde tage en Dreng i Lære, og der gik jeg hen. . . .

Allerede Klokken Sex næste Morgen kom jeg paa Værkstedet. Der traf jeg flere Svende og Dreng; de førte et lystigt Sprog; Mesteren var endnu ikke oppe; deres Tale var noget letfærdig, og jeg var jomfruelig bly; da de mærkede det, blev jeg altsaa drillet, ja opad Dagen gik Drengenes Spas mig for vidt, saa at jeg i Erindring om Scenen paa Fabriken fik stor Forskrækkelse, jeg brast i Graad og tog den Beslutning at opgive Haandværk og Værksted.

Den barske tone, mand og mand imellem lærte den åndeligt hudløse H. C. Andersen aldrig at blive fortrolig med.

— Spørgsmålet er imidlertid, om tonen på et værksted har været værre end på en kostskole eller på et kadetakademi, men disse institutioner ligger socialt højere, og det er i sig selv et privilegium at komme der, så de er aldrig blevet så desavoueret som værkstederne. —

En anden litteraturens mand fra første halvdel af forrige århundrede, der selv prøvede som håndværker, var Thomas Overskou (1798—1873). Overskou stammede fra et fattigt hjem. Faderen var sukkerhusarbejder på Christianshavn, moderen var vaskekone. Et milieu ligeså proletarpræget som H. C. Andersens. Det lykkedes ham at blive skuespiller, derefter forfatter, og han endte som en udmærket teaterhistoriker. Af hans skuespil husker en ældre generation sikkert Nyboderstykket *Capriciosa* (1836, i samarbejde med A. L. Arnesen).

Men inden han blev skuespiller, havde den unge Thomas Overskou ligesom H. C. Andersen forsøgt sig som snedkerdreng. Selv om han heller ikke blev færdig, varede hans læretid dog længere end H. C. Andersens. Overskou kom i lære hos den svenskfødte snedkermester Johan Friderich Granberg, der var blevet mester i København i året 1805. Overskou kom i lære, medens mesteren ejede det senere så bekendte *Pjalttenborg*, der lå på hjørnet af Rosenborggade (nr. 10) og Aabenraa (nr. 37). Ejendommen var vel ikke så ussel, som den senere blev, men den var på vej nedad. Mesteren var

... altid som da den Tids fleste Haandværksmestre særdeles rap til at levere en Læredreng en drøi Dragt Prygl, og overmaade høflig imod »fine Folk«, udmærket grov imod »Snavset«.

Mesteren var med sine småunoder efter Overskous opfattelse dog en ganske god mand, navnlig ikke uden retfærdighedssans, også venlig på sin barske vis mod sine læredrengene. Slangen i »paradiset« var hans kone, »mesterinden«, der hundsede på det brutaleste med drengene, ikke mindst udnyttede hun den yngste, Overskou. De drenge, der var på kost, sultede hun. Man spekulerer lidt på, hvornår og hvorledes drengene er blevet vasket. Overskou nævner det ikke, men han beskriver deres morgen. (Til oplysning: Granberg stammede).

Om Morgenen Klokkeren fem stak Mester Hovedet ind ad Værksteddøren og raabte, hvis han ikke fandt os oppe: »A-a-andrees! Ja-ha-hakob! Th-ho-homas! op!«. Fra den Kasse, der ovenover Spaanebunken var slaaet sammen til Seng, krøb vi nu hurtigt ned ad den Stige, hvorpaa vi vare entrede op i den om Aftenen Klokkeren 10½; thi hørte Mester os ikke arbeide 5 Minutter efter, saa maatte han igjen ud af Koien for at see ind til os, og da med grov Tiltale.

En ærekær dreng som Thomas Overskou har ustandselig følt sig ydmyget af de uværdige situationer, navnlig »mesterinden« bragte ham i.

På baggrund af disse erindringer, forstår man, at for disse pennens folk måtte håndværket komme til at stå som noget ussel. Selv for en Overskou, der fuldt ud anerkendte sin mesters faglige dygtighed.

Foruden prygl og råheder har den sociale deklassering spillet en rolle. Atter forstærker de unge år denne følelse, fordi læredrengen *var* den elendigste person på værkstedet, prügelknabe for alle.

Mester Granberg foretog ofte småreparationer hjemme hos kammerherre, kommandør Hoppes frue. Thomas måtte bære værktøj og limpotte, når der skulle arbejdes her. Drengen var betaget af at skulle møde i den store gård i Bredgade (nu nr. 33). Han beundrede det fornemme hjem

— hvilken Herlighed de Mennesker vare fødte til! Men — ogsaa hvilken Forskjel paa dem og mig! De samme Lemmer havde vi jo rigtignok, men forresten —! . . .

Også i vore dage kan vi finde håndværkeren som type på den fortrykte, den forfulgte og oversete. Der er dog den nuance, at det oftest er den arbejdsløse håndværker. Og det er rigtigt: hvad er mere tragisk end en arbejdsløs håndværker? Det tragiske element forstærkes, når håndværkeren er en bygningshåndværker, der produktivt skaber boliger til sine medmennesker. Harald Herdal (f. 1900), en af vore bedste proletardigtere, har med de store arbejdsløshedsår i slutningen af tyverne som baggrund skrevet en grå og trist fortælling om den arbejdsløse tømrersvend Olsen. Historien hedder *Kolonihaven*. Den be-

gynder simpelt hen med ordene: *Olsen blev arbejdsløs*. Og man får at vide, hvad det vil sige at gå hjem efter at være blevet fyret.

Arbejdstøjet hade Olsen i en Bylt under Armen, Værktøjet i en lille Sæk over Ryggen, Sav og Høvl hængte udenpaa og viste, hvad han var. Og som han saadan kom gaaende, kunde enhver Arbejder se, at enten skulde han paa Udearbejde, eller ogsaa var han fyret.

Og derpå følger hele den historie, som Holger Drachmann i 1875 med melodramatisk flothed skitserede i *Snedkersvendens Viser*. Kun svider Herdals beskrivelse langt mere. Lånekontoret. Konen med det skrantende helbred, dårligt underliv: både et barn og en abort ville være farlig. Olsen ender på Fattigvæsenet. Han får den idé, at en kolonihave vil hjælpe på alt for dem allesammen. Og han får på mirakuløs vis sit ønske opfyldt; men falder i unåde hos fattigvæsenets forstander. Haven blev ikke til lykke for dem, og efterhånden forfaldt den. Det endte med, at Olsen hængte sig ude i haven. Derefter kom der ligesom orden på den efterladte kones og børnenes forhold. Det lykkedes datteren Elise at få sit store ønske opfyldt: hun kom på fabrik.

DEN SOLIDE OG FORNUFTIGE HÅNDVÆRKER

Selv om digterne i almindelighed har taget et håndværkermotiv, når de ville skabe en dramatisk baggrund, og derfor valgte de håndværk, der kunne agere i et eventyrligt eller uhyggeligt sceneri, så har de dog også undertiden haft brug for at finde repræsentanter for den solide menneskefornuft.

Her skal dramaet ganske vist ikke behandles, men det skal dog lige nævnes, at Ludvig Holberg (1684—1754), den komedieskrivende professor, der havde et skarpt øje for de menneskelige svagheder og unoder, som baggrund for sine mere eller mindre mærkelige personer finder frem til fornuftige mennesker. Således i *Den Politiske Kandestøber*, hvor han som modsætning til den politiske fantast Herman von Bremen opstiller hans kommende svigersøn, Antonius. Antonius er hjulmager. Og hvad er mere solidt og jordbundet end en hjulmager i forhold til den svævende, forvirrede kandestøber.

Fra den fornuftige Antonius går der på en vis måde en linie til Wessels tømrrersvend. I *Hundemordet* stiller Johan Herman Wessel (1742—85) en begavet, forslagen tømrrersvend over for en slagtersvend, der ikke forstår sig på verdens træskhed. Tømrreren har vid og desuden ordet i sin magt. Han slog som bekendt med sin økse slagterens hund for panden, da *den sig viiste ei som Ven*. Slagteren stævnedes tømrrersvenden for dommeren. Da dommeren spurgte, hvorfor han ikke havde brugt skافتet til at jage hunden bort, svarede han

. . . . (først rømmende med Tugt):
 »Ifald han havde mig med Halen vildet bidt,
 Jeg Skaftet ei engang imod ham havde brugt,
 Men jaget ham med bare Hænder;
 Men Bæstet faldt mig an med skarpe Tænder.«
 Da kiendte Dommeren, saasnart han hørte det:
 »Skarpt imod skarpt, den Tømmersvend har Ret.
 Du Slagter, som har yppet Trætten,
 To Mark erlægger her i Retten.«

Hvorfor Wessel har valgt tømreren til at spille den kloges rolle får stå hen, man kan gætte på, at han har ment, at tømrerens fag har krævet mere af sin mand med hensyn til hjernearbejde end slagterens, der måske efter hans mening kun har behøvet megen kraft og mindre hjerne. Det er i hvert fald det indtryk man sidder med, når man har læst digtet.

Nu når vi til forfatterne i forrige århundrede. Vi når frem til den tid, da personlig forretningsforetagsomhed begyndte at få værdi i almindeligt omdømme. Borgerskabet var vundet frem, havde skabt respekt om sit arbejde. Og dermed kom dets medlemmer til at figurere i litteraturen som typer på fornuft og soliditet.

Den danske litteraturs kendteste tømmerhandler er uden tvivl onklen i Meir Aaron Goldschmidts (1819—87) novelle *Erindringer fra min Onkels Hus* (1846). Onklen er købmand og tømmerhandler i en provinsby (Vordingborg). Han tegnes som den gammeldags, patriarkalske husfader, der så ofte er blevet karakteriseret med klicheen: et varmt, medfølelse hjerte bag et reserveret, tilknappet ydre. Styrken i den romantiske historie om tømmerpladsen, der danner en effektiv baggrund for natlige stævnemøder mellem butikssvenden og naboens kønne datter, er den præcise skildring af livet i købmandsgården. Det er en ung digters første arbejder. Frisk og elskværdigt. Huset *var ikke noget romantisk Hus*, hedder det i indledningsordene.

Skjønt Onkels Drift gjorde ham det nødvendigt at holde en Snes Karle — Avlskarle, Kuske, Gaardskarle og Røgttere — et talrigt Butik- og Kontorpersonale og til disses Pleje i det Mindste fem Piger, saa gik dog Husets Indre som en Maskine, rolig, ensformig og uden Afbrydelse.

Dette milieu er borgerlighedens og fornuftens apoteose, uendelig langt fra eventyrstemningerne omkring skovhuggeren og hans liv i skyggen af den store skov. Og dette solide hus kan da også kun blive baggrund for en kærlighedshistorie af lille format, uden de store lidenskaber, og med lykkelig udgang.

Goldschmidts billede af tømmerhandleren giver et idyllisk, skønt billede af en verden, der hviler i sig selv. Alt er skrevet i kærlighed og ærbødighed.

Et helt andet, mere uvenligt, foragteligt billede maler Holger Drachmann i det allerede omtalte eventyrdigt *Østen for Sol og Vesten for Maane*. Begyndelsen af historien er allerede refereret ovenfor. Bjørnen fik den skønne, yngste datter for et kæmpebeløb: ti gange ti tusinde daler.

Pigen befandt sig godt hos sin bjørne-prins, men begyndte alligevel at længes hjem. Bjørnen gav hende lov at komme hjem. Hjemmet er forandret. Hytten er borte og i stedet knejser en gård *Med Lader og Længer, Med Haver og Vænger*.

Her drives nok Handel med Tømmer *en gros*,
I Fald man kan tro
De Stabler af Brædder og Sparrer og Lægter
Og Planker, som under Kontrol af en Vægter
Og Pladshunde glubske, i Front og Flanke,
Ej ulig en Række Forter
Om Gaarden sig hegnende sanke.

Om brændehuggeren før måske ikke var en person af højtstående moral, siden han solgte sin stakkels datter for penge til en usikker fremtid, så havde han dog som undskyldning sin dybe fattigdom. Men han har ikke kunnet tåle rigdommen. Han er blevet grov og smålig over for underordnede og skyldnere.

Han standser og taler med sin Forvalter,
Som viser en Bog ham med lange Spalter.
»Hvad ser jeg? Det Regnskab stemmer jo ikke;
Her mangler en Skilling!« — Med Ulveblikke
Han taler om denne »slappe Aand,«
.....

Drachmann har brugt tømmerhandleren som personifikation af det store borgerskab, som han på den tid havde lagt sig ud med. Der er ingen tvivl om, at det er digterens personlige opgør med sine uvenner, der har givet skildringen farve. Personlig har han intet udestående med tømmerhandelen, motivet er kun den logiske følge af, at han begyndte sit digt i eventyrstilen med en skovhugger.

Langt mere sympatisk er det billede af en skibsbyggerplads og dens mennesker, som forfatteren Vilhelm Topsøe (1840—81) giver i sit efterladte novellefragment *Slagne Folk*. Titlen er symbolsk og skibsbyggeriet — der ligger på Christianshavn — er også symbolsk.

... der hvor Vandet fra Havnen skar sig ind i de brede Kanaler, var der en helt anden Art af Liv, der laa Skibe til Reparation, thi det gav man sig af med her, men ikke med at bygge nye; ..... Hovedpræget fik Stedet dog af Skibene. Nogle laa i Kanalerne, andre vare paa Bedding. De fleste af dem vare ældre Kamerater, der havde faret mange tusind Mile, der kjendte til Vandet i Nordsøen og i Middelhavet, og hvis Sider vare blevne slaaede af Atlanterhavet og af det stille Hav. Disse store Skibe med deres mørke, slidte Skrog vare som agtværdige Veteraner .....

Dette er temaet for novellen. Næsten alle hovedpersonerne er som skibene veteraner i livets kamp og kan ligesom skibsskrogene fortælle om kampe på liv og død. De er allesammen slagne folk — deraf titlen. Pladsforvalteren, der ville have været orlogskaptajn, men som måtte finde sig i at sidde på kontor. Hans slægtning Holm, kaldet Onkel Morbroder, der havde drømt om at blive kunstmaler, men som blev kobberstikker. Dennes husfælle Baumann, der tidligere har været rig grosserer, men som efter en stor fallit er havnet i fattigdom og tålt medhjælper på et kontor, og endelig novellens unge helt, Dahl, der havde drømt om en videnskabelig løbebane, men som har fået sin disputats forkastet. Alle er de arrede som skibsskrogene, har lagt sig på bedding for at blive repareret for at klare resten af sejladsen gennem livet under beskedne forhold. Novellen er — som nævnt — ikke afsluttet, men tendensen synes at være den, at den virkelige lykke findes i resignationen. Set i et større perspektiv har Topsøe antageligt brugt skibsbyggeriet med dets reparationer som et billede på Danmark efter 1864. Topsøe tilhørte selv den nationalliberalisme, der havde udspillet sin rolle efter nederlaget i 1864.

Litterært står han som overgang fra Goldschmidt til Karl Larsen. — Karl Larsen (1860—1931), denne sprogets kunstfotograf, der spiddede sine personer på knappenåle ligesom sommerfugle og undersøgte dem med kølig videnskabelig interesse, har givet et billede af et snedkermilieu fra 90'erne i novellen *Seksten Aar* (1900). *Seksten Aar* er et af hans svagere arbejder. Billedet af den gamle, driftige snedkermester Lars Petersen står ikke skarpt.

Historien foregår for størstedelen i Petersens hjem i København. Her har han optaget sin tidligere, højtelskede løjtnants sekstenårige datter Beate i sit hus. Beates fader var i sin tid efter en kæmpefallit hjemme i provinsbyen stukket til Amerika. Beate oplever sin første kærlighed med dertil hørende skuffelse i det Petersenske hjem.

Selve snedkermilieuet er indskrænket til en ganske kort skildring af den nye ejendom, som Lars Petersen har bygget. Hans fader var også snedkermester og dertil oldermand i lauset. Det er fra ham, velstanden stammer. Lars Petersen har fortsat arbejdet med at drive forretningen op til et stort, moderne møbelmagasin i det nye, velindrettede hus på den gamle snedkergårds plads. En karetmager bor til leje hos ham.

Nu stod der her en Ejendom med asfalteret Gaard, der ikke var mere end halvt saa stor som den gamle, men selve Huset var blevet det dobbelte i Højden og havde fire reelle Etager, uden Kælderlejlighed, altsammen efter nyeste Mode. Paa den ene Side Porten laa Petersens eget store Udsalg af moderne, danske og indførte Møbler, kurante Ting, af dem, der gik i Folk, ikke disse kunstige Møbler, som Svendene daarligt vilde lave; og til den anden Side boede Karethmageren lige ud i Flugt med Fortovet, saa han kunde baade trække og køre Vognene ud og ind; der stod en lille flot, højhjulet Gig med en udstoppet Hest for med hele Seletøjet.

Snedkermesteren udtaler sig hele tiden med imponerthed om sit fine hus med centralvarme og wc. Sprogligt karakteriseres han f. eks. med denne replik om en gammel krigskammerat:

... Vi to, vi har nu lagt i Halmen sammen, og vi har baaret Geværerne for hinanden, ...

Og dermed er den ejegode snedkermester Petersen afmalet, kun må tilføjes, at han holdes nede af sin yngre og finere kone.

Man kan gætte på, at når den brave mand er blevet gjort til snedker — hvad der ikke spiller nogen rolle for historien — er det muligvis, fordi forfatteren har kendt en gammel snedker af Petersens type.

Det er sjældent, at et håndværkermilieu, en håndværkerfamilies historie i mere end hundrede år, har været emne for en roman. Dette er dog tilfældet i Ellen Duurloo's (f. 1888) to-binds roman om billedskærerfamilien Gottlieb: *Mester Gottlieb og hans Hus* (1953) og *Gottliebs Gave*.

Når Ellen Duurloo har valgt en håndværkerfamilie, der arbejder i træ som »hovedperson« i sin familieroman, er det sikkert væsentligst, fordi hun gennem sin moders familie er knyttet til den københavnske drejerfamilie Schwarz i Sværtegade. Fra familiekrønikerne har hun fra barnsben af haft netop atmosfæren fra et træ-værksted i næsen, eller måske rettere i ørene. Den lille ombytning fra drejer til billedskærer betyder mindre, atmosfæren fra værkstedet er omtrent den samme. Det at hun lader billedskæreren allerede i anden generation gå i kompagniskab med en snedker og deraf lader fremvokse et stort møbelfirma er rigtigt set. Det er en udvikling, der er kendt fra flere af Københavns håndværkerfamilier såvel som fra provinsbyernes.

Man får en duft af den gamle håndværkergård, hvor den første mester Gottlieb en oktoberaften i 1834 går over gården til værkstedet:

Gårdens toppede brolægning føltes så gammelkendte gennem hans tyksålede sko. Kastanietræets susen lød gammelkendt og fortrolig.

Gårdinteriøret minder lidt om gården i Sværtegade, men er dog at betragte som en kvintessens af københavnske gårde i begyndelsen af forrige århundrede.

I beskrivelsen af værkstedet får man en følelse af, at forfatterinden har haft en idé med at gøre sin håndværkerfamilie til billedskærere.

Mester Gottlieb står og ser på en spejrramme, som købmand Christoffersen har bestilt til sin datters brudeudstyr.

Han tog den i hånden, følte hen over den, holdt den hen under lygten, og lod dens rødligt flakkende lys glide hen over den. Godt arbejde — solidt håndværk. Smukt ja — som alt, hvad der udgik fra hans værksted.

Man ser mahognirammen med de præcise sen-empire udskæringer fra en periode, hvor snedker- og billedskærerarbejdet, og for så vidt også drejerarbejdet, havde god kvalitet. Mester Gottlieb står med rammen og filosoferer over svenden, der nok kan lave godt arbejde, men ikke *skabe*.

Ikke det, som mester Gottlieb forstod ved at »skabe« i træ. Han følte ikke med træets sjæl. Træ havde en sjæl. Træ var noget levende. Det arbejdede altid i træ — det var da forresten noget enhver vidste — også en snedker og en tømrer, selv om disse gode håndværkere ikke følte træets liv på samme måde som han selv . . . .

Der boede noget i ethvert stykke træ, omtrent på samme måde, som der boede noget i ethvert menneske. Muligheder — anlæg, der skulle fremelskes og hægges om . . . .

Dette smukke stykke er et af de steder i romanen, hvor man lugter høvlspånerne mest. De to citerede afsnit er ganske interessante. Det første angiver tid og sted; med det andet glider forfatterinden over i sin romans tema: mulighederne og anlæggene, der findes i ethvert menneske. Billedskærerens refleksioner anslår bogens tema.

Hun følger sin familie Gottlieb-Holtzer frem til omkring 1890. Vægten i romanen er mere lagt på den almindelige menneskeskildring end just på håndværket. Men Ellen Duurloo står på sikker grund, fordi hun lader virksomheden vokse så stærkt, at selve håndværket svinder i betydning for personerne, det merkantile og administrative kommer til at præge familiemedlemmerne — alt efter anlæg og muligheder.

Bogen er yderst dramatisk, der er to mord, det første ganske vist hyllet i en vis mystik; der er ombytning af identiteter, der er familieforbandeder lige så gode som i Søren Kierkegaards faders hus. Fædrener synder nedarves på børnene. Ringen sluttes til sidst ved, at fjerde generation, den purunge broder og hans tvillingsøster, vender tilbage til håndens arbejde. Drengen søger efter en familieskandale til værkstedets reale verden, mens pigen røber talent for at modellere. Gamle mester Gottliebs enetale, da handlingen åbner, slutter sig smukt til romanens afslutning.

Lad afsnittet om motivet *den gode håndværker* slutte med at omtale *den stolte* som motiv for digteren. — Carsten Hauch (1790—1872) har i en romance *De to Øxer i Lyriske Digte*, der kom i 1842, brugt motivet den stolte tømrer.

Romancen, der er bygget op som en anekdote med skarp og klar slutpointe, handler om en vædekamp mellem to tømrere, mesteren og hans svend. Den er bygget på et sagn, der henlægges til året 1514. Carsten Hauch siger selv om den, at den »uagtet den knytter sig til et ældre Sagn, dog fra Tankens Side staar i nær Forbindelse med Nutiden.«

Hertil kan føjes, at emnet stadig har aktualitet. Det er den ældres dygtighed

og overlegenhed, bygget op gennem årelangt, stadigt arbejde, stillet over for den unges uprøvede selvovervurdering.

Hauch har her iklædt sine tanker om dette problem sagnet om de to tømrere, der byggede tårn på Vor Frue kirke i København.

Digtet begynder med aftenstemning på arbejdspladsen.

Den arbejdsvante Flok sig fierner brat,
Der forhen svæved under Taarnets Tinder,
Med hurtig Fod den sig mod Hiemmet vender,
Hvor Arnens Lue for den trætte brænder.

Den gamle mester Winfred står og ser på sit værk, da kommer svenden Conrad, som han har dadlet, og som derfor vil rejse. De ender med at lade det komme an på en prøve. Næste aften mødes de og vandrer op i det nyopførte spir. Først helt oppe, hundrede alen oppe, standser mester Winfred

Aftenstemning. Frue Kirkes spir. Udsigt ned ad Nørregade. August Jerndorff (1846—1906) har i sin omhyggelige tegning til *De to Økser* fremhævet det idylliske på beboelse af det dæmoniske.

Og peger rolig fremad med sin Finger,
Hvor letten Sky sig gennem Luften svinger.

En Bælke ligger der af stærken Eeg,
I Luften strakt fra Taarnets sidste Bue.

Mens solen går ned, vandrer Winfred langsomt og roligt ud ad bjælken, helt ud

Høit Øxen blinker i den Stærkes Hænder,
Og fast han hugger den med rolig Mod

og går tilbage. Conrad skal hente øksen. Men midt på planken standser han,

»Siig hvilken Øxe, Mester, mener du?
Thi der er to, der sig fra Bælken hæver.«

Og katastrofen sker. De to stolte håndværkere, tømrere af højeste rang inden for deres fag, har kappedes på ædleste vis.

Hvorfor tømrere? Ifølge sagnet er det bygmestre, tømrere. Men når en digter med så høje idealer som Carsten Hauch vælger dette fag er det sikkert, fordi netop tømrere bygger op, er skabere. Det er den samme tanke, der også fandtes hos Ellen Duurloo.

Fra eventyrets naive, fantastiske verden er vi nået frem til en verden med klare, vel gennemtænkte idealer.

EPOS OM DEM, DER BYGGEDE VOR VERDEN

Denne søgen efter, hvor vore digtere har benyttet træets folk som motiv, bør slutte med Johannes V. Jensen (1873—1950), han, der satte sig for at skrive en verdslig bibel om menneskets arbejde på at gøre sig jorden underdanig. I *Bræen* har han, der elskede alt, hvad der var lavet af træ, og som selv gerne skar i træ, trængt historien om arbejdet med træet sammen i beskrivelsen af Hvidbjørns kamp for at dygtiggøre sig som slædebygger, vognbygger, ja som det ædleste: fremstiller af hjulet, der bliver helligt som solen, og endelig som skibsbygger. Hjulet og skibet er hovedpunkterne i Johannes V. Jensens skabelsesmyte, der skal ses som et sidestykke til bibelens skabelsesberetning. Gud skabte himlen, jorden og havet. Han skabte planterne— træerne — dyrene og menneskene. Men det var mennesket, der skabte hjulet og skibet. Der står om Hvidbjørn:

Han forbedrede Hjulene; Skiver taget paatværs af en Træstamme kunde ikke holde og krævede et umenneskeligt Arbejde at hugge fri, han lagde to stærke Stykker Træ sammen over Kors og gjorde Navet i Midten, uden om bøjede han et stærkt Asketræs Skud af et Haandleys Tykkelse hele Vejen rundt og surrede det med Svineskind's Øle. Surringen beskyttede han ved at lægge endnu en Asketræs Skinne udenom igen til at tage imod Slid, og nu kunde Hjulet næsten ikke blive bedre. . . .

Ogsaa Vognen selv forbedrede han, gav den en Stang til at spænde Hestene for og Svingeltræer til Skagler.

Hjulet blev også brugt til at gøre ild med. Hjulet uden krans, kun med et par hager ud fra hver af de korslagte eger blev et solmærke, tillagt enhver ufattelig betydning.

Og om skibet, midlet til at nå alle eventyreres mål: det ukendte, om skibet, der har gjort, at menneskene lærte kloden at kende, skriver digteren:

Skibet han byggede var for første Gang med Køl. Han havde smedet sig Ankre og Nagler af Kobber til at holde Spanterne sammen med, og da hele Skibet vilde blive saa stort at hverken han eller Drengene eller menneskelig Magt kunde rokke det, havde han fra første Færd lagt Kølen paa runde Træstammer, belært af tidligere Erfaringer, for at rulle det ud naar det var færdigt.

Og således fortsætter dette vældige epos, hvor vore forfædres møjsommelige arbejde gennem stadige forsøg er samlet til et pragtfuldt billede af manden Hvidbjørn, der bygger og bygger. Johannes V. Jensen har evnet — på grundlag af hvad han har set af vore rige oldtidsfund — at skabe denne beretning. Her ligger motivet klart: manden, der arbejder med træet, opbyggeren, værneren af liv, opdageren, den der finder rum til menneskene.

I sin åndelige selvbiografi, digtet *Som Dreng skar jeg Skibe . . .*, der også kan læses som en myte om menneskets anlæg og muligheder, har han erklæret sin betagelse af og tro på håndværket, ikke mindst på arbejdet med træ:

I mig gik tabt
en Tømrer.
Jeg har snedkret,
og smeddet.
Ikke den Skov i Verden
hvor jeg ikke skar mig en Stok.
Ar efter Haandværk
har jeg paa Hænderne.

Vaaben og Værktøj —
jeg valgte Værktøjet.
Jeg har skønnet paa Skomageren,
Skibsbyggeren,
jeg faldt til hos Bødkeren,
og hvor der byggedes,
jeg ønskede mig Overalls
paa Alverdens Arbejdspladser.

Kan de, der arbejder med træ, ønske sig skønnere ord end dem, Johannes V. Jensen her har hugget ud af sproget?

Endnu en digter har løftet arbejdet med træ op til noget stort og skønt. Det er Steen Steensen Blicher (1782—1848), der i sin *Snedkersang* (1828) har brugt snedkeren som billede, ikke som Johannes V. Jensen på de livsbekræftende, sejrige opbyggere, men på livet med dets få glæder og mange sorger. Han har givet sit digt en salmetone.

Af Sorg der ej findes i Verden saa lidt:
Vi fødes til Uro og Smerte;
Selv Glæden den tynde Finering er tidt,
Der skjuler et ormstukket Hjerter.

Og således går han livets forhold igennem. Alt det, der af mennesker sammenføjes, pløjes tilsammen og limes, det giver sig ofte eller går helt fra hinanden;

Men sidst du det Stykke hos Snedkeren seer,
Hvorover du aldrig beklager dig meer.

Malerne og billedhuggerne

Mærkværdig lidet er den arbejdende håndværker — altså også træets folk — blevet brugt som motiv af vore kunstnere. Kendsgerningen må vel forklares på den måde, at de, der bestilte kunst, ikke har ønsket håndværkere afbildet.

I middelalderen var kirken den fornemste forbruger af kunst. Og den ønskede billeder, der levendegjorde de vigtigste fortællinger i det gamle og nye testamente samt helgenhistorierne. Der er ikke kommet mange af træets håndværkere med f. eks. på kalkmalerierne i vore kirker.

Med renæssancen skabtes et vældigt behov for portrætmaleri. Først og fremmest adelen ønskede portrætter. Portrætmaleriet dominerer denne periode.

Med enevælden blev der brug for store billeder, der forherligede staten, d.v.s. kongen og berømmelige begivenheder under den enkelte konges regering eller under kongehusets styre. Stadig væk var der dog plads for portrætmaleriet, og det er der, indtil det fotografiske portræt i vort århundrede slog igennem.

Forkærligheden for det rene portrætmaleri holder sig således gennem hele det 18. århundrede, sammen med repræsentativt maleri, der hylder store begivenheder. I slutningen af århundredet dukker et naturbeskrivende landskabsmaleri frem.

Men endnu var interessen for det arbejdende folk ikke kommet. Den meldte sig først, efter at malerier, der fremstillede en lille historie, genrebilleder, blev almindelige. Historien skulle være »interessant«, rørende eller komisk, men helst udspilles i usædvanlige omgivelser. Sådanne billeder ønskede borgerskabet.

I løbet af første halvdel af forrige århundrede krævede de nationale strømninger imidlertid deres ret, danske motiver kom frem, først og fremmest dansk natur, og dernæst danske bønder. Det er ikke før omkring midten af århundredet, genrebilleder med danske håndværkere bliver mere almindelige. Men allerede før 1900 kom maleriet ind i en udvikling, hvor det fortællende element spillede stadig mindre rolle. Kun ganske særlige forhold kan nu få kunstneren til at tage et fortællende motiv op.

SOM KIRKEN SÅ TRÆHÅNDVÆRKEREN

I middelalderen blev som nævnt vore kirker smykket med kalkmalerier, der i billeder skulle belære menigheden om den kristne, katolske lære. Hvad der slap ind her af håndværkere, er ikke så mange, og navnlig er arbejdet med træet næsten ikke kommet med. I det store og hele finder man kun økser, og dårligt nok i hænderne på ordentlige håndværkere.

Et af de ældste billeder af en mand arbejdende med økse i hånd er malet ca. 1200 på væggen i Todbjerg kirke (Øster Lisbjerg herred, Randers amt). Manden er dog ikke nogen håndværker, men menneskehedens stamfader, Adam. Uddrevet af paradiset med forbandelsen: Du skal æde dit brød i dit ansigts sved, måtte Adam ud at gøre sig jorden underdanig ved sine hænders arbejde. I Todbjerg kirke fremstilles det første menneskepar: Eva spinder og Adam arbejder med at fælde træer.

De er noget skematisk malet. De er malet på en måde, der er en afglans af kunsten i kristenhedens gamle lande, og de er gammeldags, folderne på Adams skørt er malet som folderne på den tidlige romanske skulptur omkring år 1000 i Toulouse og Moissac. Billedets idé er den enkle at vise, hvor hårdt menneske-

I Todbjerg kirke har kunstneren i slutningen af 12. århundrede afmalet Guds straffedom over de første mennesker. Menigheden har set Adam og Eva drevet ud af Paradiset, og dernæst — som i de moderne billedsrier — arbejdende i deres ansigts sved. Det har været naturligt, at i så fald skulle Adam arbejde med økse i hånd, for rydning af skov har været hårdt arbejde.

nes børn skal slide, fordi det første menneskepar, hvorfra vi alle stammer, syndede mod Guds bud.

Ellers træffer man næsten kun øksen i forbindelse med fremstillinger af indtoget i Jerusalem, da folk i begejstring klatrede op i træerne og huggede palme-grene af, og endelig i fremstillinger af korsfæstelsen.

I Vilslev kirke (Gørding herred, Ribe amt) er der kalkmalerier med en sådan indtogscene — malet ca. 1225 — hvor en mand er kravlet op i træet og hugger løs med sin bredbladede økse.

I Viskinge kirke (Skippinge herred, Holbæk amt) findes en korsfæstelsesscene fra 15. århundrede, hvor man ser en økse. Men her er vi ude over ærligt håndværk, inde i bøddelarbejde, som ingen god håndværker kunne påtage sig.

Ingen af de ellers så interessante og mange gange fornøjelige scenerier i kalkmalerierne fra slutningen af middelalderen viser os en tømrer eller snedker, hjulmand eller bødker i arbejde, ej heller skibsbyggeren ser vi på kirkens vægge — i hvert fald er de ikke bevaret.

Tømreren på kalkmale-
riet, der i sidste halvdel
af 15. århundrede er ma-
let på væggen i kirken i
Viskinge, Holbæk amt, er
en af personerne i en kors-
dragningsscene. Han har
den store økse — bred-
bilen — i venstre hånd, i
højre holder han en spade.
På ryggen bærer han en
spån(?)kurv med værktøj,
en hammer stikker
op. Værktøjet i en pose
på ryggen, således har
tømreren gået på arbejde
den ene generation efter
den anden. Han er nøg-
ternt malet. Og han er
der for at gøre scenen så
virkelighedstro og ind-
trængende som muligt.

— — — Men Josef, tømmermanden fra Nazareth? Er han ikke sluppet ind med sav og høvl? Næsten ikke. Josef fører en ret upåagtet tilværelse. Han optræder som baggrundsfigur i billederne af hyrdernes tilbedelse, men det er som vandringsmand. Og han findes på fremstillinger af flugten til Ægypten, men det er også som vandringsmand.

Ude i den store verdens kunst findes han malet som familiefader og tømrer, f. eks. hos den spanske maler Murillo (1618—82), men fremstillet på denne måde hører Josef hjemme i den periode, man benævner modreformationen, hvor der fra den katolske kirkes side arbejdedes ivrigt på at popularisere troen, at menneskeliggøre den, bl. a. ved hjælp af billeder af den hellige familie.

Et sent, hjemligt sidestykke har vi hertil i maleren Jørgen Roeds (1808—88) altertavle fra 1848 i Sdr. Dalby kirke (Fakse herred, Præstø amt). Tavlen har kun kuriositetens interesse, fordi Josef, der ikke optræder som tømrer, men alene som familiefaderen, er et portræt af maleren Johan Thomas Lundbye (1818—48). Udover dette udmærker tavlen sig ikke, den er i tidens konventionelle, ret kedelige stil.

De to mænd, der med saven er ved at dele træstammen i kævler, er sammen med vognen kun en enkelthed i P. C. Skovgaards (1817—75) maleri fra 1857 af *En Bøgeskov i Eftermiddagsol*. De to mænd og hestene og dertil en lille gruppe er de eneste levende væsener, der er malet i den store, stille skov i det milde, gyldne, lave eftermiddagslys. Der er en skøn harmoni mellem menneskenes arbejde og skoven i dette billede.

ARBEJDET I SKOVEN

Når en kunstner maler et skovparti, vil han ofte af forskellige grunde ønske at skabe liv i billedet. Man gjorde det tidligere ved at befolke skoven med overnaturlige væsener som nymfer og fauner, væsener hentet fra den antikke mytologi, eller man satte personer i græsk eller romersk gevandt ind i naturen. Men nye ideer begyndte at trænge ind i maleriet lidt før 1800. Landskaberne blev befolket med de personer, der hører hjemme på stedet.

Den norskfødte maler I. C. Dahl (1788—1857) har f. eks. i 1814 malet et billede fra Dyrehaven, et stort smukt skovparti med høje, frodige træer og et dejligt lys ind over deres kroner. I det nederste, venstre hjørne af billedet er der liv. Det er par skovhuggere, der er i færd med at læsse nogle fældede stammer op på en arbejdsvogn. På dette billede får man et indtryk af en majestætisk, stor natur, der nådigt lader det menneskelige småkryb hente fra dens rige bord, hvad de elendige stakler kan tage med deres svage kræfter. I. C. Dahl har dog her bøjet sig noget for den venlige, sjællandske natur; på andre af hans billeder f. eks. med norsk motiv, er naturen langt vældigere, stærkere og mere farlig.

Det farlige glimt, der anes i Dahls Dyrehavebillede, findes ikke i et lignende

maleri af forrige århundredes store landskabsmaler P. C. Skovgaard (1817—75), som forøvrigt ikke er uden påvirkning fra Dahl. P. C. Skovgaard har i 1857 malet billedet *En Bøgeskov, Eftermiddagsbelysning*. Det er som hos I. C. Dahl en skov med høje træer, hvis løvrige kroner ligger badet i lys, hvor de fanger den lave eftermiddagssol, og i dybe skygger, hvor solen ikke når frem. Denne lave eftermiddagssol er karakteristisk for P. C. Skovgaards billeder og giver dem en stemning af harmoni og fred. For Skovgaard er naturen god og venlig, gavmild. Denne venlighed, der så tydeligt kommer frem i belysningen, understreges i dette billede af et par figurer i forgrunden på en skovvej. Længere borte står et par mænd og læsser træstammer på vognen, ganske som på Dahls billede.

Et lidt andet forhold til naturen, til skoven finder vi et billede af P. C. Skovgaards søn Niels Skovgaard (1858—1938). Det er et billede fra en efterårs-skov i Halland: *En træskomager i en Ellemose* malet 1881. Træskomanden, en enkelt, ensom figur et godt stykke inde i billedet, en kroget skikkelse med et par ellekævlere under armen, er på vej hen til sit primitive »læskur«. Det er en dag i oktober. Træerne er bladløse. Skovbundens græs og mos er grønt. Stammerne er grå. Den ensomme mand, der vandrer til sit primitive »skovhåndværk«, forstyrrer ikke naturen, tværtimod, han er en del af den. Tonen i dette ungdomsarbejde af Niels Skovgaard er båret af sandhedskærlighed. Billedet er — efter mange skitser fra året før — malet på stedet. Det er tidens krav om en malerisk realisme, der her honoreres af et følsomt kunstnersind. Der er ikke noget uhyggeligt ved denne skov, men det er selve den barske virkelighed, malet af en, der elsker denne virkelighed og gerne færdes i den. Naturen og manden, træet og mandens arbejde med det, hører uløseligt sammen. — Kommer man til billedet i dag med kendskab til Skovgaards senere produktion, kan man måske også se noget mere: at han har hentet inspiration til sine eventyrtegninger i sådanne skove.

Et billede med samme grundstemning er malet en halv snes år senere, i 1889, af Hans Smidth (1839—1917), men her en dansk bøgeskov ved sommertid med løv på træerne. Antagelig en skov på Silkeborgkanten, hvor Hans Smidth malede i disse år. Solen falder ind i skoven ind under de høje grenløse stammers kroner. Det giver denne virkning af rum med loft eller hvælving over, der er så karakteristisk for den danske bøgeskov. Den lukker sig om os. Den lukker sig også på Hans Smidths billede om den ensomme skovarbejders skikkelse, der lille i forhold til stammernes høje piller vandrer ind i skoven. Værktøjet har han på skulderen. Saven lyser, idet den fanger solskæret.

Også for Hans Smidth var det uendelig vigtigt at gengive naturen og manden nøjagtig, som han selv følte. Barsk eller mild, disse begreber er ganske ligegyldige. Naturen — her skoven og dens træer — er ingen af delene. Mennesket heller ikke. Skovarbejderen og hans skov lever sammen, arbejder sammen, i

De arbejdsklædte skovhuggere i den sollyse efterårsskov med de velordnede brændestabler arbejder med at fælde et stort træ. To mænd står med økserne, mens tre andre trækker i tovet, for at stammen kan falde i en bestemt retning. Emnet for N. V. Dorphs (1862—1931) maleri til Danmarks Nationalbank er: mennesket som herre over skoven, over naturen.

gensidig respekt, men uden føleri. — Det er Hans Smidths egen livs- og kunst-opfattelse, der ligger i billedet. Men det er samtidig det moderne franske maleris krav om realisme, Hans Smidth efterlevede i billedet af den jyske skov.

Hvor sanddru Niels Skovgaard og Hans Smidth er i deres behandling af emnet: skovarbejderen i skoven, får man et indirekte bevis for, når man ser på N. V. Dorphs (1862—1931) store, repræsentative billede til Nationalbanken. Det gengiver en skovhuggerscene. Det er virtuost, men noget udvendigt malet. Det er et repræsentationsstykke.

Her er opfattelsen af mennesket i forhold til skoven en ganske anden end hos de to lige nævnte malere. Her er menneskene de stærkeste, skoven den svageste, helt underkastet menneskets forgoftbefindende. Det er vel rimeligt, at man til et repræsentativt billede i selveste landets nationalbank lader naturen afmale som den svageste i kampen mellem den og mennesket. Ved hjælp af perspektivet bliver skovarbejderne i forgrunden store, mens de fjerne træer bliver små. Den store tomandsskovsav er halvt igennem en svær stamme. Reb er bundet om den. Tre mand haler til. I næste øjeblik falder træet.

Rundt om ligger kævlerne, der er delt ud af de fældede stammer, i smukt ordnede brændestabler. Der er ikke tvivl om, at der ligger omhyggelige studier bag Dorphs billede. Sceneriet er korrekt. Her er hverken Skovgaards eller Hans Smidths over for naturen så ydmyge kunstnersind. Men i karakteristikken af det sejrige menneske er der heller intet af Johannes V. Jensens patos.

Af de her nævnte malere var det kun hos I. C. Dahl man anede lidt udtryk for det eventyrlige, der kan findes i skoven. Vi kunne måske også føle lidt af eventyret i Niels Skovgaards billede. Men intet steds er det spillet igennem som hos pennens folk.

Landsbykunstneren (1873) — landsbyens altmuligmand til træ — er valgt med overlæg af Chr. Dalsgaard (1824—1907), da han malede de sjælelige rørelser, der opstår ved mødet med døden. Værkstedet er hvidt som en ligstue. »Kunstneren« og de to kvinder står som Johannes og den ulykkelige Maria på hver side af korset. Erindringen om en altertavles komposition er næppe tilfældig.

SNEDKEREN OG LIGKISTEN

Sansen for det uhyggelige, dødningsagtige har — heldigvis — aldrig ligget for dansk kunst. Det er et emne, der næsten ikke er blevet dyrket, og aldrig med lidenskab. Men det er dog løbet med ind i genrebillederne, som et led i skildringen af almuens liv.

Christen Dalsgaard (1824—1907) er en af de få, der har vist os snedkeren i funktion som den, der står hos ved det store punktum. Dalsgaard er typisk for sin tid. Præget af professor N. L. Høyens program om at kunsten skulle opsøge det nationale, malede han danske motiver, d.v.s. bønder. Tidens krav om det interessante opfyldte han ved at skildre sjælelige rørelser: længsel, overraskelse, glæde og sorg. I de billeder, hvor sorgen skildres, træder snedkeren ind i billedet.

Et af Dalsgaards tidligste billeder af denne type er *Snedkeren bringer ligkisten til det døde barn* (1857). Hovedpersonen i billedet er den ulykkelige, unge moder,

der hulkende har kastet sig over ryggen på en stol, mens hendes egen moder bøjer sig trøstende over hende. Denne gruppe er anbragt til venstre for beskueren. Til højre i billedet træder den gamle sortklædte, alvorlige snedker med den lille kiste under armen ind ad døren, som den unge fader åbner for ham.

Det er et smukt og sørgeligt billede. Omhyggeligt gennemmalet i alle enkeltheder. Men — det går ikke helt til hjertet, vi ved lidt for godt, at det er modeler og opstilling. Snedkeren med kisten er sortklædt, og hvis han optrådte på en scene, og hvis en stor skuespiller havde rollen og udtalte en magtfuld digters ord, ville vi måske føle berøringen af dødens store majestæt, men ikke her. Det er lykkedes langt bedre for Dalsgaard at fange et pust af denne majestæt i et andet billede, hvor snedkeren også er med ved livets afslutning. Det er et maleri fra 1873: *To kvinder aflægge besøg hos landsbykunstneren for i hans værksted at se det hos ham bestilte gravkors*. Den lange titel fortæller næsten alt om billedet. Man ser værkstedet. I midten står det sorte trækors. Til venstre sidder den sørgende unge kvinde også her trøstet af en ældre, antagelig hendes moder. Til højre står den unge snedker, lidt forlegen står han med en flig af sit forklæde mellem hænderne. Han ville gerne indkassere den ros, han mener, han har ret til; men kvinderne er så hensunket i deres sorg, at han næppe tør mæle et ord. Virkningen er finere her end i det alt for velarrangerede stueinteriør, der er nævnt ovenfor. Det hvidkalkede rum med klart, køligt lys udenfor giver helt og fuldt værkstedet med værktøj spredt i praktisk orden over væggen og på høvlebænken under vinduet; men de hvide vægge giver samtidig et indtryk af lagner, hængt op i en ligstue. Her er trods dag og klart lys skabt en døds-kold stemning. Kun snedkeren, der har gjort sit arbejde, er rigtig levende. Hans tilstedeværelse i sit arbejdstøj som den, der professionelt lever af døden, understreger sorgen meget mere end den sortklædte, gamle snedker på det første billede.

DET DAGLIGE ARBEJDE

Mens det dødningsagtige tiltrak digterne, øvede det ikke nogen særlig tiltrækning på bildende kunstnere, har ikke fristet dem meget til at bruge håndværkeren som emne. Lidt mere har håndværkere i arbejde interesseret dem.

Dalsgaard vælger ofte værkstedet som scene. Typisk for hans psykologiske maleri er således billedet af landsbytømrerens værksted fra 1856 med den sædvanlige lange titel: *Tvende mormoner ere paa deres vandring komne ind i et tømrerhus paa landet, hvor de ved deres prædiken og ved fremvisning af deres skrifter søge at vinde nye tilhængere*.

Tømrerværkstedet, hvortil Dalsgaard har gjort flere studier, er det almindelige hvidkalkede rum med høvlebænken under vinduerne og redskaberne på væggen. Der er døre ud til det fri og ind til beboelsen. I al enkelhed er et sådant værksted i sin nøgne funktionalisme et rum af logisk og klar skønhed.

Men her er det overfyldt med mennesker. Det er et kompliceret billede. Historien eller historierne har mange tråde. Dette understreges af de indviklede lysforhold i det lille rum. Det kan altså konstateres, at det maleriske følger emnet. Den ene, ældre mormon viser skrifterne til den unge tømrer. Den anden, den unge, kønne prædikant står og taler indtrængende. Umiddelbart synes han at tale til den gamle mand og den vanføre pige, der med betagelse lytter til ham. Beskueren ved imidlertid mere end personerne på billedet, for de ser den unge, mutte pige henne ved døren. Er det hende mormonen taler til? Er hun optaget af ham? Der er drama i billedet. Der er uforløste følelser, som under den rolige overflade er ved at blive pisket op. Der er resignation og forhåbning, kærlighed og had, der er pres og modstand. Man kunne fristes til at tro, at tømrerværkstedet er valgt, fordi selve arbejdsprocessen med høvl og sav er en kamp mellem stål og træ; men man skal sikkert være forsigtig med slige antydninger, og lade hver, der ser billedet, finde det, der slår toner an i ham, som det er tilfældet, når et kunstværk og et modtageligt sind mødes.

Mindre kompliceret, både psykologisk og malerisk, er billedet: *Hos en fattig bødker på landet foretages en udpantningsforretning af sognefogeden og hans to vidner*. Billedet er malet 1859 og sceneriet er fra Salling. Udpantningen foregår i værkstedet med dets værktøj og hel- og halvfærdige arbejder. Sognefogeden sidder ved et stort, omvendt kar og skriver. Han sidder til højre. Den ulykkelige bødker, en endnu ung mand med kone og børn og en gammel far at forsørge, sidder helt ude til venstre i billedet med ryggen til øvrigheden. Det lille værkstedsrum er overfyldt med mennesker. Der er idag ikke plads til arbejde, idag er det vredens dag. Det er teater, men ganske godt teater. Hvorfor Dalsgaard har valgt bødkeren netop til denne scene, er vanskeligt at sige. Udpantningen kunne have foregået hos en hvilken som helst anden håndværker på landet. Det maleriske i de store kars cylindriske legemer, afvekslingen mellem det nye og gamle træ kan have tiltrukket en kunstner som Dalsgaard, der med omhu valgte sceneriet omkring de sjælelige bevægelser, han ville illustrere. Dette, at udpantningen foregår i selve værkstedet, der normalt skal være fyldt med arbejde, men nu i dag giver plads til rettens pennesførere, giver en stærk kontrast.

Vender vi os fra Dalsgaard til Hans Smidth (1839—1917) møder vi ligesom i hans skovbillede et andet sind og helt andre maleriske idealer. Hans Smidth fortæller ingen rørende historier, han arbejder ikke med psykologiske studier. Han ønsker kun at give natur, ting og personer, som han ser dem. Realisme.

Hans billede af træskomanden er typisk for ham. *En træskomager*, som billedet hedder, dateres med usikkerhed til 1883. Træskomanden er rykket uden for sit arbejdshus og sidder i fuldt sollys på sin buk og snitter træsko. Han sidder midt i billedet, omgivet af halvfærdige træsko. Her er ingen raffineret anbrining af hovedpersonen ude i et hjørne af billedet.

Træskomanden uden for sit hus er et stykke virkelighed, genskabt af en omhyggelig og sanddru maler som Hans Smidth (1839—1917), der delte lod med hedens folk og kendte dem ind og ud. Han har muligvis valgt at male træskomanden, fordi denne er *groet* sammen med naturen og arbejdet. Intet er forskønnet, ingen kontraster er forstærket i dette billede, der antagelig er malet 1883.

Sollyset er klart. Der er varmedis i luften. Udsigten til venstre er fri, der er langt til andre boliger. Tilhøjre er det lille, fattige hus med tag lige til jorden. Alt er flikket sammen, sikkert af træskomanden selv. Han sidder opslugt af sit arbejde, vokset naturligt op sammen med den natur, der omgiver ham, groet sammen med den, er selv blevet et stykke af den, som træet derude på den bare grønne mark. Ligger der nogen idé og tanke bag billedet, må det vel være, at kunstneren vil vise, hvorledes det primitive håndværk lever i samme rytme som naturen. Og er der nogen moral, må det vel være denne: gør dit arbejde så godt som muligt, og du vil opnå det bedste — en stor uudgrundelig fred og harmoni.

Men også her bør man vogte sig for at lægge andet og mere ind i Hans Smidths maleri end netop det: at male et billede så omhyggeligt og korrekt som muligt, stemme farver og komposition sammen til et harmonisk hele.

Den samme tro sandhedskærlighed til emnet og den samme overlegne beherskelse af teknikken som Hans Smidth har en kunstner, der er påvirket af ham og for øvrigt på mange måder ligner ham: L. A. Ring (1854—1933). Også

Drejeren på L. A. Rings (1854—1933) billede fra 1890 er malet med denne kunstners omhu for at opnå en næsten fotografisk nøjagtighed, men båret af en usædvanlig stærk malerisk følelse. Drejeren arbejder ved fodbænken, så spånerne flyger. For Ring handler det om at skildre den gode, arbejdsomme håndværker, der — skønt næppe tilsigtet — på den måde kommer til at stå som symbol på den livskunst, der kan findes »de ydmyge steder«.

Ring hentede sine motiver hos almuen på landet, og som Dalsgaard delte han selv kår med den. Kendte den. Også han har fundet frem til håndværkeren. Han har f. eks. malet en drejer ved sit drejelad. Den gamle mand står ved sin arbejdsplads foran vinduet, i lyset, hvor man fornuftigvis altid anbringer arbejdspladsen. Han føles lige så naturlig ved sit arbejde som Smidths træskomand. Han og træet hører sammen. Det er vel denne samhørighed, der har fanget Rings kunstnerøje og fået ham til at male netop denne mand ved sit arbejde.

I årene 1914—16 udførte billedhuggeren Kai Nielsen i samarbejde med arkitekt Ivar Bentsen granitfigurerne på Blågårdsplads. Omkring den forsænkede, rektangulære midterplads er bygget et lavt brystværn af granitblokke, så lavt, at børnene frit kan kravle — og falde ned uden at slå sig fordærvet. Kai Nielsen siger selv om arbejdet: »Det skulle blive en plads for menneskeligt liv og med skulptur, der udtrykker menneskeligt liv.« Her i det jævne kvarter forestiller figurerne jævne mennesker: småhandlende og håndværkere, her er blandt andre både »Snedkeren« og »Bødkeren«. Selvfølgelig blev skulpturerne kritiseret af tidens kunstdommere — man havde endnu ikke fået øjne til at se på Kai Niensens figurer. Dengang virkede de chokerende, i dag virker de venlige og velkendte.

Af moderne kunstnere, der har fanget træhåndværkeren ind, kan nævnes William Scharff (f. 1886). I store felter i trapperummet på Bergsjöholm ved Ystad har han 1931—32 malet håndværkere, bl. a. nogle hvidklædte tømrere mellem tømmerkonstruktioner. De arbejdende skikkelser står klart imellem tømmerets geometriske liniespil. Scharffs billeder skal ikke som Smidths og

Snedkeren hugget i granit er en af figurerne omkring Blågårds Plads. Billedhuggeren Kai Nielsen indrammede pladsen med figurer af kvarterets handlende og håndværkere. Manden, der forarbejdede træ til gavn for hus og hjem, gav han hans selvfølgelig plads i dette arbejdsmonument.

Rings give et nøjagtigt billede af de bestemte håndværkere, billederne skal derimod med de arbejdende skikkelser give en fornemmelse af alle tømrere, af hele tømrerarbejdet. Det er en alfavnende skildring af håndværket, af arbejdet med træ, han viser i sine store kompositioner.

SKIBSBYGGEREN

»Dansen plasker husvant til søs« hedder det, og »Kong Christian stod ved højen mast«, »Tordenskjold i søen sprang« og man kan blive ved at remse op alle tegn på kærlighed til søen. Skibsbilleder findes der heller ikke så få af i vor kunst. Derimod nok så få billeder af skibsbyggeriet. Man undrer sig, at der findes så lidet, der er værd at drage frem. En tegning eller et lille billede af en mere eller mindre kendt kunstner findes, det er rigtigt. Men ind i den anerkendte kunsts forjættede land er kun få skibsbyggere kommet ved malernes hjælp. C. W. Eckersberg (1783—1853), der dyrkede marinemaleriet med en trofasthed og sanddruhed, der bl. a. bibragte ham en respektløs kritik fra Thorvaldsenmuseets unge, geniale bygmester M. G. Bindesbøll, som ironiserede over at han brugte kikkert, når han skulle male takkelage, Eckersberg har malet skibe under

C. W. Eckersbergs (1783—1853) billede af en korvet under bygning — hans sidste og ufuldførte maleri fra 1851 — står fotografisk nøjagtigt. Der er ingen tvivl om, at Eckersberg har malet skibe, fordi han holdt af dem. Utallige skibe med indviklede rigninger har han afbildet, her er han til sidst standset ved selve skroget, kraftigt og dog elegant, som en hvalfisk, virkende alene ved sit volumen, som man *ikke* ser, når det færdigrigget er sendt til søs. Billedet er en stillfærdig hyldest til menneskelig snilde.

bygning. Bl. a. viser hans sidste, ufuldførte billede af en korvet på stabelen, dateret 1851, skibsbyggeri. Skroget, der er færdigt, iklædt sin træhud over spanternes ribben, og som — lig en hval — ligger på bedding, er malet uhyre nøjagtigt, lidt tørt, men uden den stærke betoning af følelser, som vi har set hos f. eks. Dalsgaard, der netop stod i fuld arbejdskraft og var helt moderne, da Eckersberg nærmede sig slutningen på sit arbejdsomme liv. Ejendommeligt nok er den præcise nøjagtighed idealer, der kommer igen hos f. eks. Hans Smidth og L. A. Ring. Eckersberg ønsker med sine skibsbilleder kun at vise de smukke skibe. Men den måde han viser dem på er — ikke så meget i malemåde, som i tankegang — i pagt med det 18. århundredes praktiske og fornuftige indstilling til tilværelsen. Eckersbergs billede ånder af den gennem et langt, arbejdsomt liv opsamlede respekt for et ærligt stykke håndværk, udøvet med snilde og klogskab. Skibsbyggeriet er en af menneskets største præstationer. Johannes V. Jensen og Eckersberg ville have kunnet forstå hinanden i deres fælles kærlighed til skibe og skibsbyggeri.

En moderne kunstner, Peter Hansen (1868—1928), en af »Fynboerne«, søn af malermester Syrak Hansen i Fåborg, har fra sin barndomsby, ja vel fra hele

Agterstaven hejses, som fynboen Peter Hansen har dateret 1916, er vel ikke et af kunstnerens bedste billeder, men det giver et godt indtryk af et træskibsværft. Peter Hansen, der var født 1868 i Fåborg, var fortrolig med skibsbyggeriet og har derfor valgt det som udtryk for arbejdsglæde. I hans billede kommer det flittige og glade, det optimistisk skabende frem. Han har været optaget af lys og farver og malet en symfoni over arbejdsglæden.

det rige Sydfyn, hvor træskibsbyggeriet har blomstret i snart to hundrede år, medbragt stor kærlighed til skibe og skibsbyggeri.

Han har over en årrække malet billeder af skibe under bygning. Det, der særlig synes at have fanget ham, er skelettet med de stærke spanter. Desuden arbejderne, der tumler med tømmeret. Endelig lyset og luften, som han var en mester i at male.

I disse skibsbygningsbilleder er han ikke en fjern iagttagere, men man føler, at han er part i sagen. Man har på fornemmelsen, at han hvert øjeblik ville have kunnet gå ind i arbejdsjakket på lige fod med de andre.

Det er hos Peter Hansen, som om arbejdet er oplevet indefra. Denne fornemmelse skaber han og overfører til den, der ser billedet, gennem de fine lys-effekter og ved sit arbejde med farverne. Farverne er ikke lokalfarver, »rigtige farver«; men de sande farver, det vil sige farverne i den belysning i det øjeblik, han har set dem. Man fornemmer træet og mændenes tøj og luften, alt, som det har været den dag, maleren stillede sit lærred op og gav sig til at male. Det er denne oplevelse af skibsbyggeriet, af selve håndværket han har overført til os.

Kunst udtrykker altid en indstilling til tilværelsen. Og da det for enhver tid og for ethvert menneske er nødvendigt at klargøre sig sit forhold til livet, vil der altid være brug for en aktuell kunst, der udtrykker noget væsentligt for sin epoke. Derfor vil på den anden side den kunst, der er moderne i en bestemt periode, også udtrykke noget karakteristisk for netop sin tid.

På den måde bliver f. eks. et digt af Carsten Hauch og et billede af Christen Dalsgaard kongruente. Begge kunstnere søger at udtrykke deres tanker om livet gennem et interessant, et psykologisk emne. De har opnået dette, idet den ene vælger to tømrere, der kappes, den anden tømreren og ligkisten eller gravkorset.

Det opbyggende i tømrerens arbejde har for begge spillet en afgørende rolle, fordi det har arbejdet imod dødsmotivet.

Overalt i kunsten tørner modsætningerne: liv og død sammen. Der opstår altid spænding, når modsætninger mødes, og kunsten søger gerne det voldsomme sammenstød, hvor stærke, ellers indestængte følelser tydeligt kommer til udtryk.

Det produktive hos træets folk kan danne effektiv kontrast til ondskab, ødelæggelse og død. Derfor har kunstnerne måske så ofte søgt til de mørkeste sider netop ved træhåndværket: den fattige skovhugger, ligkistesnedkeren, læredrengens og svendens triste liv. Kun i idyllen og apoteosen har kunsten uden mørkemaleri kunnet bruge de positive sider: det skabende og opbyggende.

TRÆMÆND — OG DOG!

*En strejftur gennem vildnisset av sjove og djærve slangudtryk
inden for træ-verdenen*

Af ordbogsredaktør, mag. art. *Kaj Bom*

Det er for længst erkendt at viden om håndværksfagernes historie og almindelige forhold, lige fra deres opdukken herhjemme i middelalderen og til den dag i dag, udgør et vigtigt bidrag til kulturhistorien. Museumsfolkene har i rigt mål taget konsekvensen av denne erkendelse, både ved at indsamle og tolke de gamle redskaber, og i de seneste tider osse ved at igangsætte en undersøgelse av håndværksfolks liv og vilkår i mands minde, navnlig baseret på ældre håndværkeres egne skriftlige meddelelser.

Stillet over for denne flittige og givtige virksomhed må sprogmanden beskæmmet bøje sit hoved. Han har til dato slet ikke trukket på lige hammel med sine kolleger i de andre kulturvidenskaber, skønt bidrag fra ham utvivlsomt ville være av meget stor værdi på dette område. Sproget er en lige så sanddru talsmand om kulturforhold som materielle levn og folks erindringer, og i tilgift røber det meget om de impliceredes holdning over for tingene; med sikker og fast hånd griber sproget tit osse det uhåndgribelige.

For blot at nævne ét, ganske vist et vigtigt, område hvor fagsproget taler højt om ældre kulturtilstande, kan vi tage forholdet mellem hjemligt og fremmed i ordforrådet. Fagets gloser viser hvorledes der om en kerne av gamle danske, ja tit olddanske eller endnu ældre ord er vokset et utal av årringe, efterhånden som samkvemmet med udlandet tog til og fagets teknik udvikledes i verden uden om os.

Hjemlige arveord er bl.a. *træ* og *ved*, *stok* og *tømmer*, *bark* og *gren*, *eg* og *bøg*, *hammer* og *sav*, *ege(r)* og *nav*, *fad* og *kar*, *loft* og *gulv*, og mange flere, især navneord med tingsbetydning. Men heroverfor står en vældig stabel av låneord. Ikke alene sådanne der så at sige lugter langt væk av at være av udansk herkomst: *ziehklinge*, *lokbejtél*, *anverper*, *chaiselongue*, *forbandt*, *forkrøppe*, *karbolineum*, *gerigt*, *gejsfus*, *fukssvans*. — Men osse talrige gloser der først avslører deres udenlandske herkomst når sprogmanden får skrabet polituren av: *planke* og *lægte*, *tønde* og *balje*, *smig* og *fals*, *not* og *fjer* (selve ordet »fjer« er gammelt nordisk,

men betydningen »kam i et pløjet bræt« har vi fået fra tysk), *dyble* og *sinke*, *høve* og *pløje*, *skrue* og *kærv*, ja *snedker*, *karetmager*, *drejer* (på landet kan man endnu høre den gamle nordiske betegnelse: *svarver*), *bødker* og måske osse *tømrer* (ældre hed det en *hugger*).

Et par eksempler av en anden karakter vil vise at selv nutidssproget er en sand guldgrube for den som vil søge at kaste lys over fagenes allerældste historie. I fjerne tider har man som slagredskab øjensynlig brugt noget så primitivt som en rå sten av passende facon, eftersom *hammer* egentlig er samme ord som det »hammer« vi bl.a. kender fra klippenavnet »Hammeren« på Bornholm. På tilsvarende måde er et og en *søm* oprindelig samme ord — og syordet nok ældst; de(t) betyder »sammenføjning«, »hvad der sammenføjer«. *Tømmer* er et så gammelt ord i sprogene at det har en slægtning i latinsk »domus« = »hus« (jævnfør »*Domus medica*«, *domkirke*, *domicil*). Muligvis er en *skrue* beslægtet med latinens »scrofa«, en so, idet de ældste kendte skruer ligner en grisehale.

Vi får nøjes med disse kik ind i sprogskabens og sprogudviklingens forjættede og forløkkende land. Emnet for denne artikel er jo et andet: Træbranchens slangudtryk. De er nu heller ikke kedelige, hverken at træffe første gang eller at studere nærmere. Ganske vist fører de os som regel ikke særlig langt tilbage i tiden, og de kan altså ikke fortælle os noget om hvordan dé alvorsmennesker tænkte og følte som i arilds tid stod over for opgaven at give arbejdet, dets redskaber, processer og udøvere saglige, nøgterne navne — en opgave hvis vanskelighed i en tid uden terminologi-centraler vi næppe i dag forestiller os —; men til gengæld bringer slang'en et andet budskab til os: Hvordan fagets udøvere har bedømt dets foreteelser — og i tilgift hører vi osse prøver på de drilskheder som folk uden for faget har skoset de gæve træfolk med.

Trømænd i dagligtalens sprogbrug, altså tørvetrillere, alvorsmænd, dødbidere, kunne mistænkes for at indvende at »slang« ikke var noget ordentligt emne, og da slet ikke i denne både prydelige og saglige bog. Men jeg håber og tror at denne race er uendelig svagt repræsenteret blandt værkets læsere. — Lidt værre stiller det sig med dem der nærer angst og gru for at se djærve, ja lidet sømmelige ord på tryk, hvad enten disse er nedsættende i al almindelighed eller det man kalder »uhøviske« i kønslig henseende. Dén slags sprogblomster — som det nu ikke vrimler av inden for vores emne — kunne jeg selvfølgelig have beholdt for min egen mund; men jeg ser ikke at jeg har nogen adkomst til at nedsætte mig som dommer over fagets ord, og vælge og vrage i dem ud fra en ængstelig og sippet smag. Bedre at lade sproget tale for sig selv, om osse det til tider bliver med lidt ru mæle. Efter Drachmanns ord i

visen må en snedker lirke sig frem; for en filolog gælder ikke altid helt den samme arbejdsregel!

Med fortvivlelsens mod kaster jeg mig først ud i de smædeord (ret beset er det nu lige så meget kæleord) som frænde regalerer frænde med — eller vel tiest folk fra andre fag munter sig med at hæfte på træfagets folk. Ikke mindst inden for byggefagene har man sin morskab av at »omdøbe« kolleger fra de tilgrænsende fag. Måske er det navnlig derfor at man tit træffer de nedennævnte øgenavne brugt nogenlunde i flæng om (hus)tømrere og (bygning)snedkere.

Vi plukker først en lille buket til snedkerens pris: *fjælleskrædder*, *gelænder-skrædder*, *knastebider* (og vist mere med *knaste-*), *spånskider* (sammenlign »stub(be)-skider« som hånsord om en bonde), *sømhugger* (navnet efter et uheld der kan forekomme under arbejdet), *trægnaver* eller, det almindeligste og fredeligste av dem alle: en *træsmed*. De nævnte perler kan sammenlignes med svenskernes *trägnagare*, *träskräddare* og *träsmed*; man er altså lige så respektløs på den anden side Sundet. — Det er meddelt mig at *træsmed* specielt forekommer som en landlig betegnelse for herregårdstømrere, idet dette folkefærd skulle være særlig slemme til at bruge godt med søm. Det er dog nok noget av en spidsfindighed; for inden for snart sagt alle fag hedder »mannerne« noget med *-smed* (*brædesmed* om murerens hjælper i rollen som stilladsbygger; *kitsmed* = glarmester; *frikadellesmed* = kok; *pløksmed* = skomager; *persillesmed* = gartner; osv. osv.). — Morsomt nok rækker slang'en ved at bruge *-smed* så overdådigt hånden langt bagud i tiden, dog uden at vide det; thi i det gamle nordiske sprog var »smed« ensbetydende med »håndværker« i bred almindelighed. Derfor hedder det uden stænk av lune eller ironi i en av de gamle islandske sagaer om øens biskopper at en bisp »lader samle træsmede og lader opføre klosteret i Mödruvellir«.

Nå, men vi er nok ved at komme lidt for langt bort fra nutidens *komfursnedkere*, *roekulesnedkere*, *bæslingsnedkere* og *krittebåresnedkere*. Med denne nye ord-dusk har vi bevæget os ned til betegnelserne av 2. sortering, dem der stikler til at manden er udygtig, en fuser i faget. De to sidstnævnte skosenavne, begge jyske, kræver nok et forklarende ord med på vejen for øboer: »bæsling« er et skillerum mellem båse, og en »krittebåre« en trillebør. Selv en ikke-fagmand har let ved at forestille sig at der ikke må kræves mangeårig uddannelse og erfaring for at slippe hæderligt fra dén slags opgaver.

I provinsen især er det tit en snedker der optræder som bedemand, eller *ligrøver* som folk usentimentalt betitler ham. Inden for sit fag virker han så som *kadaversnedker*, *menneskefederalmager* eller *konvolutmager*, dvs. ligkistesnedker. Det sidste udtryk, bevidnet allerede fra ca. 1860, er vel nu lidet i kurs.

Mens vi er ved dette lidt makabre ordstof må vi hellere med det samme få overstået hvad slang'en ved at berette om ligkisten. Uden blødsødenhed kaldes den bl.a. *farvelskrin*, *godnatkasse* (kan osse høres blandt kirkens folk), *godnatæske*, *konvolut* (bl.a. sjællandsk), *kødkasse*, *madskab* eller *sulekar* (i orlogsværnet får »basserne« indprentet at de på gaden skal »gøre honnør for et *sulekar*«, en belæring de næppe glemmer, takket være formuleringen!). — Denne den sidste bolig er trang, og var det ikke mindst i gamle dage når fattigfolk måtte nøjes med en meget kneben model, de såkaldte *næseklemmere* eller *næsetrykkere* (1878); de sidstnævnte udtryk synes overtaget fra tysk. Til de meget indskrænkede pladsforhold hentydes der i nutidssproget med omskrivninger som *en enværelses med låg på*, *en etværelses lejlighed (med låg eller med klaplåg)*, *den etværelses*, *en etværelses trævilla*, osse *kælderlejligheden*. Eller endnu snævrere, ja snærende: *egetræsoverfrakke* eller *egetræsfrakke uden ærmer*.

Skal vi lade det være nok med det, og tage tråden op fra før. Vi kom til tømmeren: *bræddebisse* (når han arbejder med forskallingsbrædder), *lægtespringer* (om det er gængs inden for faget vides ikke) og *sildekassesnedker*. Det sidste bruges om en skibstømmer, ham der ellers oftest bliver kaldt for en *klamp(e)-hugger* — et ord man skal være lidt varsom med at bruge eftersom og såsom det osse tit bruges om en kludderhas, en fuser av en tømmer (eller snedker); at hugge noget »på klamp« er at lave det efter øjemål.

Lige et ord eller to om de ovennævnte fags lærlinge. Ordene kommer til os fra Bornholm hvor der ikke skelnes mellem snedker- og tømmer-uddannelse. *Spåndjævel* er en nyantagen læredreng der bl.a. må rydde spåner ud; at *trække* (dvs. træde) *spåner* er så meget som at være i lære som snedker eller tømmer (spånerne skal trædes sammen før de bæres ud). Når *spåndjævelen* er blevet lidt ældre i gårde forfremmes han til *skruphøvl*.

Så er vi lige ved at være færdige med at fornærme træarbejderne. De per-tentligt syslende billedskærere går under betegnelsen *gnavere*. Efter arbejdets art inddeler man bødkere i *drittelsmækkere*, *fadesmækkere* og *øltræssmækkere*. En savskærer er en *sagfører* (ligesom omvendt en sagfører jo såre almindeligt omtales som en »savskærer«).

Nu kommer raden til værktøj og redskaber, både dem som træfolket har tilfælles med andre håndværkere, og dem der er deres specielle ejendom.

Hammeren går under navne som *han-mær* (en lidet opfindsom omtydning av det rigtige ord), *pisk* (man *pisker* nemlig søm i) og *sla-træ* eller *slå-træ*. Det sker at man har travlt og derfor tæver en skrue ind med et par raske tjep med hammeren i stedet for at skrue den ind på håndværksmæssig vis; derav navne som *den store* eller *franske* eller *amerikanske skruetrækker* (»amerikansk« er jo noget med fut og overfladiskhed i, efter gængs opfattelse; »fransk« fordi vi tungblodede nordboer er slemme til at anse franskmændene for at være vel sorgløse).

Det samme på en lidt anden måde træffer vi så snart vi kommer til sømkassen. Der hvor man skulle og burde have limet men skyder genvej ved at anvende søm, betjener man sig av *stanglim*, osse kaldet *svensk lim**, *svensk stanglim*; tilsvarende bruges *svenske skruer* om søm. Hvorfor nu »svensk« her? Jo, vi står over for et av slang'ens mange kulturhistoriske vidnesbyrd — egentlig mere et udtryk for historie end just for kultur i dette ords ædlere betydning. Endnu for 100—150 år siden stod svenskeren for den danske folkebevidsthed som falskhedens ægtebårne repræsentant, et levn fra de mange svenskekriges tid som har sat sig en række spor i det folkelige sprog: »den svenske sol« er upålidelig; *svensk krølhår* siger møbelsnedkerne om gemen træuld til møbelstopning; etc.

Men der er heldigvis osse udtryk uden brod og æselspark: *skruebrækker* (skrue-trækker), *knivtrækker* (knibtang), *søm* (om en dårlig mejsel). Når svigtende engelsk-kundskaber parres med lidt ond vilje bliver »rawlplug« til *røvplok*. Passerne med de lange slanke ben giver næring til fantasien: Når benene er udadkrummede er det en *danssemester*; ordet er i det mindste halv-officielt, ligesom *bastardpasser* om en med ét lige og ét krumt ben. *Jomfrupasseren* er en indstillelig målepasse; den spreder benene når man skruer på den.

Mens vi er ved det feminine: Véd De hvad *fladbrystede grevinder* er, altså »på slang«? Jo, ser De, *grevinder* er håndværkerdansk for *gevinder* (fagenes gængse flertalsform av »gevind«); og hvis gevindet ikke er skåret dybt nok kaldes det *fladbrystet*. I øvrigt hedder gevind osse tit *rynker*. En skrue der er for lille til hullet har det noget seksuelt inspirerede navn *putgevind*. — En *møgtrik* (forleddet udtalt som i »møgbør«) eller en *møgdreng* er en møtrik; sidstanførte form skal måske ses i forbindelse med dialekternes ikke-spøgefulde særformer av ordet: »møtring«, »mødring«.

Høvlen, snedkerens og tømmerens særlige attribut, optræder i mangfoldige faconer og kalibre. *Svinehans* er den store tomandshøvl. Langhøvlen (rubanken) skal kunne omtales som *hende*, *skrubben*. På jysk er *Kristoffer* hædersnavnet til fjerhøvlen. Mindre ærefuldt er *røvpuleren* om næsehøvlen (en simshøvl) hvor-med der høvles false; navnet hentyder vist til arbejdsbevægelserne. — En avart er *bondehøvlen*, håndværkernes kritiske udtryk om »fuskernes« båndkniv (sjællandsk).

Vi nævner endnu et par specialiteter. På Bornholm siger drejerne *springgåsen* om deres vippelad; orgelbyggere skal have betegnelsen *Guds finger* om et særligt stemmejern.

Heller ikke de udleverede materialer går ram forbi. En ubestemmelig træsort — eller en tarvelig — kan man ikke karakterisere nærmere eller

---

*) »Kold lim og dykker (dvs. hovedløse små søm), det går aldrig i stykker«, lyder det ironiske (selv)trøstende mundheld når man snyder og samler noget med søm i stedet for lim.

bedre end som *rødt stuekosteskaftræ* eller (tiest) *pebernøddetræ*, *sygekassetræ*; det sidste kendt som en rød hund i alt folkeligt sprog. *Amagerfisse* er et nøgleskilt i empirefacon; i mangel av lokal-anatomisk indsigt må jeg nøjes med den formodning at der hentydes til de velnærede Amager-koner på Københavns torve, foruden naturligvis til den kendte seksual-symbolske tegning i form av en spidsstillet »avlang firkant«.

Når man er ivrigt optaget av arbejdet inde på *kunst-, knast- og mirakelfabrikken* (omskrivning for virksomheden) kan uheld jo ikke helt undgås. Ramler ziehklingen på gulvet hedder det at man *avleverer i utide*. Drejehjernet kan smutte, *slå en husar*, så der løsnen en lang krum drejespån grangivelig lignende en husarsabel. — Bødkeren kigger mismodigt på tøndnen som ikke ville lykkes: *hattefoderaleet*; dens bug kom ikke til at holde de opgivne mål. Et stykke bødkerarbejde *er lige til slagteren* når det er indleveret til reparation i en højst miserabel tilstand. — Særlig samler træfagenes retfærdige harme sig om knasterne: *jordbær* eller *tulipaner* hedder de store; *løse rosiner* er løse knaster.

Et eller andet fremmedlegeme, som et sømhoved eller en spån, der kommer til at ligge mellem pladen og finerlaget, omtales som en *mand*. I samme åndedræt kan vi nævne *tyskeren*, om en blære (i fagsproget: en kirselse) i finér; benævnelserne vel fordi »han« netop er en »blære«, en opblæst person (i så fald et udtryk fra krigstiden 1848—1864?). Dramatisk lyder det at »rive en *tysker* ned« om at udglatte en sådan blære; men vendingen har dog en mere fredsommelig oprindelse end man umiddelbart ville formode, idet at »rive« i fagsprogene bruges om at gnide (»rive farver«, etc.).

Ordet en *lus* er sikkert et av dem der kan opvise flest anvendelser i alskens fagsprog; fælles for de talrige betydninger er at det hentyder til noget fladt. Osse i træfaget er det lille mangedeelsnærværende ukræ kravlet ind; her bruges det, ligesom *snedkerlus*, om en lille flis eller »lap« træ hvormed en skade udbedres.

Hvis man rammer skævt med »sla'træet«, ja så ligger (eller rettere: lægges) skylden naturligvis på redskabet: det skete fordi »hammeren er av *smutstål*«. Har man lavet noget *huggehusarbejde* (amatøragtigt arbejde ligesom dét ikke-fagfolk bikser sammen ude i huggehuset), trøster man sig med at *det skal ikke være nogen albertavle*. Men den håbløst uduelige kollega får ingen pardon: *han kan ikke slå en pind i en lort uden at ødelægge alle tre dele* (nemlig hammeren med!). — Om de overmåde drastiske og fantasifulde udtryk for at holde kluntet og valent på redskaberne skal vi slippe for at høre her. Men jeg kan da lige minde om et par ærbare og spinkle morsomheder som bliver den kollega til del der har fået et *plejebarn* (en indbundet finger) at gå rundt med: »Nå, du har nok arbejdet på egen hånd«, eller: *Har du søm i lommen?* (den sidste »venlighed« er nu temmelig spids, desformedelst den talende går ud fra at den sårede kammerat

plejer at gå med hænderne i lommen sådan at almindelig arbejdsrisiko ikke kan være årsag til maløren).

Undertiden kan det forekomme en træarbejder at en beskeden del av alt mesters dejlige træ på arbejdspladsen lå bedre hjemme hos ham selv, f.eks. som kakkellovnsbrænde; så bliver det savet til i små stykker, bundtet pænt og bortført bag på cyklen, som et *syskrin*, eller i en taske (*tasketræ*).

For at blive et sekund ved de materielle goder: *Har du noget i akvariet?* kan den ene bødker spørge den anden. Ganske uden tanke på stuekultur, eftersom han bare er nysgerrig efter at vide om makker har *guldfisk*, dvs. penge til gode for udført arbejde. Det er kedeligere med *svin*, idet der så er tale om et forskud man har taget — eller bevilget sig selv, ved en optimistisk udfyldning av arbejdseddelen.

Hvor gammel den kendte håndværksskiker, at narre den ukyndige, specielt den grønne lærling, ved at sende ham efter en eller anden åndssvag ting, kun eksisterende i den løbske fantasi verden, og udstyret med et barokt, helst flotklingende navn, det véd man ikke og vil aldrig få at vide. Men den skal i hvert fald nok være lige så gammel som Metusalem (mon Noa har kunnet nære sig mens han baksede med at bygge arken?). Ældst kendes spøgen på dansk område fra omkring år 1700, for øvrigt på et område der har en anelse med træfaget at gøre: Jeg sigter til den av mangfoldige landboer kendte *gærdesaks* som det hjælpe-ivrige barn sendtes efter når man skulle istandsætte gærderne om marken.

Om den verbale opfindsomhed i denne genre vides selvsagt adskilligt mere fra de seneste par generationer, og vi skal ikke forholde læseren nydelsen ved at gotte sig over de dumme læredrenge — mens han selv er uden for farezonen.

Svenden kan eksempelvis have været så uheldig at få høvlet for meget av arbejdsstykket, men gode råd er billige: »Dreng, spring lige hen og hent *forlængerhøvlen* (eller: *påhøvlingshøvlen*, *pålæggerhøvlen*)«. Eller træet er for kort: så gælder det om at få fat i *trærækkeren*, *træstrækkeren* eller *plankestrækkeren*. Kniber det med at nå er *armforlænger*en uundværlig, hvorimod en *lokaleudvider* begæres når det er pladsforholdene der driller. Et sjældent og kosteligt remedium, som kun en fjerntboende fagfælle er den lykkelige ejer av, er *18-tommer-filen med de bevægelige* (eller *indstillelige*) *tænder*; i en snæver vending kan man klare sig med *morakkerfilen med stilbare tænder* som gør næsten samme nytte.

Mindre groteske rekvisitter er *knastepulveret*, et kilo *nøglehuller* eller et stykke *pebernøddetræ*. Skibstømrere kan komme i bekneb for *nøglen til mastekisten* (en firkantet fast »kiste« omkring masten nede i lastrummet) eller *nøglen til svangerskabet*. — Vi kan slutte denne samling av rariteter, som ville gøre ethvert tek-

nisk museum til en trestjernet seværdighed, med det temmelig tvetydige (eller rent ud sagt utvetydige) jyske påfund, at sende et uskyldigt barn hen til en kone hvis mand for tiden ikke er hjemme, i det ærinde at låne en *sengebornavr*, *sengenavr* eller *sengenagle*; »navr« er en slags bor, og så kan den påhitsomme læser nok selv gætte hvilket »redskab« den pæne kone skal rødme over at høre nævnet.

Så nåede vi omsider til pinds ende. Rigeligst var snedker- og tømrerfagene repræsenteret, en rimelig ting i betragtning af disse fags ælde og centrale stilling; men hist og her klang andre røster dog osse med. Utvivlsomt kunne og burde endnu meget mere have fortjent medtagelse; men det er en skælm der giver mere end han har. Og de anførte prøver er vistnok fuldt tilstrækkelige til at vise at osse på dette vidtstrakte område inden for dansk håndværk har man en slang-bestand som man kan være bekendt.

Og hermed slår vi så spunsen i.

REJSENDE TRÆHÅNDVÆRKERE

Af arkivar, cand. mag. *Andreas Jørgensen.*

»Glück für Meister und Gesellen von wegen des Handwerks«.

Hvornår det her i landet blev sædvane at rejse på sit håndværk, lader sig vanskeligt fastslå med bestemthed. Allerede meget tidligt har det vel været sådan, at håndværkeren i visse tilfælde er rejst fra sted til sted for netop at være der, hvor der var bedst arbejde at få. Men først mod middelalderens slutning hører vi om, at vandring i visse tilfælde var en tvungen sag. Vi hører således, at den svend, der ikke i tide havde draget omsorg for at blive optaget i svendens lokale broderskab, skulle vandre fra byen en vis tid, før han igen kunne indstille sig til optagelse, og ligeledes var der flere steder regler om, at den, der af faglig eller økonomisk uformuenhed ikke kunne gøre sit mesterstykke, skulle gå på vandring for at lære inden han igen forsøgte sig. Vi ser her, at vandring dels kunne betragtes som en straf og dels som et led i uddannelsen.

Men selv om mange svende her i landet frivilligt eller ufrivilligt gik på vandring, så er vandringerne dog sikkert kun i få tilfælde gået uden for rigets grænser. Ganske vist er det et enkelt sted omtalt, at en embedsbroder opholdt sig udenlands, men det har hørt til undtagelserne. Der spores da heller ingen særlig kontakt med eller påvirkning fra udlandet. Håndværkets sprog var endnu dansk, og om de »skallebreve«, der sendtes efter den svend, der på en eller anden måde havde forset sig, f. eks. ved at stifte gæld, fornærme sin mester eller forlade sin plads i utide, hed det kun, at de skulle sendes til »andre købstæders indbyggere her i riget«. Sidenhen ville en sådan meddelelse også være kommet til at cirkulere mellem byerne i Tyskland.

Byerne var dengang små og fattige, og håndværkerne, såvel mestre som svende, var få i antal, og der var endnu ikke tale om den fri håndværkssvend. Svenden levede helt i mesterens husholdning, og han var underordnet mesteren ganske som et tyende. Svendene havde ikke deres egen organisation, således at der i almindelighed kunne blive tale om noget egentligt modsætningsfor-

hold mellem dem og mestrene. Tværtimod har der som regel bestået et omfattende interessefællesskab mellem svend og mester. Ingen af dem har haft mere end det mest nødtørftige udbytte af det fælles arbejde, og mesteren der i alles interesse skulle sørge både for værksted, husholdning og familie, har i det daglige ikke været hverken bedre eller anderledes stillet end svenden, der tilmed kunne nære begrundet håb om en dag selv at blive mester i lavet. Det kunne ganske vist nok have sine vanskeligheder at skaffe midler nok til at betale den afgift, lavet for at begrænse tilgangen forlangte af en ny mester, men han kunne jo også være så heldig at blive gift med en mesterdatter eller endnu bedre en mesterenke, i hvilket tilfælde lavet stillede sig særdeles villigt, da det så selv slap for en tyngende forsørgerbyrde. I hvert fald kan man gå ud fra, at det på den ene eller den anden måde før eller siden lykkedes de fleste svende at blive mestre i den købstad, hvor de var udlært, og hvor de havde arbejdet det meste af deres tid som svend.

I løbet af 16. århundrede begyndte forholdene dog hastigt at ændre sig. Takket være de efter datidens forhold betydelige fund af guld og sølv i det nyopdagede Amerika kom der i århundredets løb overalt en kraftig prisstigning, og danske herremænd og købmænd begyndte at tjene gode penge ved øksne- og kornhandel. Livet blev rigere, og i forbindelse med renæssancen fandt der i dette og det følgende århundrede et betydeligt nybyggeri sted. Både kongen, adelen og velhavende borgere byggede, og der anvendtes større pragt end tidligere. Man behøver i denne forbindelse blot at minde om Frederik II's og Christian IV's slotte samt alle de herregårde, der netop i denne periode blev opført ud over landet.

Imidlertid synes danske håndværkere at have været ganske ude af stand til ved egen hjælp at imødekomme alle disse nye krav. Der klages gentagne gange over mangel på gode svende og håndværkere. »Her udi riget«, siger Frederik II, »befinder sig stor brøst for godt håndværksfolk«, og det er i god overensstemmelse hermed, at såvel han som Christian IV til de hjemlige lavs fortrydelse ved flere lejligheder udfoldede store bestræbelser for at indforskrive både tømmermænd og snedkere fra udlandet, hvilket i de fleste tilfælde vil sige Tyskland, hvor håndværket havde nået en højere udvikling end her i landet, og hvor udbudet af kvalificeret arbejdskraft derfor var større. Endnu så sent som i 1619 ser vi, at Christian IV giver sin køgemester Bernt Gejst kontante penge med til Tyskland »som han skulle give nogle tømmermænd på hånden, som skulle drage herind«. Der kom på denne måde en mængde tyske håndværkere til landet, og overalt ser man, hvordan tyske navne i modsætning til tidligere begynder at indtage en dominerende plads, først og fremmest blandt tømrere, eller tømmermænd, som de kaldtes.

Nye tider.

Efterspørgslen efter svende bevirkede, at disse nu i løbet af 16. århundrede fik muligheder for at tilkæmpe sig en friere stilling i forholdet til mestrene samtidig med, at den kraftige tilstrømning fra Tyskland medførte en stærk tysk påvirkning. Svendenes antal voksede i forhold til mestrene, d. v. s. at det for så vidt blev vanskeligere så snart at blive mester, og de tyske svende udgjorde af mange grunde et langt mere uroligt element inden for håndværket, end man tidligere havde kendt det. De følte sig ikke på samme måde bundet til stedet og knyttet til mestrene, som danske svende tidligere havde gjort. I kraft af deres uundværlighed følte de sig mere frie og uafhængige, og de var i stand til at påtvinge såvel deres danske kolleger som mestrene de organisationsformer, som de førte med sig fra Tyskland. Det nye, der var ved at vinde indpas, giver sig bl. a. udslag i snedkermestrenes klage over, at det nu ikke mere var til at få en svend, »medmindre han skulle gives så stor løn, som han begærede«. Noget sådant var uhørt, og der klagedes over, at svendene ligefrem var oprørske, og at de drev »rotteri eller sammenkomst« til stor skade for mestrene. Svendene var begyndt at frigøre sig. De lærte deres magt at kende, og de fik den her i landet yderligere befæstet i den korte tid, Christian IV i begyndelsen af 17. århundrede ophævede de egentlige håndværkerlav. Dette styrkede svendenes position, så meget mere, som regeringen vanskeligt kunne ramme svendenes fra Tyskland indførte mere hemmelige, lukkede og omfattende broderskab, som nu for alvor begyndte at gøre sig gældende, og som i de følgende 200 år fik et fast greb om alt håndværk her i landet.

Zünften.

Det nye som de indvandrede tyske håndværkere i slutningen af 16. århundrede førte med sig var zünften, og i løbet af Christian IV's regeringstid indtil midten af 17. århundrede fik den fast fodfæste i landet således, at alt håndværk blev zünftigt. Kunne mestrene i de mindre byer ikke anerkendes som zünftige, måtte de, for at deres udlærte svende kunne blive modtaget på vandringen som ærlige og retskafne håndværkere, underkaste sig de mere zünftige lav i større byer. Vi ser således, at en stakkels snedkermester fra Svaneke på Bornholm må betale lavet i København 24 rigsdaler for der at få sin lærling behøvet på zünftig vis, og snedkerlavet i Helsingør tilkøber sig zünftighed hos et lav i Tyskland, således at den udlærte dreng »efter handværks brug och gewohnheit, på det han på fremmede steder lige ved fremmede svende kan og må arbejde, skal lade sig behøfle efter skik, som i Kjøbenhavn og Malmø såvelsom andre steder brugeligt er«. Zünftighed var blevet en næsten uomgængelig nødvendighed, og snedkerne i Helsingør ønskede i så

henseende lige så lidt at være underkastet København, som horsensianerne på grund af manglende zünftighed i længden kunne tåle at blive set ned på af lavet i Århus.

Zünften, som vi kom til at kende den her i landet, var udformet i Tyskland, formentlig i løbet af 15. århundrede, og den særlige kreds, som de skandinaviske lande naturligt kom til at tilhøre, havde for fagene inden for træhåndværket og bygningsvæsenet sit centrum i Nordtyskland. For snedkernes særlige zünft synes således Stralsund at have været en særdeles vigtig by.

Zünftens inderste indhold og formål kan det være vanskeligt at afgrænse tydeligt. Med det først i Tyskland, men siden, som vi har set, også her i landet stigende antal svende fremtræder den i første række som et svendenes internationale broderskab inden for det enkelte fags rammer. Dette broderskab kunne forene de vandrende svende i deres bestræbelser for at opnå en bedre og friere stilling i forhold til mestrene. Vi begynder at høre om frimandage, blå mandage, og der kommer utallige regler og vedtægter om det rette forhold mellem mester og svend, regler, som mestrene trods gentagne klager måtte bøje sig for.

Men var zünften således i første omgang til gavn for svendene og for så vidt rettet mod mestrene, så varede det dog ikke længe, før også mestrene på deres side fuldt og helt gik ind for zünften og dens væsen. Var mestrene ikke anerkendt som zünftige, og kendte og respekterede de ikke zünftens sædvaner og forskrifter, kunne de ikke på ordentlig måde få deres lærlinge løsgivet, og det var umuligt for dem at få ærlige svende i deres arbejde. Zünften ville blokere dem, og enhver dansk svend, som alligevel havde arbejdet for dem, ville se sig udelukket fra arbejde, når han siden kom udenlands, ligesom også svendenes herberg ville være lukket for ham. Dertil kom, at i hvert fald de yngre mestre, da de selv var vandrende svende, havde stiftet bekendtskab med og høstet fordel af zünften og derved var blevet indfanget af hele det indviklede ceremoniel og mystiske frimureri, som var en væsentlig del af zünftens væsen. Sådanne mestre måtte anse sig selv som gode zünftige håndværkere, således at zünften ved Christian IV's død i midten af 17. århundrede helt havde gennemsyret også mesterlavene.

Zünften blev således en organisation, der søgte at samle hvert fag for sig, og bestræbte sig for indadtil at skabe et vist internationalt sammenhold i forbindelse med en snævert afgrænset standsfølelse, og udadtil over for samfundets andre stænder og statsmagten at omgive faget med anseelse og respekt. F. eks. talte man ikke mere slet og ret om snedkersvende, men derimod om ærlige, retskafne og især kunstelskende snedkersvende, og når der tidligere blot var tale om »håndværket«, så blev det nu til »die löbliche Handwerk«, »das ehrsame Handwerk« eller endnu bedre »der hoch und weit berühmte Tischler-

Kunst«. I lignende højtravende vendinger søgte man ved enhver lejlighed at forlene faget med ælde og tradition ved at føre dets oprindelse så langt tilbage i historien som vel muligt. Det første navngivne tømrerarbejde fandt tømrerne i Noahs ark og kong Salomons tempel, mens snedkerne på deres side blandt forfædrene regnede Moses, der havde fremstillet Pagtens Ark.

Blandt de ydre tegn på denne udvikling kan endelig anføres svendenes regelmæssige, som oftest treårige vandringer, som zünften gjorde tvungne, samt det tyske sprog, som nu overalt fortrængte det danske. Op mod halvdelen af de svende, der til enhver tid arbejdede her i landet var tyske, og danske svende lærte sproget hos dem eller på deres vandringer i Tyskland, og selv om resultatet ofte blev et for os næsten uforståeligt kaudervælsk, måtte dog alle ceremonier og al korrespondance afvikles på tysk. Svendenes hilsen, Grussen, blev fremsagt på tysk, og al samtale på svendekroerne og -herbergerne førtes på tysk. Amtmanden i Svendborg bestemte ligefrem lovformeligt, at indvielsen til snedkersvend i Svendborg skulle ske med tysk tale. Denne dominerende tyske indflydelse varede i mere end 200 år og kom først for alvor på retur i forbindelse med de nationale modsætninger i forrige århundrede. Treårskrigen fik i så henseende stor betydning.

Handwerksgebrauch und Gewohnheit.

Med Gewohnheit und Gebrauch forstod man alle de sædvaner og skikke, som zünften pålagde sine medlemmer, og som svenden skulle kende i næsten alle enkeltheder for at kunne begå sig på sin vandring.

Blandt disse skikke må først og fremmest omtales svendeindvielsen, der var den første betingelse for at svenden kunne blive optaget i broderskabet. Den indvielsesceremoni, der trådte i stedet for svendestykke, varierede fra fag til fag, men betragtedes i alle tilfælde som uomgængelig. Hvornår denne skik er opstået blandt håndværkerne, er vanskeligt at sige, men den har sikkert rødder langt tilbage i tiden. Man kommer uvægerligt i denne forbindelse til at tænke på de prøver og kvaler, den unge mand i mange primitive samfund måtte igennem for at blive anerkendt i mands- og krigersamfundet, og klart er det i hvert fald, at der er en sammenhæng mellem på den ene side den proces, den unge depositurus — senere slet og ret forkortet til rus — måtte igennem, før han kunne anses for en rigtig student, og på den anden side håndværkerens svendeindvielse.

Alle fagene inden for træhåndværket her i landet anvendte svendeindvielse, og blandt de forskellige ceremonier ved denne lejlighed synes tømrernes at have været så langt den mest civiliserede. Den bestod efter bevarede optegnelser blot i, at læredrengen trådte frem for åben lade i svendeherberget, hvor mestrenes oldermand var til stede. Efter oldermandens forespørgsel begærede

drengen derefter at blive »løsgiven« som retskaffen svend. Havde ingen noget at indvende herimod, holder oldermanden en kort formaningsstale, hvori den unge svend pålægges at opføre sig, som en tømrersvend »eigner og vel anstaaer«, kun at søge ordentligt og jævnyrdigt selskab samt ikke at gifte sig med nogen hore, amme eller berygtet fruentimmer. Derefter modtager drengen et par lussinger, mens mesteren siger: »Det tager du af mig og ingen anden efter denne dag, uden at du på lovlige måder revangerer det«. Efter denne utvetydige advarsel mod at blive »geschimpft« får svenden besked på snarest at begive sig på rejse og forsøge sig på sit håndværk og ikke undervejs tage arbejde hos fuskere og bønhaser, men straks forføje sig hen, hvor ærligt og zünftigt håndværk holdes. Herefter slutter ceremonien med, at ungsvenden får overrakt velkomsten og drikker samtlige mestres skål.

Denne tømrerceremoni var så omtrent den korteste og blideste, man kan tænke sig, når talen er om et zünftigt håndværk. Hos snedkerne gik man da også ganske anderledes grundigt og hårdhændet til værks. Her blev ikke lagt skjul på, at den uindviede læredreng måtte anses for en rå, primitiv og ubehøvlet person, en Kuhschlüssel (konøgle) eller Koeschwantz, der i højeste grad kunne trænge til at blive behøvlet. Ceremonien kaldtes da også behøvling, og herom foreligger flere forsåvidt ensartede beretninger, eftersom myndighederne ved flere lejligheder satte sig for at få undersøgt, hvad der i grunden gik for sig. Den eneste forskel er den, at behøvlingen på visse punkter har taget sig lidt mere civiliseret, anstændig og kristelig ud ved de få lejligheder, hvor en officiel person har været til stede end ellers.

Det første, den unge Kuhschlüssel skulle gøre, var med håret at udviske en kridtcirkel, som var tegnet på gulvet. Oprindeligt kunne han, hvis han havde penge, betale sig fri fra dette nedværdigende arbejde, idet han da skulle erklære, at han havde lært at arbejde med hænderne og ikke med håret. Derefter trådte fire udvalgte svende, en præst, to faddere og en klokker, i funktion. De skulle forestå selve behøvlingen. Præsten begyndte med en lang, rimet tale, som sikkert er tænkt som en parodi på en prædiken eller en messe. Først fortalte han, hvad der nu efter gammel sædvane skulle til at ske, og gik derefter over til at karakterisere den elendige Kuhschlüssel. Han duede ikke til sit arbejde, kun til at spise var han egnet, og han havde været lumpen nok til over for to uskyldige jomfruer at give udtryk for sin skræk for behøvlingen. Han udbredte sig derefter i meningsløse vendinger om snedkerhåndværkets fortrin fremfor andre beskæftigelser, og kom i ikke særlig anstændige vendinger ind på Kuhschlüssels fremtidige omgang med kvindekønnet, som måtte forberedes ved behøvlingen.

Herefter fulgte en lovprisning af den ædle snedkerkunst, hvorunder såvel fagets historie som de fire eller fem stilarter, karakteriseret ved de fire søjler,

blev gennemgået, alt sammen i meningsløse vers. Til sidst kom så afsnittet om vandringer, der sikkert oprindeligt har indeholdt velmente råd, men snart er blevet forvansket således, at det i det mindste næppe har tjent til opbygning og vejledning af den unge svend, hvorimod det sikkert har givet ham og især de andre tilstedeværende anledning til grov og syndig latter, hvad i hvert fald en samtidig præst forarget følte sig overbevist om. Hovedsagelig synes talen her dog kun at have drejet sig om præstens egne vandring, med beskrivelser af det sure arbejde, den håndfaste optræden over for myndighederne o. l. samt nogle ikke just poetiske beretninger om møder med Jungfern, Fräulein og tugendsame Frauen.

Derpå afsluttedes så ceremonien med, at den egentlige behøvling tog sin begyndelse. Under påkaldelse af høvlebænk, høvl og sav i stedet for den treenige Gud fik Kuhschlüsselen ordre til at anbringe sig på høvlebænken, hvor han trakteredes med en undertiden grov og hårdhændet behandling med diverse snedkerværktøj. Til ære for mesteren, mesterkonen, alle ærlige svende og skønne jomfruer foretog han forskellige spring til højre, mens horerne måtte nøjes med venstrespring. Under alt dette var, især i København, en ejendommelig, maskeret harlekin til stede, hævder den nidkære pietistiske pastor Rohn, da han i 1737 gik til angreb på den gudsbespottelige behøvling hos snedkerne. Derpå blev lærlingen undertiden forsynet med horn, som han fjernede ved at løbe dem ind i væggen. Kuhschlüsselen havde nu på behørig vis løbet hornene af sig og var blevet behøvlet, så at han som ærlig svend for alvor kunne modtage belæring om *Gewohnheit* og *Gebrauch*.

Snedkernes behøvling, der såvel i sit indhold som i sin form de fleste steder mest minder om en grovkornet og grotesk spøg, blev betragtet med den største mistro og modvilje af autoriteter og kirke. Myndighederne kunne overhovedet ikke lide alt dette lidt mystiske zünftige væsen, der bandt danske og udenlandske svende sammen i et halvhemmeligt broderskab. Det kunne godt minde om en art sammenrotning. Og kirken anså behøvlingen for ugudelig, syndig og ydmygende. Efter at behøvlingen i begyndelsen af 17. århundrede var kommet her til landet, gik myndighederne gentagne gange til angreb på den. Men selv om det vel undertiden lykkedes at moderere talernes indhold, viste det sig dog, at zünften altid var den stærkeste, og skikken holdt sig i hvert fald til begyndelsen af forrige århundrede, da den langsomt begyndte at afsvækkes og forsvinde.

Et eksempel på statsmagtens indgreb kender vi fra slutningen af 17. århundrede, da behøvling og andre zünftige skikke simpelt hen blev forbudt, fordi den unge enevælde ikke ville finde sig i den slags inden for sine grænser. Resultatet blev imidlertid dels, at fremmede svende ikke ville arbejde sammen med ubehøvede kolleger, dels at danske svende rejste til udlandet for der

trods regeringens forbud at lade sig behøve, da de ellers ville få svært ved at begå sig, når de vandrede. Regeringen søgte så at indføre straf for at lade sig behøve uden for landets grænser, men allerede efter mindre end tyve års forløb måtte regeringen bøje sig og igen tillade behøvlingen, om end i modereret form, der naturligvis ikke blev respekteret. På dette tidspunkt var skikken ved for alvor at brede sig til alle snedkerlav landet over. I lang tid viste zünften sig at være mere udholdende end både stat og kirke.

Ærligt arbejde.

Et vigtigt led i bestræbelserne på at hævde fagets anseelse var det at kræve respekt for arbejdet. På den ene side skulle en snedkersvend sørge for, at ingen andre håndværkere gjorde snedkerarbejde, og her kunne han godt have sammenstød med både tømrere og senere billedskærere, og på den anden side forbød hans fagstolthed ham at gribe ind på andre håndværks område. Han måtte i det hele taget ikke gøre andet arbejde end netop det, der hørte til hans fag, og blev det sagt om ham, at han bar vand for pigerne, var det en grov fornærmelse. Ligeledes var det i visse perioder et stadigt stridsspørgsmål mellem svende og mestre, om det anstod sig for snedkersvende selv at bære deres værktøj fra værksted til arbejdsplads, og det endte med, at regeringen i den anledning udstedte en forordning mod de umedgørlige svende. Om det hjalp vides ikke.

Det skete engang at en tjenstvillig murersvend, Anders Lassen, på Charlottenlund hjalp slotsforvalterens kone med at binde og løse en hund, der skulle kastreres. Dette var i allerhøjeste grad uærligt arbejde, natmandsarbejde, og hverken murere eller tømrere ville herefter arbejde sammen med ham. Myndighederne greb ind, og hans kolleger fik valget mellem at arbejde sammen med ham igen eller gå i fængsel i indtil 3 år. Det er et bevis på zünftens styrke, at de valgte fængslet. »De ville hellere gå i slaveriet og blive lænkede ved siden af skælmer og tyve end underkaste sig en fornuftig øvrigheds billige dom og erkende en af deres lavsbrødre, der af vankundighed havde begået en efter deres Gebräuche strafværdig villighed, for dygtig til at ernære sig af sit håndværk«, skrev en samtidig iagttagelse forbavset.

For tømrere opstod et andet problem, når »justitien«, galge eller skafot, skulle rejses. Dette kunne man ikke undslå sig for, men så måtte også til gengæld alle i den pågældende by værende svende i samlet flok med faner og spil marchere til retterstedet for at deltage i arbejdet. Ingen kunne så bagefter rette beskyldninger som bøddelhåndlanger mod nogen.

Geburtsbreve og Viverkarle.

Fra gammel tid havde det været skik inden for en lang række fag, at man skulle være ægte og ret, det vil sige, at man skulle være ægtefødt i ærligt ægte-

skab, og at ens forældre skulle være ærlige og pletfrie, for at man kunne blive anerkendt af faget. Denne tradition overtog zünften fuldt og helt. Dette krav har været betragtet som et middel til at styrke standsfølelsen og hæve fagets anseelse. For at sikre sig mod uægtefødte, forlangte man da, at en lærling for at blive svend og få lærebrev, Kundschaft, skulle møde med Geburtsbrev, der indeholdt oplysninger om hans forældre.

Fra 1685 kender vi et eksempel på, at en københavnsk tømrerlærling ikke kunne blive svend, fordi han ikke kunne vise Geburtsbrev. Øvrigheden, som anså denne skik for en for fagets udvikling skadelig adgangs begrænsning, og som ikke tog særligt hensyn til standsfølelsen, når det gjaldt de lavere stænder, greb ind og forlangte drengen løsgivet, »hvilket oldermanden da ikke turde understå at skulle vægres«. Men da ganske kort tid efter et lignende tilfælde opstod, undlod myndighederne at gribe ind, sikkert ud fra den betragtning, at zünftens modstand mod sådanne indgreb alligevel ville fortsætte.

Også forældrenes beskæftigelse kunne være af betydning. Bøddelen og hans medhjælpere var naturligvis ikke at anse for ærlige, og selv en fangevogter kunne støde an mod den zünftige æresfølelse. Det hændte således, at regeringen måtte hjælpe en stakkels fangevogter med overhovedet at få sine børn i lære.

En anden zünftig regel gik ud på, at svenden skulle være ugift. Årsagen hertil er let at forstå. Den gifte svend måtte være fastboende, og han blev på grund af sine forsørgerpligter langt mere afhængig af mesteren end den ugifte, der når som helst kunne gå på vandrings. Det var klart at gifte svende ville være et alvorligt slag mod zünften, der i så fald vanskeligt kunne blokere en genstridig mester.

Snedkersvendene kaldte en gift kollega »vild«, eller han var en »Viverkarl« (Weiberkerl), og de nægtede i lang tid stædigt at arbejde sammen med sådanne vilde svende. Da mestrene, der naturligvis intet kunne have imod gifte svende, klagede over, at de af den grund blev blokerede af både danske og tyske svende, selv om de delte værkstedet i to afdelinger, en for gifte og en for ugifte svende, greb myndighederne ind til støtte for de gifte, der skulle arbejde på lige fod med andre og optages i det almindelige svendelav. Dette var medvirkende til udbruddet af en regulær strejke og arbejdsvægring, og de tyske svende erklærede, at de aldrig ville kunne få ærligt arbejde hjemme, når det blev kendt, at de under sådanne forhold havde taget arbejde i Danmark. I erkendelse af, at de fremmede svende var uundværlige og ikke lod sig bøje, måtte regeringen skyndsomt tiltræde et tilbagetog, og et af resultaterne blev, at de »vilde« i 1882 oprettede deres eget lav: »De kunstelskende og gifte danske snedkersvendes selskab«. Vel havde de gifte svende tabt slaget, men de lod sig altså ikke helt fjerne, og det var et tegn på at de gamle tradi-

tioner var ved at miste terræn. Det varede dog helt til 1862, før gifte og ugifte snedkersvende kunne forenes i samme sammenslutning.

Hos tømmerne fandt man den samme modstand mod viverkarle som hos snedkerne, men her begyndte opgivelsen af denne tradition øjensynlig noget tidligere, dels fordi der i dette fag var flere svende end normalt i forhold til antallet af mestre, og dels fordi forskellen mellem mestre og svende her en tid synes at have været mindre end hos snedkerne. Men til gengæld holdt tømmerne så meget stærkere på det løfte om kun at gifte sig med et anstændigt fruentimmer, som lærlingen måtte afgive ved sin indvielse til svend. I 1732 måtte man skride ind og afsætte selve formanden for tømmerensvendene, danskeren Thomas Jensen, fordi der var rettet beskyldninger mod ham for »at have til hustru et menneske, der, førend han med hende kom i ægteskab, skal have fået tvende horebørn«. I stedet valgtes tyskeren Mathias Böess til formand, men da ikke alle svende var enige i rigtigheden af de beskyldninger, der var rettet mod Thomas Jensens kone, opstod der stor tumult og slagsmål om svendelavets skilt, og adskillige svende blev i den anledning arresteret og idømt strenge straffe. Det er imidlertid betegnende, at de af regeringen blev benådede samtidig med, at man erklærede, at såvel denne sag som den »dispute om de tvende svende, som har giftet sig med deres uden ægteskab forhen belagte hustruer« måtte blive afgjort af lavet selv i overensstemmelse med *Handwerksgewohnheit* eller *Handwerksmanier*, som tømmerne ofte kaldte det.

Om det københavnske tømmerlavs indstilling til disse sager kunne der ikke være tvivl, men for at sikre sig skrev man dog til lavene i Slesvig, Rendsborg, Glückstadt og Oldesloe for at spørge, om ikke sådanne forhold »kunne være til hinder enten for danske på fremmede steder eller for fremmede her at passere«. Alle svarene gik naturligvis de to svende imod, og der blev herefter udstedt en erklæring om, at de ikke længere måtte arbejde i lavet, »men søge deres brød som de bedst ved og kan«. For fuldstændighedens skyld bør tilføjes, at Thomas Jensen siden med vidneførsel beviste, at faderen til de børn, hans kone havde, før han blev gift med hende, var hendes forlovede, der senere blev hendes mand, og da han endvidere kunne bevidne, at han allerede én gang havde betalt svendelavet 10 rigsdaler, for at det skulle se igennem fingre med hans kones måske dog alligevel lidt tvivlsomme fortid, greb regeringen igen ind og dømte svendelavet til at betale ikke mindre end 300 rigsdaler i skadeserstatning, en dom, der i sin strenghed vidner om den iver, hvormed regeringen, når lejlighed gaves, gik til kamp mod disse svendenes »selvgjorte vedtægter«.

Herberget.

Det centrale led i enhver svendeorganisations liv var herberget. I enhver by, hvor faget var af blot nogenlunde størrelse, måtte det have et svendeherberg. I de større byer kunne herberget være et selvstændigt hus, eller det kunne have lokaler i mesterlavets hus. I mindre byer havde herberget ofte til huse hos en eller anden mester, som havde den fornødne plads dertil. Svendene ønskede som regel at have et særskilt herberg eller kro, som det undertiden kaldtes hos tømrerne, men selv når dette ikke var muligt, skulle der altid uden for svendeherberget for at understrege fagstoltheden og for at vise fremmede svende vej hænge et fint forarbejdet skilt. Vi ved, at det i et enkelt tilfælde har kostet ikke mindre end 120 rigsdaler.

Den betydning, man tillagde herberget og lavsskiltet, fremgår af de store skilteflytninger, der fandt sted, når herberget flyttede. I så henseende er især snedkerne berømte, og de synes så afgjort blandt alle håndværkere at være dem, der har lavet de flotteste og mest omfangsrige optog i forbindelse med disse flytninger. Da snedkerne i 1749 flyttede deres skilt, skete det endog, at »den ved allerunderdanigst troskab optændte glæde blev usigelig, da de attente tilskuere øjnede på slottet Nordens dyrebareste klenod, vor allervildeste dronning, der havde allernådigst behaget at trine til vinduet«, som det hedder i en samtidig avisberetning om snedkeroptøget. Toget beskrives som imponerende, men i 1770 blev det endnu bedre. Ved denne lejlighed har der været tale om et optog bestående af fire afdelinger, i alt en tre til fire hundrede personer, og det er næppe for meget sagt, at det har været et fantastisk skue. Foran første afdeling gik således en flyvende Mercurius, hvis hoved og fødder var forsynet med vinger, mens han i den ene hånd bar et brev og i den anden en omvunden slange. Derefter fulgte kor af musikanter, to svende, der forestillede henholdsvis en major og en kaptajn, en fanejunker med lavets fane. Derefter fulgte to herolder i »anstændig klædedragt«. De skulle siden hen holde de lange taler. To svende bar en tegning af skiltet, andre selve skiltet, mens flere fulgte efter med værktøj af forskellig art forsynet med fjer fremstillet af høvlspåner. Så kom en hyrde og en hyrdinde, »hvilke begge venlig skiertzer med hverandre« — det var jo Marie Antoinette-tiden. Dette par efterfulgtes naturligt af »en liden Cupido«, der gik og udskød pile. Af årstiderne var foråret repræsenteret ved en jomfru, der bar et overflødhedshorn m. v., mens sommeren var et fruentimmer prydet med blomster og aks, høstsegl og solhat. Efteråret var smykket med vinranker og bar foruden en frugtkurv også en forgyldt pokal, og vinteren bar pels og foret hue, havde langt skæg og i hånden et fyrfad med kul. Dette var endda kun første og endda ikke hele første afdeling. I de næste tre afdelinger, hvoraf i hvert fald de to var større end første, stifter vi bl. a. bekendtskab med de fem søjleordner med tilbehør, to vildmænd,

eksercerende fægtere, bemærkelsesværdige repræsentanter for de fire verdensdele — Amerika er »klædt som en mohr, men af sort-gul hud, med en hue og et skørt af alle slags fjer, bærende på den venstre arm et skjold og udi højre arm en forgyldt stridsøkse. Der var repræsentanter for fred og retfærdighed, for den »mandlige alder«, der var en spansk bonde med sin kone, og endelig var der forskellige personer, der frembar lavets forskellige ejendele.

Da toget havde nået sit mål, blev der fremsagt en lang tysk oration på vers — i alt 38 — til ære for kongehuset, snedkerkunsten og det nye herberg. Selve det nye lavshus og den vandrende svend tiltales i følgende vers:

Lyksalig Amtshuus! Du som Pallas selv helt pryder
Og hvor en munter Skar' ved Kunsten ophold har,
Hvor de fra fremmed land sig med de danske fryder
Og slutte Kunsten ind i Eenighedens Karr.

Stat Reysende! det Skilt er og for dig indviet,
Du finder vist her Roe og Største Sikkerhed;
Er du ved Møysomhed ved denne Kunst opdiet
Og har til Lands og Vands taalt megen Farlighed;

Saa lad ey angre dig din Fliid og Møye,
Du dog ey skræksom var, du kom hertil i Fred;
Om trængseler endog har villet dig tilføye
Paa Vandet og i Land adskillige Fortred.

Al denne pragt og veltalenhed var vel nok et af de midler, man tog i anvendelse for at hævde fagets position i offentlighedens øjne, og for svendene har det også været en kærkommen lejlighed til at feste midt i en ellers hård og anstrengende hverdag, men det var dog næppe nogen tilfældighed, at så store festligheder netop blev afholdt i forbindelse med herbergets flytning. Herberget som institution var det eneste helt faste holdepunkt i den vandrende svends ofte nok så omskiftelige og usikre tilværelse.

Når den fremmede svend kom til en by, var hans første handling at henvende sig på fagets svendeherberg. Så snart han kom der, måtte han give sig til kende og dokumentere, at han virkelig var udlært og zünftig svend af faget. Dette skete først og fremmest ved, at han afleverede den Gruss, hilsen, hvormed pågældende fags medlemmer gav sig til kende for hinanden. Denne Gruss var fagets hemmelighed. Den blev lært ved svendeindvielsen og kunne bestå af flere dele. Der var en særlig Gruss, når to svende mødtes på vandringen, og der var forskel på at melde sin ankomst og drage af sted, og svenden skulle kende en særlig hilsen til mester og svende på et nyt værksted, værksteds-

grussen. Grussen har oprindelig kun været en kort og enkel sætning, men med zünftens hele udvikling blev de forskellige former for hilsner med tiden til lange indviklede taler, hvor den oprindelige Gruss kun indgår som indledende sætninger, og det gik så vidt, at den unge Kuhschlüssel i nogen tid før sin behøvling måtte have to »Schenckgeseller« til at undervise sig i Grussen for at kunne blive i stand til at bestå prøven. Rester af den oprindelige kortfattethed ser vi i drejersvendens enkle hilsen: »Glück für Meister und Gesellen von wegen des Handwerks«, ligesom også den vandrende bødkersvend, der henvendte sig på herberget for at få hjælp, begyndte sin hilsen med et enkelt og kort: »Einen guten Tag, Gott ehre das Handwerk«. Om Grussen er endnu at sige, at den oprindelig er blevet betragtet som et værdifuldt bindeled mellem lavene i de enkelte byer. Når værkstedsgrussen blev afleveret var det således ofte skik, at den blev modtaget stående af mesteren og de tilstedeværende svende. Denne Gruss var ofte, således som det især var tilfældet hos snedkerne, ikke blot en formel, men også en hilsen udefra, der formanede mestre og svende til at bevare og forsvare håndværkets privilegier og til at gøre fælles front mod enhver, der gjorde anderledes. Heraf fremgår Grussens oprindelige betydning. Den var foruden at være en slags legitimation også et symbol på alt det, der gennem zünften bandt faget sammen i fælles interesse.

Når den fremmede svend havde afleveret sin Gruss og derpå som regel efter et ganske bestemt skema gjort rede for, hvor og under hvilken mester han var uddannet, blev han budt velkommen med velkomsten, en pokal, der var et af herbergets kostbareste klenodier. Svenden havde nu modtaget sin traditionelle »Geschenck«, og dersom han ikke blot var på gennemrejse, men virkelig ønskede at blive i byen, kunne man nu begynde at søge arbejde til ham. Dette kunne ske på flere måder, men oprindelig synes den såkaldte »Umschauen«, omskuning, at have været den almindelige. Den bestod i, at oldgesellen eller en »Ortgeselle« efter Geschencken gik rundt til mestrene for at spørge, om de manglede svende. Denne vandring skulle som regel foregå i ganske bestemt orden, således at forespørgselen først rettedes til den ældste mester i lavet for at slutte ved den yngste, og svenden var da forpligtet til i en bestemt tid at arbejde hos den mester, han på denne måde fik anvist, og først derefter var han i stand til selv at vælge arbejdssted.

Omskuningen har sikkert været populær hos de ældre mestre, især når der var mangel på svende, men næppe hos de yngre og da slet ikke hos svendene, der dog en tid lang kun kunne undgå den, hvis de kunne vise »Fragbrev« fra en bestemt mester, hvilket vil sige, at denne mester havde skrevet efter svenden på hans forrige arbejdssted. Kun de færreste var imidlertid i stand til at møde med Fragbrev, og vi ser da også, at såvel danske som tyske snedkersvende i løbet af 18. århundrede begyndte at bekæmpe selve omskuningen,

idet de forlangte det såkaldte begærvalg, der simpelt hen gik ud på, at svenden selv kunne vælge sin mester og derefter forpligte sig til at arbejde hos ham en bestemt tid, undertiden et helt fjerdingår. Mestrene gjorde naturligvis modstand, og da den enevældige regering ikke var nogen ven af de næsten ukontrollable svendesammenslutninger, var den tilbøjelig til at støtte mestrene. Men svendene viste sig at være de stærkeste. De henviste til den udvikling, der på dette område var i gang i Tyskland, og i forbindelse med andre strids-spørgsmål begyndte de i 1781 en arbejdsstandsning i København samtidig med, at de tog deres gamle våben bortvandringen i anvendelse og begyndte at forlade landet. Da man faktisk på dette tidspunkt manglede snedkervende i København, slog regeringen bak og udstedte et reskript, hvorved i hvert fald for snedkernes vedkommende begærudvalget indførtes ved lov, »da man fattes Hænder i København i denne nærsomme tid og ikke må give anledning til, at de folk, man har, går bort«.

Når svenden havde fået arbejde, hvad enten det nu var sket ved omskuning eller ved begærvalg, var det dog ikke sikkert, at han kunne betragte sig som retmæssigt medlem af den lokale svendeorganisation. Dette kunne han først være efter at have underkastet sig »Umfrage« eller, som det undertiden kaldtes »Gericht«. Denne ceremoni fandt undertiden sted ved selve ankomsten, men f. eks. hos snedkerne ser vi, at Umfrage kun fandt sted en gang i hvert kvartal. Svendene var da forsamlede i lavshuset for åben lade, og efter at den fremmede havde fremsat sit ønske om optagelse, indledtes Umfragen. Der holdtes Gericht eller dom over den fremmede. Oldgesellen spurgte den fremmede, om han nogetsteds havde forbrudt sig mod det ærlige håndværk eller zünftens regler, og lovede ham dobbelt straf, hvis han mod bedre viden fortiede noget. Svenden svarede herpå, at han intet var sig bevidst, og at han, dersom nogen ville anklage ham for brud på Handwerksgebrauch und Gewohnheit, ville vide at give svar på tiltale eller også underkaste sig den foreskrevne straf. Herefter opfordredes de tilstedeværende til med beskedenhed at fremsætte eventuelle klager, og man kan gå ud fra, at det næsten har været umuligt for den fremmede at unddrage sig straf, dersom han virkelig havde forset sig, det være sig i Danmark eller i udlandet. Der skulle nok være en eller anden til stede, der kendte den fremmedes fortid. Umfragen har været et effektivt middel til at hindre, at nogen brød zünftens skrevne eller uskrevne love. Og slap han af forskellige grunde gennem Umfragen, opnåede han herved dog kun en udsættelse. Det skete således engang, at en snedkervend forlod Århus med et uafregnet synderegister. Han tog navneforandring, hvorved det lykkedes ham at forsvinde uden for zünftens rækkevidde. Men 17 år senere blev det alligevel opdaget, at han efter at have skiftet navn, var blevet mester i Tønder, og straffen blev streng.

Når Umfragen var afsluttet blev svenden budt velkommen i lavet, hvor han måtte betale optagelsesgebyr og tidepenge til laden. Tidepengene var svendenes regelmæssige bidrag til svendeladen, og bidraget blev trukket af svendens løn direkte hos mesteren for at undgå, at nogen rejste fra deres skyldighed. Pengene skulle bruges til hjælp i sygdomstilfælde, begravelses-hjælp og til Geschenck, der imidlertid efterhånden kom til at bestå af andet end blot en velkomstdrik. Det kunne naturligvis ske, at der ikke var arbejde at finde til den fremmede, ligesom det ofte hændte, at den fremmede slet ikke ønskede at arbejde i pågældende by, men blot ønskede at gøre ophold for at rejse videre. I begge tilfælde trådte svendeladen hjælpende til, idet den ud over den højtidelige velkomstgeschenck gav ham lidt penge, et måltid mad og, hvis han ønskede det, ofte et natteleje. Også denne hjælp blev kaldt Geschenck, og den blev af den rejsende naturligt nok med tiden betragtet som nok så betydningsfuld som velkomstdrikken. Når svenden rejste videre, blev han ofte ledsaget uden for byporten, og han fik altid en ægte zünftig hilsen med på vejen. Denne hilsen indledtes med et: »Rejs bort, hils mestre og svende, hvor de er ærlige« og sluttede med, at de uærlige skulle gøres ærlige og straffes på en sådan måde, at deres pung gav sig, mens den ærlige svends hjerte lo. Zünften forsømte ingen lejlighed til at understrege sit formål og sin magt.

Opløsning og forfald.

Mod slutningen af 18. århundrede begyndte zünften at gå i forfald på trods af de sejre, der som omtalt netop blev vundet i denne periode. Årsagerne hertil var adskillige, og må søges såvel i den udvikling, der fandt sted i zünftens indre liv, som i de forandrede vilkår, hvorunder svendens vandringer efterhånden kom til at foregå.

Vender vi os først til det indre liv i zünften, vil man snart kunne få øje på mange usunde træk. Sproget blev mere og mere omstændeligt, og de faste taler blev længere og længere, og det forlangtes alligevel stadig, at de lange og omstændelige ritualer skulle kunnes i de mindste detaljer. Næsten hver sætning indledtes »med gunst og forlov« eller et »also mit Gunst«, og dersom et eneste punkt blev glemt, faldt der bøder, og dette udartede naturligvis nemt, når det efterhånden blev skik, at de indgåede bøder blev anvendt til at drikke op i stedet for som oprindelig at indgå i laden. Tilhørerne fulgte med opmærksomhed hvert ord, der blev sagt, for at finde fejl, og dette var uundgåeligt med til at stimulere det stadigt stigende drikkeri på herbergerne. I samme retning virkede også alle de ufravigelige og med tiden komplicerede regler, svenden skulle iagttage under sin færden på gaden og i herberget. Hvis han overtrådte dem, vankede der også bøder. Han skulle helst gå midt på gaden, uden handsker, med tre knapper knappede i frakken og med en

vandrerstok i hånden. Han skulle bære høj hat og halstørklæde, og var det for varmt til at bære det om halsen, måtte han tage det om livet. »Felleisen«, rygsækken, skulle han på en bestemt måde lade hænge på den ene skulder, når han gik ind i herberget, og mens han præsenterede sig for herbergsfaderen, skulle han foretage en ganske bestemt forandring med den rem, der bar hans felleisen. Hatten skulle bæres på en bestemt måde, og lagde han den fra sig, skulle også dette ske efter bestemte regler; og således videre.

Under sådanne omstændigheder kunne bøderne blive mange, og kunne den dømt ikke betale, måtte han gøre gæld, og ville han ikke betale, kunne det komme til grove pryglscener. Den brutalisering, der her kommer til syne, ses også på anden måde. Både hos tømrerne og murerne brugte man betegnelsen geschimpft om en svend, ikke blot når han havde gjort uærligt arbejde, men også når han uhævnnet havde ladet sig fornærme. I ældre tid ville den, der havde fremsat fornærmelsen, være blevet dømt af lavet, men nu blev det den fornærmedes sag, at skaffe sig oprejsning. Gjorde han det ikke ved at udfordre modparten til en hårdhændet nævekamp, kunne det koste bøder. Det samme forhold har vi for så vidt i snedkernes behøvling eller bødernes slibning, der fra at have været højtidelige ceremonier ledsaget af en blanding af muntre og gode råd, blev til en urimelig og grovkornet spøg, der mere og mere kommer til at virke som en mishandling af lærlingen, der ganske vist i dyre domme kunne købe sig fri, hvis han havde penge.

Selv om zünften med held støttede svendene i forholdet til mestrene og var dem til megen hjælp og støtte under deres vandringer, måtte en sådan udartning dog i længden blive en fare for det zünftige sammenhold, der var en forudsætning for, at zünften kunne bevare sin magt. Men hertil kom så, at også forandringer, der langsomt fandt sted inden for selve håndværket, begyndte at modarbejde zünftens positioner. Mod slutningen af 18. århundrede begyndte værkstederne mange steder at blive større, og undertiden kunne der ligefrem blive tale om stordrift, der beskæftigede mange svende. Dette bevirkede, at antallet af svende begyndte at stige stærkt i forhold til antallet af mestre. Dette havde især to følger. Mens der tidligere havde været et vist zünftigt sammenhold mellem mestre og svende, fordi de måtte stå sammen i forsvaret for fagets fællesinteresser og i kampen for dets anseelse, og fordi de fleste svende kunne gøre sig håb om før eller siden selv at blive mestre og optaget i et mesterlav, så blev forholdet på grund af det stigende antal svende nu det, at langt fra alle kunne regne med at blive selvstændige. Følgen blev et med tiden skarpere og skarpere modsætningsforhold mellem de to parter, hvilket inden for træfagene gav anledning til et par strejker, der dengang var noget ganske uhørt. 1781 begyndte snedkerne en arbejdsnedlæggelse kombineret med en bortvandring for at få højere løn, for at få afskaffet om-

skuningen og for at få fjernet viverkarlene fra værksteder og lav. Mange mestre blev formelig blokeret, og mesterlavet klagede over, at svendene »henlægge sig før i hobetal ledige på herberget, førend de skal gå i arbejde hos en sådan af dem udset mester. Udi denne samling holdes en ret af svendene og nogle udledte assessores af dem, og hvem som ikke har efterkommet deres pålagte urimeligheder imod os mestre, den bliver ikke alene strax dømt, men og straks exciqueret, både på pungen og lægemet, som og tilføjer os skade og tab ved det, at en sådan svend kan være så forslagen, at vi i mange tider må underholde ham med det fornødne, forinden han kan komme til sin helbred og forrige kræfter igen«. Under sådanne omstændigheder ville myndighederne selvfølgelig helst støtte mestrene, men manglen på arbejdskraft førte som omtalt til, at zünften endnu engang gik af med sejren. Men selv sejren indeholdt elementer, der viste, at zünften var i tilbagegang. Den gamle og oprindelig zünftige omskuning forsvandt, og ganske vist blev viverkarlene udelukket af det zünftige svendelav, men de dannede deres eget selskab, og da der nu blev mange, der ikke nåede at blive selvstændige, var det uundgåeligt, at der med tiden blev flere og flere, der »faldt til en kone«. Disse fattige, gifte svende blev afhængige af mesteren; og bundet af familie, som de var, lod de sig ikke kommandere til arbejdsnedlæggelse endsige bortvandring. Ja, forholdet kunne oven i købet blive det, at en i forvejen boykottet mester kunne skaffe sig arbejdskraft blandt de vilde. Dette forhold måtte uundgåeligt i længden komme til at betyde en yderst alvorlig trussel mod zünftens magt.

Den anden arbejdsnedlæggelse var den store tømmerstrejke i 1794. Årsagen var et lønkrav fra svendenes side, et krav som hverken kunne imødekommes af regeringen eller mestrene. Under de uroligheder, der opstod i forbindelse med kravenes afvisning, foretoges forskellige arrestationer, der af svendene straks besvaredes med en omfattende arbejdsstandsning. Regeringen forsøgte forgæves at forhandle og mægle. Tømmerne forlangte som en betingelse for forhandlinger de arresterede løsladt, og regeringens trusler om mere omfattende straffeforanstaltninger besvarede svendene med, at hvis de endelig skulle i slaveriet, så ville de hellere gå for kongen end være slaver for mestrene. Resultatet blev omfattende tumulter, der vakte den største opsigt, og efter at Københavns politimester ved en bestemt lejlighed var blevet fordrevet fra tømmerkroen, skred man til omfattende arrestationer. Mere end 200 svende blev på en gang ført til kastellet. Heraf faldt de 78 til føje, mens resten blev idømt straffe på indtil 6 måneders forbedringshus. Formentlig af frygt for en almindelig zünftig blokade fra Tyskland bestemte man sig dog til i stedet for at lade dem afsone straffen at føre ikke mindre end 125 svende til Lübeck eller Rostock under eskorte af tre kanonbåde. Dette var imidlertid ikke tilstrækkeligt til at dæmpe uroen, der tilmed begyndte at brede sig til andre fag,

og regeringen måtte gå videre i sine indrømmelser og tillade, at de danske og de her i landet bosatte svende blandt de forviste måtte vende tilbage, før der igen kom arbejdsro.

Selv om regeringen således i sidste ende blev tvunget til at fare frem med lempe, blev udfaldet af denne kamp dog i sine følger et alvorligt nederlag for zünften. Et tegn på tilbagegangen er det, at Danmark trods disse begivenheder ikke blev blokeret fra udlandet. Fremmede svende fortsatte med at komme. Men alvorligere blev det, at regeringen på grund af »adskillige ved lavene i København indtrufne uordener« nedsatte en kommission til at undersøge samtlige lavsforhold. Resultatet af kommissionens arbejde blev i første række en indrømmelse til svendene. De fik lettere adgang til at blive såvel mestre i lavet som frimestre, og arbejdsforholdene på værkstederne skulle forbedres. Men samtidig havde regeringen bestemt sig til igen at prøve at ramme zünften. Det blev bestemt, at ingen svend for fremtiden skulle være forpligtet til at vandre i udlandet på sit håndværk, og ingen måtte af traditionelle årsager formenes adgang til svendelavet. Ligeledes skulle alle gamle »skikke og ceremonier« afskaffes, og alle »udlændiske laugsfordomme« skulle ophøre. Regeringen var nemlig af den opfattelse, at zünften var et fremmedelement, der var dirigeret fra Tyskland, en opfattelse, der blev bekræftet af det forhold, at det hovedsagelig var tyske svende, der havde ført an i tømrurolighederne. Derfor blev også indført særlige bestemmelser for tyske svende, og det blev bestemt, at der på ingen måde måtte lægges dem hindringer i vejen, hvis de ønskede at forlade landet.

Hermed blev dog naturligvis ikke lige så lidt som ved tidligere lovgivning alle gamle traditioner og skikke opgivet. Zünften viste sig som sædvanlig yderst sejlivet, men dens centrale position var ved at blive bragt til ophør. Den formåede ikke længere at samle både mestre og svende, og selv blandt svendene var der splid, ikke blot mellem gifte og ugifte, men også mellem fremmede og hjemmehørende, idet de sidste ofte ikke ønskede en så udfordrende optræden som de fremmede. De skulle jo tænke på, at de måske selv engang skulle optages i mesterlavet, og det førte på flere måder til modsætninger mellem dansk og tysk. Ønskede tyskerne at være tilbageholdende i deres tyske hjemby, kunne de tillade sig at være så meget mere udfordrende, når de kom til Danmark, mens det omvendte forhold kunne gøre sig gældende for de danske svende. Alligevel overlevede zünften som international svendeorganisation langt ind i det følgende århundrede, og svendene fortsatte i vidt omfang med at tage ud på den traditionelle og ofte belærende vandring, men udviklingen førte med sig, at formerne og vilkårene blev andre.

19. århundrede.

Ved begyndelsen af 19. århundrede står vi da ved indledningen til sidste kapitel af zünftens historie. Stadig var der mange, og vel ofte de bedste, der gik på vandring, men efter at loven havde bestemt, at enhver efter fire års svendetid kunne blive mester, hvad enten han havde vandret eller ej, var der også en del, der blev hjemme. Zünften havde tidligere omfattet både mestre og svende, men nu blev det mere og mere en kamporganisation mod mestrene. Men som sådan var den ude af stand til at hævde sig, således som forholdene var, fordi svendene ikke mere havde nogen mulighed for at holde sammen. For det første gjorde en vis splittelse sig gældende inden for selve de vandrende svendes kreds. På den ene side var der de svende, især mestersønnerne, der håbede og kunne regne med selv at blive mestre med tiden. De ønskede en besindig og behersket optræden, og en tid blev det almindeligt, at sådanne svende rejste efter en fast plan til i forvejen aftalte arbejdssteder, hvorfor de til en vis grad holdt sig uden for det almindelige broderskab. På den anden side var der dem, der ikke gjorde sig større forhåbninger med hensyn til fremtiden, og de ønskede netop at bruge zünften som international kamporganisation. Det var blandt dem sammenholdet var størst, og de beherskede ofte næsten fuldstændigt herbergerne. Vi ser således, hvordan såvel snedker- som tømrersvende i perioder samarbejder mellem danske og tyske byer om at boykotte mestre. Når der var mangel på arbejdskraft kunne sådanne aktioner undertiden lykkes, og de pågældende mestre og byer betalte da ofte ret betydelige bøder. Men både mestersønnerne og især det hastigt stigende antal af gifte svende gjorde også denne stilling uholdbar, og vi skal helt op til 1870'erne og 80'erne, før det gennem fagbevægelsen lykkedes at skabe en effektiv organisation, der samlede alle svende.

Hele denne udvikling satte sig også spor i den vandrende svends hele zünftige tilværelse. I tiden efter napoleonskrigene hører man ofte fremsat klager over livet på herbergerne. Der klages især over et umådeholdent drikkeri og evindelige slagsmål, ligesom det blev fremført, at mange arbejdsløse holdt til på herbergerne, og det blev almindeligt, at vandrerne skulle underkaste sig en undersøgelse for fnat og lus, før de kunne tilstedes adgang. Dette sidste viser på den anden side, at man også begyndte at tage hånd i hanke med udviklingen samtidig med, at mange af de gamle og med tiden overdrevne og stivnede sædvaner og skikke forsvandt. Behøvlingen forsvandt fuldstændigt i sin gamle skikkelse, og når det en tid alligevel var sådan, at den unge svend mange steder ikke turde vise sig på herberget, skyldtes det ikke frygt for behøvlingen, men ganske simpelt den hårdhændede modtagelse, han blev udsat for fra de ældres side, samt bekymring for hvor meget han ville blive tvunget til at betale til det almindelige drikkelag, der afholdtes i den forbindelse.

Men selve behøvlingen forsvandt, og blev erstattet med en kortere og mere beskeden velkomstceremoni, sådan som vi især kender den fra tømmerne. De lange zünftige taleformer og ritualer blev glemt, og tilbage blev kun en kort Gruss, som endnu regnedes for uundværlig, hvis man skulle begå sig på vandringer. På samme måde som Grussen blev også Geschenck'en bevaret i forandret form. Velkomstdrikken forsvandt, og ved Geschenck forstod man nu kun en lille pengehjælp, simlen og nattelejet, hvilket dog naturligvis også var tilstrækkeligt til, at herbergerne bevarede en central betydning for mange vandrere, der ikke var i stand til at komme frem på anden måde end ved herbergernes hjælp i perioder, hvor der ikke var arbejde at få. Samtidig hermed begyndte mange steder en ny tradition at opstå. Det blev under visse omstændigheder almindeligt at »fægte sig frem«. Når svenden kom til en by, hvor herbergsforholdene ikke var i orden, og hvor der ikke var arbejde, kunne han fægte, bl. a. ved at gå rundt på værkstederne og spørge om arbejde og så i stedet modtage en slags værkstedsgekænk, således at han kunne klare sig videre til nærmeste herberg.

Et karakteristisk udslag af svækkelsen i det internationale svendesammenhold fik man i 1848. På grund af de usikre forhold i forbindelse med krigen mod hertugdømmerne herskede der i dette år en betydelig arbejdsløshed blandt de danske snedkersvende. Under indtryk heraf bestemte de arbejdsløse danskere sig til at bruge de nationale stemninger som et påskud til at få de mange tyske svende fjernet fra landet. I København gik de i flokke rundt til mestrene og opfordrede dem til at afskedige tyskerne, og det samme skete visse steder i provinsen. Mange mestre nægtede i overensstemmelse med gamle traditioner at følge dette krav, hvorfor der for første gang skete det, at de ugifte snedkersvende slog sig sammen med de gifte for at starte en fælles aktion mod tyskerne. Noget sådant ville have været utænkeligt bare 50 år tidligere. Da ville skellet aldrig have været mellem dansk og tysk, men mellem gift og ugift. Og hertil kom så, at det i grunden slet ikke var et nationalt spørgsmål. Da nemlig svendene havde vundet sejr, fordi politiet greb ind og gav de tyske svende rejsepas for at skaffe ro, viste det sig, at sejren skulle følges op ved en række krav til mestrene. Arbejdsløsheden bevirkede, at tyskerne skulle fordrives, og den deraf følgende forbedrede beskæftigelsessituation skulle benyttes til gennemførelse af en række sociale krav. Vi ser her i et glimt de nye sociale forhold, som den gamle zünft var ganske ude af stand til at tage stilling til: Begyndelsen til et moderne arbejderspørgsmål i form af svendenes proletarisering og arbejdsløshed, der blev en følge af den tiltagende stordrift, og som først fandt sin organisationsmæssige løsning i dannelsen af fag- og arbejds-giverforeninger. Arbejdsløsheden begyndte nu i højere grad end tidligere at blive et problem, der stillede sig hindrende i vejen for naveren på hans færd.

På trods af de forhold, der kunne føre til begivenhederne i 1848, fortsatte danske svende dog med at gå på valsen i udlandet. Den forestilling holdt sig, at rigtig håndværker var man ikke, før man havde været ude i tre år, og da vandringerne nu var frivillige, følte de mere tillokkende og spændende, hvorfor det netop ofte var de mere initiativrige eller eventyrlystne, der drog af sted. En lang række af de håndværkere og industridrivende, der i forrige århundrede gik i spidsen for udviklingen herhjemme — det gælder således f. eks. inden for møbelfremstillingen — var netop folk, der havde vandret i deres ungdom og set nye forhold således, at vandringerne endnu den gang var et af de fornemste midler til at sprede tekniske forbedringer og nye arbejdsmetoder ud over landene. Karakteristisk for disse vandrere var det også, at de ikke som tidligere havde Nordtyskland som første og ofte eneste mål, men i større tal gik til Schweiz, Frankrig, Italien og undertiden endog til England. Et eksempel på, hvorledes en sådan rejse kunne forløbe, har vi i nogle dagbogsoptegnelser og breve fra tømmerensvend Harald Weber fra Roskilde. Helt karakteristisk er Webers vandring næppe. Han var mestersøn og kunne få hjælp hjemmefra, og har således haft bedre vilkår end de fleste. Men man får et godt indtryk af det endnu den gang internationale håndværkermilieu og arbejdsvilkårene ude omkring.

H. W. var udlært hos faderen, men måtte til København og gøre svendestykke. I overensstemmelse med traditionen købte han her en høj silkehat, besøgte oldemanden og betalte gebyr samt gik i procession sammen med andre udlærte til tømmerkroen i Adelgade. Her festedes nogle dage, hvorved bl. a. Grussen blev lært, og først efter tre dages forløb fik han velkomsten ved en ceremoni på tømmerkroen (jvf. side 118 og 119). Han blev således zünftig, og efter et års arbejde hos faderen tiltrådte han i maj 1839 en tre-årig vandring for at blive rigtig svend.

16. maj sejlede han fra København til Kiel, dengang en fast station for alle navere på vejen ud i Europa. Her var imidlertid intet arbejde, hvorfor han gik til Hamborg. Heller ikke her ville mestrene »stille an«, og han måtte da tage arbejde hos en tømmerensvend, altså en slags fuser eller bønhas, i Sct. Paulli, selv om han ikke var glad for det, da der var »et frygteligt liv med slagsmål, som er meget slemt«. Han havde dog til hensigt at blive der så længe, at han kunne have penge nok til at gå videre til München for der at gå på tegneskole, men allerede i august var han nødt til at »tage fyraften«. På 7 dage vandrede han da over Lauenborg, Ludwigslust, Perleberg, Lüritz og Spandau til Berlin og lærte, »hvad det var at få blaser under fødderne og sove om natten på strå«. I Berlin henvendte han sig straks på tømmerkroen, hvor han fik arbejde. Dette varede til november, da arbejdet begyndte at »gå

mærkeligt sammen«, hvorfor han for ikke for tidligt på året at blive arbejdsløs tog med »dampvognen til Potzdam, som var ret morende, da det går så hurtigt, at når der står et menneske i 10 skridts afstand, kan man ej kende ham«. Herfra gik han sammen med to danske og en tysk svend til Leipzig, hvorfra de igen kørte med dampvogn til Dresden. Herfra gik de gennem det sachsiske Schweiz over Töplitz i Bøhmen til Prag, hvor de opholdt sig for at bese »dennes virkelig smukke bygninger af alderdommens efterladenhed«. Turen gik derpå til Wien, hvor Weber tog arbejde. Dette viste sig ikke at være ret godt, men selve Wien var dog en stor kejserstad, hvor »man ser mange dele, som engang kan bringe een nytte«.

Den 7. januar gik han fra Wien, »og på denne vej fik jeg først at vide, hvad det er at rejse, ingen penge, svolne fødder, fægte måtte man, at man ikke skulle sulte ihjel, til Linz gik det mig så dårligt, at jeg mange gange ønskede, at jeg aldrig havde set Tyskland, en frygtelig kulde var det, og i en kold stue på en bänk måtte jeg sove om natten, og stod mange gange op og løb omkring i stuen for kulde«. Fra Linz gik han over den bayerske grænse til Passau, Stauber, Regensburg og kom til Altdorf uden for Nürnberg, hvor der takket være en større brand var arbejde hos en mester, der selv tidligere havde vandret i Danmark. Da denne imidlertid døde, forlod Weber Altdorf og tog i juni 1840 til Nürnberg, hvor han fik arbejde hos en tømrmester Altmanndörfer, der tidligere i København havde arbejdet sammen med Webers fader.

På dette stadium af vandringen følte faderen sig foranlediget til at gribe ind, da han havde hørt, at sønnen havde til hensigt dels at gå til Italien og dels derefter at gå gennem Polen til Sct. Petersborg. Han sendte nogle penge, og beordrede den unge vandrer til at anvende dem til et ophold på tegneskolen i München, hvor han da også opholdt sig i vinteren 1840—41. Herfra vandrede han i foråret sammen med to tyskere gennem Schweiz til Italien, hvor han besøgte alle større byer på vejen til Rom. Meningen var, at den italienske rejse skulle standse i Neapel, men han nåede ikke længere end til Rom, da hans penge var sluppet op, og han ikke var i stand til at leve af den understøttelse, han kunne få undervejs. Han måtte da låne penge og rejse direkte tilbage til Zürich, hvor han tog arbejde.

Det var tydeligt, at denne i hans øjne unyttige rejse ikke passede faderen, og han forlangte derfor, at sønnen skulle komme hjem og hjælpe ham i forretningen. Dette blev imidlertid afslået. H. W. kunne ikke tænke sig at komme hjem før tiden, »for så ville folk sige, at man ikke havde ventet til klokkeslættet var omme, og det ville gøre mig meget ondt hjemme at lade mig kaste noget for af alle og enhver«, og han slutter med at skrive »at det, et menneske lærer og ser i det fremmede i en 3 år, kan man ikke købe for det dyreste på jorden«. Resultatet af en række breve frem og tilbage blev

da også, at faderen måtte bøje sig, og give H. W. lov til at blive borte til efteråret 1842.

Herefter bliver korrespondancen mere sparsom, men det ses, at Weber fik særdeles godt arbejde i Schweiz og blev der længere end beregnet, nemlig til forsommeren 1842. Herfra gik han da gennem det vestlige Schweiz til Genf og Strassburg, hvor han begge steder havde arbejde. Herfra vandrede han nordpå langs Rhinen, arbejdede en tid i Frankfurt am Main, 10. januar 1843 kom han hjem til Roskilde, afleverede sin Gruss og søgte på sædvanlig vis om arbejde, før han blev genkendt.

Denne rejse fandt ganske vist sted efter gammel tradition, og H. W. benyttede sig da også af herbergerne undervejs. Han boede der, og han fik anvist arbejde der, og nogle steder fik han også geskænk. Men det var alligevel en helt anden måde at rejse på end tidligere. Vi ser således en i og for sig zünftig svend arbejde hos en fusker i Hamborg, han går på rigtig fagskole undervejs, han tillader sig nu og da at køre i dampvogn, og han får penge sendt hjemmefra. Det lærerige og udbyttegivende i hans rejse er også kraftigt understreget. Foruden at han går på tegneskole, er han overalt, hvor han kommer frem, ivrigt optaget af at tegne alt, hvad han ser, grundplaner, facader, trapper osv. Rejsen var nu frivillig og eftertragtet og ikke en pligt, der blot skulle overstås.

Brevene mellem far og søn vidner klart om, hvor stærk forbindelsen takket være vandringerne endnu var mellem dansk og tysk håndværk inden for samme fag. H. W. besøgte næppe den tyske by, hvorfra han ikke skulle sende hilsner hjem til faderen fra mestre og svende, som snart her, snart der havde arbejdet sammen med faderen, og der var hilsner fra tyske svende, som havde været hos faderen i Roskilde. På samme måde skete det, at tyske svende på vej til København standsede op i Roskilde for at bringe en hilsen fra H. W., som de havde truffet i Tyskland. Den nære tilknytning til Tyskland holdt i virkeligheden først op efter 1864 og efter, at vandringerne begyndte for alvor at blive sjældnere.

Naverne.

Kun inden for ét håndværk, tømrerfaget, søgte man efter midten af forrige århundrede at bevare de gamle vandretraditioner fra zünftens tid. Tømrersvendene kunne stadig indmelde sig i den tyske zünft, og de skulle da være i stand til at vise »zünftiger Lehrbrief«. I overensstemmelse hermed var det endnu mange steder i Tyskland og Østrig-Ungarn skik, at man søgte arbejde på zünftig vis. Den tilrejsende skulle da banke tre slag på mesterens dør, og selv om denne råbte »herein«, skulle man dog ikke gå ind, men gentage bankningen indtil 3. gang, hvorefter svenden selv skulle gå ind, tage hatten af,

holde den for sit bryst og sige: »Mit Gunst und Erlaubniss! Sind Sie der ehrbare Hauszimmermeister?« Hvortil mesteren svarede: »Das ist löblich!« Svenden anmodede da i bestemte vendinger om arbejde, og fik han afslag, måtte han bede om geskænk, som han kunne være ret sikker på at få. De såkaldte »fremskrevne« tømrersvende, vi endnu kan se nu og da, er de sidste efterkommere af denne tradition. Bl. a. er deres sorte slips, som skal være et tegn på »Ehrbarkeit«, et sidste levn af det zünfthige halstørklæde.

Denne tradition har uden tvivl på mange virket uægte og kunstig, og det er da også forståeligt, når Forening for berejste Håndværkeres vejledning allerede før første verdenskrig frarådede tømrere at lade sig skrive, fordi zünften kun var en overlevering fra gammel tid, hvori meget drikkeri trivedes. Ellers adskilte den moderne naver sig ganske fra tidligere tiders farende svend. Efter 1870 blev det mere og mere påkrævet at have fagforeningsbogen i orden, når man skulle rejse, og man skulle være i besiddelse af alle mulige former for legitimation, hvor man kom frem. De lange vandringer til fods blev sjældnere, og blev betragtet som tidsspilde. Højest skulle man udvælge sig en smuk egn at gå igennem. Den faglige kontakt blev mindre, og herbergerne forsvandt. Man havde i stedet lister over de gæstgiverier, som betragtedes som gode og billige, eller man søgte i Tyskland til et Gewerkschaftshaus, hvor der undertiden var plads til rejsende. Her havde man også de såkaldte Herberge zur Heimat, og i andre større europæiske byer havde naverne deres særlige tilholdssteder, i Paris således Naverslottet.

Første verdenskrig kom til at betyde en midlertidig standsning af vandringerne i store dele af Europa, og efter krigen blev vandringerne aldrig igen optaget i samme omfang som før. Der rejste vel mange snedkere, og mange af dem kom vidt omkring også ud over Europas grænser, idet det var nødvendigt, hvis man overhovedet ville rejse, da at tage alle transportmidler i brug, og rejse derhen, hvor der på grund af særlige omstændigheder var rigeligt med arbejde til, at en fremmed kunne gøre sig håb om at komme til. Men ellers lagde, især i 30'erne, arbejdsløsheden sig hindrende i vejen, og naverne var da ofte henvist til den hjælp, fagforeningerne i de forskellige lande endnu var villige til at yde dem. Endelig kom nazismen i Tyskland og anden verdenskrig til at betyde, at alle vandringer måtte ophøre, og efterkrigstidens arbejdsforhold i de forskellige lande har været så komplicerede, at det hidtil har været faktisk umuligt »at gå udi det fremmede på sit håndværk«, men det må vel af alle blive betragtet som et stort fremskridt, hvis det igen en dag skulle blive muligt, at ikke blot en lille gruppe af helt specialiserede teknikere, men også faglærte håndværkere kunne passere grænserne og tage til lande og byer, som havde brug for deres arbejde, og hvor de kunne lære fremmede folk og arbejdsmetoder at kende.

DE PRODUCERENDE ERHVERV

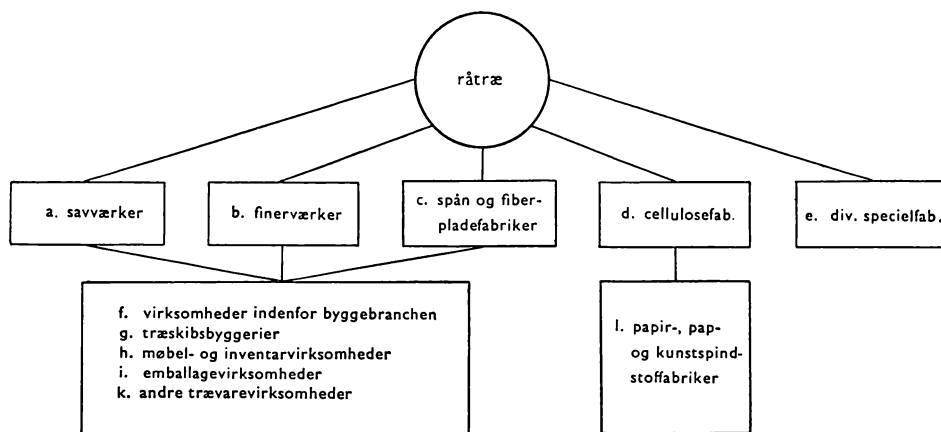
Træindustrien	141
Snedkerfagets stilling og dets problemer i dag ...	151
Tømrerfaget	168

TRÆINDUSTRIEN

Af kontorchef *O. Kring*.

Ordet industri — der jo egentlig betyder driftighed eller virksomhed — er i den almindelige sprogbrug efterhånden kommet til at betegne den del af de materialeforædlende erhverv, der i sin produktion i særlig grad betjener sig af maskiner i modsætning til håndværksfagene, der i højere grad benytter sig af værktøj. Det er imidlertid ofte vanskeligt at trække nogen skarp grænse mellem industri og håndværk, ikke mindst inden for træerhvervene, hvor mange virksomheder indtager en mellemstilling. Bortset fra arbejdsfaglige spørgsmål har en sondring mellem de 2 erhvervskategorier da også mere teoretisk end praktisk betydning.

For de træforædlende virksomheder ligger der et mere naturligt skel mellem dem, der oparbejder de egentlige råvarer, skoveffekter, til halvfabrikata og dem, der anvender de pågældende halvfabrikata som udgangsmateriale for deres forædlingsarbejde. Hos en del virksomheder strækker produktionen sig helt fra råtræ til færdigvarer, men de har da oftest en 2-delt produktionsgang og kan således i realiteten opfattes som værende 2 virksomheder inden for samme administrative ramme.

Af anførte 2 grupper — den primære og sekundære forædling — omfatter den førstnævnte næsten udelukkende egentlige industriforetagender, medens den anden spænder over såvel industri som håndværk.

I foranstående figur er givet en skematisk fremstilling af en sådan produktionsgruppering, og ud fra denne vil vi i det følgende søge at belyse træindustriens stilling her i landet samt nogle af dens produktionsproblemer.

DEN PRIMÆRE FORÆDLING

Nedenstående opstilling viser landets råtræbalance beregnet som årsgennemsnit henholdsvis for tidspunkterne 1938/39 og 1955/56. Tallene er her — ligesom i de følgende skemaer — afrundede og til dels skønnede.

Skema 1. Råtræbalance i 1000 m³.

	1938/39			1955/56		
	løvtræ	nåltræ	i alt	løvtræ	nåltræ	i alt
Samlet hugst (gavntræ + brænde)	1160	710	1870	955	875	1830
Hugst af gavntræ	385	540	925	530	725	1255
Import af rundtræ	15	20	35	50	10	60
	400	560	960	580	735	1315
Eksport af rundtræ	10	5	15	—	40	40
Forbrug	390	555	945	580	695	1275

Som det vil ses er det årlige råtræforbrug i det pågældende tidsrum steget med ca. 330.000 m³ eller med ca. 1/3. Det fremgår endvidere, at stigningen hovedsagelig hidrører fra den indenlandske gavntræproduktion, til trods for at skovenes samlede hugst er faldet; tallene er her især bemærkelsesværdige for løvtræets vedkommende.

Selvom sidst nævnte forhold til dels må tilskrives, at hugstens gennemsnitlige kvalitet er blevet forbedret i løbet af det anførte tidsrum, må forklaringen dog i første række søges i, at industrien i bestræbelserne for at dække sit råtræbehov har måttet reducere kravene til træets kvalitet. Til den rette forståelse af baggrunden herfor må man gøre sig klart, at hugsten i kulturskovene (det reproducerende skovbrug), der er den dominerende skovform i Europa, er bestemt af tilvæksten hos de i skoven stående træer. Ganske vist kan hugsten i en kortere periode forceres eller tilbageholdes, men over et lidt længere tidsrum kan den ikke overstige træfornådets aktuelle tilvækst uden at skovene ødelægges (rovdrift). Da den naturbestemte tilvækst endvidere kun i ringe grad kan påvirkes ad forstteknisk vej — og da med meget langsigtet virkning — har kulturskovbruget ikke i samme grad, som bl. a. minedrift, fiskeri og del-

vis også landbruget, mulighed for at tilpasse sit råvareudbud i art og omfang efter det aktuelle behov.

Hertil kommer, at udgiften til hjemtransport af råtræ fra skoven er en tungtvejende produktionsfaktor for den primære forædlingsindustri — bl. a. fordi råtræforbruget vægtmæssigt i reglen udgør mere end det dobbelte af produktionsudbyttet — og industrien har derfor en relativ snæver grænse for, fra hvor fjerntliggende egne den har økonomisk mulighed for at hjemtage sine råvarer.

Disse forhold bevirker, at en rimelig balance, indenfor et givet område, mellem skovenes leveringsmulighed og den primære forædlingsindustris råvarebehov er af vital betydning for denne industrigrens produktionsvilkår. Situationen i dag er imidlertid her i landet såvel som i de fleste andre europæiske lande karakteristisk ved manglen på en sådan balance; et forhold, hvis forklaring i første række må søges i, at krigens og de første efterkrigsårs vanskelige forsyningsforhold og deraf følgende forcerede skovhugst har medført en betydelig udvidelse af træindustriens kapacitet. Efter skovenes tilbagevenden til mere normale eller endog reducerede hugstuddbud er herved fremkommet et kapacitetsoverskud med de deraf følgende uheldige virkninger.

Den omtrentlige fordeling af det årlige råtræforbrug (1955/56) på de forskellige industrigrene fremgår af skema 2, og vi vil i det følgende se lidt nærmere på forholdene inden for disse:

Skema 2. Råtræforbrugets fordeling i 1000 m³

	Løvtræ		Nåletræ	
	i alt	heraf importeret	i alt	heraf importeret
a. Savværker	450	7	460	—
b. Finerfabrikker	75	35	10	—
c. Spån- og træfiberpladefabrikker	—	—	30	—
d. Papir- og cellulosefabrikker ...	—	—	15	2
e. Andre specialfabrikker	30	8	45	8
I alt industriforbrug.....	555	50	560	10
Forbrug i uforarbejdet (eller lidet forarbejdet) stand	25	—	135	—
Samlet råtræforbrug	580	50	695	10

a. Savværker.

Ved betegnelsen savværker skal her forstås virksomheder, der oparbejder deres råtræeffekter hovedsagelig ved hjælp af maskindrevne save, hvad enten de sælger deres produktion i form af almindelige savskårne varer eller tildanner dem yderligere på forskellig måde.

Som det vil ses omfatter savværkernes opskæring omkring 70% af det samlede råtræforbrug. Produktionen fordeler sig på et relativt stort antal enkelt-

virksomheder. Nogen fyldestgørende statistik over virksomhedernes størrelsesfordeling foreligger ikke, men ser man bort fra dem, hvis årlige opskæring ikke overstiger ca. 100 m³ — sådanne savværksforetagender drives for det meste i forbindelse med tømmer- eller karetmagervirksomhed og deres samlede forbrug overstiger formentlig ikke 50.000 m³ årlig — kan der skønmæssigt regnes med, at der for tiden er mellem 600 og 650 savværker, der fordeler sig tilnærmelsesvis som følger:

Årlig opskæring	Antal værker	Disses samlede årlige opskæring 1000 m ³
under 1000 m ³	400—430	170/200
1001— 5000 m ³	175—185	430/450
5001—10000 m ³	18— 20	130/140
over 10000 m ³	6— 7	100/110
I alt	600—650	ca. 830/900

Inden for *løvtræskæringen* udgør bøg ca. 80 % af forbruget, eg og andre indenlandske træarter hver ca. 10 %, og importeret træ ca. 1 %. Udbuddet af savskårne varer beløber sig til omkring 225.000 m³ årligt (ca. 50 % af råtræforbruget), med en fordeling på varegrupper omtrentlig som følger: Vankantede planker og brædder: ca. 40.000 m³, sveller ca. 25.000 m³, drittel- og tøndestav ca. 30.000 m³, gulvparketstav ca. 55.000 m³ samt andre emner ca. 75.000 m³.

Opskæringen af planker/brædder samt af drittel- og tøndestav har i de senere år haft en nedadgående tendens. For førstnævntes vedkommende har årsagen hertil til dels været den, at de bedre råtrækvaliteter — og dette gælder især for bøgetræet — i stigende omfang er gået til finerindustrien, der har været i stand til at betale en højere pris for disse varer. Hertil kommer imidlertid også, at møbel- og trævarefabrikkerne i stigende grad har set deres fordel i at foretage deres trækøb i form af emner; en udvikling, der i væsentlig grad har været medvirkende til de senere års mere intensive udnyttelse af hugstubbuddet. For drittel- og tøndestav er produktionsnedgangen en følge af overgang til andre emballageformer. Det er imidlertid værd at erindre sig, at smørdritlens endeligt har været forudsagt i snart mange år, men den lever dog stadig — produktionen har i de senere år udgjort ca. 3/4 af tallet for de sidste førkrigsår — og vil utvivlsomt vedblive hermed i adskillige år endnu.

Af de øvrige 3 varegrupper — inden for hvilke produktionen i de senere år har været stigende — bliver såvel sveller som gulvparketstav så godt som udelukkende anvendt på hjemmemarkedet, medens der af »andre emner« — omfattende firkanter, rigler, agterstaffer m. v. — i de senere år er oparbejdet en relativt betydelig eksport.

For *nåletræsopskæringens* vedkommende — hvor den altdominerende træsort er rødgran — ligger udbyttet af savskårne varer på ca. 270.000 m³ årligt (ca. 60% af råtræforbruget). Som følge af træets ret bredringede kvalitet finder det hovedsagelig kun anvendelse til tømmer- og entreprenørarbejder samt til grovere emballagetyper. Ca. 50% af opskæringen falder på gruppen tømmer/bjælker, ca. 10% på lægter, medens de resterende ca. 50% fordeler sig på planker, brædder, forskalling m. v. Produktionen af tømmer/bjælker har i de senere år, som følge af ændringer i byggemetoderne her i landet, haft en nedadgående tendens, om end der er oparbejdet en vis eksport af disse varer til Vesttyskland.

Efter i en årrække at have været en international mangelvare er savværksindustriens produkter i den seneste tid nået ind i en periode med nogenlunde balance mellem udbud og efterspørgsel på verdensmarkedet, og muligheden for en vis overproduktion i de kommende år synes ikke udelukket. Udviklingen har medført, at konkurrencemomentet inden for både produktion og handel i de seneste år har gjort sig stærkere gældende, og det vil formentlig blive yderligere skærpet fremover. I denne situation er nødvendigheden af rationaliseringsforanstaltninger med henblik på en tilpasning af savværksindustriens produktion og afsætning til de gældende vilkår blevet et aktuelt problem.

Nu er gennemførelse af en produktionsrationalisering i savværksvirksomheder ikke blot et spørgsmål om investering af kapital i mere moderne maskiner, ombygninger m. v. En fornuftig ejer må også have en rimelig sikkerhed for, at der i givet fald vil kunne fremskaffes tilstrækkeligt råtræ til opretholdelse af en produktion af en sådan størrelse, at den investerede kapital kan opnå en rimelig forrentning. For de mindre savværker melder der sig endvidere spørgsmålet om, hvorvidt den afsætningsform, der har dannet basis for deres hidtidige virksomhed, vil kunne bibeholdes. Det skal her påpeges, at ulempen ved den mindre industrialiserede produktionsgang, de mindre værker hovedsagelig er henvist til at benytte sig af, i reglen opvejes ved, at de afsætter deres varer i form af specifikationsleverancer mere eller mindre direkte til lokale forbrugere. For så vidt angår løvtræ synes det rimeligt at forvente, at behovet for sådanne specifikationsleverancer fortsat vil være til stede. Derimod må man forudse, at de kommende års udvikling inden for byggeriet — ved gennemførelse af typesering, byggemodellordning m. v. — vil medføre, at forbruget af savskåret nåletræ i stigende grad vil blive lagt over på et antal standarddimensioner, hvilket taler for en koncentration af opskæringen på savværker af en størrelsesorden, der muliggør en mere vidtgående automatisering af produktionen.

Det vil af det anførte ses, at gennemførelse af en produktionsrationalisering inden for den hjemlige savværksindustri hæmmes af det tidligere omtalte mis-

forhold, der er opstået mellem de til rådighed værende råtræforsyninger og opskæringskapaciteten hos den primære træindustri. Tilvejebringelse af en gunstigere balance på dette område er derved blevet et for savværksindustrien som helhed særdeles presserende problem.

For så vidt angår de afsætningsmæssige problemer, koncentrerer interessen sig i særlig grad om affaldstræet. Savværksindustriens samlede produktion af affaldstræ — omfattende savsmuld, skaller, ribber m. v. — ligger et sted omkring 400.000 m³ årlig. Tidligere har der ikke været større vanskeligheder ved at afsætte dette træ som brænde, på det lokale marked. Den stigende anvendelse af flaskegas, olie og elektricitet til såvel husholdnings- som industribrug er imidlertid ved at vanskeliggøre brændemarkedet, og i en ikke fjern fremtid må det påregnes, at en industriel anvendelse af atomenergien yderligere vil fortrænge træ som fyringsmateriale. Udnyttelse af affaldstræ til andet end brændsel er dog ikke noget teknisk problem. Det er en endog særdeles anvendelig form for råmateriale til såvel celluloseindustrien som til spån- og træfiberpladefabrikation. I modsætning til, hvad tilfældet er bl. a. i vore nabolande, findes der imidlertid endnu ikke i nævneværdigt omfang sådanne affaldstræindustrier her i landet, og da det prismæssige udbytte ved salg af affaldstræ til de i udlandet beliggende virksomheder i meget væsentlig grad reduceres af transportomkostningerne, er der i stigende grad et behov for industriforetagender af den pågældende art her i landet, ikke mindst af hensyn til den konkurrencemæssige betydning, disse vil kunne have for den hjemlige savværksindustri i relation til værkerne i vore nabolande.

b. Finerværker.

Kendetegnet for denne industrigren er benyttelsen af specialmaskiner — finerknive — hvormed råtræet enten planskæres eller skrælles til tynde plader (finér). Med et samlet årligt råtræforbrug på ca. 85.000 m³ (1955/56) — heraf ca. halvdelen af udenlandsk oprindelse — udgør finerværkerne den næststørste gruppe inden for den primære forædlingsindustri her i landet. Produktionen fordeler sig på 8—9 virksomheder, hvoraf flertallet helt eller delvis benytter deres opskæring i egen virksomhed til fremstilling af krydsfinér, møbelplader, emballage (cigarkasser) m. v.

Til planskåret finér, der hovedsagelig anvendes til dekorative formål — yderfinér på møbler, inventar m. v. — benyttes for det meste finere oversøiske træsorter, men også nogle af de europæiske træarter, herunder i første række eg og nød. Træartsvalget er ifølge sagens natur i væsentlig grad modebetonet. Til de mere brugsbetonede eller tekniske anvendelser benyttes for det meste skrællet finér, og træartsvalget er her afhængigt af råtræets pris i forbindelse med dets kvalitative egenskaber. Dansk bøgetræ, der udgør langt

den overvejende del af industriens forbrug af de indenlandske træsorter, har i de senere år fået en stigende anvendelse inden for sidstnævnte forbrugsområde.

Selv om udgifterne til hjemtransport af råtræ, som følge af anvendelsen af dyrere trækvaliteter, har relativt mindre betydning, end tilfældet er for savværkerne, er råvarespørgsmålet dog også for finerindustrien et centralt produktionsproblem. Udbuddet af råtræeffekter i de for finerværkerne egnede kvaliteter kan ikke forventes at ville stige væsentligt hverken fra de hjemlige skove eller fra de øvrige europæiske lande, og ved anvendelse af oversøisk råtræ må der — i al fald for flere af de træsorter, der fortrinsvis benyttes til almindelige forbrugsfinerer — regnes med en stigende konkurrence fra nyoprettede værker i de pågældende lande.

c. Spån- og fiberpladefabrikker.

Til oparbejdning af råtræ inden for denne gren af træindustrien benyttes specialmaskiner, der mekanisk sønderdeler træet til spån eller fibre, hvorpå disse formes til plader ved hjælp af bindemidler, tryk og varme. Der stilles ikke større fordringer til træets kvalitet til brug i denne fabrikation, hvis opvindelse jo netop skyldes ønsket om at nyttiggøre frafaldstræ — rundt eller opskåret — fra anden produktion.

Der findes her i landet for tiden kun to virksomheder på dette felt og disses træforbrug udgør tilsammen omkring 30.000 m³ årlig, næsten udelukkende i form af rundtræ. Råvaremæssigt er der imidlertid basis for en ret betydelig udvidelse af produktionskapaciteten på dette område, og der knytter sig som tidligere omtalt, en betydelig interesse hertil ikke mindst fra savværksindustriens side. Når der til trods herfor hidtil ikke er blevet oprettet sådanne industrier her i landet i større omfang end tilfældet er, må årsagen søges i, at disse stiller ret betydelige krav til kapitalinvesteringer, samt at hjemmemarkedet for de pågældende varer er af relativt begrænset omfang og i toldmæssig henseende mindre gunstigt stillet end tilfældet er i de fleste andre lande. Tilslutning til et større europæisk fællesmarked synes på dette område at ville kunne bringe landet væsentlige fordele.

d. Cellulosefabrikker.

Den forædlende virksomhed i denne industrigren består i, at træets indhold af cellulosestoffer i mere eller mindre ren form udskilles fra dets øvrige bestanddele. Der skelnes mellem 2 hovedformer for træ-cellulosemasse: mekanisk og kemisk masse. Førstnævnte fremstilles ved en simpel findeling af råtræet i såkaldte slibestole, medens kemisk cellulosemasse fremkommer ved en kombineret mekanisk og kemisk behandling af træet. Som råvare kan anvendes såvel rundtræ som frafaldstræ fra anden produktion. Fordringerne til træ-

kvaliteten er dog — særlig til fremstilling af mekanisk masse — betydeligt større end tilfældet er for fabrikation af spån- og træfiberplader. Her i landet omfatter produktionen af træcellulose hovedsagelig mekanisk masse af rødgran, af hvilket det årlige forbrug udgør ca. 15.000 m³ rundtræ. I en delvis forsøgmæssig form er der dog i de seneste år også igangsat en mindre produktion af såkaldt halvkemisk cellulosemasse, baseret på anvendelse af savværksaffald af bøgetræ.

Ligesom for spån- og fiberpladefabrikation er der råvaremæssig basis for en udvidet dansk produktion af træcellulose, men også på dette område har finansieringsbetingelserne og markedsvilkårene her i landet hidtil ikke været til gunst for igangsættelse af nye virksomheder.

e. Diverse specialfabrikker.

Uden for rammerne af de omtalte katagorier af råtræforædlende industrier hører nogle specialfabrikker, hvoraf skal nævnes: Masteimprægneringsanstalter, træuldsfabrikker, træskofabrikker og tændstikfabrikker. En nærmere omtale af disse virksomheder vil her føre for vidt.

DEN SEKUNDÆRE TRÆFORÆDLING

Den videre forarbejdning af de i de primære træindustrier producerede halvfabrikata finder sted inden for virksomheder, der strækker sig fra rene håndværksforetagender til stærkt automatiserede industrier, og mellemstadierne herimellem er især stærkt repræsenterede. Som fællestræk gælder, at de hvad angår beliggenhed — i modsætning til de råtræforædlende industrier — i højere grad er bundet af hensyn til aftagere end til leverandører. Af skema 3 fremgår da også, at forbruget af disse halvfabrikata i væsentlig grad dækkes ved import. Bemærkelsesværdig er endvidere den forbrugsforskydning fra savværksprodukter til pladematerialerne, som tallene i skemaet udviser for det angivne tidsrum.

Skema 3. Balance for træindustrielle halvfabrikata.

	Savværks- produkter 1000 m ³		Finér/ krydsfinér 1000 tons		Træfiber- og spånplader 1000 tons		Cellulose- masse 1000 tons	
	1938/39	1955/56	1938/39	1955/56	1938/39	1955/56	1938/39	1955/56
Indenlandsk produktion	400	500	3	25	2	13	6	8
Import	825	580	14	10	3	24	80	140
	1225	1080	17	35	5	37	86	148
Eksport	15	40	—	7	—	—	—	2
Forbrug	1210	1040	17	28	5	37	86	146

Man kan — som vist i figur 1 — inddele de mangeartede virksomheder i nogle hovedgrupper, hvis forhold vi i det følgende i korthed skal omtale.

f. Virksomheder inden for byggebranchen.

Medens den videre tildannelse af de træindustrielle halvfabrikata på dette område indtil for blot en menneskealder siden i overvejende grad skete på håndværksmæssig basis, er der i de sidste årtier på flere felter sket en gradvis udvikling over seriefabrikation på maskinsnedkerier videre frem til en kontinuerlig produktion på specialfabrikker. Det drejer sig her i første række om varer som støbeplader, gulvparket, døre og vinduer. Der er imidlertid grund til at forvente, at der i de kommende år — bl. a. gennem dimensionsstandardiseringer — vil blive skabt basis for en fortsat udvikling ad denne vej, hvilket i væsentlig grad vil kunne bidrage til en styrkelse af træets konkurrencemæssige stilling i forhold til en række andre materialer.

g. Træskibsbyggerier.

Medens træ for blot ca. 100 år siden havde et af sine største anvendelsesområder til skibsbygning, omfatter træskibsbyggeriet nu kun nogle få procent af den samlede beskæftigelse inden for de træbearbejdende erhverv. Til gengæld må det forventes at anvendelse af træ til konstruktioner af mindre fartøjer — fiskerbåde og lystfartøjer — vil kunne opretholdes fremover, og det samme gælder også for træets anvendelse inden for den øvrige skibsindustri.

h. Møbel- og inventarvirksomheder.

Træets stilling som det førende materiale til fabrikation af møbler og inventar skyldes jo dels dets tekniske egenskaber — styrke, vægt m. v. — og dels dets dekorative udseende — struktur, farve m. v. Den fulde udnyttelse af sidstnævnte betinger imidlertid, at denne produktionsgren i større udstrækning end tilfældet er på de fleste andre områder må benytte sig af håndværksmæssig arbejdskraft. I dette forhold ligger vel nok i væsentlig grad årsagen til, at fremstilling af møbler og møbeldele i særlig grad passer til de produktionsmæssige vilkår, der er gældende her i landet. Denne produktionsgren repræsenterer da også den beskæftigelsesmæssigt største inden for de videreforædlende træindustrier i Danmark og har i de senere år endog udviklet sig til at blive et af landets førende eksporterhverv.

i. Emballagevirksomheder.

Fremstilling af træemballage foregår på et relativt stort antal virksomheder repræsenterende alle stadier fra rene håndværksforetagender til stærkt industrialiserede virksomheder — bødkerier, pakkasse-, fineremballage- og cigarkassefabrikker.

Stort set har produktionen i de senere år haft en nedadgående tendens, som følge af en stærk prismæssig konkurrence fra emballage af andre materialer, herunder i første række papir og pap. Konkurrencemomentet gør sig dog især gældende for emballage til engangsforsendelser af ikke for vægtige varer. Til emballering af tungere varer samt til genanvendelses-emballage — af hvilken der i de senere år er fremkommet en række nye former — synes træ dog fortsat at ville kunne hævde sig i konkurrencen.

k. Andre trævarevirksomheder.

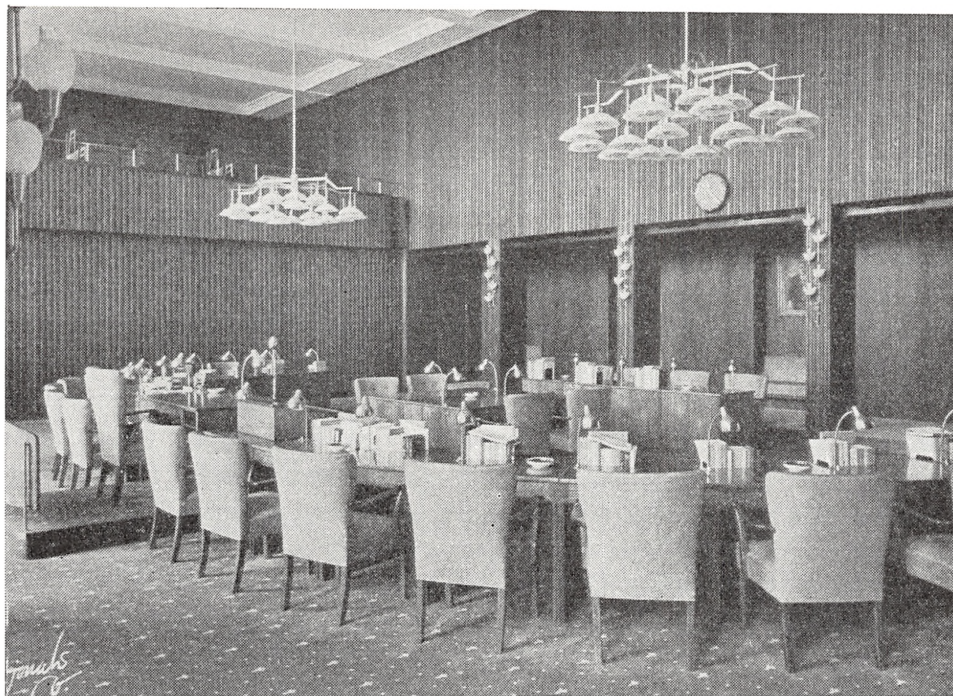
Denne hovedgruppe omfatter en broget samling gennemgående små virksomheder — trædrejerier, legetøjsfabrikker og husholdningstrævarefabrikker. Af artikler, der fremstilles på noget større og gennemgående mere industrialiserede virksomheder, skal især nævnes redskabsskaffer, tøjklammer, ispinde, træhæle og skolæster.

Fælles for de fleste af disse varer er den hårde konkurrence de i de senere år har været udsat for fra de nyere kunststofmaterialer, især hvor det drejer sig om massefabrikation. Det må forudses, at udviklingen også fremover vil være til ugunst for træets anvendelse inden for disse områder, undtagen hvor dets dekorative egenskaber er af særlig salgsmæssig værdi.

l. Papir-, pap- og kunstspindstoffabrikker m. v.

En nærmere omtale af denne hovedgruppe falder noget udenfor rammerne for nærværende artikel, og vi vil derfor begrænse os til at fremhæve at forbruget af cellulosemasse her i landet, i lighed med hvad tilfældet er i de fleste andre lande, er steget voldsomt siden 2' verdenskrig, og det er utvivlsomt også på dette område, at den industrielle udnyttelse af træ som råstof vil få den største stigning i de kommende år.

Vil man, efter denne kortfattede gennemgang af forholdene inden for træindustrien, sluttelig se på, hvorledes denne industrigren placerer sig med hensyn til produktion og beskæftigelse i relation til den samlede danske industri, kan man af den officielle produktionsstatistik for 1956 konstatere, at totalproduktionen — hos virksomheder, der beskæftiger mere end 5 arbejdere — for træindustriens vedkommende (ekskl. cellulose- og papirindustrien) havde en værdi af ca. 660 mill. kr., hvoraf ca. 265 mill. kr. udgjorde værdien af de i produktionen anvendte materialer, brændsel, emballage m. v. Disse tal modsvarende henholdsvis 4,8 og 3,3% af de tilsvarende værdier for den samlede industriproduktion. De samme træindustrielle virksomheder beskæftigede ca. 16.400 arbejdere og 2.300 funktionærer, hvilket udgør henholdsvis 6,7 og 3,6% af beskæftigelsestallene inden for den samlede danske industri.

Frederiksberg rådhus, kommunalbestyrelsens mødeværelse. Panelarbejde: Frode Olsen & Co., A/S.
 Borde: Rud. Rasmussens Snedkerier. Stole: A. J. Iversen.

SNEDKERFAGETS STILLING OG DETS PROBLEMER I DAG

Af oldermænd, snedkermester *A. J. Iversen.*

Organisationsforhold.

I dag, hvor Københavns Snedkerlaug er 403 år gammelt, tæller lavet det højeste medlemsantal hidtil. I 1936 var medlemsantallet således 361 aktive medlemmer og i 1956 488 medlemmer.

I 1936 beskæftigede lavet 1176 svende og 276 lærlinge,
 i 1956 - - 1817 - - 346 - .

Men inden for faget er der sket en væsentlig forskydning.

I 1936 talte lavet 161 bygningsnedkermestre,
 i 1956 - - 246 - ,
 en stigning på 85 mestre.

I 1936 var der 179 møbelsnedkermestre,
 i 1956 - - 215 - ,
 en stigning på 36 mestre.

Inden for de samme 20 år beskæftigede bygningsnedkerafdelingen henholdsvis 690 og 1288 svende og 43 og 151 lærlinge.

Møbelsnedkerafdelingen henholdsvis 465 og 516 svende og 232 og 195 lærlinge, der er altså sket en forskydning fra møbelsnedkerfaget over til bygningsnedkerfaget. Dette har sin delvise forklaring i at dette sidste i dag beskæftiger sig mere med inventarsnedkeri end tidligere, men produktionen af det egentlige bygningsnedkeri er dog også steget.

Takket være at snedkernes faglige afdelinger er samlet i ét lav har disse forskydninger i beskæftigelsen kunnet finde sted uden nævneværdige ulemper for konkurrencemæssige eller kollegiale forhold inden for lavets egne rammer. Faggrænserne er i vor tid meget udflydende og adskillige håndværksfirmaer har optaget en produktion fra tilgrænsende fag. Så længe lavene havde deres lavsprivilegier kunne dette ikke finde sted. Lavene vogtede nøje over deres retigheder, og var der andre fag, der gik disse for nær, gik man til magistraten eller til kongen der så måtte dømme parterne imellem.

Således stadfæstede Frederik d. 2. Snedkerlaugets Skrå, der indeholdt forbud mod at tømmerne lavede bøssebokke (ladestokke); dette arbejde tilkom snedkerne. Og i reglementet af 1723 bestemmer Frederik d. 4., hvilket arbejde der hører tømmerne eller snedkerne til, og han siger: »At som limpotten alene hører snedkerne til« skal snedkerne forarbejde visse nærmere betegnede arbejder.

I dag ville disse snævre faggrænser ikke være tidssvarende, de ville hæmme initiativ og virkelyst. Det vil heller ikke kunne skade håndværkerstanden at flere virksomheder optager tilgrænsende fags produktion og beskæftiger svende fra disse fag, når blot virksomhederne og deres organisationer optræder kollegialt over for de håndværkere og disses organisationer som de nu optræder som konkurrenter til.

Af min beskrivelse af Snedkerlaugets organisation vil det ses, at det er et ompændende organisationsapparat der gennem årene er opbygget for at kunne varetage såvel fagets som den enkelte snedkermesters interesser. Der fordres hertil et ret stort kontorhold og honorarlønnede ledere af de faglige afdelinger samt udgifter til mæglingsudvalg, prisudvalg, voldgiftsretter, skuemestre, lærlingevalg og til de hvert andet år nedsatte udvalg til overenskomstforhandlingerne. Snedkerfaget kan ikke opretholdes uden disse organer, hertil kommer så periodiske forhandlinger med lovgivningsmagten og myndighederne når problemer opstår, f. eks. nye love der har betydning for vort fag.

Hele dette organisationsapparat bekostes af Snedkerlaugets mestre. For provinsens vedkommende gælder det samme for Centralforeningen af Danmarks Snedkermestre.

Det siger da sig selv at hvis mestre fra andre fag går over til at fremstille

Snedkermester: Gustav Bertelsen. Arkitekt: Kindt Larsen.

snedkerarbejde og beskæftiger snedkersvende uden at indmelde sig i Københavns Snedkerlaug eller i Centralforeningen, opnår disse mestre ganske gratis at få del i hele det overenskomst- og andet organisationsarbejde som de københavnske og provinsens lavsmestre gennem deres kontingent har bekostet, og gennem et meget stort arbejde opretholder.

Disse organisationsproblemer burde kunne ordnes, men desværre er det således, at de snævre egeninteresser altid har skadet håndværkerstanden, og at manglende udsyn gennem tiderne har haft en alt for stor post i håndværkets historie.

Tilgangen til faget.

Et af de største problemer for snedkerfaget i dag er tilgangen til faget. Mangelen på veluddannet arbejdskraft er næsten katastrofal. Man vil af den foranstående taloversigt se, at lærlingeantallet for møbelsnedkerlærlinge i København er gået tilbage med 20% siden 1936 endskønt behovet for veluddannede svende er steget. Mangelen på svende forstærkes ved at så mange andre har bud efter de få møbelsnedkersvende der uddannes. I de senere år har stormagasiner, bladhuse, hospitaler, teatre, større fabriksvirksomheder i andre brancher, statens værksteder o.s.v. oprettet egne snedkerværksteder. Hertil kommer at tørmestrene har oprettet snedkerværksteder. Alle de her

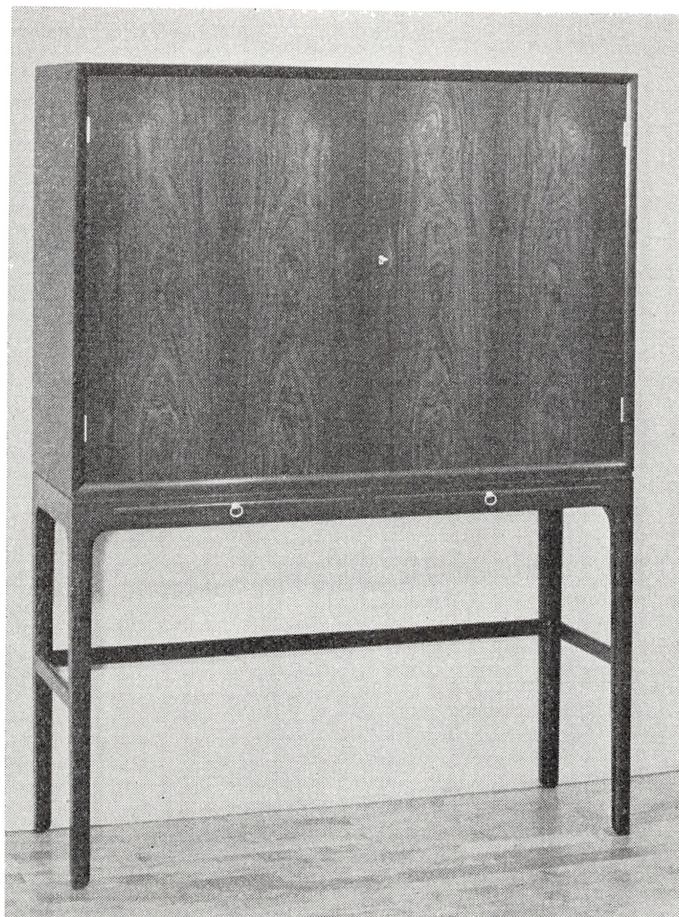
Snedkermester:
Johannes Hansen.
Arkitekt:
Hans Wegner.

nævnte uddanner ikke selv snedkerlærlinge og høster ganske uberettiget frugterne af at snedkerne uddanner lærlinge, og de påfører herved snedkerne en ødelæggende konkurrence om arbejdskraften, uden selv at medvirke til uddannelse af fagets lærlinge.

I tidligere tid uddannedes mange gode håndværksnedkere i provinsen, men *dette er så godt som ophørt*, møbelsnedkerne i provinsen er næsten alle gået over til fabriksdrift eller seriemøbler baseret på maskinfremstilling.

Et enkelt lyspunkt er at bygningsnedkermestrene i København, som det også ses af foranstående taloversigt, har tredoblet deres lærlingeantal. Hvis bygningsnedkerne ikke havde gjort denne indsats ville mangelen på arbejdskraft i snedkerfaget have været helt katastrofal. I snedkerfaget arbejder vi for tiden med muligheden af at oprette lærlingeforskoler i vort fag, men det er en kostbar historie som faget ikke magter alene. Der er den mulighed, at man ligesom i Frankrig indførte en afgift for hver beskæftiget svend og brugte de

Snedkermester:
A. J. Iversen.
Arkitekt:
Professor Ole Wanscher.

herved indkomne midler til forskole og tilskud til læremestre. Den bedste uddannelse gives lærlinge gennem mesterlæren, men da udgifterne og pligterne ved lærlingeuddannelse stadig øges, mindskes antallet af lærepladser. I Sverige yder staten et tilskud på 2500,— kr. til hver lærling en mester uddanner, og man har oprettet lærlingskoler til fuld uddannelse af snedkerlærlinge. Hver uddannet lærling koster stat og kommune ca. 24000,— svenske kr., og uddannelsen er ikke så god som den de danske lærlinge får gennem mesterlæren i Danmark.

At skaffe det nødvendige antal uddannede snedkere er et svært problem at løse, men det må løses om ikke snedkerhåndværket skal gå til grunde og Danmark derved miste det aktiv vi har i at kunne udføre virkeligt kvalitetsarbejde i snedkerfaget.

Har der været tilbagegang i tilgangen af lærlinge til møbelsnedkerfaget, har der til gengæld været en stigning i tilgangen til bygningsnedkerfaget.

Tegning og udførelse:
Snedkermester
Jacob Kjær.

Bygningssnedkerfaget har i de senere år gennemgået en udvikling, der rent håndværksmæssigt stiller større krav til denne del af snedkerfagets udøvere, end tilfældet var for 30 år siden, da så godt som alt bygningsarbejde var fyrretræ til maling. I vor tids boligbyggeri er bygningssnedkerarbejdet en langt større procent af den samlede byggesum end den var for 20 år siden, dengang regnede man ca. 10% af den samlede byggesum, i dag må man regne mindst 20% på almindeligt boligbyggeri.

Denne forøgelse i procentandelen skyldes de langt større krav om skabe, og at næsten alt arbejde udføres i naturtræ.

Som følge deraf må der også i dag stilles håndværksmæssigt større krav til bygningssnedkerarbejdets udførelse end tidligere.

Hvad der uddannelsesmæssigt er tabt i møbelsnedkerfaget er i nogen grad vundet ved, at der gennemgående stilles større krav til uddannelsen i bygnings-snedkerfaget. Dette fremgår også klart af vor statistik over uddannelse af lær-

Thorald Madsen's
Snedkeri.
Arkitekt: Jørgen Høj.

linge. I det hele taget må man sige, at der i dag gøres et stort arbejde fra svendes, mestres og organisationers side for at skabe den bedst mulige uddannelse inden for vort fag, over det ganske land. Selvfølgelig under de vilkår for produktion, tiden byder.

Værkstedsløkalerne.

Gennem saneringen af hele bydele i København og gennem myndighedernes stigende krav til snedkerværkstedernes indretning er der opstået en meget følelig mangel på lokaler til snedkerværksteder. Hvis en snedkermester i dag af en eller anden grund får sit værksted sagt op til fraflytning er det en katastrofe for ham. Også dette er en sag som den enkelte ikke kan klare, og selv om der bygges en del værkstedshuse er det ikke tilstrækkeligt. En del kunne det hjælpe om myndighederne i den nuværende nødsituation slækkede på kravene til værkstedsforskrifterne og viste hjælpsomhed i stedet for at øge de i forvejen store

vanskeligheder ved at skaffe værkstedslokaler. Her ligger for øvrigt en opgave for håndværkets organisationer med Håndværkerrådet og Håndværkerforeningen i spidsen. Når Københavns Håndværkerforening kan rejse et Håndværkerkollegium skulle håndværkerorganisationerne vel kunne magte at rejse en del værkstedshuse, der må jo lige så vel kunne skaffes offentlig støtte hertil.

De her skildrede problemer er ikke puslespil man kan løse eller lade ligge efter for godt befindende, de er reelle vanskeligheder der, hvis der ikke findes en god løsning, vil skade vort fag fremover. Nu er et håndværk og et fag et mærkeligt begreb. Et håndværk forsvinder ikke så længe der er brug for eller behov for dets produkter, medmindre denne produktion udføres i enkle og få modeller der bruges i stort antal. Et sådant håndværk vil blive til industri, og industriens standardisering og rationalisering gør i vore dage et stort indhug i håndværket, hjulpet hertil af den sociale nivellering der har til følge at færre har råd til at købe håndværkets frembringelser.

Snedkerlaugets udstillinger, møbelhåndværk og møbelindustri.

Som allerede nævnt er detailsnedkerierne — det vi i daglig tale forstår ved snedkerværksteder — næsten helt ophørt i provinsen, de eksisterer i det væsentligste i forbindelse med en møbelforretning, hvor den største part af omsætningen består af fabriksmøbler. I København er det lykkedes gennem den indsats en kreds af Snedkerlaugets mestre har gjort ved at oprette de årlige møbeludstillinger, der nu har været gennemført i 31 år på et meget højt fagligt og kunstnerisk niveau, at opretholde et *levedygtigt og langt ud over landets grænser anerkendt møbelhåndværk.*

Det er for længst fastslået og fra alle sider anerkendt, at det er gennem Snedkerlaugets årlige udstilling, at dansk møbelkunst fik sin renæssance. Det var gennem de årlige møbeludstillinger at det danske publikum blev opdraget til at sætte pris på de nye enkle og hensigtsmæssige møbelformer og de lyse farver, og det var gennem udstillingerne at udlandet fik øje på de danske møbler og så, at her var skabt noget som intet andet land kunne opvise magen til.

Det var møbelsnedkerne i samarbejde med arkitekterne (et samarbejde der var opstået gennem arkitektkonkurrencen som udstillingerne hvert år udskrev) som hidførte revolutionen mod de foregående tiders stilforvirring og forlorne smag. En enkelt fabrik, Fritz Hansens Eftf., lå på linie med snedkerne, og Søborg Møbelfabrik begyndte tidligt en møbelfremstilling i en ganske enkel og uprætentiøs form, uden dog at tilstræbe en særlig kunstnerisk indsats eller kunstnerisk fornyelse; man ønskede blot at skabe sunde fornuftige brugsmøbler. Først ca. 20 år efter at snedkerne havde påbegyndt deres udstillinger, og det havde vist sig, at den linie de var gået ind for var rigtig, så den nye møbelarkitektur havde gået sin sejersgang, først da fulgte møbelfabrikkerne og møbel-

Snedkermester: Erhard Rasmussen. Arkitekt: Børge Mogensen.

handlerne efter. Nu var markedet forberedt, og de arkitekter, der til dels var uddannet på snedkerdagskolen og som gennem flere år havde fået en videre uddannelse og var blevet kendt fra Snedkerlaugets udstillinger, de var nu for hånden til at tegne møbler til møbelindustrien, og de blev da også i stort antal overtaget af fabrikkerne.

For at vise hvorledes en ikke-snedker så på det skal jeg citere fra en artikel af Bent Salicath i *Nyt Tidsskrift for Kunstindustri* nr. 8, 1947:

»Blandt den danske møbelkulturs positive sider findes i dag Snedkerlaugets udstillinger hvor håndværkere og arkitekter første gang fandt sammen og formede møbler til vor egen tid. Der findes Fritz Hansen, der fortsat har en så enestående stilling i dansk møbelindustri, at man må bedømme Fritz Hansen for sig og derefter den øvrige møbelindustri.

Snedkerlauget har hævet industrien op, og kun meget få ting er skabt uden at være undfanget hos Snedkerlauget først. Det har været af uvurderlig betydning«.

Snedkerlaugets årlige udstilling har så ofte af pressen været betegnet som dansk møbelkunsts prøvelaboratorium, og dette er rigtigt. Det er på disse udstillinger arkitekterne får deres nye ideer udført og prøvet, og det er her de

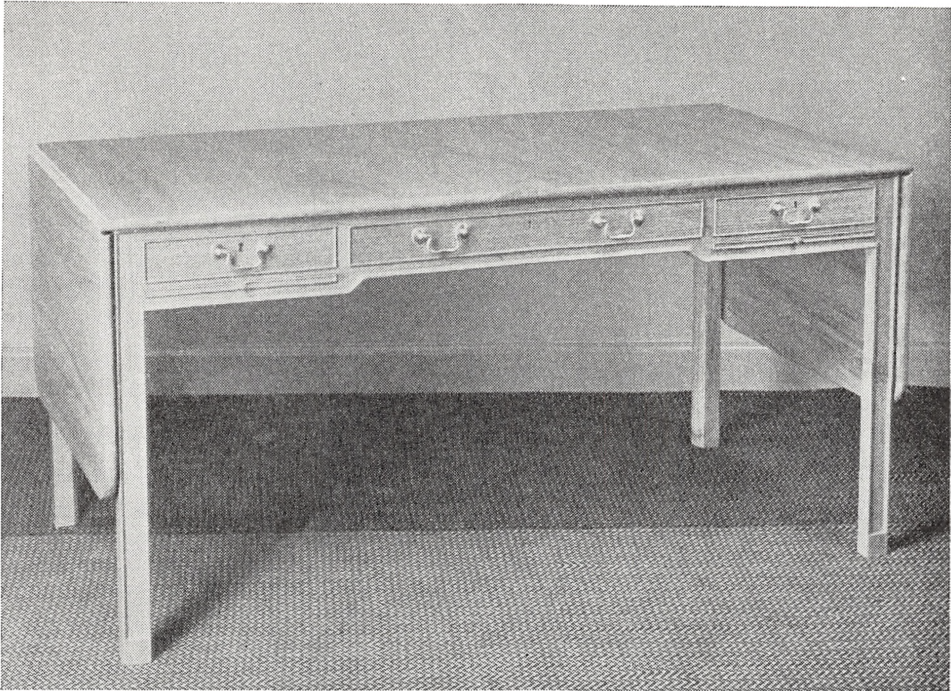
unge arkitekter får deres skoling. En udstilling på så højt et niveau som disse udstillinger holder, er en god prøvesten for nyhedens værdi i det virkelige liv.

Nu har så godt som hele den danske møbelindustri lagt deres produktion om, så de i stil og form følger den af lavsudstillingerne givne linie. Og de arkitekter der har fået et navn gennem lavets udstillinger er nu højt skattede medarbejdere ved møbelfabrikkerne. Der har altid været nogle danske fabrikker der har fremstillet en høj teknisk kvalitet, men for en del år siden var en stor del af fabriksmøblerne af underlødige kvalitet i materiale og arbejde.

Men her er der sket en meget væsentlig ændring, nu er størsteparten af møbelfabrikernes produktion forbedret, og ikke så få fabrikker fremstiller møbler af fremragende kvalitet. For 31 år siden var Danmark et møbel-importerende land, og det var for at forsøge et modtræk mod denne import, at Snedkerlaugets årlige udstilling blev startet. Ingen, selv af de mest optimistiske snedkere, kunne forudse det omslag i stillingen der blev følgen heraf.

Nu skal det indrømmes at tiden arbejdede for snedkerne. Ude i verden var der opstået en revolution mod stilforvirringen og stilpasticherne, mod alt det forlorte i smagen og for at skabe hensigtsmæssige møbler hvor brugskravet måtte være det primære i udformningen. Det var funktionalismen der kom i højsædet inden for al arkitektur. Men dette var jo de samme vilkår for alle Vestens lande, de samme impulser stod til rådighed for alle, det var kun i København at snedkerne, også tilskyndet af gode rådgivere blandt arkitekterne, optog de nye strømninger og knyttede disse til deres håndværk. I det øvrige Europa og i Amerika er snedkerhåndværket nærmest en saga. Jeg besøgte sidste år et vesteuropæisk land med en hovedstad på Københavns størrelse. Da jeg på kyndigt sted spurgte om adressen på en god snedker i den pågældende hovedstad, fordi jeg ville besøge ham, kom man efter en længere rådslagning til det resultat at der fandtes ingen, og jeg måtte nøjes med adressen på byens fineste møbelhandler, hvis bedste møbler var indført fra et andet land.

Det er forbavsende at 25 snedkere og en halv snes arkitekter — på grund af afgang og tilgang er det reelle tal større — har kunnet nå dette resultat, man kunne sige med Churchill: Sjældent har så få udrettet så meget for så mange —. Nu vil læseren sikkert mene, at jeg er for stolt af mit fags indsats, men så vil jeg sige som Soya: Hvorfor skulle man ikke være selvglad når der er grund til det! Og så tilføje, at foruden arkitekterne har vi grund til at takke en indsigtfuld dag- og fagpresse for god hjælp, samt et publikum, der har sans for fint håndværk og god form. Det der er opnået er at vort snedkerhåndværk er bevaret intakt, og at møbelfabrikernes produktion fagligt og kunstnerisk er blevet revolutioneret og har opnået en meget høj standard, således at dansk møbelhåndværk og dansk møbelindustri i dag er mellem det

Rud. Rasmussens Snedkerier. Arkitekt: Professor Kaare Klint.

mest ansete på verdensmarkedet, og at Danmark fra at være et møbelimporterende er blevet et møbeleksporterende land. I 1956 eksporterede Danmark for over 50 millioner kr. møbler, og denne eksport er steget til næsten 70 mill. kr. i 1957. Men medaljen har en revers.

Alt for mange geschæftsfolk har lugtet, at her må være penge at tjene, og har gjort sig til mellemænd som »møbeleksportører«, og da de gode fabrikker og snedkermestre har deres egne forbindelser i U.S.A. og andre steder, må disse eksportører sælge deres varer i en andenklasses møbelproduktion og til billigere priser, så der bliver en margin til profit. En anden fare er, at de gode og kendte arkitekters tegninger efterlignes og plagieres af mere eller mindre idéfattede møbeltegnere. På denne måde får en stor del af den danske møbeleksport et dårligt ry på sig til skade for eksporten som helhed.

Dette har medført, at betegnelsen »danish« for møblernes vedkommende ikke længere afgjort er en reklame, men at det nu er de anerkendte arkitekters og møbelproducenters egne navne, der står som garant for høj kunstnerisk og faglig kvalitet.

Man har drøftet, hvad der kan gøres som modtræk mod denne lands- og brancheskadelige eksport, f. eks. at give de gode møbler et slags lurmærke, men det er jo ikke en ensartet vare som landbrugets, og derfor er grænsen

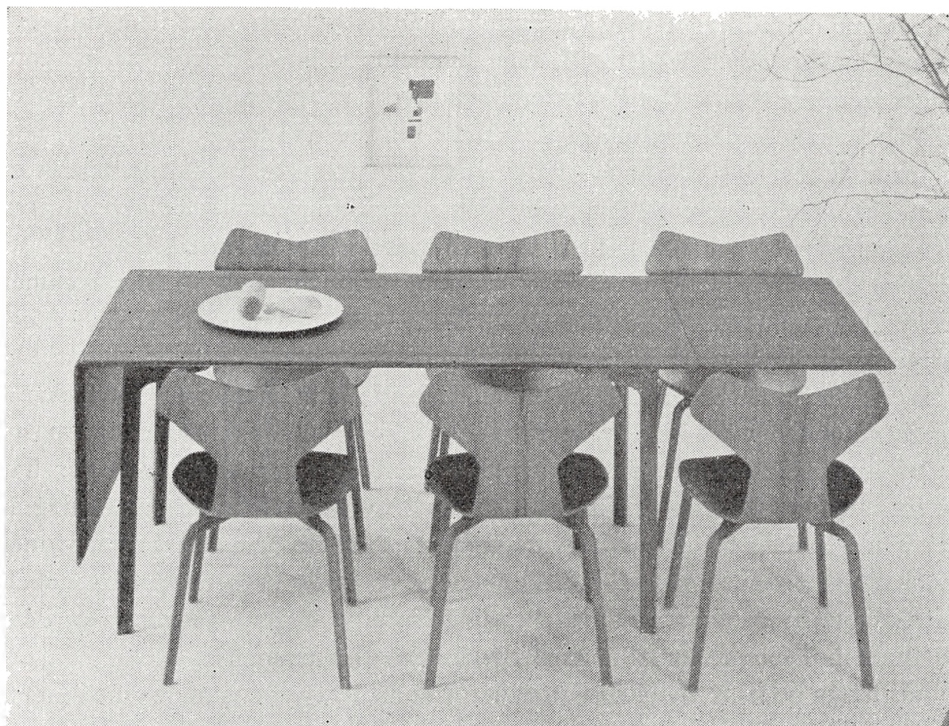
Snedkermester:
Niels Vodder.
Arkitekt: Finn Juhl.

mellem godt og dårligt vanskelig at drage. Et er dog klart: at en dårlig vare næppe sælges mere end én gang, og de kendte og ansete importører i udlandet vil ret hurtigt være i stand til at bedømme de enkelte danske møbelproducenters standard.

Bygningssnedkerfaget.

Dette var noget om den side af snedkerfagets produktion der vender udadtil, men af taloversigten side 151 over Snedkerlaugets faglige afdelinger fremgår det at bygningssnedkermestrene har langt den største produktion.

Årsagen hertil er selvfølgelig den livlige byggevirksomhed, der har kendetegnet de senere år, men også som nævnt, at bygningssnedkerne nu beskæftiger sig mere med inventar end tidligere, samt overgangen fra malet til naturtræs inventar. Når en stor del af inventararbejdet er gledet fra møbelsnedkerne over til bygningssnedkerne er forklaringen først og fremmest, at bygnings-

Fritz Hansens Eft. A/S. Arkitekt: Professor Arne Jacobsen.

snedkerne har mekaniseret værkstederne tidligere og i større format end møbelsnedkerne, de mange, relativt små, møbelsnedkere har ikke magtet den kapitalinvestering som større maskinanlæg kræver. Dette er dog nu ændret så de fleste møbelsnedkere har et maskinsnedkeri.

Fagligt set har bygningssnedkerne haft et endnu større opsving end møbelsnedkerne, for 40—50 år siden var der ikke mange bygningssnedkere, der kunne påtage sig så håndværksmæssigt krævende opgaver som dem, der i dag er daglig kost for vore bygningssnedkere. En hel mængde større bygninger er fuldført i de senere år, hvor bygningssnedkerne har udført arbejder der for fremtiden vil vidne om den høje standard vort håndværk også på dette område i dag indtager.

To af de mest kendte bygningsværker fra de senere år, hvor der er ydet fremragende bygningssnedkerarbejde er Østasiatisk Kompagni's bygning og Frederiksberg nye rådhus, men mange andre kunne nævnes.

Hvis en snedker fra for 50 år siden i dag vendte tilbage til faget, ville han næppe kunne kende dette igen. Han ville blive præsenteret for mange nye lim og lakker, som har revolutioneret hele limteknikken og overfladebehandlingen, han ville se, at en del nye maskiner er kommet til, og at maskinerne i det

hele taget er inddraget på så mange arbejdsfelter, som man ikke tidligere drømte om at anvende dem til, men han ville alligevel hurtigt se, at vore dages snedkere vel har fået det lettere, hvad fysisk arbejde angår, men at kravet til håndens og åndens sammenspil ikke er mindre end før.

Jeg er ikke sikker på, at alt nyt er godt, jeg tror ikke, at de nye lakker er så modstandsdygtige mod luftens og tidens påvirkning som schellakpolituren, det samme gælder for de fleste nye limmer over for læderlimen.

Men det er nødvendigt, at faget gennemprøver alt det nye, der kommer frem. Dette bliver gjort, og meget er allerede kasseret, medens andet er forblevet af værdi for produktionen.

Herunder henhører også de nye træbearbejdningsmaskiner og det mekaniske håndværktøj samt den nye fineringsteknik, sprøjtelakering, trætørring m. m.

Vi tør fastslå, at det sidste slægtsleds snedkere og møbelfabrikanter har været dygtige folk, der har ført danske snedkervirksomheder frem til i dag at stå i allerforreste linie, kendt og respekteret hjemme og ude. Herom vidner blandt andet den strøm af udlændinge, der hvert år besøger danske møbeludstillinger og snedkervirksomheder, og de mange ønsker, vi får fra alverdens fagblade om fotografier af danske møbler til offentliggørelse.

Vort fags udøvere har i dag stort set grund til at være tilfredse med fagets stilling. Nu gælder det om at bevare denne; det er som bekendt lettere at tilkæmpe sig en position end at bevare den.

Fagets fremtid.

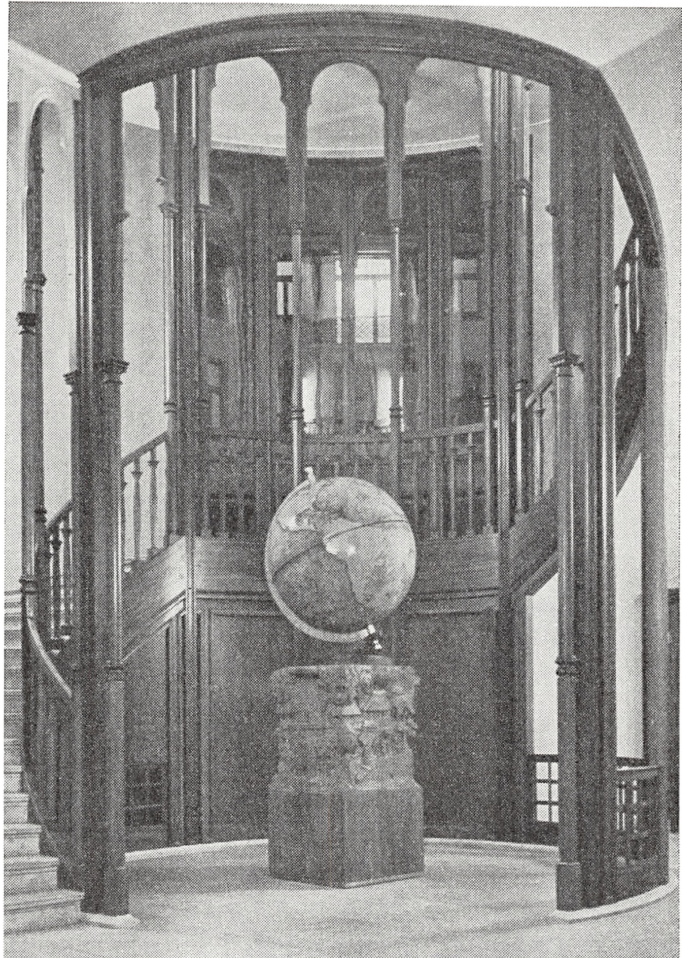
Skulle man prøve at kaste søgelyset fremad for at finde den vej, faget herefter skal følge, er dette selvsagt vanskeligt. Foreløbig har vi så håndgribelige ting at arbejde med som de i denne artikel allerede nævnte problemer. Jo bedre vi kan løse disse, desto bedre vil faget stå.

Et andet problem er håndværkernes uddannelse, efter at de er blevet svende og mestre. Som bekendt avler den landmand, der har været på højskole, bedre kartofler end han, der ikke har været på højskole.

Den mand, der har tilegnet sig boglig viden og kulturel dannelse og som har erhvervet sig indsigt i historie, samfundsøkonomi og for håndværkere viden om fagets kunsthistorie, den mand vil have et stort forspring for dem, der mangler denne ballast. Han vil blive en personlighed, der skaber respekt om sit navn, og han vil have et langt større fagligt udsyn, end de, der ikke har erhvervet disse kundskaber.

Jo flere danske håndværkere, der skaffer sig denne uddannelse og den deraf følgende personlige udvikling, desto højere vil den danske håndværkerstand stå i omdømme, såvel indad mod vort eget samfund som udadtil, og desto flere førende mænd vil håndværkerstanden fostre.

Hovedtrappen,
Østasiatisk Kompagni.
A/S Silvan.
Arkitekt:
Holger Jacobsen.

Jeg vil ikke sige, at danske håndværkere på disse kulturgebeter er bag efter andre landes håndværkere, men håndværkerne er her bag efter andre stænder i vort eget land, som de burde være på linie med.

En håndværksmester bør have samme kundskaber som f. eks. en ingeniør eller en arkitekt på de rent kulturelle områder, hans faglige viden og kunnen kan veje de andres faglige viden op, dette sidste bør håndværkerne altid erindre sig. Håndværkerne bør også lære sig i hvert fald et af hovedsprogene, vigtigst er tysk og engelsk. Blot dette at kunne et vigtigt fremmedsprog udvider på én gang en mands horisont ganske utroligt. Dette med uddannelsen er et vanskeligt problem at klare, men om den enkelte blot vil, er der rige muligheder, det kræver kun en vis portion intelligens og energi.

Vi har Teknologisk Institut og Teknisk Skoles kunsthåndværkerklasse, og

Søborg Møbelfabrik. Arkitekt: Børge Mogensen.

vi har de kommunale fortsættelseskursus o. s. v., og vi har vore dejlige museer, og vi har højskoler, heraf naturligst for håndværkere Brandbjerg Håndværkerhøjskole.

Men en meget stor del af vore førende folk her i landet har erhvervet sig deres kundskaber og deres dannelse i deres fritid, og her er læsning en uvurderlig og utrolig billig hjælp. Jeg vil fuldt ud underskrive den norske forfatters ord »boghylden er den stige, hvorved du bliver din overmands lige«. Ja, så let er det faktisk.

Det er kundskaber og boglig viden, der skal til, og den kan enhver erhverve sig, blot han har vilje og energi dertil, thi vilje og energi betyder mere end medfødte evner. Der er mange fødte begavelser, der aldrig bliver til noget. Skylden er deres egen.

Vismanden, kong Salomon, siger da også: »Dersom rigdom er ønskelig ejendom for dette liv, hvad er da rigere end visdom, som frembringer alting.«

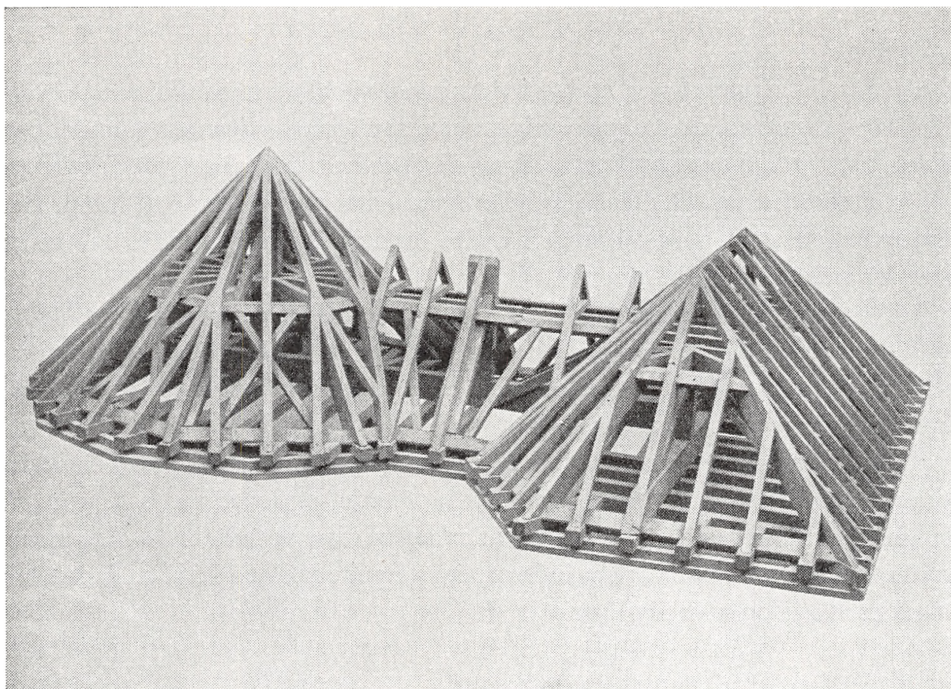
Afgørende for snedkererhvervets fremtid er, hvorledes de samfundsøkonomiske forhold vil udvikle sig. I de sidste 10 år er møbelsnedkerhåndværket gået 25 % tilbage i antal beskæftigede svendc. Årsagen er, at det velstillede publikums købekraft forringes gennem høje skatter og tvangsopsparing (tvangslån). Fortsætter denne samfundsøkonomiske udvikling, vil der næsten intet

snedkerhåndværk blive tilbage, og vort land vil blive denne kulturværdi fattigere.

Såvel boligbyggeriet som møbeltilvirkningen vil blive standardiseret, og alt vil blive jævnet ud til en ensformig masse, muligvis vil jern og kunststoffer afløse træet på mange områder, for yderligere at gøre hele produktionen 100% maskinfremstillet. Får vi så yderligere en toldunion med al industrien henlagt til de store industricentre i andre lande, vil der ikke blive meget at gøre for træerhvervet i Danmark.

Der er dog ukendte faktorer i billedet. Om træet transporteres fra Afrika og Sydamerika til Danmark eller til noget andet land, er lige dyrt. Drivkraften er ikke længere bundet til kullene. En skønne dag kan vi få elektrisk kraft fra Norge og måske atomkraft.

Har vi råmaterialer og drivkraft til samme pris som andre lande, da kommer det alene an på dygtighed, initiativ og energi, og ledes vort samfund, så det gøres tiltrækkende for den enkelte at erhverve disse egenskaber derigennem, at han ved, han får løn for sin indsats, har vi gode kort på hånden inden for dansk snedkeri og møbelindustri.

Model af gammelt mesterstykke.

TØMRERFAGET

Af oldermand, kreditforeningsdirektør, tømrermester *Georg Strigel Nielsen*.

Københavns Tømrerlaug er antagelig et af de ældste håndværkerlav i Danmark, men om lavets tilblivelse og historiske data har vi allerede andetsteds i dette værk skrevet en lille beretning, og derfor er jeg i virkeligheden ked af, at man nu igen har fået mig til at gribe pennen for at fortælle om vore aktuelle problemer, for det er ikke så nemt at finde det frem, som kan aftvinge nogen interesse — selv hos fagfolk.

For tømrerfaget har udviklingen ikke været særlig gunstig, og vi kan lige så godt springe som krybe i det og indrømme, at den rolle, som tømrerfaget spillede i gamle dage i boligbyggeriet, er meget stærkt ændret. Tidligere var det i virkeligheden tømrerne, der opførte husene, både ydervæg og skillerum, og murerne skulle så at sige kun udmure felterne. Senere var det murerne, der overtog føringen, og i vor tid er yderligere jernbetonen kommet til både på tømrernes og murerens felter, og vi har fået en helt ny byggeskik.

På et vist tidspunkt kunne det ligefrem se ud til, at tømrerfagets beskæftigelsesmuligheder var i farezonen, eller lad mig hellere sige lavets, for det er vel nærmest dettes vilkår og problemer, jeg skal beskæftige mig med i denne artikel.

Forholdet til entreprenørerne

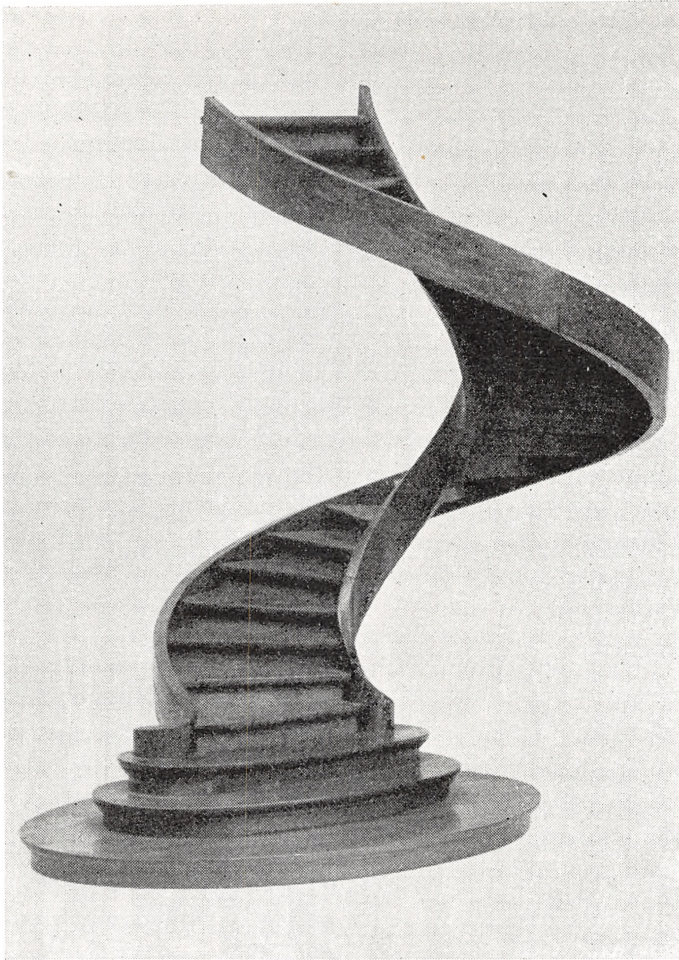
I vore forældres — eller bedsteforældres — tid var der ikke noget der hed entreprenørforening. Dengang var det de mest vågne mestre inden for murer- og tømrerlavet, som påtog sig jord- og betonarbejdet, men af fejlsyn eller mangel på forudseenhed oprettede murer- og tømrmestrene selv Entreprenørforeningen, hvis medlemmer nu i væsentlig grad sammen med murerne har overtaget denne vigtige funktion inden for byggeriet, først og fremmest når det gælder de meget store anlægs- og bygningskonstruktioner. (Men i og for sig havde måske intet været naturligere, end at disse ingeniør- og entreprenørfirmaer var opstået og forblevet inden for de bestående organisationer). Da der imidlertid også inden for Københavns Tømrerlaug er enkelte firmaer, som beskæftiger sig med dette arbejde, stiledede vi gennem flere år hen imod, i samarbejde med Hustømrrernes faglige Afdeling, at lette vejen for dem af vore medlemmer, som allerede beskæftigede sig med eller ville slå ind på jord- og betonarbejde, og den 29. august 1952 kunne Københavns Tømrerlaug udsende følgende skrivelse til sine medlemmer:

»Endelig blev vore Anstrengelser afsluttede med et positivt Resultat, saaledes at vi herved kan meddele, at der er afsluttet Overenskomst mellem Jord- & Betonarbejdernes Fagforening og Københavns Tømrerlaug og Bygmestersektionen paa Basis af Jord- & Betonarbejdernes Hovedoverenskomst.

Vi har derved de samme Betingelser som Murerlaugets og Entreprenørforeningens Medlemmer for bl.a. at udføre Jernbetonarbejder, hvilke Arbejder naturligt knytter sig til Tømrerfaget og derfor aldrig — i vore Forfædres Tid — burde have været udskilt fra dette. Det bliver nu Medlemmernes Sag at gøre Brug af vort udvidede Arbejdsfelt, og de, der tager dette Arbejde op, maaske i Samarbejde med unge Ingeniører, vil altid kunne regne med Laugets Støtte.«

Herefter må det så afhænge af vore medlemmer selv, hvor stor energi og hvor meget initiativ de vil anvende på opdyrkning af dette felt. Der er måske nogen, som vil fristes til at sammenligne entreprenørforeningen med gøgeungen, der skubber de andre fugleunger ud af reden, men enhver er sig selv nærmest, og lad blot gøgeungen få de største bidder, men lad os gøre reden så stor, at der bliver plads både til den ene og til de andre. Sagt med andre ord: Mon der ikke kunne findes en leveform, hvorunder disse to fraktioner inden for byggefaget kunne eksistere i fred og god forståelse? Det er i alle tilfælde et af vore store ønskemål, at der skal findes hen til et sådant samarbejde, at vi kan blive gode arbejdsfæller i stedet for at skele lidt surt til hinanden.

Model af en ikke helt almindelig trappe.

— og til snedkerne

Snedkerlauget beskylder tømrerne for, at vi er gået ind i deres branche for at vinde det ind, som vi har tabt eller ladet ligge på entreprenørområdet. Den 22. januar 1953 fik Københavns Tømrerlaug nemlig overenskomst med snedkerforbundet, og lavet har efter den tid i meget større grad end hidtil beskæftiget sig med udførelsen af snedkerarbejde. I vor tid, hvor enhver form for rationalisering er sat i højsædet, synes det for os at være en naturlig udvikling, at man ikke har de skarpe skel mellem beslægtede fag, som ude på arbejdsstederne har medført fordyrende arbejdsformer, og i øvrigt kan der vel næppe være nogen grund til at opretholde de to fag skarp adskilte her i København, når man i det øvrige land, på landet og i købstæderne, lige fra tidernes morgen er gået samme vej, som vi nu har gjort. I provinsen er det nemlig således, at den langt overvejende del af snedkerarbejdet udføres af tømrer-

mestre, (et bestyrelsesmedlem i Centralforeningen af Tømrermestre, som driver stor forretning på Fyn, har således fortalt mig, at tømrermestrene i hans by udfører over 95 % af alt snedkerarbejdet). Men ligesom det er nævnt med hensyn til entreprenørerne, er det også her et oprigtigt ønske hos tømrerlavet at stå sig så godt som muligt med snedkerlavet, og for egen regning vil jeg bemærke, at det måske var det allernaturligste, om de to lav gik sammen i ét. Måske kan en lykkelig ordening i den retning bedst opnås gennem de pågældende svende, ved at Hustømrernes faglige Afdeling og Snedkerforbundet gik sammen, og heller ikke dette vil jeg anse for en utopi. I det hele taget gør vi efter min mening både samfundet og os selv den største tjeneste ved at sløjfe skel og skranker til fordel for den størst mulige erhvervsfrihed, og egentlig måtte det heldigste for bygningshåndværket være, om vi alle sammen var »bygmestre«, og lavene var afdelinger af én stor bygmesterforening; så kunne hvert firma udføre det arbejde inden for bygningshåndværket, som faldt vedkommende mest naturligt.

Tømrermestrenes Landssammenslutning

Somme tider lykkes det at gennemføre den slags rationelle ordninger, således i den allersidste tid, hvor vi kan glæde os over det samarbejde, som er etableret mellem Centralforeningen af Tømrermestre i Danmark og Lauget i en »Tømrermestrenes Landssammenslutning«, hvis opgaver skal være:

at repræsentere faget i Dansk Arbejdsgiverforening,
at føre overenskomstforhandlingerne,
at føre forhandlinger med myndighederne for så vidt angår fagets fælles interesser,
at repræsentere faget i Håndværksrådet,
at udarbejde fælles anmelderegler,
at varetage medlemmernes interesser i øvrigt.

Staten som formynder

Imidlertid skal vi ikke fordybe os i detaljerne for organisationernes indbyrdes samarbejde, selv om man ikke kan overvurdere værdien af at finde frem til en for alle tilfredsstillende ordening, men det er trods alt alligevel andre forhold, og forhold som vi desværre kun har minimal indflydelse på, som dominerer hele udviklingen. Jeg tænker her først og fremmest på den mere eller mindre maskerede socialisering af hele samfundet. Den er i sin tid kommet til os i vor trængselstid som en hjælpende hånd fra statens side, og den har hjulpet os over den tids døde punkter, men som altid ved statens indgreb går det vel sådan, at det er nemmere at sætte dem i værk, end det er at komme tilbage til de gode

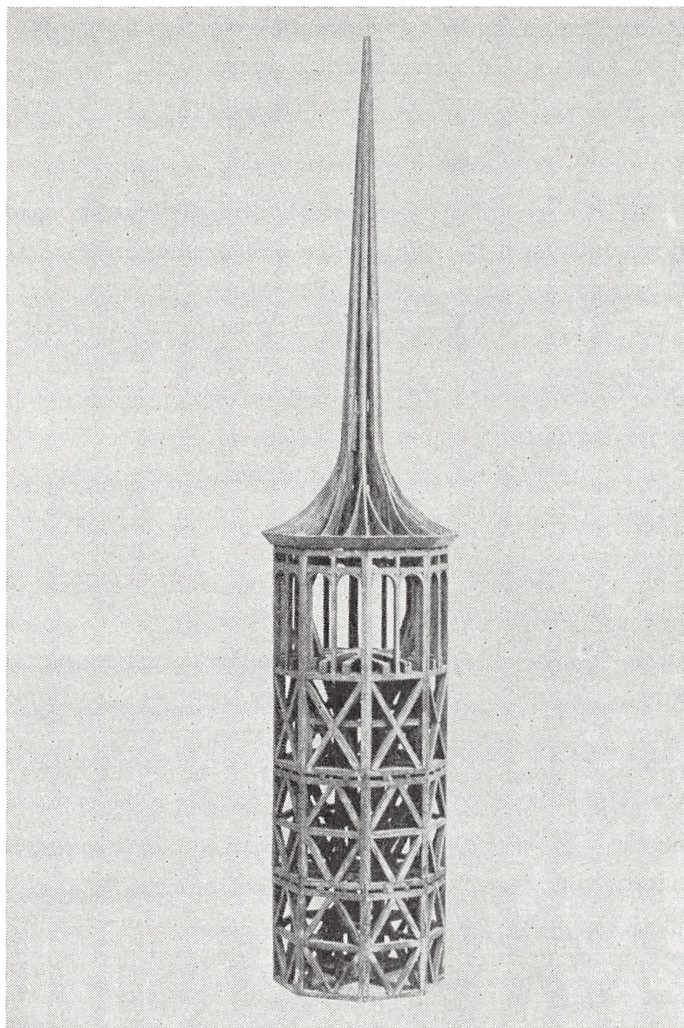
gamle forhold. Nogle vil mene, at man ser spøgelse ved højlys dag, men er det — kort fortalt — ikke sådan, at det er det statsfinansierede boligbyggeri, huslejerestriktionerne, Monopoltilsynet, Licitationskommissionen, byggeforskningsinstitutionerne med meget mere af samme slags, som har knægtet og bundet os og sat pigtråd om det private initiativ, således at vi ikke mere er frie folk men overgivet til statens barnepigeopsyn? Hertil kommer, at man af hensyn til den store arbejdsløshed inden for den ufaglærte arbejdskraft kritikløst har favoriseret det utraditionelle byggeri på bekostning af den byggeskik, som vi gennem tusindårige erfaringer og stadige forbedringer var nået frem til, og man har knæsat byggesystemer, der som ægte børn af surrogaternes århundrede har vist sig at være både dårligere og dyrere end de gamle, uden at det er lykkedes at få de store ufaglærte masser i arbejde ad den vej, idet det i de fleste tilfælde har været sådan, at man enten har brugt den faglærte arbejdskraft også til det utraditionelle arbejde eller også har brugt den på dette område specialiserede ufaglærte arbejdskraft, som altså i realiteten på dette felt kan betragtes som faglært arbejdskraft.

Selv om jeg ikke er politiker, kan jeg nok forstå, at arbejdsløshed eller fuld beskæftigelse er to af de største faktorer, som partierne af valgtekniske og samfundsmæssige hensyn må regne med, men måtte man så blot finde frem til en løsning, der ikke skærer alt for bred en rem af den enes ryg til fordel for den anden.

Mesterlæren bibeholdes

Der er et andet fagligt spørgsmål, som måtte kunne holdes helt uden for politik. Det er lærlingeuddannelsen, der som ofte sagt trænger sig særlig stærkt på i denne »de store årganges tid«.

Allerede i 1952 gjorde lavet sig til talsmand for, at mesterlæren her i hovedstaden — i alle tilfælde for tømrernes vedkommende — burde suppleres med en forskole. Dengang blev vi meget stærkt imødegået, fordi man altid havde betragtet mesterlæren som noget sakrosankt, der ikke måtte røres ved, men som bekendt har billedet nu forandret sig, og ikke alene offentlige myndigheder, men også det ene fag efter det andet har med held knæsat princippet. Man har derfor fra flere sider undret sig over, at netop Københavns Tømrerlaug ikke har fulgt sagen op, men det skyldes, at vi ikke har følt os rigtig tilfredse med blot at oprette en forskole her i København, men har ment, at det helt rigtige ville være en forskole og en efterskole og begge som kostskole i landlige omgivelser for at give den københavnske håndværkerungdom mulighed for, samtidig med at de unge mennesker deltager i en fyldestgørende faglig undervisning, at få føling med visse værdier, som storbyen ikke kan give dem, men værdier som i disse besværlige overgangsår kunne udvide deres horisont og måske bringe dem gode

impulser for resten af livet. Ville det f. eks. ikke være meget formålstjenligt, at den danske ungdom fik en lille smule begreb om vort hovederhverv og ude på landet fik en lille anelse om, hvad der foregår uden for København og — lidt følelsesmæssigt betonet — f. eks. lærte at kende rug fra byg og hvede fra havre. Jeg synes det, men det må blive det store spørgsmål, om vi økonomisk set kan gabe over et sådant projekt.

I forhold til vort lille land er København jo en meget stor by, og det er derfor ikke så underligt, at der kan være stor forskel på den samfundsmæssige struktur her og der. For tømmerfagets vedkommende gør det sig gældende på to områder, nemlig:

- 1) om læremesteren har nogen økonomisk fordel af sine lærlinge eller kun betragtelsesværdige udgifter, og
- 2) om hans virksomhed giver ham mulighed for at give lærlingen en all-round oplæring.

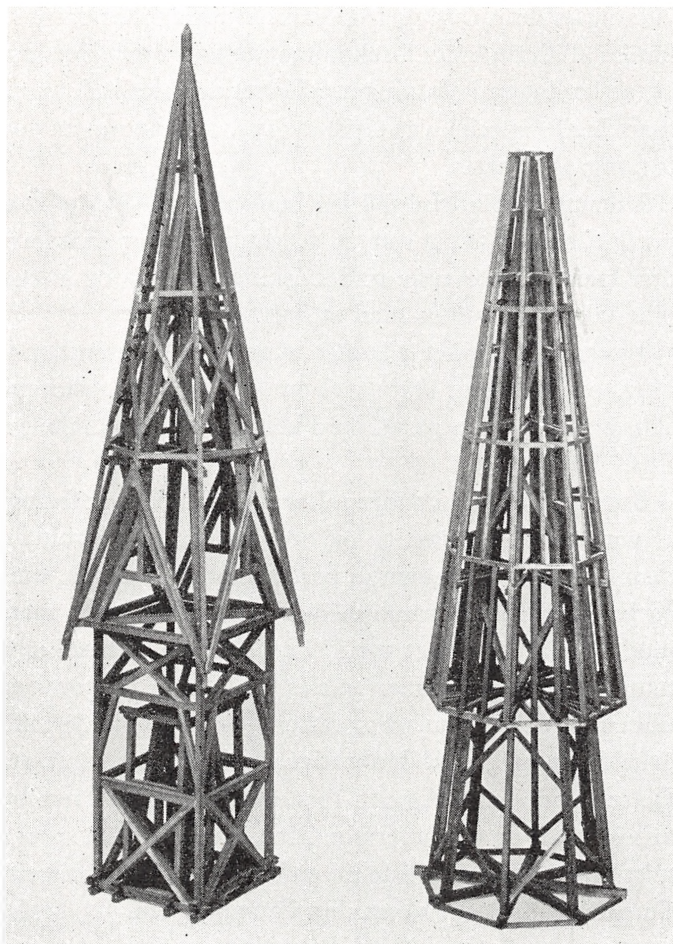
Men hensyn til det første punkt er forholdet det, at i alle mindre virksomheder, altså specielt uden for hovedstaden, arbejder lærlingene direkte for mesteren sammen med en eller to svende, og mesteren har således mulighed for at tjene på hans arbejdskraft, men i de større virksomheder, altså specielt i København, arbejder lærlingene mest i svendenes akkorder, og det er svendene, som tjener på hans arbejdskraft, medens mesteren må betale udgiften til sygedage, skole, forsikringer m. m.

I denne forbindelse vil vi imidlertid ikke undlade at fremhæve, at det af letforståelige grunde i reglen er de små virksomheder, der giver de bedste svende, fordi mesteren der har bedre muligheder for at overvåge deres oplæring. Og dermed er vi netop inde på det andet punkt, nemlig oplæringsmulighederne i storbyen.

Her gør der sig det gældende, at det egentlige tømrerarbejde i gammeldags forstand, altså bjælkelag, tagværker, trapper o.s.v. som nævnt efterhånden er blevet sjældne arbejder i mange virksomheder, hvor det er de mere utraditionelle arbejder, der dominerer. Det er derfor for mange større tømrervirksomheder ikke så nemt at påtage sig ansvaret for at bibringe lærlingen de færdigheder, som er nødvendige for, at han kan udføre svendeprøveopgaverne, som netop drejer sig om tagværk, trapper og lign., og resultatet er da også, at lærlingen — med stor bekostning for mesteren — umiddelbart før svendeprøven må ekspresoplæres i de discipliner, som det ikke har været muligt at give ham fornøden kundskab om i læretiden. (Vi anser det i øvrigt for en fejl, at der ved svendeprøven ikke er opgaver vedrørende jernbetonforskalling).

Der kommer yderligere noget skævt ind i forholdet derved, at jernbetoningeniørerne, som beskæftiger ca. 1/3 af den udlærte arbejdskraft, ikke har lærlinge, og heller ikke egner sig dertil. Derved træder det faktum tydeligt frem, at de, der ofte med store bekostninger må påtage sig oplæringen, ikke altid selv får nogen fordel deraf, et faktum, som er en væsentlig årsag til, at der i København er meget større efterspørgsel efter lærepladser end tilbud.

Af det ovenfor fremførte vil det fremgå, at de fleste tømrermestre i København strengt taget ikke er kompetente til at oplære tømrere efter de nugældende regler. Ikke fordi de ikke er i besiddelse af tilstrækkelig faglig dygtighed, men altså ganske simpelt fordi de i deres virksomhed ikke beskæftiger sig med den art af tømrerarbejde, som opgaverne ved svendeprøven forudsætter.

Supplerende skoleuddannelse

Derfor er det ikke et postulat, men en beklagelig realitet, at enten må vi helt overlade oplæringen til provinsen, eller vi må finde udveje for supplerende uddannelse.

Som en nødvendig hjælpeforanstaltning har vi derfor tænkt os en 3 måneders forskole ved læretidens begyndelse, hvor lærlingen skulle opøves i at slibe, file, udlægge og indstille sit værktøj og få lidt indsigt i materialelære, samtidig med at han fik de elementære grundbegreber i fagtegning og fagteori. Denne oplæring kunne afrundes med en almendannende form for højskoleundervisning, og ved slutningen af dette semester ville den årvågne forstander have begreb om, hvorvidt den unge mand var egnet eller uegnet til at fortsætte i faget. Midt i læretiden skulle så lægges et næste 3 måneders kursus med en

videregående oplæring i de samme discipliner samt opøvelse i praktisk udførelse af almindeligt forekommende tømrerarbejde. Endelig havde vi så tænkt os, at lærlingen i slutningen af læretiden skulle 3 måneder på efterskole, hvor man lagde speciel vægt på de ved svendepróven forekommende opgaver i tegning og praksis.

I denne forbindelse må jeg bemærke, at vi er gået ud fra, at denne undervisning, som er tænkt som en stærkt intensiveret undervisning, helt skulle dække den krævede teoretiske undervisning på dag- og aftenskole, samt at læretiden ville kunne nedsættes med et halvt år.

Lavet er indstillet på efter evne at yde væsentlige tilskud til en sådan ordning, og jeg nærer ikke tvivl om, at entreprenørforeningen ikke vil holde sig tilbage, men uden statstilskud kan det alligevel ikke gennemføres.

Som jeg har fået i opdrag, har jeg ovenstående forsøgt at anskueliggøre nogle af vore samfundsmæssige og organisatoriske forhold, men jeg kan ikke slutte denne artikel uden ganske kort at komme ind på, om tømrerfaget i det store og hele har fremtidsmuligheder, for måske kunne man af det fremførte få det modsatte indtryk. Det var i alle tilfælde ikke meningen, for ganske vist har vi mange uløste problemer at slås med, men alligevel er det et faktum, at den udbetalte arbejds løn, eller rettere — for at holde inflation m. m. udenfor — arbejdstimerne, altså beskæftigelsen inden for faget, stadig har været stigende. Dette skyldes naturligvis i første række, at også nye byggeformer kræver både arbejdskraft og træmateriale. Men bortset herfra sporer man, når man er optimistisk, netop i den sidste tid en begyndende favorisering af træet, og det ganske simpelt, fordi det er så smidigt i anvendelsen. Jeg tænker da ikke først og fremmest på den for os så glædelige ting, at man igen er begyndt at anvende de sammenlimede bærende trækonstruktioner, men mere på de i stor udstrækning anvendte gavl- og brystningsbeklædninger, og de meget vidtstrakte lofts- og vægbeklædninger med forskellige plader og lign.

Hvis træmaterialepriserne kunne holde sig på et nogenlunde rimeligt niveau, var det vel næppe udelukket, at der inden for vort område kunne komme en renaissance, navnlig hvis vi holder os vågne og stadig søger området udvidet og forbedret.

HANDELEN

Trælasthandelen i Danmark	179
Hårdtræs- og finerhandelen	189
Den danske møbeleksport	204

TRÆLASTHANDELEN I DANMARK

Af direktør, konsul *Johs. Grønborg.*

Så langt tilbage i tiden, som der har været blot den mest primitive form for civilisation, har træ været et hyppigt og alsidigt anvendt materiale. Så snart Danmarks urtidsbefolkning fra det såkaldte samlerstadium, hvor livet oprettholdes ved indsamling af frugter, rødder, muslinger og lignende, har begyndt at interessere sig for en mere regelmæssig og komfortabel tilværelse ved at bygge hytter, dyrke jorden og drive jagt og fiskeri, har de lært at benytte træ til nytteformål som byggemateriale, plove, spydstager, buer og pile, og denne anvendelse var både nærliggende og velbegrunder, da vort land i de tider overalt var bevokset med træ, og træ på grund af dets styrke, bøjelighed og ringe vægt er et materiale, der er fortrinligt egnet som byggemateriale og til fremstilling af brugsgenstande som de nævnte.

Medens man i oldtiden og den tidlige middelalder havde materiale nok til datidens beskedne forbrug i landets egne skove, bevirkede byernes vækst og den tiltagende rydning og opdyrkning af jorden efterhånden en sådan rovdrift i skovene, at man allerede i den senere middelalder begyndte at importere træ fra Norge, hvor der dengang fandtes rigelige mængder af fyr og gran, medens man her i landet fortrinsvis havde været henvist til at bruge egetræ, som da var almindeligst her. Helt op til midten af forrige århundrede blev Danmarks import af træ dækket af Norge, der dengang var Europas største eksportør af nåletræ, og med hvilket land vi havde været nært forbundet gennem den union mellem de to lande, der ophørte i 1814.

Vor import af træ fra Norge foregik i stor udstrækning på den måde, at danske skippere for egen regning eller på en storkøbmands vegne sejlede til Norge med kvæg, smør og korn og byttede disse varer for træ, tørfisk og andet, som så af danske købmænd videresolgte til forbrugere her i landet. Det var først henimod midten af forrige århundrede, at forbruget af trælast i Europa begyndte at antage sådanne dimensioner, at Norge ikke var i stand til at dække dette forbrug. Dette medførte, at Sverige og Finland begyndte at optræde som eksportører i større stil på det europæiske marked, medens der indtil da kun havde været en beskedne eksport fra Syd- og Vestsverige og ingen eksport fra Finland.

Medens det til dette tidspunkt havde været således her i landet, at de fleste større købmænd havde handlet med trælast, begyndte der nu at vise sig en tendens til specialisering, bl.a. som følge af næringsloven af 1857, således at de gamle blandede købmandsforretninger opdeltes i trælastforretninger, jernforretninger, kulforretninger, korn- og foderstofforretninger o.s.v., så i hovedsagen kun kolonial- og lidt grovvarer blev tilbage i de oprindelige købmandsforretninger. Som følge af denne specialisering blev de enkelte specialforretninger både større og mere velassorterede, hvorved antallet af sådanne forretninger reduceredes til en brøkdel af det antal købmandsforretninger, der hidtil havde handlet med alle de nævnte varekategorier. Der kom herved mere system i importen af disse varer, således at f. eks. hver trælastforretning blev i stand til at importere sit eget forbrug, medens det tidligere havde været almindeligt, at flere købmænd slog sig sammen om at tage en skibsladning trælast hjem til deling.

De første tømmerhandlere.

Den nævnte udskilningsproces var stort set afsluttet ved århundredskiftet, og der var opstået en selvstændig stand af tømmerhandlere, der gennemgående var velhavende folk, som ikke sjældent figurerede som økonomiske matadorer i deres by, og det er vist ikke for meget sagt, at hele branchen i almindelighed nød anseelse som en både reel og solid branche. Så godt som alle disse tømmerhandlere importerede selv deres varer, oprindeligt især fra de vestsvenske havnebyer Halmstad, Falkenberg og Varberg, og importen foregik sædvanligvis på den måde, at den enkelte tømmerhandler havde sine faste forbindelser i Sverige, med hvem han pr. korrespondance traf aftale om køb af de kvantiteter, han i den kommende sommer mente at få brug for, og når man var nået til enighed om specifikationer og priser, blev der fragtet skib til hjemtagelsen af varerne, der efter modtagelse og godkendelse blev betalt direkte til eksportøren ved kontant betaling eller veksel.

Det var først, da man i Nordsverige og Finland langt op i forrige århundrede begyndte at indføre stordrift ved dampdrevne savværker, at denne direkte kontakt mellem sælger og køber bortfaldt, idet de større afstande i forbindelse med den mere upersonlige aktieselskabsform gjorde det naturligt for savværkerne at have faste agenter her i landet, med hvem forhandlingerne om køb kunne foregå. Disse første agenter optrådte ofte i en slags dobbeltrolle, idet de dels på den nu kendte måde solgte varerne for eksportørens regning mod en fast provision, og dels optrådte som grossister ved for egen regning at videresælge varer til sådanne købere, som ikke kunne hjemtage en hel ladning eller ikke var i stand til at betale ladningen kontant mod dokumenter.

Denne dobbeltrolle vakte dog en del misfornøjelse hos de større tømmer-

handlere, med hvem agenterne på denne måde konkurrerede, og da der samtidig begyndte at opstå forretninger, der kun solgte en gros og ikke eller kun i ubetydelig grad førte varelager, ophørte agenterne med at sælge for egen regning. Fra begyndelsen af indeværende århundrede fik branchen således sin opdeling i agenter, grossister, tømmerhandlere med egen import — og ofte tillige med en vis engroshandel — og tømmerhandlere der fortrinsvis eller udelukkende forsynedes af grossister.

Krig og gullaschperiode.

Den første store skillelinje i trælasthandelens historie her i landet indtraf med udbruddet af den første verdenskrig i 1914. Indtil da havde branchen arbejdet under rolige og støtte forhold med svagt stigende priser og den mest ubegrænsede frihed på alle områder. Konkurrencen var ikke stærkere, end at den levnede branchens udøvere et tåleligt udkomme, og skatterne var ikke højere, end at de tillod en konsolidering, der stod i et rimeligt forhold til risiko og kapitalbehov inden for branchen. Selv om der periodevis opstod byggekriser på grund af, at der byggedes flere boliger, end der var lejere til, og disse kriser tilføjede tømmerhandlerne følelige tab, når byggespekulanterne gik i stykker, var branchen som allerede nævnt både solid og anset. Den danske krone havde indtil da været indløselig med guld og som følge deraf pari værd over for såvel de øvrige nordiske valutaer som sterling og reichsmark, der var de hyppigst brugte valutaer i handelen med trælast mellem landene.

Allerede straks efter udbruddet af krigen begyndte alle priser at stige som følge af den hæmningsløse eksport her fra landet til de krigsførende magter, hvilken eksport tømte landet for varer og fyldte befolkningens lommer med penge. Der opstod en dans om guldkalven — den såkaldte gullaschperiode — hvis lige aldrig er oplevet her i landet, og denne pengeoverflod bevirkede blandt andet, at Nationalbanken måtte suspendere guldløseligheden af vore penge. Dette gav sig ret hurtigt udslag i en underkurs på disse i forhold til f. eks. svenske kroner og sterling. Samtidig indtrådte der en inflationsagtig stigning på alle varepriser, hvilket gav erhvervslivet en følelse af uudtømmelig velstand, som også indvirkede på vor branche.

Da denne situation var ny og ikke før oplevet her i landet, lod de fleste sig rive med af denne velstandsfølelse til at anlægge en levestof, der senere skulle blive skæbnesvanger for mange. Bortset fra enkelte nøgterne tømmerhandlere, der var klartseende nok til at forstå, at rigdommen var falsk og ville få ende en dag, bredte der sig inden for branchen den opfattelse, at man aldrig mere ville komme tilbage til førkrigstidens priser, hvorfor man ikke behøvede at sikre sig mod prisfald, men blot kunne lade stå til. Samtidig dukkede der nye og dristige folk op inden for branchen for at fiske i rørte vande, hvilket naturligvis

ikke var til gavn for moralen inden for denne branche, der hidtil havde været præget af soliditet, nøgternhed og god handelsmoral.

Prisfald og katastrofe.

Prisstigningen vedvarede endnu et par år efter krigens afslutning, men ved årsskiftet 1920/21 kom omslaget, og det kom voldsomt. Fob-priserne på trælast i Sverige og Finland faldt i løbet af et halvt år til næsten en tredjedel, og samtidig gik skibsfragterne tilsvarende ned. Disse fald betød for mange tømmerhandlere en katastrofe, nemlig for dem som ikke havde sørget for at konsolidere sig i tide, og følgen blev, at der i 1921 og 1922 gik adskillige både større og mindre forretninger i stykker, og hele branchen fik et knæk, som den var flere år om at overvinde følgerne af.

Medens fob-priserne på trælast allerede i løbet af sommeren 1921 stabiliseredes og begyndte at stige lidt igen, blev de følgende år yderst vanskelige på anden måde. Valutakurserne var efter kronens frigørelse fra guldets stærkt svingende, således at sterling en overgang var helt oppe i nærheden af 30 d.kr. pr. £ og svenske kroner i samme periode i nærheden af 150 d.kr. pr. 100 sv.kr., hvilket gjorde det uhyre vanskeligt at disponere. Det skete ofte, at man havde inddækket et køb, der i sig selv var fordelagtigt, til en kurs, der senere bragte tab på varerne i stedet for fortjeneste, og samtidig skete det også, at en forretning, der var gjort med en relativt ringe fortjeneste, på grund af kursmedgang gav en uventet stor avance.

Særlig var det meget mærkbart for mange og havde adskillige krak til følge, da den danske krone pludselig i vinteren 1925/26 gik op i pari, hvilket betød store prisfald på trælastlagrene og resulterede i, at tusinder af bønder gik fra deres gårde, der var købt for dyrt under højkonjunkturerne. Også dette bragte store tab på udestående fordringer for de tømmerhandlere, der havde penge til gode hos bønderne og disses bygningshåndværkere.

Der kom nu nogle få år med en vis stabilitet og stigende priser, indtil den store økonomiske krise satte ind over hele verden. Her til Danmark nåede prisfaldet omkring nytår 1931, og i løbet af 1931 og 1932 nåede priserne ned på dette århundredes bundrekord. Hertil kom et voldsomt fald i skibsfragterne, som ligeledes i denne kriseperiode nåede ned på den absolutte bundrekord.

Også under denne periode gik mange trælastforretninger i stykker, og selv de, der overlevede ragnarok, gik ud deraf i mere eller mindre svækket tilstand.

Valutacentralen.

I september 1931 gik Bank of England bort fra guldets, og dette blev indledningen til den periode af importrestriktioner og andre statsindgreb i det økonomiske liv, hele erhvervslivet og ikke mindst vor branche siden har befundet

sig i. I august 1932 oprettedes Nationalbankens Valutakontor, der senere fik navneforandring til Valutacentralen og nu hedder Direktoratet for Vareforsyning, og dette var signalet til, at importen af bl.a. trælast blev underkastet stærke restriktioner. Der blev lavet importgrundlag for de enkelte forretninger på basis af importen i 1931, og der kom nu nogle år, da importen blev lagt store hindringer i vejen og endogså for svensk tømmer helt var standset som en hjælp til det danske skov- og savværksbrug. Mange af de trælastforretninger, der af forskellige grunde havde ladet sig friste til at købe andenhåndsvarer i årene forud for oprettelsen af Valutacentralen, måtte i de følgende år betale dyrt for denne letsindighed, idet den permanente knaphed på trælast, der blev en følge af importrestriktionerne, gav trælastgrossisterne avancemuligheder, som de hverken før eller senere har kendt.

Efterhånden gik det dog op for myndighederne, at den stramme importregulering var til skade for hele nationen, ikke mindst for vore eksportmuligheder, og i marts 1938 blev trælast derfor påny overført til fri import. Dette varede i 2 år, idet den anden verdenskrig i mellemtiden var udbrudt i 1939, og en af de restriktive følger deraf var, at trælast på ny i foråret 1940 blev overført til bunden liste.

For de tømmerhandlere, der har kendt helt fri import og uindskrænket ret til at drive forretning uden indblanding fra nogen side, står erindringen om forholdene under og efter den anden verdenskrig som noget af et mareridt. Samtidig med, at købsmulighederne på grund af krigssituationen blev vanskeligere og vanskeligere, blev dispositionerne yderligere vanskeliggjort af de næsten utallige pris-, fragt-, betalings- og salgsrestriktioner, der blev dynget på tømmerhandlernes skuldre, således at det blev næsten umuligt — trods den bedst tænkelige vilje dertil — at manøvrere mellem alle disse restriktioner og forordninger uden at kolliderer med nogle af dem. Det må erkendes, at der var tømmerhandlere, der i disse år opførte sig således, at restriktionerne var påkrævet, men det er dog den almindelige opfattelse inden for branchen, at indgrebene trods dette var unødvendigt hårde og i høj grad straffede de mange for de få's forseelser.

Krig og priskontrol.

Atter under denne krig steg priserne uafbrudt, og dette gav tilsyneladende branchen gode fortjenester, men ved nærmere undersøgelse viste det sig som regel, at man bestandig solgte varerne til lavere priser, end man var i stand til at købe et tilsvarende kvantum nye varer hjem for. Man vedblev fra Prisdirektoratets side hårdnakket at kræve, at bruttoavancen ikke måtte stige sammen med priserne, og da man naturligvis ikke i tider med stærkt stigende omkostninger kan drive sin forretning uden en tilsvarende stigning i bruttoavancen,

er der vel ikke meget at sige til, at selvopholdelsesdriften var så stærk hos visse tømmerhandlere, at de tog avancen, hvor de mente at kunne få den uden at blive straffet derfor.

I modsætning til, hvad der fandt sted under den første verdenskrig, må det erkendes, at tømmerhandlerne under den anden verdenskrig holdt sig erfaringerne fra den første krig for øje og forud for alt andet bestræbte sig for at konsolidere deres forretninger, så de blev i stand til at tage en kommende nedgang. Man må vel også gå ud fra, at ikke mindst bankerne har set deres fordel ved at medvirke til en sådan konsolidering hos deres kunder. Det er i hvert fald en kendsgerning, at der til dato kun er gået et meget ringe antal trælastforretninger i stykker efter den sidste krig i sammenligning med, hvad der fandt sted efter den forrige.

Dette skyldes vel nok også den omstændighed, at vi stadig har samme høje priser — eller vel rettere endnu højere priser end ved krigens afslutning, og det lader sig derfor ikke på nuværende tidspunkt bedømme, hvorledes udgangen af den nuværende periode med høje priser bliver. Ét er dog sikkert, nemlig at den stedfundne oppustning af alle værdier reelt har gjort de fleste tømmerhandlere fattigere, end de var før krigen, selv om deres regnskaber og skattemyndighedernes vurdering af deres ejendomme viser stadig stigende formuer.

Mod friere forhold?

Efter en lang årrække med fortsat tiltagende restriktioner og statsindgreb synes det nu, som om vi er ved at komme ind i en periode med stigende liberalisering og efterhånden færre og færre hindringer for den frie handel. Dette skyldes især vort medlemskab i den europæiske betalingsunion og de forpligtelser, dette medlemskab pålægger os. Vor hovedartikel, svensk og finsk trælast, er atter på friliste, og dette gælder også andre af de varer, branchen handler med, således at det efterhånden kun er enkelte artikler som krydsfinér, møbelplader og bløde træfiberplader, der fortsat holdes importreguleret, formentlig hovedsagelig som et led i tilsvarende indenlandsk produktions beskyttelse mod konkurrence fra udlandet. Noget tilsvarende gælder prisrestriktionerne, idet den tidligere prislov er erstattet af en monopollov, og så at sige alle prisansættelser på ny er fri, hvor der ikke er tale om prisaftaler af monopolagtig karakter.

Medens der indtil omkring 1954 var et meget livligt begær efter trælast til såvel byggeri og boligreparationer som til industrielt brug, er der i de sidste 3—4 år sket en for vor stand beklagelig nedgang i forbruget af og begæret efter træ. Dette skyldes formentlig i første række de uforholdsmæssigt høje priser, træet efterhånden af eksportlandene er presset op i, idet trælastpriserne på af-

skibningspladserne på det nærmeste er dobbelt så høje som det øvrige prisniveau betinger. Dette forhold har utvivlsomt i høj grad fristet arkitekter og andre, der planlægger byggeri og industriproduktion, til at anvende de mange erstatningsprodukter, der findes, hvor man ellers naturligt ville have anvendt træ. Følgen er blevet et dalende træforbrug og et stigende forbrug i de forskellige erstatnings- og kunstprodukter, som tømmerhandlerne efterhånden er nødsaget til at handle med, såfremt de vil opretholde et salg af nogenlunde samme omfang som tidligere.

Da dette er en såre beklagelig udvikling for hele branchen, har man for et par år siden i fællesskab med trælastgrossisterne og trælastagenterne dannet Træbranchens Oplysningsråd, hvori også træindustrien og håndværksfagene er repræsenteret, og som især har til formål at udbrede kendskab til den rette anvendelse af træ til byggeri og industrielle formål, herunder at der ikke til sådanne formål anvendes mere eller dyrere træ end nødvendigt. Der findes i de fleste andre lande tilsvarende organisationer, og glædeligvis synes dette arbejde allerede at have båret frugt, idet der er talrige beviser for, at man fra arkitekternes og ingeniørernes side i stigende grad får øjnene op for træets dekorative virkning og mange fortræffelige egenskaber. Man må dog ønske, at den af mange imødesete nedgang i priserne på træ ikke lader vente for længe på sig, idet der ikke er tvivl om, at en billiggørelse af træet ville være den bedste propaganda for en forøget anvendelse af dette »Vorherres eget materiale«, som professor Max Kjær Hansen engang har kaldt det.

Branchens stilling i dag.

Vi er hermed nået frem til situationen for trælasthandelen i Danmark i 1958, og det vil derfor være naturligt at forsøge at opstille en slags status over branchens stilling i dag.

Medens som allerede nævnt hele importen og videresalget indtil århundredskiftet lå i hænderne på tømmerhandlerne, er der det sidste halve århundrede sket en væsentlig ændring af dette forhold, idet trælastgrossisternes andel i importen fra før første verdenskrig at være en ret uanselig del efterhånden er vokset på tømmerhandlernes bekostning, således at det nu er mindst halvdelen af trælastimporten med handelsmæssigt salg for øje, der varetages af grossisterne, medens en lignende part importeres af tømmerhandlere, og der yderligere er kommet en ny stand af importører, nemlig en del større industrivirksomheder, skibsværfter og lignende, der selv importerer, hvad de i deres virksomhed anvender. Denne del af importen går helt uden om såvel engros- som detailhandelen, hvorfor der ikke er anledning til nærmere at omtale den her.

Den nævnte stigning i grossisternes andel af importen har flere årsager, blandt hvilke man ikke kan overse en ubestridelig evne til at disponere hurtigt

og målbevidst under de skiftende vanskeligheder, valutarestriktionerne og krigssituationen den sidste menneskealder har påført vor branche. Dertil kommer, at grossisterne kun i ringe grad har deltaget i de store prisfald på lagrene, der fandt sted efter den første verdenskrig og under den økonomiske krise først i trediverne, idet grossisternes konjunkturrisiko er begrænset til det interval, der ligger mellem deres køb og videresalg af varerne, da de normalt ikke fører lager af træ. Derimod må tømmerhandlerne til stadighed ligge med et relativt stort lager for at være konkurrencedygtige, og da omsætningshastigheden for et sådant lager er ret ringe, betyder det, at tømmerhandleren i almindelighed må bære det fulde prisfald derpå, medens erfaringen viser, at man i tider med prisstigning er mere tilbøjelig til at kalkulere efter indkøbsprisen end efter genanskaffelsesprisen, således at man sjældent indvinder det i opgangstider, som man sætter til i nedgangstider.

Følgen heraf har for mange tømmerhandlere været, at de — trods en tilsyneladende voksende velstand — i stigende grad har måttet købe andenhandsvarer for at opnå en længere kredit på varerne. Hertil kommer desuden det forhold, at importbevillingerne under og efter krigen ofte var så små, at man simpelt hen ikke kunne købe en skibsladning ad gangen, hvilken vanskelighed var til gavn for grossisterne, der netop var indstillet på at sælge fra udstykningslaster, og som til gengæld fik tømmerhandlernes bevillinger tilgிரeret og således blev i stand til i eget navn at indføre en stadig stigende del af den samlede vare-mængde. Endelig spillede det forhold også ind i konkurrencen mellem grossisterne og de importerende tømmerhandlere, at medens de sidstnævnte af vareknapheden blev tvunget til i stigende grad at tage hensyn til deres detailsalg og følgelig havde større og større vanskeligheder ved at afse trælast til videresalg, havde grossisterne ikke noget sådant hensyn at tage, men kunne uden betænkeligheder sælge rub og stub til andenhåndskøberne, hvorved de over for disse kom til at stå i et anderledes flatterende skær end de lagerførende tømmerhandlere.

Bort fra specialisering.

Det er ikke alene importen af træ, der i den sidste menneskealder er undergået en ændring, men også strukturen inden for den egentlige trælasthandel. Medens der fra midten af forrige århundrede til den anden verdenskrigs udbrud var en klar tendens til specialisering i det mindst mulige sortiment af varer og til med al mulig kraft at kaste sig over salget af sådanne specialvarer, er der under og især efter den sidste krig sket en udpræget mentalitetsændring på dette punkt.

Årsagen til denne ændring er vel især at søge i den stærkt følelige mangel på træ, der herskede helt fra krigens udbrud og op til året 1950, idet den vare-

mængde, der i disse år var til rådighed for tømmerhandlerne, ikke kunne give fuld beskæftigelse, og det derfor faldt naturligt at se sig om efter andre varekategorier, der kunne indpasses i en trælastforretnings salgsorganisation. Da der netop i denne periode — og utvivlsomt fremkaldt bl.a. af manglen på træ — begyndte at komme en mængde nye produkter frem, der især inden for byggevirksomheden slog stærkt an, var det nødvendigt for tømmerhandlerne at tage salget af disse varer op, såfremt de ikke ville distanceres i konkurrencen. Medens det før i tiden ikke var ualmindeligt, at en større trælastforretning havde mere end 90 % af sin omsætning i indført trælast og ved siden af dette kun solgte de mest klassiske bygningsartikler som cement, tagpap, tjære, søm og enkelte andre småartikler, findes der ikke mange trælastforretninger af denne kategori i dag.

Foruden lager af dansk grantømmer, -lægter og ofte også -brædder, der i hvert fald i provinsen mere eller mindre har fortrængt det indførte træ for samme formål, ligger de fleste større trælastforretninger nu med lager af de mest gængse arter af oversøisk træ som teak, mahogni og lignende, og desuden fører de næsten alle et sådant væld af andre varer, ikke blot træfiberplader, mange slags krydsfinér, lakplader, plasticplader og deslige, men også gummi-gulve, vinylgulve, profillister af plastic og aluminium, utallige lim- og asfaltprodukter foruden et utal af isoleringsmaterialer, at en tømmerhandler af den gamle skole ville vende sig i sin grav, om han blev præsenteret for denne mangfoldighed af varearter. Det er sikkert en lille minoritet af danske trælastforretninger, for hvem indført nåletræ i dag udgør halvdelen af omsætningen. Følgen af denne udvikling er blandt andet, at uddannelsen i en trælastforretning nutildags er så alsidig, og der er så mange varearter for de unge at lære om og blive fortrolig med, at der er stor fare for, at dette går ud over kendskabet til den oprindelige hovedvare, det indførte nåletræ.

Det må derfor hilses med glæde og den største tilfredshed, at der inden for trælastbranchens yngste generation for nogle år siden er dannet en organisation, »Foreningen for unge Trælastmænd«, hvis fornemste opgave det er at bibringe sine medlemmer en grundig og alsidig viden om træets oprindelse, tilvirkning og vigtigste egenskaber. Denne forening har hidtil lagt et initiativ og en virke-trang for dagen, der lover godt for branchens fremtidige udøveres kvalitet og sagkundskab.

Slækkede krav til kvaliteten.

Ligesom en trælastforretning i dag er ret forskellig fra, hvad den var for blot en menneskealder siden, er der også sket væsentlige forandringer med kravene til og kvaliteten af det træ, der sælges i en sådan forretning. Medens man for hundrede år siden næsten udelukkende så på træets styrke og interesserede sig

mindre for dets udseende med hensyn til knaster, marv og lignende, var kravene i begyndelsen af dette århundrede meget store med hensyn til træets udseende og lufttørring. Man havde endnu dengang de store, uberørte skovstrækninger i Nordsverige og Finland, hvorfra der eksporteredes tætvekset og næsten knastfrit træ i selv de største dimensioner, og det var dengang ikke god tone inden for branchen at sælge træ, der ikke havde stået i stabel i mindst 2 år. Desværre er forudsætningerne for en sådan service ikke mere til stede, idet for det første praktisk talt alle de nævnte naturskove efterhånden er borthugget og erstattet med forstligt drevne, hurtigt voksende, men kvalitetsmæssigt ringere træer, der ikke giver samme bonitet som tidligere.

Dertil kommer, at det ligger over branchens økonomiske evner at give træet en tilsvarende lagring som tidligere, idet dette ville kræve en stærkt forøget investering, og at man heller ikke kan opnå en merpris for denne lagring, der giver blot tilnærmelsesvis dækning for ekstraudgifterne til rentetab, pladsleje m.m. i en sådan lagringsperiode.

Resultatet bliver derfor, at man i stigende grad går over til den mere effektive, men tillige langt mere hårdhændede ovtørring af træet før anvendelsen i stedet for den langvarige lufttørring, der for øvrigt heller ikke er tilstrækkelig i de tilfælde, hvor træet skal anbringes i boliger eller rum med centralvarme. Samtidig må det erindres, at vor tids »skrabede« boligbyggeri ikke giver økonomisk mulighed for at stille de kvalitetskrav til træet, der i tidligere tid var en selvfølge, og selv i det mere kræsne boligbyggeri er der en tendens til i stedet for knastfrit fyrretræ at anvende parket- eller lamelgulve af løvtræ, køkkenborde med plasticbelægning, trappetrin af beton med gummi- eller vinylbelægning o.s.v.

Hvorledes trælasthandelen vil forme sig her i landet i fremtiden, er det naturligvis ikke muligt at spå om, idet det afhænger af mangfoldige faktorer som smag, priser, byggeskik og meget andet, men at træ ikke — som mange for tiden synes at mene — er en »døende« vare, må dog anses for givet. Dertil har det for mange gode egenskaber, der ikke lader sig erstatte af selv de mest raffinerede kunstprodukter, og da der glædeligvis i den allersidste tid er en tendens at spore til i højere grad end hidtil at anvende træ ikke alene som et nyttemateriale, men også på grund af dets dekorative og hyggeskabende egenskaber, kan tømmerhandlerne sikkert med fortrøstning se fremtiden i møde, blot de bevarer kærligheden til materialet og forstår at overbevise det projekterende og forbrugende publikum om dets mange fortræffelige egenskaber.

Fældning i urskoven.

HÅRDTTRÆS- OG FINERHANDELEN

Af kontorchef *V. Beck*, H.D.

Træ har været benyttet som råmateriale til fremstilling af huse, redskaber, møbler og inventar fra et tidligt tidspunkt i menneskehedens historie. Det fandtes over det meste af jorden og var let at bearbejde.

Med tiden blev træ en mangelvare, fordi store skovarealer blev ryddet for at blive taget i brug til landbrug, og dermed skabtes forudsætningen for, at handel med træ kunne udvikle sig til et selvstændigt erhverv.

Det er et særkende for hårdtræsmarkedet, at det omfatter hele verden. Dette skyldes, at hårdtræ (løvtræ) er et udpræget naturprodukt, hvis egenskaber varierer fra verdensdel til verdensdel, fra land til land og fra egn til egn. Selv i et så lille land som Danmark kan der konstateres forskelle i træarternes struktur fra nord til syd og fra øst til vest.

Årsagerne hertil kan være dels klimatiske og dels jordbundsforholdene. Nogle træsorter forekommer kun i ret skarpt afgrænsede områder, såsom teak og palisander, medens andre — såsom eg og bøg — findes over store dele af verden.

De anførte forhold medfører, at de fleste lande både importerer og eksporterer hårdtræ, men naturligvis i vidt forskellig udstrækning, afhængig af om

det drejer sig om et skovrigt land og om, i hvilken grad landets forbrugende virksomheder har behov for andre træsorter end dem, der forekommer i landet.

Danmark hører til de træfattige lande, og importen af hårdtræ er derfor ret betydelig. Hårdtræet importeres dels i form af kævler og dels som savskåret træ.

Kævlerne går til savværker til opskæring i brædder og planker og til den danske finerindustri til skrælning og skæring af finerer. En del af finernerne benyttes til fremstilling af krydsfinér og møbelplader, en del ved fremstilling af møbler og ved skibsmontage, og endelig bliver en stigende andel eksporteret.

Det savskårne hårdtræ benyttes hovedsagelig af møbel- og bygge- samt skibsbygningsindustrien.

Handelen med hårdtræ formidles af træhandlerne. For dansk hårdtræ dog tillige af savværkerne. I vore dage skelnes mellem tømmerhandlere (også benævnet trælasthandlere), der væsentlig handler med nåletræ, og træhandlere (træ- og finerhandlere), som overvejende handler med hårdtræ, hvorved forstås løvtræ, og med enkeltfinér.

Denne opdeling er af ret ny dato, da de første træ- og finerhandlere først begyndte at dukke op her i landet i første halvdel af det 19. århundrede. Der er dog et naturligt grundlag for de to hovedgrupper inden for handelen med træ, idet tømmerhandlerne væsentlig har deres kunder inden for byggefagene, medens træhandlerne overvejende sælger deres varer til møbelfremstilling og til skibsindustrien.

Nåletræ betegnes ofte som »softwood« (blødttræ) og løvtræ som »hardwood« (hårdtræ). Disse betegnelser er for så vidt misvisende, som der findes nåletræsarter, der er hårdere end adskillige hårdtræsarter, men betegnelserne har i den grad vundet hævd, at de ikke lader sig udrydde, hvorfor de da også vil blive benyttet i det følgende.

Handelens udvikling og vilkår.

Vi skal i store træk følge udviklingen af og vilkårene for hårdtræs- og finerhandelen, men vi må dog forudskikke den bemærkning, at historiske kilder kun giver ganske få oplysninger til belysning af udviklingen inden for dette erhverv.

Dette er naturligt på baggrund af det relativt korte tidsrum denne erhvervs-gren har eksisteret, og når det erindres, at antallet af træ- og finerhandlere her i landet næppe overstiger et hundrede.

Der har været handlet med hårdtræ her i landet gennem mange hundrede år, men omsætningen var så lille, at det kun kunne blive et bierhverv. Omkring 1800 havde København således kun ca. 100.000 indbyggere, der levede indklemte bag voldene. Snedkermestrene var organiseret i et lav, der ofte viste

stor mangel på fremsynethed. Ville et medlem af lavet således købe et parti træ, måtte han først underrette oldermændene, for at også de øvrige medlemmer kunne få deres andel. Mestrene havde sædvanligvis kun en eller to svende, og møbelfabrikker fandtes endnu ikke.

For hovedparten af befolkningen var kravene til boliger og møbler kun små. Virkningerne af statsbankerotten i 1813 lod sig mærke til omkring 1850.

En stor del af hårdtræet fra Danmarks skove brugtes til opretholdelsen og fornyelsen af Danmarks efter datidens forhold anselige flåde, men dette træ blev ofte på kongens bud leveret direkte fra statsskovene til skibsbyggerne.

Træ til bygningsbrug og møbelfremstilling bragtes vel som oftest til torvs af bønderne, og udenlandske træsorter tilførtes havnebyerne af danske og udenlandske skippere, men om et handlende led mellem leverandør og forbruger har der i almindelighed ikke været tale. Først ved gennemførelsen af fri næring ved næringsloven af 1857 sprængtes de snærende bånd, og der skabtes derved mulighed for oprettelse af et stort antal industrivirksomheder, som kunne give beskæftigelse til den stærkt stigende befolkning.

Det er derfor ganske naturligt, at nogle handlende med tiden specialiserer sig i hårdtræ. I nogle tilfælde er det snedkere, der går over til at handle med hårdtræ og finerer, i andre tilfælde er det tømmerhandlere, der går over til at lægge hovedvægten på hårdtræet. Yderligere finder vi savværker, der begynder med at opskære udenlandsk hårdtræ for fremmed regning og derefter selv får interesse for handelen med denne vare.

De første træhandlere var lagerførende og solgte direkte til forbrugerne. Direkte import fandt kun sted i beskeden udstrækning, idet købene sædvanligvis fandt sted gennem udsendte agenter for udenlandske (især tyske) træhandlere og savværker.

En ændring af dette forhold skete i begyndelsen af vort århundrede, idet der fra dette tidspunkt oprettedes danske firmaer, der påtog sig agenturer for udenlandske leverandører af hårdtræ. For disse firmaer fik Københavns frihavn (åbnet 1894) stor betydning, idet de herved fik bekvem mulighed for at kombinere salg til hjemmemarkedet med transithandeler.

Herved er vi nået frem til den todeling af omsætningen med hårdtræ, der gælder den dag i dag. Man skelner inden for branchen skarpt mellem

- 1) en gros importører (grossister) og
- 2) lagerførende træhandlere,

og det vil derfor her være hensigtsmæssigt at behandle hver gruppe for sig.

Grossisterne.

Grossisterne sælger kun til de lagerførende træhandlere. Fra denne generelle regel er dog undtaget sådanne varer, som normalt ikke føres af lagerføren-

de træhandlere og endvidere store partier til træindustrielle virksomheder som f. eks. finer- og krydsfinerfabrikker.

Grossistfirmaernes handel med udenlandsk hårdtræ foregår under to former. For det første sælger de på *agentbasis*, d.v.s. de slutter kontrakt med den lagerførende træhandler som agent for den udenlandske leverandør, men ofte under forbehold af sælgerens (d.v.s. leverandørens) endelige accept.

I sådanne tilfælde er grossistfirmaet kun mellemmand, og den lagerførende træhandler har risikoen i forbindelse med importen.

Da afladeren sædvanligvis kun har kendskab til agenten, er det ikke usædvanligt, at denne må hæfte for betaling i henhold til de fastsatte betalingsvilkår. Ved oversøisk handel er åbning af uigenkaldelig rembours almindelig.

Dernæst importerer grossisterne for egen regning og risiko for at sælge på *loco-basis*, dels til hjemmemarkedet og dels til andre markeder. Dette medfører for kunderne den fordel, at de får mulighed for at besigtige partiet, inden købet afsluttes.

De lagerførende træhandlere

fører såvel udenlandske som danske hårdtræsarter, men udviklingen har medført, at deres omsætning af dansk træ er aftagende, fordi savværkerne under og siden den anden verdenskrig i stigende grad er gået over til at sælge direkte til forbrugere.

Den lagerførende træhandlers opgave er at føre et velassorteret varelager af de træeffekter, som hans kundekreds har brug for. En god kontakt mellem forbruger og træhandler er derfor af stor betydning for begge parter.

Som en naturlig følge af at træhandlernes varer går til mange vidt forskellige formål, såsom til fremstilling af møbler, radiokabinetter og fjernsynsskabe, bygningsinventar og til skibsbygningsarbejder, må træhandleren føre mange træsorter og i mange dimensioner, medens mængden af de enkelte må afhænge af plads- og kapitalforhold samt af skønnet over afsætningsmulighederne.

Jo dyrere en træsort er, des vigtigere er det for at undgå unødigt spild at kunne levere netop de størrelser, som forbrugeren skal benytte til et bestemt formål. Dette er for tiden særdeles aktuelt for teaktræ, der hører til de kostbare træsorter.

Smag og mode.

I forbindelse med det ovenfor anførte bør fremhæves, at hårdtræ- og finerbranchens varer er stærkt modebetonede. I øjeblikket er teaktræ den foretrukne træsort, for få år siden var det nød, og endnu tidligere mahogni og birk. Egetræ benyttes stadig, men i mindre grad, og nu foretrækkes lyst egetræ, medens farven tidligere spillede en mindre rolle.

Selv hvor det drejer sig om samme træsort, kan smagen således skifte fra tid

Transport af mahogniblokke fra urskoven.

til anden. Forklaringen må være den enkle, at det drejer sig om naturprodukter, der kan fremskaffes i et utal af varieteter. Endog strukturen i træet kan være modebetonet. Vi husker endnu den kaukasiske nøddefinér med den knudrede struktur. Nu foretrækkes en rolig sribet nøddefinér med god tegning og farvevirkning.

Denne rigdom på variationsmuligheder giver træet dets charme, men bereder samtidig producenten mange vanskeligheder under arbejdet med træet.

En af vanskelighederne ved benyttelse af træ er, at det »arbejder« og ikke ensartet i de tre dimensioner. Endvidere kunne træ gå op i limningen. Ved benyttelse af møbelplader kan man modvirke, at træet arbejder, og ved hjælp af nye, bedre limsorter holder limningen selv under ugunstige forhold.

Indførelsen af møbelpladen i møbelproduktionen fik stor betydning for træhandlerne, fordi det medførte en væsentlig stigning i produktionen af finerede møbler. Salget af savskåret hårdtræ gik ned, og finersalget steg.

De massive møblelementer forsvandt, og i stedet fik vi lette, elegante enkeltmøbler, som vi kender dem i dag. Der er naturligvis en vekselvirkning mellem udformningen af moderne enkeltmøbler og udviklingen i retning af små lejligheder inden for boligbyggeriet; men det bør dog fremhæves, at Snedkerlauget har ydet en fremsynet pionerindsats ved gennemførelsen af den årlige møbel-

udstilling i Kunstindustrimuseet, og at møbelfabrikkerne har forstået at følge med i denne udvikling.

Mange kræfter har bidraget til opnåelsen af det gode resultat. Møbelarkitekter og dygtige mestre har skabt modellerne. Drevne håndværkere og gode maskiner har skabt basis for seriefabrikation af stort format. Træhandlernes andel har været at finde de træsorter, som snedkerne har brug for.

Nøjagtige sorteringsbestemmelser.

Producenten stiller kravene, og den lagerførende træhandler må søge at opfylde dem. I nogle tilfælde importerer han direkte fra udlandet, i andre køber han grossisternes loco-varer.

Sker importen fra et land i Europa, besigtiger træhandleren ofte partiet, inden købet afsluttes, men dette er ikke i almindelighed muligt ved oversøisk handel.

For at lette gennemførelsen af forretninger med oversøisk hårdtræ har derfor de betydeligste leverandørlande gennemført nøje definerede klassificeringsregler, som har været af meget stor værdi for både køber og sælger. Ofte fører statsinstitutioner eller eksportørorganisationer kontrol med overholdelsen af sorteringsbestemmelserne.

Opstår der strid mellem sælger og køber om et leveret parti hårdtræ eller om bestemmelserne i en hårdtræskontrakt, ordnes sagen sædvanligvis ved voldgift. I de fleste kontraktformularer er det udtrykkeligt fastslået, at enhver strid skal afgøres ved voldgift, og voldgiftsprincippet har med tiden også vundet hævd for branchens øvrige varer, hvorfor retssager er uhyre sjældne.

Voldgiftsklausulen medfører, at køberen i intet tilfælde er berettiget til at nægte at modtage et kontraheret parti hårdtræ, og han kan ej heller nægte at opfylde betalingsvilkårene i kontrakten, selv om det leverede parti ikke er kontraktsvarende.

Dette medfører naturligvis ikke, at køberen afskæres fra at reklamere over det leverede parti og fra at forlange godtgørelse. Det er dog en ufravigelig betingelse, at en reklamation fremsættes så hurtigt, som det er muligt, d.v.s. snarest efter modtagelsen.

Yderligere gælder, at et parti, over hvilket der er reklameret, ikke må røres; partiet skal bedømmes i sin helhed.

I tilfælde af reklamation vil afladerens herværende agent fungere som medlemmand og søge sagen ordnet i mindelighed. Er der ikke mulighed herfor, må hver af parterne vælge en sagkyndig voldgiftsmand eller også blive enige om en fælles voldgiftsmand, der træffer bindende afgørelse i sagen. Kan de to voldgiftsmænd ikke blive enige i sagen, må de vælge en opmand, hvis afgørelse er bindende for parterne.

Floden fører kævler til savværket.

Når det erindres, at det drejer sig om naturprodukter, der ofte kommer fra fjerne lande, kan det nok undre, at antallet af reklamationer ikke er større, end tilfældet er, og at stridighederne lader sig ordne ved voldgift; men af samme årsag er begge parter bedst tjent med, at afgørelsen træffes af sagkyndige træhandlere.

Finerhandelen.

Hvad der er sagt om handel med hårdtræ, gælder stort set også for handel med finerer. Kun er en besigtigelse forinden køb endnu mere påkrævet for finerer, og det er derfor praktisk, at størstedelen af finerimporten finder sted fra lande i Europa, især Tyskland og Frankrig.

Finerimporten dækker dog kun en beskedent del af behovet. Resten dækkes ved knivskæring og skrælning af finerer på danske finerværker.

Det giver et godt billede af udviklingen, at der i tyverne knapt var brug for én finerkniv her i landet, medens antallet nu er syv, der hver endda har væsentlig større kapacitet end den første kniv.

Til skæring eller skrælning af finerer benyttes særligt udsøgte blokke, men det er en risikabel forretning, fordi blokkene kan vise sig uegnede på grund af fejl, der først viser sig, når skæring eller skrælning er påbegyndt.

I efterkrigsårene er det lykkedes at oparbejde en betydelig eksport af skrællede og knivskårne finerer. I 1957 udgjorde således eksportværdien af finerer 9,8 mill. kr., medens eksportværdien i 1950 kun udgjorde 1,2 mill. kr.

For krydsfinér kan konstateres en lignende udvikling, idet eksporten i 1957 beløb sig til 4,8 mill. kr., medens eksportværdien i 1950 kun androg 0,5 mill. kr.

Af størst betydning for den stærke udvikling af træhandelen i årene efter krigen har dog været den fantastiske forøgelse af møbeleksporten i årene siden 1950. Vi anfører eksportværdierne for de enkelte år:

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
eksportværdi i 1000 kr.	2.147	3.086	4.577	9.763	11.763	22.439	38.338	66.085

En stigning i eksporten for en enkelt varegruppe i løbet af 7 år fra 2 mill. kr. til 66 mill. kr. er antagelig uden sidestykke, og har naturligvis også sat sig spor, når vi ser på importen af råvarene.

Vi skal her til sammenligning give importtallene i de samme år for kævler af hårdtræ, savskåret hårdtræ, grovere enkeltfinér og finere enkeltfinér:

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
kævler af hårdtræ m ³	33177	37096	30960	29985	43417	51384	47476	69083
savskåret - m ³	10097	9311	5556	8418	13316	15224	24386	29812
grovere enkeltfinér 100 kg.	4516	1413	2160	1888	2653	1861	2710	2927
finere - 100 kg.	1996	1509	1663	1970	2440	2813	2875	3099

I de første fire år ligger importen af kævler ret konstant, men i løbet af de sidste fire år stiger importen med mere end 100%. For savskåret hårdtræ gør stort set en lignende udvikling sig gældende, men stigningen er endnu stærkere.

Importtallene afspejler den kendsgerning, at hårdtræ i 1952 overførtes til importfrilisten, hvorefter importen kunne afpasses efter behovet.

For grovere og finere enkeltfinér er det sværere at konstatere en udvikling, og dette skyldes, at enkeltfinerer stadig er på den bundne importliste, hvilket vil sige, at importen begrænses til de fastsatte importkontingenter.

Restriktioner og begrænsninger.

Vi er hermed nået til at skildre de vanskeligheder, som importrestriktionerne siden trediverne har beredt træhandlerne. Det er handelens opgave at skaffe den bedste vare til den billigste pris og til det rette tidspunkt.

Løsningen af denne opgave er kun mulig under frie importforhold, og derfor ramte importrestriktionerne træhandlerne hårdt.

For Danmarks vedkommende indledtes krisen i begyndelsen af trediverne med voldsomt faldende priser for landbrugsprodukterne. Dermed faldt valuta-

Vestafrikanske blokke
i Københavns frihavn.

indtægterne, og man måtte derfor begrænse importen for at bringe balance mellem valutaindtægter og -udgifter.

Dernæst kom man ind på at benytte importrestriktionerne som middel til at sikre landbrugseksporten, idet man efterhånden sluttede bilaterale handelsaftaler med en lang række lande.

Disse aftaler kom til at omfatte bestemte import- og eksportkontingenter for nærmere angivne varer, og der blev derefter udstedt indførselsbevillinger til de sædvanlige importører efter en fordelingsnøgle, i princippet baseret på tidligere import.

Det primære formål at begrænse valutaforbruget blev altså kombineret med en aktiv handelspolitik ved afslutning af bilaterale handelsaftaler, og endelig tilstræbte man at opnå fuld beskæftigelse ved fortrinsvis at begrænse importen af færdigvarer.

For importørerne medførte denne valutapolitik, at de måtte foretage indkøb i henhold til deres valutabevillinger i stedet for efter almindelige købmandsmæssige dispositioner. At dette måtte medføre forringede indkøbsmuligheder og højere priser for importvarerne, er indlysende. Gunstige indkøbsmuligheder kunne således ofte ikke udnyttes, enten fordi der ikke fandtes et importkontingent for den pågældende vare, eller fordi importørerne havde opbrugt importbevillingen.

Den største ulykke for handelen var dog nok, at det viste sig uhyre vanskeligt at få afviklet valutarestriktionerne, fordi de medførte oprettelse af et stort antal danske virksomheder, hvoraf mange kun kunne klare sig i ly af importbegrænsningen.

I efterkrigsårene har man søgt successivt at få løsnet de mange snærende bånd for den frie handel, men endnu reguleres importen af en lang række færdigvarer ved hjælp af indførselsbevillinger. For træhandelens vedkommende gælder dette således enkeltfinér og møbelplader.

Træhandelens organisationer har naturligvis gennem årene ført en hård kamp for at få afskaffet importrestriktionerne, idet de primært har søgt branchens varer overført til importfrilisten, og i de tilfælde hvor dette endnu ikke har været muligt, har de tilstræbt at få gennemført fri bevillingsudstedelse, hvorved forstås, at der skal ansøges om indførselsbevilling, men en sådan udstedes til sædvanlige importører i henhold til dokumentation for foretaget køb.

Dernæst har man tilstræbt at få udvidet landområderne for bevillingerne, og det er lykkedes i stor udstrækning for varer fra Vesteuropa, idet bevillingerne i så fald har EPU-lande og Finland som købs- og oprindelsesland. Hermed opnås, at importøren frit kan vælge, i hvilket land han inden for EPU-området (d. v. s. Vesteuropa med tilhørende koloniområder ÷ Spanien) + Finland vil foretage indkøb svarende til bevillingsbeløbet.

For såkaldt handelspolitiske varer har man søgt successivt at få importkontingenterne forhøjet for derved at bane vejen for en yderligere liberalisering.

Hvad betyder fællesmarkedplanerne?

Det er efterhånden blevet klart, at for små afsætningsmarkeder medfører høje produktionsomkostninger, og bestræbelserne er derfor i de senere år gået i retning af at få etableret fællesmarkeder.

Allerede kort efter den sidste verdenskrig lykkedes dette for Belgien, Holland og Luxembourg, der sluttede sig sammen i et fællesmarked, benævnet Benelux. De tre lande har bevaret deres selvstændighed, men toldskrænker og importrestriktioner de tre lande imellem er successivt blevet afskaffet, og resultatet synes for alle tre lande at være tilfredsstillende.

Dernæst er der blevet dannet et nyt fællesmarked, benævnt »De Seks' Union« og bestående af Tyskland, Frankrig og Italien samt Be-Ne-Luxlandene. Traktaten for De Seks' Union er blevet godkendt af de respektive parlamenter og skal træde i kraft den 1. januar 1959.

De seks lande inden for unionen vil få en ret høj fælles toldskranke udadtil, idet de enkelte toldsatser beregnes som gennemsnittet af de enkelte landes satser. Unionen vil medføre, at deltagerne vil miste en del af deres selvstændighed. Indadtil nedbrydes toldskrænker og importrestriktioner successivt over 17 år. For landbrugsvarer gennemføres særlige reguleringer. Eksportrestriktioner ophæves straks.

Unionen står åben for andre lande i Vesteuropa, således også for Danmark, men om dette får interesse, afhænger af, hvorledes planerne om i tilslutning til De Seks' Union at etablere et frihandelsområde forløber.

Dette skulle foruden de seks omfatte lande som England og de nordiske, men forhandlingerne er endnu på et så forberedende stadium, at det ikke på det tidspunkt, hvor denne artikel skrives, er muligt at skønne over chancerne for et gunstigt udfald.

Et af stridsspørgsmålene er som så ofte før landbrugsvarerne, som England vil holde uden for en aftale om et frihandelsområde, men dette har Danmark og andre eventuelle deltagere protesteret imod.

Inden for frihandelsområdet er det hensigten, at toldskrænker og importrestriktioner skal nedbrydes i samme tempo som inden for De Seks' Union.

Træder Danmark ind i De Seks' Union, er Danmark nødsaget til at antage unionens høje toldsatser, hvilket medfører et forhøjet prisniveau for varer importeret fra lande uden for unionsområdet; men til gengæld får Danmark adgang til unionsmarkedet.

Bliver Danmark deltager i frihandelsområdet, kan Danmark bevare de nu gældende traditionelt meget lave toldsatser, men til gengæld opstår der problemer ved eksport til De Seks' Union af varer fremstillet ved hjælp af råvarer og halvfabrikata fra lande uden for frihandelsområdet. Det lyder indviklet, og det bliver indviklet. Efter disse indledende bemærkninger skal vi nu søge at belyse virkningerne for træbranchens vedkommende.

En tilslutning til frihandelsområdet må forventes at medføre en betydelig stigning i eksporten af dansk hårdtræ, der hidtil har været underkastet ret strenge eksportrestriktioner for savskårne effekter og i realiteten udførselsforbud for kævler. Dette vil i særdeleshed kunne medføre vanskeligheder for de danske finerfabrikker, der i forvejen har svært ved at dække behovet for dansk råtræ (især bøg).

Ved tilslutning til De Seks' Union vil en forhøjelse af de ydre toldsatser for hårdtræs vedkommende medføre en stigning i salgspriserne her i landet for

effekter fra lande uden for unionen. Stigningen vil svare til unionsstatsen, der os bekendt endnu ikke er fastsat.

Det må her erindres, at en meget betydelig del af Danmarks hårdtræsimport finder sted fra lande uden for De Seks' Union. Dette er således tilfældet for teaktræ, japansk egetræ og palisander, og netop disse træsorter anvendes i høj grad af eksporterhverv, hvis konkurrenceevne altså formindskes, i hvert fald ved eksport til lande uden for unionsområdet.

Disse forhold kan bedst belyses ved følgende statistiske oversigter over importen af hårdtræ i 1955, delt op på 1) kævler og 2) savskåret hårdtræ og på følgende landområder: a) De Seks' Union, b) EPU-lande ÷ »De Seks«, c) dollarlande og d) øvrige lande, der i det følgende vil blive betegnet »tredje-lande«, og hvorunder bl. a. hører Finland, Spanien, Jugoslavien, Rusland, Siam, Japan og Brasilien.

Import af hårdtræ i 1955.

1) kævler. købsområder	m ³	%	1000 kr.	%	gennemsnits- pris
De Seks' Union	21202	41 ½	7.296	41	344 kr.
EPU ÷ De Seks	22220	43 ½	6.446	37	290 -
dollarlande.....	236	—	219	1	928 -
»tredje-lande«	7728	15	3.712	21	480 -
i alt	51386	100	17.673	100	
2) savskåret træ.					
De Seks' Union	4960	33	3.382	25	682 kr.
EPU ÷ De Seks	2018	13	1.704	13	844 -
dollarlande.....	1096	7	996	7 ½	909 -
»tredje-lande«	7150	47	7.275	54 ½	1.017 -
i alt	15224	100	13.357	100	

Det vil ses, at importen af kævler fra unionsområdet andrager 41 % og af savskåret træ kun 25 % af den samlede indførselsværdi.

For savskåret hårdtræ finder halvdelen af importen sted fra »tredje-lande« og til de højeste gennemsnitspriser. Dette dyre træ benyttes væsentligt af møbel- og skibsindustrien, og en kraftig forhøjelse af den ydre værditoldsats kan derfor blive stærkt generende for den eksporterende møbelindustri.

Det kan i denne forbindelse have interesse at undersøge, til hvilke områder møbeleksporten finder sted, og vi anfører derfor tallene herfor:

Eksport af møbler i 1955.

eksportområder	100 kg	1000 kr.	%
De Seks' Union	1554	1.851	8 ½
EPU ÷ De Seks	7073	7.655	34
dollarlande.....	10290	12.870	57 ½
»tredje-lande«	36	63	—
i alt	18953	22.439	100

Kun 8½% af eksporten af møbler finder således sted til unionsområdet, medens 57% af eksporten gennemføres til dollarlande, hvor konkurrencen er hårdest.

Vi skal nu undersøge virkningerne for finerhandelen, hvis Danmark tilslutter sig et fællesmarked. I forbindelse hermed skal oplyses, at det også har været overvejet at danne et fællesmarked for de nordiske lande, men forhandlingerne herom er stillet i bero, indtil der foreligger et resultat med hensyn til dannelsen af et frihandelsområde for Vesteuropa.

Importen af grovere og finere enkeltfinér er stærkt begrænset, hvilket bekræftes ved, at importværdien i 1955 beløb sig til 1,8 mill. kr., medens produktionsværdien af finerer til videresalg, skåret og skrællet her i landet, androg 11,9 mill. kr. Til denne produktion, der svarer til 10900 m³, må lægges 29600 m³, fremstillet til eget brug til krydsfinér og møbelplader m. m.

Fra EPU-lande er importen regionaliseret, hvilket vil sige, at importøren selv kan vælge, fra hvilke EPU-lande han vil importere finerer for det tildelte bevillingsbeløb. Fra dollarlande er import ikke tilladt, og fra »tredje-lande« kan stort set kun importeres finér fra Spanien, med hvilket land vi har en bilateral aftale med et finerkontingent.

Importen fordeler sig som følger:

Import af enkeltfinér i 1955.

købsområder	100 kg	1000 kr.	%
De Seks' Union	2240	727	40
EPU ÷ De Seks	991	334	18½
dollarlande.....	79	28	1½
»tredje-lande«	1364	721	40
i alt	4674	1.810	100

Den danske importtold er beskeden, 0,6 øre pr. kg for grovere og 10 øre pr. kg for finere finér. En nordisk fællessats er foreslået til 3% af værdien (en betydelig stigning) og for De Seks' Union er fastsat en værditoldsats på 10%.

Vægten af 1 m³ finér andrager fra 500 til 600 kg, og værdien kan svinge efter arten fra 0,50 kr. pr. m² til ca. 16,— kr. pr. m². For at bedømme virkningen af de forskellige toldsats er gået vi til en yderlighed og beregner tolden for 1 m³ finér til 16,— kr. pr. m² og skåret i 0,7 mm's tykkelse (normalt):

Efter den danske sats	kr.	60,—
- den fællesnordiske sats	-	686,—
- unionsatsen	-	2.288,—

Den danske finerproduktion omfatter især bøg, abachi, mahogni og teak. Eksporten er betydelig. I 1955 androg således eksportværdien for grovere

finerer 5,1 mill. kr. og for finere finerer 3,2 mill. kr. Som det ses af følgende opstilling, finder eksporten ganske overvejende sted til EPU-lande uden for De Seks' Union.

Eksport af enkeltfinér i 1955.

eksportområder	100 kg	1000 kr.
De Seks' Union	103	70
EPU ÷ De Seks	41855	8.091
dollarlande.....	283	65
»tredje-lande«	83	59
i alt	42324	8.285

En tilslutning til et fællesmarked vil medføre en successiv forøgelse af importkontingentet til enkeltfinér, men dette behøver ikke medføre en formindsket dansk produktion, da man inden for finerhandelen skønner, at forbruget af finerer vil blive forøget.

De finerarter, der importeres, skæres eller skrælles kun i ringe omfang her i landet, dels fordi de er vanskelige at fremstille (nød), dels fordi finerkævlerne er vanskelige at fremskaffe, og dels fordi disse finerarter kun er benyttet i ringe grad her i landet.

En nedsættelse af tolden med 20—30% i landene inden for frihandelsområdet vil kunne gavne den danske finereksport, men i hvilket omfang kan ikke siges, da konkurrenceevnen bliver afgørende.

Ved tilslutning til De Seks' Union vil en forhøjelse af den ydre toldsats til 10% for unionen utvivlsomt medføre en forskydning af finerimporten, idet importen fra Spanien formentlig vil gå stærkt ned til fordel for unionslandene.

Konkurrencen udefra bliver altså mindre, og dette vil med tiden kunne føre til prisstigninger for finér på hjemmemarkedet.

Branchens ord om markedsplanerne.

Hårdtræs- og finerbranchen har fremsat følgende sammenfattende kommentar til fællesmarkedplanerne:

»Sammenfattende ønsker branchen at give udtryk for, at den med glæde ser en vidtgående liberalisering gennemført, da den i almindelighed nærer tillid til de danske erhvervs konkurrenceevne, men at branchen ser med nogen skepsis på de foreliggende planer, idet de enkelte deltagere synes mest optaget af, hvordan de kan beskytte deres egne interesser bedst.

Det må erindres, at Danmark er et råstoffattigt land. Vor konkurrenceevne er derfor i høj grad betinget af lave toldsatter, hvilket gør en tilslutning til De Seks' Union betænkelig.

For frihandelsområdet foreligger endnu ikke så konkrete oplysninger, at det er forsvarligt at tage stilling til det, og det nordiske fællesmarked synes næsten

opgivet samtidig med, at den endelige betænkning foreligger. Det kan dog nok volde bekymring, at en sikker virkning af dets gennemførelse bliver betydeligt forhøjede toldsats'er udadtil.

En principiel indvending må branchen fremsætte mod alle tre planer, nemlig at de alle vil medføre overgang fra væggtold til værditold. Vægttolden er nem at beregne, medens værditolden giver anledning til besværlige kontrolforanstaltninger.

De anførte betæneligheder må dog ikke tages som et udtryk for, at branchen fraråder en tilslutning til et fælles marked. De heraf følgende konsekvenser er nemlig ganske uoverskuelige.

De tre forslag til fællesmarkeder kan karakteriseres ved, at de tilstræber større frihed indadtil, medens virkningen udadtil vil blive den modsatte.

Dette må beklages ud fra et handelsmæssigt synspunkt og ikke mindst i Danmark, der vel har den største udenrigsomsætning pr. indbygger i hele verden, og som handler med samtlige lande jorden over«.

Og lad os så slutte denne artikel med den oplysning, at det er et karakteristisk træk for hårdtræs- og finerhandelen, at den aldrig har kendt til prisregulerende aftaler af nogen art.

DEN DANSKE MØBELEKSPORT

Af fabrikant *Sv. Christoffersen*.

Midt i trediverne var danske møbler så godt som ukendte uden for vort land, hvorimod Sverige havde en ret god eksport, der både i USA og England havde et ret godt navn. På den tid begyndte »Møbelfabrikantforeningen i Danmark« sine årlige møbelmesser. De brugsmøbler, som man dengang godtog, havde kun lidt med brugskunst at gøre. Middelmådige tegnere og fabrikanterne selv tegnede de udstillede møbler, der vel kunne sælges her i landet med samt deres anmassende billedskærerarbejde, svajede ben etc. Rent snedkerfagligt var der udmærkede arbejder at finde, for vi har og har stedse haft gode snedkere i vort land, men formgivningingen havde man ikke ofret mange tanker. Københavns Snedkerlaug havde begyndt at vise nogle arkitektideer på lavets årlige udstilling, som man almindeligvis kommenterede som »arkitektideer«, som man burde trække på smilebåndet af. Dog, disse gentagelser og forsøg på Snedkerlaugets udstillinger af arkitekter og snedkermestre på at formgive møbler helt anderledes end sædvanligt virkede, man kan jo ikke blive ved at grine — grinet bliver stift til sidst.

Så kom krigen med vort lands besættelse, det standsede arbejde og interesse for det nye inden for faget for en tid, men tanken var født og var ikke død. I 1942 holdt møbelhandlerne en stor udstilling i K.B.-hallen i København, og megen hård kritik måtte den lide af presse og arkitekter. Møder blev afholdt med taler af arkitekter, møbelfabrikanter og møbelhandlere; og det gode kom der ud af disse møder, at et samarbejde begyndte mellem fabrikkerne og arkitekterne, et samarbejde, der år for år blev udvidet og i dag er i fuldt flor. På de ovenfor omtalte møder havde man næppe andre tanker end at betjene det danske publikum med smukke og lødige møbler, men ganske stille gik en kreds af fabrikanter med eksporttanker i den sidste halvdel af krigen. Man holdt møder hos højesteretssagfører Hvidt, og så interesseret på nogle tegninger, som arkitekterne Mølgaard Nielsen og Peter Hvidt havde tegnet. Tegningerne viste skillelige møbler, der i papkartoner kunne sendes til de krigsramte lande, når krigen var forbi. Vi gik ganske stille med dørene for at tyskerne ikke skulle få fat i sagen og de møbler vi allerede havde prøvelavet. Da krigen var forbi, var vi

klar til det første egentlige eksportfremstød af danske industrimøbler, men, ak! vel hungrede den stakkels verden efter møbler, for mange, mange hjem var jævned med jorden, men husene var jo også væk, så man havde ikke noget at have vore møbler i. Al begyndelse skal vel være svær.

Efter krigen flyttede Møbelfabrikantforeningens årlige møbelmesse fra Odense til Købestævnets bygninger i Fredericia, her var herlig plads til fabrikkernes nyeste frembringelser, som lidt efter lidt blev præget af gode møbelarkitekters formgivning og i de fleste tilfælde også præget af faglig snedkermæssig dygtighed. I Danmark har man det store held, at fagets udøvere har fået en læretid på et snedkerværksted, her har man mulighed for at lære faget langt bedre end i lande, hvor faget skal læres på skoler. Lærlingen er underkastet mesterens strenge krav til arbejdets kvalitet, og økonomiens strenge krav giver værkstedet sit tempo, så lærlingen som svend har lært at leve af sit arbejde. Branchen har fået fagfolk, der kan give industrimøblerne den håndværksprægede færdigbehandling i et konkurrencedygtigt tempo, som allerede i dag har udlandets anerkendelse gennem en meget stærkt voksende eksport. Vort fag er det fag, der inden for dansk industri har haft langt den største eksport efter krigen.

Der er ingen tvivl om, at de gode forhold som møbelindustrien fik i Fredericia har haft stor betydning for udstillerne. De, der var tilbage i kvalitet og form fik dette tydeligt at se på messen, og det var mærkbart, at næste år havde man taget ved lære, og udstillede bedre og smukkere møbler. Men hvad er de bedre og smukkere møbler? Efter min mening er svaret: kvalitetsmæssigt gode møbler i en formgivning der er let, smidig, brugsmæssigt behagelig og hensigtsmæssig og med et vist krav til kunst i formen. Disse krav har fabrikkerne i Danmark i et stort omfang holdt sig for øje; ser man møbelforretningerne efter i hele Danmark, vil man se, at enhver butik med større eller mindre held har forsøgt at efterleve kravet.

Ud over forsyningen af hjemmemarkedet kom de første år efter besættelsens ophør en beskeden eksport til USA, England og Sverige. Denne eksport voksede hastigt i årene, der kom, og eksportområdet voksede ligeledes til det i dag er omtrent klodeomfattende.

Inden for Møbelfabrikantforeningen var man som skrevet glad for Købestævnets bygninger ved de første udstillinger idet man mente nu at have udstillingsplads til møbelindustrien, men kun nogle få år efter var pladsen allerede for lille. Tilgangen af udstillingslysten industri var så stor, at vi nu i 1958 har bygget 3 transportable, skillelige og supplerende haller, hvormed vi med forbillig hjælpssomhed fra Købestævnets ledelse og Fredericias kommunalbestyrelse har fået tilladelse til at spærre en gade og belægge Købestævnets gårdareal under og nogle dage forud og efter møbelmessen. Jeg må have lov at kalde

danske møblers stilling på verdensmarkedet i dag for succes, men med denne succes følger den ubehagelige ting, at plagiater af de bedste danske modeller opstår i ud- og desværre også i indland.

Med de strenge krav til enkle linier i de moderne møbler kommer modeller fra ca. 500 danske fabrikker + mangefold flere udenlandske meget nemt til at kolliderer med eller mod fabrikanternes vilje. For bedst muligt at forebygge og også helbrede i denne sag har man dannet et plagiatusvalg, som er meget alsidigt i sin opbygning. Det er nemlig enhver god snedkers og møbelfabrikants naturlige opgave, at holde en streng og hæderlig orden inden for vort fag og således skabe smukke hensigtsmæssige hjem i vort land, som kan blive så eftertragtelserverdige for al ungdom, at klunkestilindstilling må afgå ved døden.

Og næste etape at underlægge os bliver da den øvrige verden. Vi har lov at håbe og tro. Vor start giver os, synes vi, en absolut god mulighed for en fortsat voksende eksport. Vel er vi klar over, at modeller kan plagieres, men den danske kvalitet, der er et væsentligt grundlag for den store eksport, kan kun eftergøres med faglig god gammel tradition og en fint udlært arbejderstab, understøttet af møbelarkitekter af den kvalitet, som vi har i vort land.

Givet er det, at vi i dag er en faktor på møbeleksportmarkedet, og vi er der for at blive der.

Givet er det også, at der er mulighed for en langt større eksport end den vi trods vort fine resultat har i dag. Inden for Møbelfabrikantforeningen i Danmark findes nu 425 fabrikker og vel ca. 50 udenfor som i større tal end i dag kunne gøres eksportminded, hvis forældede maskinparker kunne køres på lossepladsen og de nye fint arbejdende og arbejdsbesparende maskiner kunne erstatte det kasserede. Jeg vil anslå, at ca. halvdelen af danske møbelfabrikker i dag arbejder med forældede maskiner, der stjæler arbejdstid og forringer det færdige arbejde, men sådanne fabrikker kan og bør ikke eksportere, da de vil spolere vort gode navn hos vore kunder i udlandet, men hvis der står dygtige fagfolk og betjener de dårlige maskiner kan disse fagfolk blive gode eksportører med en ny maskinpark.

Hvis man vil spørge, om det er bedre at det ringere arbejde placeres på hjemmemarkedet, vil jeg med sorg i hjertet sige ja; opgaven for os er selvsagt godt møbelarbejde ude og hjemme som præges af kvalitet og god kultur. Men vort lands forhen så naturlige eksportprodukt, landbrugsvarerne, har en desværre vel vedvarende modgang, og da bør erhvervene og autoriteterne med al energi søge nye farbare veje for den for landet så nødvendige eksport, nye veje, der har mulighed for at dække det alvorlige minus, som landbrugseksporten giver i landets valuta. En af vejene er at hjælpe de eksportindustrier, der er i fremgang, og af disse tænker jeg ganske naturligt på møbelindustrien. Landet hjælper sig selv ved at hjælpe den dygtige fagmand, som i dag arbejder med

forældede maskiner, til en ny maskinpark. Kom ham til hjælp, og lad målet være, at vor gode møbeleksport skal fordobles. Lad ikke den første indstilling være at sige nej, når han beder om Marshall-hjælp eller anden industrihjælp. Indstillingen må være at hjælpe, hvis det er muligt, ja, måske var det rigtigt at opfordre den ofte beskedne og tilbageholdende til at søge hjælpen til gavn for eksporten, til gavn for landet og til gavn for en dygtig fagmand.

Som nævnt finder jeg møbelindustriens store fremgang i kvaliteten. Form og mængde har sin årsag i, at vi har gode fagfolk, fine arkitekter og gode forhold for vore møbelmæsser. Til disse gode årsager kom starten i 1954 af et fortrinligt fagblad med navnet »Mobilia«. Bladet blev medlemsblad for Møbelfabrikantforeningens medlemmer, og desuden sendes det til fagfolk i Danmark samt verden over som abonnementsblad; det har haft og har stadig stor andel i, at kundskab spredes på en fortrinlig måde til gavn for danske møbler.

Bladet trykkes i smukke farver på fint papir. Alle møbelmodeller er fint og følsomt fotograferet, og bladets format er af et fagblad at være usædvanlig stort og elegant. Et værdigt organ for danske møbler.

Lad mig sluttelig udtrykke min anerkendelse og tak til den kreds af københavnske snedkermestre, der som pionerer med økonomisk indsats og til en begyndelse med ringe forståelse hos publikum gik ind for det nye, som talentfulde arkitekter og møbeltegnere kom med for at vise, hvorledes menneskene af i dag burde bo, dette blev en gave til Danmark, til Skandinavien, ja måske til verden.

JURA OG ØKONOMI

Træ, tømmer og jura	211
Regnskab og kalkulation	220
Den erhvervsmæssige beskatning ved et vendepunkt	230

TRÆ, TØMMER OG JURA

Af højesteretssagfører *Poul Hjermind* og landsretssagfører *Jørgen Damgaard*.

Ethvert håndværksfag har som enhver anden erhvervsgruppe sine særegne juridiske problemer, for så vidt som der er visse retskonflikter, som erfaringsmæssigt går igen inden for de enkelte fag. Hermed er naturligvis ikke sagt, at den juridiske fagkundskab udsondrer spørgsmålene efter erhvervsgrupper eller lignende. De grundlæggende juridiske synspunkter og principper er tværtimod i altovervejende grad fælles for alle erhvervsgræne. Formålet med denne artikel skulle imidlertid være at finde frem til og i korte træk at behandle, hvad der inden for træerhvervenes praktiske hverdag har vist sig hyppigt at give anledning til juridisk tvivl. Skal behandlingen på den plads, der er til rådighed, blive nogenlunde forsvarlig, vil det dog være nødvendigt at begrænse emnerne antal og opsøge de spørgsmål, der synes først og fremmest at trænge sig på og give anledning til retssager. Det område, der under disse forudsætninger melder sig som det største og vigtigste, må uden tvivl blive byggeriet og inden for dette først og fremmest spørgsmålene om håndværksmestrenes og deres leverandørers økonomiske risiko og økonomiske ansvar.

Det er så meget mere nærliggende at behandle dette område, som det i alt væsentligt er ulovbestemt. Når vi derfor i det følgende skal søge at give et indtryk af, efter hvilke synspunkter man placerer ansvaret og risikoen for skader eller andre økonomiske forstyrrelser, som af den ene eller anden grund opstår under et byggeforetagende, så bliver det nødvendigt først og fremmest at hente materialet i domstolens praksis. Denne retspraksis hviler igen dels på de sagkyndige tekniske udtalelser, som domstolene næsten altid indhenter i sager af denne art, dels på almindelige juridiske synspunkter anvendt på de kendsgerninger, der foreligger i det enkelte tilfælde. Standardbestemmelserne i »Almindelige betingelser for arbejder og leverancer« (i det følgende kaldet: A. B.) er i øvrigt netop i vidt omfang udtryk for de almindelige regler, der har dannet sig på grundlag af lang tids erfaring for, hvad der giver anledning til retssager, og den foreliggende domspraksis.

Den juridiske sagkundskab plejer i øvrigt at sondre imellem det egentlige kontraktlige ansvar og ansvar uden for kontraktforhold. Genstand for denne

redegørelse er principielt kun det kontraktlige ansvar, men grænsen vil ofte være vanskelig at drage, måske netop inden for et kontraktområde som byggeriet, hvor sædvaner og almindelige regler spiller en stor rolle til supplerende og udfyldning af de skriftlige eller mundtlige aftaler, der er truffet.

Selv om således oprydning på byggepladsen efter arbejdets færdiggørelse i og for sig er en kontraktlig forpligtelse, så er det dog ikke enhver skadelig følge af forsømmelse i denne retning, som kan rubriceres som kontraktligt ansvar. En tømrermester, som havde opført en musiktribune på en slags markedsplads, måtte således betale erstatning, fordi de kreaturer, som til daglig græssede på arealet, kom til skade ved at træde på ølkapsler med søm i, som tømrermesterens folk havde efterladt uden at rydde ordentligt op, da arbejdet var færdigt. En sådan erstatningssag, som rejses af en tredjemand, der ikke er part i kontrakten, må bedømmes efter reglerne om erstatning uden for kontraktforhold, men naturligvis kan det ikke lades ude af betragtning ved sagens afgørelse, at der forelå en kontraktlig forsømmelse fra tømrermesterens side.

Betydningen af sondringen mellem de to kategorier af ansvar kan kort udtrykkes på den måde, at der uden for kontraktforhold som hovedregel kun vil blive tale om erstatningspligt, hvis man har handlet uforsvarligt og ved forsæt eller uagtsomhed hidført skaden, medens der i kontraktforhold ofte kan blive tale om et videregående ansvar efter et garanti- eller risikosynspunkt m. v. — alt efter indholdet af kontrakten og de sædvaner og andre regler, der gælder inden for det særlige handleområde, der er tale om.

Når vi skal illustrere, hvad der forstås ved henholdsvis risiko og ansvar for en opstået økonomisk skade, sker det måske allerbedst ved til indledning at finde et eksempel fra de senere års domspraksis, som ganske godt belyser vort emne.

Under den sidste verdenskrig blev der i en sjællandsk købstad opført en beboelsesejendom, som under den begyndende bolignød hurtigt blev befolket med lejere. Kort tid efter at ejendommen var blevet udlejet, viste det sig imidlertid, at alle de pæne naturtræsdøre i huset blev ujævne på overfladen og »skrubbede som et vaskebræt«. Da denne kalamitet ikke fortog sig efter et stykke tids forløb, beklagede bygherren sig til snedkermesteren, som havde indsat dørene, og denne beklagede sig videre til fabrikanten, som havde leveret ham dørene. Snedkermesteren mente ikke, at han havde begået nogen fejl ved opbevaringen eller behandlingen af dørene, og fabrikanten mente på sin side, at hans døre havde været gode nok ved leveringen. Så anlagde ejeren sag imod snedkermesteren (med fabrikanten havde han jo intet mellemværende).

En grundig undersøgelse med et udførligt syn og skøn og afhøring af parter

og vidner i retten godtgjorde, at behandlingen af dørene efter leveringen måtte have været rigtig og forsvarlig, at dørene var leveret i årets tørreste tid og ikke havde været udsat for fugt, og at der i det hele taget ikke syntes at være noget som helst at bebrejde snedkermesteren. Derimod måtte det efter alle solemærker at dømme antages, at dørenes beklagelige tilstand skyldtes mangler, som allerede havde været til stede ved leveringen fra fabrikantens side, men som først viste sig, efter at dørene havde fået lak og var blevet indsat i ejendommen. Dørene kunne i øvrigt ikke repareres.

Snedkermesteren blev imidlertid dømt til at erstatte ejeren værdien af alle dørene.

Det vil ses, at en sådan sag har to sider: en teknisk og en juridisk. Først når den tekniske side af sagen er klarlagt gennem optagelse af en syns- og skønsforretning og gennem afhøring af parter og vidner, kan den juridiske afgørelse træffes. Den tekniske undersøgelse »frifandt« snedkermesteren, men den juridiske afgørelse, dommen, gik ham imod.

Man kan derfor i et sådant tilfælde spørge, hvad den tekniske undersøgelse skulle til, når snedkermesteren alligevel måtte dømmes, men hertil er at sige, at der i virkeligheden forelå flere muligheder. Det kunne for det første tænkes, at dørene havde fået fugt, medens de var blevet behandlet af snedkermesteren (på hans værksted og i ejendommens kælder). Men det kunne jo også tænkes, at de havde været udsat for fugtighed, efter at de var indsat i huset, og i denne situation havde snedkermesteren haft en god mulighed for at blive frifundet, for så vidt som ansvaret for fugten i ejendommen var bygherrens eget. Det kunne også tænkes, at snedkermesteren havde begået fejl ved behandlingen af dørene efter leveringen. I så fald var han naturligvis også blevet dømt, men han havde i denne situation ikke haft større chance for at søge opretning hos fabrikanten. Det var derfor allerede under denne sag af største betydning for snedkermesteren at få en retsafgørelse for, at dørene måtte antages at have været mangelfulde, allerede da han modtog dem, og det er sandsynligt, at han med denne afgørelse i hånden har kunnet få fabrikanten til frivilligt at betale gildet.

Under sagen med bygherren måtte snedkermesteren imidlertid dømmes til erstatning, selv om han ingen fejl havde begået. Man plejer at udtrykke dette på den måde, at snedkermesteren *garanterer* for, at dørene er fejlfri. Dette synspunkt, at håndværksmesteren (entreprenøren) garanterer for fejlfri materialer er almindeligt anerkendt.

I virkeligheden er denne garantiregel et klart sidestykke til de gamle regler om køb og salg af genstande, der er bestemt efter deres art. Anvendelsen af materialerne er i virkeligheden i mange retninger »et salg« af materialerne til bygherren.

Ofte vil der imidlertid i kontrakten være nøjagtige angivelser af, hvilke specielle materialer der skal anvendes, og hvis disse så både efter deres art og kvalitet svarer til materialer af denne beskaffenhed, kan bygherren naturligvis ikke bagefter komme og kræve erstatning, fordi han finder, at de ikke svarer til hans forventninger.

Det er naturligt i denne forbindelse at rejse spørgsmålet om, hvor længe en håndværksmester skal »garantere« for de materialer, han har anvendt. I A. B. angives garantiperioden til et år efter færdiggørelsen. Men det må tilrådes ikke at lægge for meget i denne tidsmæssige begrænsning. Det gælder nemlig kun for mangler, der kunne være opdaget ved sædvanlig agtpågivenhed fra bygherrens (ejerens) side. Under en retssag for nogle år siden blev således en tømrermester dømt til at erstatte den skade, der var sket på en ejendom, hvis loft styrtede ned, skønt der var gået ti år, siden han havde sat loftet op. Den tekniske undersøgelse viste nemlig, at skaden skyldtes en fejl enten ved de anvendte materialer eller ved arbejdets udførelse.

Reglen brydes naturligvis ved den sædvanlige regel om ejerens pligt til at *reklamere* — d. v. s. til at give meddelelse om de mangler, han har konstateret, og hvilke krav han i den anledning vil stille. Gør han ikke det inden en rimelig tid, efter at han har konstateret eller kunnet konstatere manglerne, taber han sit krav.

Et helt andet spørgsmål ville være opstået, hvis dørene i den nævnte ejendom f. eks. var blevet ødelagt efter en oversvømmelse eller lignende hændelig begivenhed, for hvilken hverken snedkermesteren, bygherren (ejerens) eller fabrikanten bar ansvaret. I denne situation, der naturligvis ikke omfattes af nogen »garanti« for materialerne, opstår spørgsmålet om, hvem der har *risikoen*, d. v. s. hvem der skal bære tabet, hvis der ikke er forsikret imod den indtrufne skade.

For en sådan hændelig skade, som ved ildsvåde, storm eller lignende uforudselig begivenhed indtræffer på nybygninger og materialer (entreprisen), bærer håndværksmesteren (entreprenøren) den økonomiske risiko. Denne strenge regel, som gælder, lige til aflevering af arbejdet har fundet sted, og som har gammel hævding i domspraksis efter en analogi fra reglerne om køb og salg, er da også optaget i § 13 i »A. B.«. Reglen gælder, selv om enkelte rater af entreprisesummen allerede er betalt. Imod den hyppigst forekommende »hændelige begivenhed«, nemlig brandskade, har bestemmelsen dog optaget den klausul, at det påhviler bygherren at holde alle værdierne brandforsikret for egen regning. Det kan tilrådes, hvor det er muligt og praktisk, at søge at sikre sig imod denne betydelige økonomiske risiko ved *forbehold* f. eks. imod stormskade, frostskaade o. s. v. eller ved forsikring. Ved brandskade vil det være tilstrækkeligt i kontrakten at have henvist til bestemmelserne i A. B.

Har man ikke sikret sig på en af de angivne måder, bliver resultatet, at man må begynde forfra uden at kunne kræve betaling for det ødelagte materiale og arbejde.

På et andet vigtigt område inden for byggeriet må det vistnok også siges, at håndværksmesteren bærer risikoen. Det gælder spørgsmålet om, hvem der skal betale for stigninger i tarifmæssig arbejds løn eller materialepriser, som opstår inden arbejdets færdiggørelse, men efter at tilbudet er afgivet. Er der ikke i tilbudet taget udtrykkeligt forbehold herom, eller henviser kontrakten ikke til »A. B.«, der nu indeholder klausul om sådanne prisstigninger, så bærer håndværksmesteren selv risikoen og kan ikke forlange denne merudgift dækket af bygherren. Dette standpunkt er i al fald af Højesteret indtaget så sent som i 1951 og 1955.

Et ejendommeligt tilfælde af denne art forelå i øvrigt for nogle år siden for domstolene. Forholdet var her det, at den offentlige myndighed, som gav arbejdet i licitation, i betingelserne foreskrev, at der ikke i tilbudene kunne tages forbehold for stigninger i materialepriserne. Entreprenøren tog imidlertid, som han plejede, udtrykkeligt forbehold og fik arbejdet uden indsigelse. Under den retssag, som fulgte om håndværksmesterens krav om ekstrabetaling, fik han medhold, bl. a. fordi bygherrens arkitekter måtte anses for at have været bekendt med, at disse forbehold var sædvanlige inden for lavet.

Der kan måske på dette sted være grund til at minde om, at de almindeligt anvendte forbehold for lønstigninger kun omfatter stigninger i den tarifmæssige løn, men derimod ikke sikrer imod sådanne tillæg til arbejds lønnen eller akkorderne, som måtte blive tilkendt arbejderne og svendene ved en voldgift, der er begrænset til den enkelte arbejdsplads. Forbehold tillige imod dette sidste vil formentlig sjældent blive tolereret af bygherren, men selv om et sådant forbehold udtrykkeligt måtte være taget, er det ikke helt sikkert, at bygherren uden videre skal bære de forøgede omkostninger ved særlige akkordtillæg o. s. v. af denne art.

Vi har i det foregående peget på nogle vigtige områder, hvor håndværksmesteren uden hensyn til, om der er noget at bebrejde ham, kan komme til at bære det økonomiske tab ved skader eller forstyrrelser, der opstår under byggeriet (risiko og garantisynspunkt). Eksemplerne er ikke udtømmende, men hentet frem som typiske for byggeriets område. I det følgende vil vi imidlertid forudsætte, at ansvarsgrundlaget er det i dansk ret normale, nemlig en påviselig *uforsvarlig handling eller undladelse* (forsømmelse) fra håndværksmesterens side.

Tilfældene er mangeartede, og der kan på denne begrænsede plads kun blive tale om at nævne nogle karakteristiske grupper af tilfælde.

For træerhvervenes vedkommende har det navnlig været fugt og væde i

det anvendte træ, der har givet anledning til *svampeangreb* og andre skader i ejendommene og dermed til et stort antal retssager om ødelagte gulve, lofter og tage.

Hvad specielt angår disse farlige skader, som forvoldes af svampesporer, så er det ikke altid så simpelt at udfinde årsagen. Navnlig når et længere åremål er hengået, siden bygningen blev færdig, vil det ofte volde de sagkyndige hovedbrud at fastslå, om angrebet skyldes, at træet er installeret i fugtig tilstand eller det først er blevet fugtigt efter at være indlagt i ejendommen, som måske af andre grunde ikke har været så tør som ønskeligt. Også selve konstruktionen kan have været forkert, således at arkitekten kommer i søgelyset. Der findes jo svampesporer til stede overalt i mikroskopisk størrelse, men de udvikler sig først katastrofalt under de rette betingelser, hvortil hører en vis fugtighedsgrad, en vis højere temperatur og mangel på tilførsel af frisk luft. Alt dette turde være velbekendt for læserne af dette værk, men ikke desto mindre får domstolene næsten hvert år lejlighed til at beskæftige sig med disse spørgsmål.

For materialets tilstand — dets tørhedsgrad, eventuelt imprægnering og anden behandling — inden installationen i ejendommen hæfter tømmer- eller snedkermesteren som anført normalt efter et garantisynspunkt, og det vil som foran påvist i al fald ikke i første omgang hjælpe ham at henvise til, at fejlen ligger hos savskæreriets eller en anden leverandør. Heller ikke vil det altid hjælpe ham at henvise til, at materialet er leveret af bygherren, hvis han har opbevaret det forkert eller han burde have gjort opmærksom på, at træet eller tømmeret var fugtigt. Dette sidste vil hyppigst komme frem, hvor bygherren ikke er sagkyndig.

I ikke så få tilfælde er ansvaret for skader ved svampeangreb blevet lagt på tømmermesteren eller snedkermesteren, fordi gulvene er blevet lagt, uden at man havde konstateret underlagets tørhedsgrad eller mulighederne for lufttilførsel under belægningen. I en ret omfattende sag, der forelå for Højesteret for en snes år siden, skyldtes svampeangrebene i ejendommen efter det oplyste, at der ved gulvbelægningen var blevet lukket for lufttilførsel på et i forhold til tømmerets tilstand for tidligt tidspunkt. Arkitekten blev i denne sag anset for erstatningspligtig, fordi de forsigtighedsforanstaltninger, han havde beordret, ikke havde været tilstrækkelig effektive. Tømmermesteren blev tillige dømt til trods for, at tidspunktet for gulvlægningen efter hans råd tidligere var blevet udsat og til trods for, at han ikke efter kontrakten havde været forpligtet til at anvende lagret træ. Erstatningsansvaret begrundedes for hans vedkommende med, at han som sagkyndig havde pligt til selvstændigt — altså uanset hvad arkitekten bestemte — at skønne over forsvarligheden af det valgte tidspunkt for gulvlægningen. I et noget lignende tilfælde

blev også både arkitekten og tømrermesteren kendt erstatningspligtige for de skader, der opstod i en villa efter svampeangreb. Forholdet var her det, at tømrermesteren til brug ved byggearbejdet havde købt »nyhugget og/eller fjorgammelt« tømmer, og dette tømmer anvendte han uden nogen forudgående tørring som underlag for gulvbrædderne på en sådan måde, at der ikke var tilstrækkelig ventilation. Svampeangrebet måtte antages at skyldes netop den manglende mulighed for lufttilførsel. Når arkitekten tillige blev dømt i denne sag, hang det sammen med, at der var tale om et arbejde, der skulle gøres færdigt meget hurtigt, og at retten fandt, at han netop under hensyn hertil burde have ført nøje kontrol med tømmerets tilstand og arbejdets udførelse.

Af det foran udviklede om bygherrens (ejerens) eller hans arkitekts pligt til at reklamere i tide følger det, at tømrermesteren ikke kan drages til ansvar, når der under arbejdets gang har været lejlighed til at protestere over det anvendte materiale eller dele deraf. Hvis f. eks. enkelte dele af tømmeret har vist tegn til råd eller lignende, og arkitekten har set disse bjælker uden at protestere, kan tømrermesteren normalt ikke på et senere tidspunkt gøres ansvarlig for et svampeangreb, som muligvis skyldes bjælkerne.

En anden hyppigt forekommende årsag til retskonflikter om skader eller mangler ved et nybyggeri er de udarbejdede *tegninger og beskrivelser*.

Normalt må håndværksmesteren kunne stole på arkitektens angivelser i tegningerne og beskrivelsen og kan da følge disse uden at ifalde ansvar. Det kan ikke gentages ofte nok, at arkitekter og bygherrer bør stræbe efter at gøre tegninger og beskrivelser klare og utvetydige, og at håndværksmestrene bør sikre sig — i alle tilfælde, hvor der er tvivl — at deres forståelse af udbudsmaterialet er rigtig. Undtagelsesfrit gælder dette dog ikke. I et tilfælde, som forelå for Højesteret for nogle år siden, blev det konstateret, at arkitektens beskrivelse af tagkonstruktionen havde været »for kortfattet og uden betydning som vejledning for tømrermesteren«. Ikke desto mindre blev tømrermesteren dog kendt erstatningspligtig, da taget 6 år efter bygningens opførelse delvis blæste ned i et stormvejr. Det hedder i dommens præmisser, at tømrermesteren burde have været klar over, at den forankringsmetode, han anvendte på egen hånd uden at forhandle med arkitekten, var håndværksmæssigt ufor-svarlig. Arkitekten blev dog også anset for erstatningsansvarlig, men kun for en tredjedel af skaden.

Moralen af denne og lignende afgørelser er naturligvis, at håndværksmesteren har en selvstændig pligt til at overveje konstruktionernes forsvarlighed og ikke blot kan henvise til, at tegninger og beskrivelser har vist sig at være mangelfulde. I det konkrete tilfælde vil det dog naturligvis være en skønssag, hvor meget man kan forlange af håndværksmesteren, navnlig hvor der er tale om

nye eller vanskelige konstruktioner, der måske kræver særlig teknisk indsigt. I et tilfælde, hvor arkitektens konstruktion af taget til en villa havde været »på grænsen af det tilladelige« og tømrermesteren således måske kunne siges at have haft en særlig pligt til at være forsigtig, blev dog kun arkitekten dømt til erstatning for mangler og for den skade, der var opstået ved, at taget viste sig utæt. Forholdet var her det, at arkitektens tegning vel havde vist visse særlige enkeltheder (fald af kvisttaget), men disse fremgik ikke af den til tømrermesteren udleverede beskrivelse, og de fejl, som tømrermesteren derfor begik, havde arkitekten ikke opdaget. I et lignende tilfælde blev håndværksmestrene frikendt for ansvar, idet tegningerne, som de nøje havde fulgt, havde været tilstrækkelige til at arbejde efter, og de havde haft grund til at tro, at den kloakplan, de modtog under arbejdets gang, ikke stred imod arkitektens angivelser af målene for kældergulvets anbringelse.

Af det nævnte grundsynspunkt følger naturligvis tillige, at håndværksmesteren ikke kan gøres ansvarlig for den forsinkelse af hans arbejde, der skyldes mangler ved tegninger eller beskrivelse.

Det hænder nu og da, at en tømrermester eller en anden håndværksmester ikke blot udfører det arbejde, som hører under hans egentlige fag, men tillige påtager sig *mere omfattende opgaver* såsom at udarbejde tegninger og beskrivelser af en hel ejendoms konstruktion. En vis varsomhed må her nok tilrådes, selv om det selvfølgelig normalt forløber tilfredsstillende. Tømrermesteren risikerer nemlig i sådanne tilfælde at ifalde samme ansvar som en arkitekt, selv om hans betaling for konstruktionen har været nok så ussel, og selv om han ikke har anset sig for forpligtet til at føre tilsyn med de andre arbejder. Et par triste eksempler skal lige nævnes: En tømrermester blev ved landsretten dømt til at betale en ikke helt ubetydelig erstatning og sagens omkostninger, fordi skorstenen i et bageri, som han havde udarbejdet tegninger til, ikke var opført i overensstemmelse med hans egne, af myndighederne approberede, tegninger. Skorstenen var bygget af en murermester som underentreprenør, men tømrermesteren havde været uvidende om, at skorstenen blev opført i strid med byggeaftalerne og hans tegninger.

I et andet tilfælde murede tømrermesteren selv skorstenen op af mangelhulsten, og da dette materiale, som det hedder i dommen, må anses for uegnet til skorstensbyggeri, måtte tømrermesteren erstatte udgifterne til en ny skorsten.

Af de nævnte eksempler lader det sig forhåbentlig gøre at udlede visse mere almindelige grundsætninger. I overensstemmelse med den almindelige regel i dansk ret vil ansvar for en skade normalt kun indtræde, når den er en påregnelig følge af en uforsvarlig handling eller undladelse. Dette betyder for det første, at afgørelsen afhænger af en rent konkret afvejelse af, om den på-

gældende håndværksmester i den givne situation har båret sig ad, således som man kan forlange det af en mand, der er udrustet med sædvanlig dygtighed og indsigt i de forhold, han har med at gøre. Derimod vil man ikke forlange, at han skal besidde nogen ekstraordinær kunnen eller viden, som måske i det enkelte tilfælde kunne have medført, at han blev i stand til at undgå eller afværge skadens indtræden. Antages han til et arbejde, der fra byggeledelsens side forudsætter anvendelse af nye og uprøvede materialer eller konstruktioner, må han i vidt omfang kunne stole på, hvad andre sagkyndige meddeler ham (arkitekt, fabrikant, leverandør o. s. v.), og der må nok i sådanne tilfælde indrømmes den pågældende håndværker en bredere margin for fejltagelser. Er det derimod ham selv, der foreslår bygherren anvendelsen af sådanne uprøvede materialer og konstruktioner, vil man ganske naturligt kræve, at han har et virkeligt kendskab til det, han foreslår bragt i anvendelse, og ansvarsgrundlaget vil derfor ikke være et andet end det normale.

Af grundsætningen følger imidlertid for det andet, at det ikke er enhver nok så fjern følge af en skadevoldende handling eller undladelse, der medfører erstatningsansvar. I det — mere for kuriositetens skyld medtagne — tilfælde, hvor de efterladte ølkapsler forvoldte skade på de græssende kreaturer, gik man i virkeligheden temmelig langt i denne retning. Afgørelser, der belyser dette emne, vil i øvrigt ofte dreje sig om personskade eller andet, idet skader på bygningerne jo næsten altid vil være direkte (påregnelige) følger. Som illustration kunne man f. eks. tænke sig det tilfælde, at taget på en lade blæste af i stormvejr som følge af en håndværksmæssig forsømmelse ved opførelsen af taget. Hvis bygningen ellers normalt blev brugt som almindelig kornlade, men netop, da skaden indtraf, blev brugt som udstillingshal for maskiner, ville den yderligere økonomiske skade, der skete på de kostbare maskiner, næppe kunne forlanges erstattet af tømremesteren.

I mange tilfælde, også blandt de nævnte, skyldes skadens indtræden et sammentræf af fejl fra forskellige personers side, og i så tilfælde vil ansvaret ofte blive delt imellem de ansvarlige.

Af de nævnte eksempler, der alle er hentet fra domspraksis, vil det forhåbentlig tillige fremgå, at der intet mystisk eller magisk findes i de juridiske principper, hvorefter afgørelsen træffes, men at der er tale om anvendelsen af en vis metode, hvori som hovedingredienser indgår en klarlæggelse af kendsgerningerne og af de samfundsmæssige hensyn, der spiller ind, samt anvendelsen af almindelig sund fornuft.

REGNSKAB OG KALKULATION

Af bogføringskonsulent, revisor *M. G. Bertelsen*.

Fornuftig tilrettelægning af produktion og salg har altid været grundlaget for en veldreven forretning — og der har gennem tiderne eksisteret masser af veldrevne virksomheder.

I årene efter den anden verdenskrig har man i alle lande og fra mange sider bombarderet virksomhedslederne med begreber som *rationalisering*, *metodeforbedring*, *tidsstudier*, *planlægning*, *arbejdspsykologi*, *lønsomhed* og mange andre fine ting, som det var og er enhver leders pligt at sætte sig nøje ind i, for at han kan opfylde sin samfundspligt: højere produktivitet.

Og det er så rigtigt, som det er sagt.

Ledere af store virksomheder har altid haft øjnene åbne for det betydningsfulde i arbejdets rigtige tilrettelægning og afvikling — det er derfor de *er* blevet store, men en mindre virksomhed bør ledes efter akkurat de samme principper, hvis der skal være udsigt til et rimeligt økonomisk udbytte.

Ledere af mindre og små virksomheder må derfor ikke blive sure eller irriterede, fordi de i skrift og tale bombarderes med de moderne ord rationalisering, metodeforbedring o. s. v., for disse begreber står alle sammen for det gode gamle »fornuftig tilrettelægning« — man har bare givet begrebet nyt tøj på!

Den tekniske udvikling har i vor tid været kolossal — og i de seneste år nærmest eksplosionsagtig. Denne udvikling stiller store krav til lederens evner, både i teknisk og økonomisk henseende. Dette gælder også inden for håndværket, hvor adskillige fag står over for en strukturændring eller ændring af metoder.

Inden for træfaget kan man f. eks. endnu træffe den fornemme betegnelse *håndsnedker*, men selv han betjener sig nu i udstrakt grad af maskiner! Og det medfører, at håndsnedkeren må anskue tingene fra en ny synsvinkel, både teknisk og økonomisk.

Man må have øjne og øren på vid gab over for nye produktionstekniske metoder, men dette er ikke engang nok, for disse nye metoder har alle sammen indflydelse på virksomhedens økonomi, hvorfor lederen også må lytte til nye toner inden for de økonomiske områder.

Når der tales eller skrives om rationalisering, så er det næsten altid den *tekniske* side af sagen, der behandles — og det er for så vidt i orden, som det navnlig er den forbedrede teknik, der giver bedre konkurrencemulighed.

Men hvordan skal man måle værdien af de forbedrede metoder, hvis man ikke har et *økonomisk* sammenligningsgrundlag?

Og vil det ikke være lettere at finde frem til eventuelle tekniske svagheder i virksomheden, hvis man har et tilpas specificeret og analyseret regnskab, der kan fortælle, *hvor* lederen skal sætte ind med forbedringer?

Disse spørgsmål har allerede fundet deres besvarelse i stordriften, hvor de daglige rapporter fra maskinbogholderiet er ledelsens vigtigste værktøj, ganske simpelt fordi regnskabet registrerer arbejdsresultaterne i tal, der kan vurderes.

Omtrent de samme fordele kan mindre virksomheder opnå i et hånddrevet bogholderi, når bare det er tilrettelagt på rette måde.

I små virksomheder skal man selvfølgelig ikke lave opgørelse hver dag, men det er klogt at gøre stillingen op et par gange i årets løb — større bør gøre det hvert kvartal.

Ved disse periodeopgørelser bliver man i tide adviseret, hvis noget ikke går som beregnet, og man får mulighed for at rette tingene op.

HVORDAN INDRETTET MAN SÅ REGNSKABET?

Grundlaget for ethvert pålideligt regnskab må være daglige noteringer af alle økonomiske foreteelser.

Kontrol med pengene,

der indgår og forbruges, sker bedst i en kassekladde eller en kasserapport, der f. eks. kan have følgende udseende:

På kasserapportens forside noteres alle indtægter og udgifter med fornøden tekst. De til privatforbrug hævdede beløb skal også anføres, men for ikke at få for mange posteringer vil det være praktisk at hæve sådanne beløb én gang ugentlig.

Morgenkassebeholdningen + dagens indbetalinger tælles sammen, og herfra trækkes dagens udbetalinger, og vi har nu aftenkassebeholdningen, der overføres til næste dags kasserapport. — Aftenkassebeholdningen skal selvfølgelig stemme med de foreliggende kontanter. Eventuel difference søges opklaret, og *kan* den ikke findes, må differencen føres til indtægt eller udgift under betegnelsen »kassedifference«.

Hvis der ikke har været bevægelser i kassen i dagens løb, overstreges datoen og datoen for næste dag tilføjes.

Udstedte checks påvirker jo ikke kassebeholdningen, hvorfor de føres nedst på siden.

Kasserapport den /

Indbetalinger		Kr.	Øre
Overført kassebeholdning			
Indbetalinger ialt →			
Udbetalinger	Kr.	Øre	
→ Udbetalinger ialt →			
Kassebeholdning at overføre			
Hævede checks			
Nr	Udstedt til	Kr.	Øre

Bilag 1. Forside.

Bagsiden kan af mindre virksomheder anvendes til notering af dels udsendte regninger (kundens navn og beløbet) og dels de fra leverandørerne modtagne fakturaer, ligeledes med navn og beløb.

På bagsidens nederste del er afsat plads til eventuelle andre notater, der kan have betydning for regnskabet, f. eks. afgivne accepter til leverandører.

Modtagne vekslers skal føres på forsiden, dels som indbetaling og dels som udgift: Her kan der almindeligvis blive tale om 2 forskellige udgiftsføringer. Enten ligger man selv med vekslens og tilføjer da i teksten: i behold, eller også

Salg på kredit:	Kr.	Øre
Køb på kredit:	Kr.	Øre
Andre notater:	Kr.	Øre

Bilag 2. Bagside.

bliver vekslens diskonteret og indsat på bankkonto, i så tilfælde skal angives diskonto og det nettobeløb, der indsættes.

Alle nødvendige oplysninger om dagens økonomiske hændelser er nu anført på kasserapporten, der er grundlaget for den videre bogføring.

Det er meget vigtigt, at denne dagsrapport udfærdiges så omhyggeligt som muligt, for det er den, der skal give det endelige regnskab det kvalitetsstempel, der kræves af offentlige myndigheder (f. eks. af skattevæsenet) — og det er den bedste fremgangsmåde for lederen selv, fordi et ordentligt ført regnskab er hans bedste våben i alle henseender.

Bogføringens form og omfang

afhænger af virksomhedens størrelse. En lille forretning har nok i en kassebog og en hovedbog, medens større virksomheder med fordel kan anvende gennemskrivningssystemer.

Det er i virkeligheden ret underordnet, hvilket regnskabssystem der anvendes. Derimod er det meget vigtigt, at alle inden for samme fag benytter den samme kontoplan, det vil sige, at alle opdeler indtægter og navnlig udgifter på samme måde, efter samme plan.

Det er vigtigt, at denne kontoplan følges, for derved skabes der mulighed for, at fagets regnskaber opstilles på samme måde, bygges over samme læst — og herved skaffer faget sig det sammenligningsgrundlag, der er nødvendigt for at kunne måle værdien af forbedrede arbejdsmetoder. Vi vender senere tilbage til spørgsmålet ved omtalen af normregnskaber.

Ved møbelproduktion bør man anvende følgende driftskonti:

<i>Mindre forretninger</i>	<i>Større forretninger</i>
<i>Indtægter:</i> Omsætning	Omsætning: Indland Udland Reparationer
<i>Udgifter:</i> <i>Råmaterialer</i> (÷ varerabat) <i>Fremmed arbejde</i> (underleverandører)	<i>Råmaterialer:</i> 1. Træ 2. Beslag 3. Forbrugsmaterialer 4. Fremmed arbejde (underleverandører) 5. Tapetserermaterialer (hvis eget tapetserer- værksted)
<i>Produktiv arbejds løn</i>	<i>Produktiv arbejds løn:</i> 1. Maskinarbejde 2. Håndarbejde 3. Tapetsererværksted (evt.)

Omkostninger

Omkostninger

Uproduktive lønninger
Husleje og varme
Indpakkingsmaterialer
Drift af egen bil
Andre transportudgifter
Forsikringer
Tegninger og fotos
Vedligeholdelse af inventar og værktøj
Lærlingeudgifter (skolepenge og sygekasse)
Kontingenter
Tryksager og reklame
Kontorartikler
Telefon og porto
Kontorlønninger
Rejser og repræsentation
Lys og kraft
Renter
Afskrivninger
Diverse

kan eventuelt foretage en yderligere opdeling, f. eks. af den uproduktive arbejds-løn i værkførere, svende og lærlinge fordelt på maskin-arbejde og på håndarbejde.

Et regnskab opdelt efter disse linier vil give indehaveren et passende indblik i virksomhedens driftsøkonomi.

Kalkulation :

Den almindelige opskrift på beregning af prisen på et fremstillet produkt består af

Materialeforbrug	
+ produktiv arbejds løn	
+ tillæg pr. arbejdstime til dækning af omkostninger	
+ fremmed arbejde (evt.)	
<hr/>	
= Fremstillingspris	
+ procentsats til dækning af avance	
<hr/>	
= Salgspris	

I denne opskrift er der særlig anledning til at hæfte sig ved omkostnings-tillægget. I almindelighed volder det ikke besvær at beregne materialeforbrug og medgået arbejds løn, hvis man ellers har orden i tingene og kan regne rigtigt.

Fordeling af de indirekte omkostninger behandles derimod ofte lidt skødesløst eller uforstandigt med det resultat, at man enten ikke er konkurrencedygtig, eller at man får for lave priser.

Inden for de producerende virksomheder i træfagene fordeler man i øvrigt også de indirekte omkostninger efter forskellige principper, f. eks. som en procentsats til materialer og arbejdslønnen, som en procentsats til arbejdslønnen eller som et timetillæg til arbejdslønnen.

Den sidste metode er absolut at foretrække — og da de enkelte produkter både får maskinbehandling og håndbehandling, og da yderligere nogle produkter får mere maskinbehandling end andre, så vil det være korrekt og give den mest rigtige kostpris, hvis man inden for de her nævnte fag fordeler de indirekte omkostninger ved hjælp af 2 tillæg, nemlig et for maskinarbejde og et for håndarbejde.

Lad os tage et eksempel.

I sammentrængt form viser årsregnskabet følgende:

Omsætning	580.000.00	
Materialeforbrug	240.000.00	
Fremmed arbejde	36.000.00	
Produktiv arbejdslønn	182.000.00	
Omkostninger	85.000.00	543.000.00
Nettoudbytte		37.000.00

I dette regnskab er der under omkostninger medregnet 16.000 kr. i beregnet løn til indehaveren og 5.500 kr. beregnede renter af den investerede egenkapital.

Den faktiske årsindtægt har således været 58.500 kr.

På grund af ugesedlerne er det konstateret, at den produktive arbejdslønn repræsenterer 9.400 maskintimer og 28.400 håndtimer.

Omkostningerne er gennemgået i detaljer og post for post fordelt mellem maskinarbejde og håndarbejde med det resultat, at

Maskinarbejde skal bære	45.000 kr.
og Håndarbejdet skal bære	40.000 kr.

Hvis vi kun vil arbejde med ét tillæg, skulle vi altså for hver produktiv time beregne os

$$\frac{\text{Omkostninger } 85.000}{\text{Prod. timer } 37.800} = 2.25 \text{ pr. time.}$$

Det er selvfølgelig det nemmeste kun at arbejde med ét tillæg, men da det bl. a. er kalkulationens formål at nå frem til så rigtig en egenkostpris som muligt, så må vi som tidligere nævnt arbejde med 2 tillæg, der kan beregnes til

1	<u>Omkostninger ved maskiner</u>	45.000	= 4.79 pr. time
	Produktive timer	9.400	
2	<u>Omkostninger ved håndarbejde</u>	40.000	= 1.41 pr. time
	Produktive timer	28.400	

De her nævnte tal er hentet fra en arbejdende virksomhed — og som det vil ses, arbejder man med et pænt resultat, 10% af omsætningen er overskud.

De konstaterede kalkulationssatser må derfor anses for brugbare i denne virksomhed, men det sker gang på gang ved sådanne beregninger, at lederen udbryder: »Ja, men så meget kan jeg slet ikke beregne mig, for så bliver jeg for dyr.«

Og det er jo helt rigtigt, men så har kalkulationsberegningerne opfyldt endnu et formål: at fortælle virksomhedslederen, at han må i gang med at rationalisere sin virksomhed — han må se at finde ud af, hvorfor han er for dyr. Kalkulation er ikke alene at beregne en pris for et bestemt stykke arbejde — det er også en meget vigtig kontrolfunktion.

KAN MAN BRUGE NORMTAL?

I almindelighed vil en leder altid sammenligne årets driftsresultat med det forudgående — og ved denne undersøgelse konstateres næsten altid forskellige afvigelser, hvis årsag man af hensyn til fremtiden forsøger at finde frem til.

Denne sammenligning er nødvendig og god, men det er jo alligevel kun ens *egne* resultater, der sammenlignes. — Det ville være meget bedre, hvis man også kunne komme til at se andre tilsvarende virksomheder efter i sømmene. Først da får man mulighed for effektivt at sammenligne og vurdere det, der sker hos en selv.

Denne sammenligningsmulighed foreligger nu i de gennemsnitsregnskaber for snedkerfaget, som Håndværksrådet, de teknologiske institutter og træfagenes organisationer sammen har ladet udarbejde.

Disse beregninger, der giver udtryk for gennemsnittet af omsætning, vareforbrug, produktiv arbejds løn, omkostninger i hovedgrupper og nettoudbytte i flere hundrede virksomheder inden for træfaget, er udarbejdet på basis af regnskaber, der er opstillet efter en ensartet kontoplan, således som denne tidligere er beskrevet. Der kan jo ikke finde en effektiv sammenligning sted inden for de enkelte indtægts- og udgiftsstørrelser, medmindre disse har samme indhold.

Hvis arbejdslønnen f. eks. i ét regnskab er opdelt i produktiv og uproduktiv løn, medens et andet ikke har foretaget en sådan opdeling, så er sammenligning jo umulig. — Derfor er det vigtigt, at man følger kontoplanen.

Det er de her nævnte gennemsnitsresultater, der benævnes »normtal«.

Nu er gennemsnittet jo ikke udtryk for en ønskværdig tilstand, tværtimod vil vi alle helst ligge *over*, men for at komme i denne bedre position må vi have et udgangspunkt — og det er normtallene.

Her vil lederen ved direkte sammenligning med egne resultater kunne sætte fingeren på de udgiftsposter, hvor han afviger fra gennemsnittet og ved en nærmere analyse måske få tilskyndelse til forbedringer.

Samtidig får organisationerne et godt materiale i hænde til brug ved forhandling med myndighederne (f. eks. Monopoltilsynet). Normtal er et vigtigt værktøj både for den enkelte og for organisationen. Men mulighederne for sammenligning og for erfaring er ikke udtømt med bedre regnskab, kalkulation og normtal — disse 3 ting bør følges op med

ERFARINGSUDVEKSLING,

så vil enhver modtagelig virksomhedsleder få et solidt forretningsmæssigt ståsted.

Det har ikke altid været god latin inden for erhvervslivet at udveksle erfaringer med kolleger — man kunne jo risikere, at konkurrenter fik kendskab til ens virksomhed. Og det kunne da aldrig gå an. — I dag ser man lidt anderledes på dette problem.

Inden for handelsfagene har der i flere år fundet erfaringsudveksling sted — og håndværket begynder at komme med. Man samles i grupper på 5—10 mestre. Gruppen bør bestå af medlemmer inden for faget, der driver nogenlunde ensartet virksomhed, men som ikke står i direkte konkurrenceforhold til hinanden.

Medlemmerne har absolut tavshedspligt udadtil, medens der inden for gruppen skal herske fuld åbenhed om *alt* forretningen vedrørende.

Det er meget vigtigt, at der deltagerne imellem er absolut tillid — og det kan godt tage sin tid at få gruppen samlet, særlig på landet og i mindre byer, men er dette punkt først overstået, så er det min erfaring, at *ingen* fortryder begyndelsesvanskelighederne.

Samarbejdet sker på den måde, at gruppen samles med passende mellemrum, normalt 3—4 gange om året. Møderne bør holdes skiftevis hos gruppens deltagere, hvorved der bliver lejlighed til at gennemtrawle den pågældendes virksomhed. Når der er fuld åbenhed til stede, kan man ved disse møder ikke undgå at befrugte hinanden med produktive ideer på det faglige område.

Det er straks sværere, når man kommer til de økonomiske problemer, hvor de enkelte deltageres resultater skal diskuteres. For at få det rette udbytte her vil det være klogt af gruppen at samarbejde med en regnskabsmand, der er kendt med faget, f. eks. en af Håndværksrådets regnskabskonsulenter eller én fra de teknologiske institutter.

Den pågældende revisors opgave består bl. a. deri, at han inden mødet analyserer regnskaberne, så man f. eks. får afvigelser frem — og det er ikke mindst disse forskelligheder, der med udbytte kan diskuteres og blive årsag til forbedringer.

Ved første øjekast vil denne form for samarbejde måske forekomme idealbetonet, for ikke at sige blåøjet, men erfaringerne fra mange sider siger noget helt andet. Adskillige håndværkere har allerede hentet impulser til gavn for virksomheden ved sådanne erfaringsudvekslingsmøder — og flere vil følge efter, fordi man må erkende, at denne form for samarbejde er et vigtigt led i arbejdet for produktivitetens fremme.

DEN ERHVERVSMÆSSIGE BESKATNING VED ET VENDEPUNKT

Af fuldmægtig, cand. jur. *Jørgen Wernberg*, Erhvervenes Skattesekretariat.*)

I 1903 blev indkomst- og formueskatten gjort til den bærende skatteform inden for vor direkte beskatning, men alligevel var det rørende lave skatteprocenter, man dengang kunne nøjes med. Den højeste sats for indkomstkatten til staten var 2,5%, som anvendtes når indtægten oversteg 100.000 kr. Skatteskalaen var i øvrigt fælles for personer og aktieselskaber. En erhvervsdrivende med en indtægt på 5.000 kr. årligt — en ret høj indtægt efter den tids forhold — betalte i alt til stat og kommune ca. 3% i skat. Efter prisudviklingen vil en indkomst på denne størrelse svare til måske 25.000 kr. i dag, men heraf må nu udredes ca. 7.000 kr. i skatter eller 28% (efter københavnske satser). Også aktieselskabsbeskatningen er siden 1903 steget meget betydeligt. I gennemsnit udreder danske aktieselskaber henved 35% af deres indkomst i skatter, men da selskabsbeskatningen er progressiv, betaler visse selskaber langt mere end denne gennemsnitsprocent i skat, medens andre slipper billigere.

Det siger sig selv, at når skatten er blevet en så væsentlig faktor i erhvervsvirksomhedernes økonomi, som disse få tal viser, knytter der sig i dag langt større interesse til skatteprincippernes udformning end da indkomstkatten indførtes for et halvt århundrede siden. Det er nu af afgørende betydning, at skattesystemet tilpasses erhvervslivets økonomiske vilkår og er i harmoni med sunde driftsøkonomiske principper. Fra erhvervsmæssig side er det gennem længere tid blevet fremført, at systemet fra 1903, der nogenlunde uforandret overtoges af den nugældende statsskattelov af 1922, i vigtige henseender var baseret på forældede principper, men først i disse år synes kritikken omsider at bære frugt. Det er ikke for meget sagt, at den erhvervsmæssige beskatning er ved et vendepunkt, og at de nydannelser, som enten allerede er gennemført eller står over for at blive realiseret, vil vise sig at være ensbetydende med en omkalfatring

---

*) *Erhvervenes Skattesekretariat* er nedsat af fem erhvervsorganisationer i forening, nemlig Provinshandelskammeret, Industriraadet, Håndværksrådet, Grosserer-Societetet og Dansk Dampskibsrederiforening, for at varetage disse erhvervs skattemæssige interesser. Skattesekretariatet udgiver tidsskriftet »*Skattepolitisk Oversigt*«.

af principper, der hidtil har været anset for grundlæggende i indkomstbeskatningen.

Der tænkes her ikke på muligheden for nedsættelse af skatteniveaue, en mulighed der desværre kun synes teoretisk, men på de principper, hvorefter den enkelte virksomhed kan opgøre sin skattepligtige årsindkomst. Ændringer af indkomstopgørelsesreglerne er jo tit af lige så stor betydning for skattebyrden som størrelsen af de satser, hvorefter skatterne beregnes.

Regnskabsårets ukrænkelighed.

Det danske skattesystem bygger på et princip, der kan kaldes *regnskabsårets ukrænkelighed*. Heri ligger, at hver enkelt regnskabsperiode skattemæssigt behandles som en fra de øvrige regnskabsperioder isoleret og afsluttet helhed. Hvert år skal bære sine egne omkostninger og beskattes af de nettoindtægter, der kan henføres specielt til dette år.

Det er imidlertid i erhvervsvirksomheder tit tilfældigt, om en indtægt erhverves eller en udgift løber på i den ene eller anden regnskabsperiode, og et enkelt års indtægt kan være resultatet af flere års forberedelser, således at indtægten i virkeligheden burde beskattes over denne årrække. Når skattelovgivningen ligefrem lader et jerntæppe gå ned mellem de enkelte regnskabsår, er det uundgåeligt, at de regnskabsresultater, der da lægges til grund for den årlige beskatning, ikke stemmer overens med, hvad der reelt og efter en mere langsigtet opgørelse er virksomhedens nettoresultat. Når regnskabsperioden er et år — som regel kalenderåret — er det givet, at det er en for kort og for usikker periode at måle den virkelige nettoindtægt på. Et år er en astronomisk periode og ikke et naturligt erhvervsøkonomisk tidsrum. En virksomheds resultater bør ses over en længere periode; i hvert enkelt skatteår bør den kun beskattes af sin gennemsnitlige indkomst, ellers underkastes virksomhederne en merbeskatning, fordi det under et progressivt skattesystem er dyrere at have svingende årsindtægter end at få indkomsten beskattet jævnt gennem årene.

Beskatning af gennemsnitsindkomst ikke nogen løsning.

Den mest nærliggende udvej for at undgå den omtalte merbeskatning kunne det synes at være at gå over til i hvert skatteår at beskatte en virksomhed af gennemsnittet af dens indkomst over en måske tre- eller femårig periode. Et sådant princip har man indtil for få år siden haft i Norge, men man har atter forladt det, fordi også det havde uheldige virkninger, blot med modsat fortegn. Den alvorligste ulempe ved systemet er den lange tid, der hengår mellem indtægterhvervelsen og skattebetalingen. Indtægtsforholdene kan ganske have ændret sig, når beskatningen spredes over 3—5 år, og dette er uheldigt både under høj- og lavkonjunkturer. I Norge har man dog bevaret »gennemsnitsligning« (over 5 år) for indtægt ved skovbrug.

Elastiske opgørelsesregler.

Det, der ret beset er brug for, er elastiske opgørelsesregler. De skal give de erhvervsdrivende mulighed for selv at tilrettelægge det enkelte års skattemæssige regnskabsresultat således, at svingninger i årsresultaterne udjævnes. Men reglerne skal endda være endnu rummeligere: De erhvervsdrivende skal så at sige selv kunne foranledige svingninger i skatteindkomsterne og dermed i skatterne, hvis dette skulle harmonere med virksomhedens behov set ud fra driftsøkonomisk synspunkt.

I år med store investeringer kan det være hensigtsmæssigt at forskyde skattebyrden til senere år; dette letter likviditeten og muliggør hurtigere tilbagebetaling af eventuelle lån, optaget i anledning af investeringerne, og kan ske ved ekstraordinært store afskrivninger i investeringsårene og de første år derefter. Omvendt har nystartede virksomheder i de første år som regel ikke så store indkomster, at de kan udnytte afskrivningsmulighederne. For dem er det af værdi at kunne tage små afskrivninger og bevare et forholdsvis større afskrivningsgrundlag til senere år. Et sådant elastisk afskrivningssystem er — som nedenfor omtalt — indført i 1957, og gennem de muligheder dette system giver de erhvervsdrivende for at variere det enkelte års skattemæssige indtægt, er der sket et betydningsfuldt brud på dogmet om regnskabsårets ukrænkelighed.

For at undgå misforståelser må det vel lige nævnes, at ingen af de elastiske opgørelsesregler, som man fra erhvervenes side ønsker indført i skattelovgivningen, er ensbetydende med, at ellers skattepligtige indtægter skal gå fri for beskatning. Hvor sådanne regler medfører reduktion af et års skat, opnås der kun en udsættelse af beskatningen, en *skattecredit*. Modstykket er tilsvarende højere skatteindkomster i senere år, og da skatteniveaet i tidens løb har bevæget sig i opadgående retning, er det ikke udelukket, at det kan blive dyrere at udskyde beskatningen.

Underskud kan modregnes i senere års overskud.

En ny skatteregel, der er ligefrem symbolsk for den stedfindende kursændring i den erhvervmæssige beskatning, er den bestemmelse, som indførtes i 1956 om, at *underskud* i et indkomstår kan modregnes i overskud inden for de to følgende år — en regel der året efter blev udvidet til at gælde også for aktieselskabers underskud. Hermed har skattevæsenet opgivet sin tidligere så stærkt kritiserede stilling som *sleeping partner* i landets erhvervsvirksomheder, hvorefter man altid gjorde sit krav gældende, hvis der var overskud, men lod den erhvervsdrivende selv om at bære underskuddet.

Lagernedskrivningerne blev indledningen.

Det første skridt i retning af en mere elastisk skattelovgivning blev iøvrigt taget i slutningen af 1939 med indførelsen af nye *lagernedskrivningsregler*. Indtil

da gjaldt statsskattelovens regel om den såkaldt laveste værdis princip ved den skattemæssige lageropgørelse, hvorefter lageret kunne optages til den laveste af de to værdier: dagspris eller anskaffelsespris — uden yderligere nedskrivninger. Med krigens udbrud indtraf ekstraordinære prisstigninger, og for at give de erhvervsdrivende adgang til skattemæssigt at gardere sig imod den hermed følgende større prisfaldsrisiko indførtes ansættelsesregler, der lod førkrigspriseniveauet være en slags »normalpris« for varerne, således at prisstigninger herudover kunne etableres som skattefri reserver. Først når varerne solgtes, realiseredes disse reserver med virkning for den skattepligtige indkomst.

I krigsårene betragtede man de videregående lagernedskrivninger som »midlertidige« foranstaltninger, og endnu skattekommissionen, der i 1948 afgav betænkning om en almindelig skattereform, gik ind for tilbagevenden til statsskattelovens usmidige system. På dette som på andre vigtige områder, f. eks. afskrivninger på driftsmidler, var tiden imidlertid løbet fra skattekommissionens »reaktionære« synspunkter, og ingen har for alvor forsøgt at tvinge udviklingen tilbage til statsskattelovens forældede princip.

Siden 1940 er de »midlertidige« lagernedskrivningsregler hvert år blevet forlænget; i 1955 skete der en principiel omlægning af nedskrivningens beregning, idet man gik over til at sætte nedskrivningen i forhold til varenes dags- eller kostpris. Hovedreglen har herefter været den, at erhvervsdrivende kan optage deres varelager til en værdi mellem 65 % og 100 % af dets værdi til dags- eller kostpris. Principalt er begrundelsen for lagernedskrivningen stadig den latente prisfaldsrisiko, men samtidig giver friheden til år for år at variere nedskrivningerne adgang til at påvirke de skattemæssige indkomster således, som det bedst stemmer med virksomhedens økonomiske vilkår.

Reformen af afskrivningssystemet.

Kort tid efter at de rummelige lagernedskrivninger var indført i 1939, skete der med de »ekstraordinære afskrivninger« en betydelig lempelse i det ordinære system for skattemæssige *afskrivninger på maskiner og andre driftsmidler, bygninger samt skibe*. Også denne krigstidsforanstaltning har vist sig at være indledningen til en frigørelse af afskrivningerne, som nu er blevet permanent. I de 15—16 år, der hengik indtil afskrivningsloven fra 1957 blev vedtaget, forudsatte man stadig, at der kun var tale om en midlertidig lempelse af afskrivningssystemet; det kom til udtryk dels i at reglerne kun gjaldt for et enkelt år ad gangen, dels i at kun såkaldte produktionsvirksomheder kunne benytte dem.

Ved afskrivningsloven fra juli 1957 skete der imidlertid en permanent og radikal omlægning af afskrivningssystemet. Denne afskrivningsreform, der er blevet udformet ved et samarbejde mellem embedsmænd og erhvervsrepræsen-

tanter i det såkaldte afskrivningsudvalg, er karakteristisk ved følgende hovedtræk:

1) Den årlige afskrivning sker (bortset fra bygninger) *på basis af aktivernes faldende bogførte værdi*, d.v.s. degressiv eller saldoafskrivning, i modsætning til det tidligere lineære system, hvorefter årsafskrivningerne altid beregnedes på basis af aktivets oprindelige anskaffelsessum.

2) Afskrivning sker *på en virksomheds samlede aktiver* (maskiner, biler, inventar etc.) *en bloc*, (undtagen bygninger eller aktiver der anvendes både privat og erhvervsmæssigt, såsom personbiler).

3) Den erhvervsdrivende *fastsætter selv* — inden for lovens maksimumsprocent — *det enkelte års afskrivning*. Hovedreglen, der for de fleste virksomheder bliver aktuel fra og med regnskabsåret 1959, er at der kan afskrives *indtil 30 %* af aktivsaldoen.

4) Der gælder *samme afskrivningsregler og -muligheder for alle* virksomheder; den tidligere fortrinsstilling for »produktionsvirksomheder« er bortfaldet.

Det er især den under 3) nævnte frihed til at variere afskrivningsprocenten, der giver den erhvervsdrivende mulighed for inden for undertiden vide rammer selv at fastlægge sit skattepligtige overskud.

Investeringsfondsordningen.

I forbindelse med afskrivningsloven gennemførtes en lov om, at indtil 15 % af enhver virksomheds årsoverskud kan henlægges til investeringsfonds. Dette institut giver i næsten endnu højere grad end selve afskrivningerne den erhvervsdrivende adgang til at føre skattepolitik. Beløb, der henlægges til investeringsfonds, fradrages i den skattepligtige indkomst i henlæggelsesåret. På den anden side reducerer henlæggelserne de fremtidige afskrivningsmuligheder, idet beløb, der fra investeringsfonds anvendes til finansiering af investeringer, reducerer de anskaffelsessummer, hvormed de anskaffede aktiver indgår på aktivsaldoen til fremtidig afskrivning.

Regnskabsførende skatteydere skal i et pengeinstitut båndlægge halvdelen af henlæggelsesbeløbet, medens den anden halvdel bliver indestående i virksomheden, og ikke-regnskabsførende erhvervsdrivende skal båndlægge hele henlæggelsen. De henlagte beløb kan tidligst tages i brug 1 år efter indbetalingen og skal være benyttet senest 10 år efter henlæggelsesåret, hvis beskatning af henlæggelserne skal undgås.

Også for det nye afskrivningssystem og for investeringsfondsordningen gælder det altså, at der ikke er tale om skattelettelse, men kun om frihed til inden for visse rammer at påvirke den skattepligtige indkomst på en måde, som under hensyn til den enkelte virksomheds vilkår må anses for gunstig. Der kan hver-

ken ved afskrivninger eller investeringsfonds afskrives mere end, hvad der også efter det gamle system kunne afskrives, nemlig aktivernes faktiske anskaffelsessummer.

Om fremtidens skattereformer.

Af de områder, som herefter står tilbage at reformere inden for de erhvervs-mæssige opgørelsesregler, kan især nævnes de skattemæssige regler for *afskrivning på udestående fordringer*. Her er skattelovgivningen i dag i strid med sunde driftsøkonomiske — og for øvrigt også med selskabsretlige — principper, idet den som hovedregel ikke tillader skattemæssig afskrivning af dubiøse fordringer men kræver, at tab skal være endeligt konstateret, inden fradrag kan ske.

Endelig forestår der antagelig en omlægning af selve skatteberegningen *fra progressiv til proportional beskatning*. Heri ligger en klar indrømmelse af, at den progressive skat, selv om den traditionelt anses for i særlig grad at være i overensstemmelse med skatteevneprincippet, skyder over målet. Fra et erhvervsmæssigt synspunkt — såvel som fra et skatteydernesynspunkt i det hele — har proportionalskatten den store fordel, at der ikke længere er knyttet skæbnesvangre konsekvenser til, om en indkomst indgår til beskatning i det ene eller andet regnskabsår. Ej heller har det offentlige den samme provenumæssige interesse i regnskabsårets ukrænkelighed, for så vidt som skatteandelen af indtægten er den samme, hvad enten beskatningen sker straks, fordeles eller udskydes. I første række vil det blive aktieselskabsbeskatningen, som omlægges til proportional basis, og derefter bliver det forhåbentlig personbeskatningens tur.

Trods det tilsyneladende kaotiske præg, der synes at kendetegne reformbestræbelserne, kan man altså alligevel nære et begrundet håb om, at grundlaget for fremtidens skattesystem lægges i disse år.

FORSKNING OG FORSØG

Teknisk forskning og forsøg inden for træbranchen	239
Træets betydning som råstof i samfundshushold- ningen	255
Træ og byggeri	274

TEKNISK FORSKNING OG FORSØG INDEN FOR TRÆBRANCHEN

Af professor *P. Moltesen*.

Det kan på baggrund af den betydelige rolle, træbranchen i videste forstand spiller for samfundshusholdningen, synes overraskende, at der først efter sidste verdenskrig er blevet etableret en teknisk forsknings- og forsøgsvirksomhed, der specielt tager sigte på de træbearbejdende erhvervs tarv.

Forklaringen på dette forhold må sikkert for en væsentlig del søges i den egentlige træindustri ret sene og langsomme udvikling af håndværket, hvortil den stadig har nær tilknytning. Dertil kommer erhvervets mangesidighed og råmaterialets: træets, uensartethed. I realiteten er ikke to stykker træ ens, hvilket selvsagt komplicerer enhver undersøgelse stærkt og giver rige muligheder for individuel fortolkning af iagttagelser og forsøgsresultater. Den enkelte håndværker må leve sig sammen med træet og kan derigennem opnå stor dygtighed og erfaring, men det kan ofte være svært for ham at videregive sin viden til andre, fordi den ikke er baseret på rationelle forsøg og iagttagelser, der muliggør en analyse af årsagssammenhængen.

I. FORSØG VED BESLÆGTEDE INSTITUTIONER OG ORGANISATIONER SAMT ENKELTPERSONER

De første forsøg og undersøgelser inden for træbranchen fremkaldtes af ændringer i afsætningsforhold og råvareudbud i slutningen af forrige århundrede: De stærkt voksende arealer med nåletræ, der først fra omkring 1770 vandt indpas i dansk skovbrug, skabte afsætningsvanskeligheder for nåletræeffekter; brændet mødte stigende konkurrence fra kul og andre fossile brændselsarter; udbygningen af jernbanerne gav tilsyneladende store muligheder for afsætning af dansk træ til sveller, og endelig gav omlægningen af landbrugsproduktionen anledning til en stærk udbygning af drittelfabrikationen.

a. Forsøg over oparbejdning og anvendelse af dansk nåletræ.

Endnu i slutningen af forrige århundrede blev dansk tømmer mødt med stor skepsis af forbrugerne. Landbefolkningen havde hidtil kunnet af-

tage næsten hele den indenlandske produktion, men da det stigende udbud nødvendiggjorde en udvidelse af markedet til byerne, måtte man tage konkurrencen op med det importerede tømmer. Det var den fremherskende opfattelse blandt håndværkerne, at dansk tømmer kvalitetsmæssigt stod under det svenske, som udgjorde hovedparten af det importerede bygningstræ. *Hornemann* (1889) foretog efter opfordring fra det i anledning af den nordiske udstilling i 1888 nedsatte skovbrugsudvalg en undersøgelse af dansk rødgranveds tekniske egenskaber omfattende tryk-, træk- og overskæringsforsøg. Disse forsøg er de første af betydning, som er foretaget her i landet. *Hornemann* døde i 1890 og nåede derfor ikke at fuldføre yderligere planlagte undersøgelser. Disse overdroges til *Meldahl* (1893), som gennemførte nogle for den tid bemærkelsesværdige undersøgelser over den tekniske kvalitet af dansk rødgran samt ædelgran og bjergfyr sammenlignet med tysk og svensk rødgran. Undersøgelserne viste, at dansk rødgran var lidt lettere og dermed lidt svagere end svensk og tysk rødgran, men forskellen var dog ikke så stor, at den kunne tillægges praktisk betydning.

Professor P. E. Müller havde tidligere påpeget, at der ville blive stigende vanskeligheder med afsætningen af dansk nåletræ, og i de følgende år fremkom der en række mindre afhandlinger om tildannelse af rødgrantømmer: *Ulrich* (1890), *Koch* (1892), og *Oppermann* (1894). Af disse var *Oppermanns* den betydeligste. Savværkerne var få og små på den tid, og *Oppermann* mener, at det enkelte distrikt sjældent vil have træ nok til at forsyne et savværk, hvorfor han anbefaler at tildanne træet i skoven ved behugning, og han giver i sin afhandling tal for udbytte m. v. ved slingning af tømmer. Som et kuriosum kan nævnes, at slingning af tømmer kostede 25 øre pr. tomme pr. alen, og at fodsavning af lægter kostede 3/4 øre pr. alen. *Oppermann* påpeger en række forhold, som trænger til yderligere undersøgelser, og kommer med følgende for den tid ret usædvanlige udtalelse: »Der forekommer mig her at være en vid Mark for Undersøgelser og Forsøg, for Bestræbelser i Retning af paa een Gang at forbedre Arbejdernes Kaar og formindske Tilvirkningsomkostningerne«.

I de følgende år synes interessen for undersøgelser over dansk nåletræ at være afsvækket noget. *Jacobi* (1906) fremkom med en mindre afhandling om svampeangreb på rødgran, og *Dalgas* (1907) lod foretage forsøg på Haraldskær Papirfabrik over fremstilling af cellulose af bjergfyr, forsøg som dog ikke resulterede i anvendelse af bjergfyr til denne produktion, dels fordi bjergfyr viste sig mindre egnet til formålet, dels fordi den indenlandske cellulosefabrikation var inde i en vanskelig periode i økonomisk henseende.

I 1911 offentliggjorde *Oppermann* resultaterne af sine meget omfattende undersøgelser over tilvirkning af favnsat nåletræ. Forsøgene omfattede fremstilling af tagspån, træuld og cellulose. Der blev undersøgt betydelige kvanta,

og forsøgsteknikken var fremragende, således at man må betegne forsøgene som de første af virkelig betydning for udnyttelsen af nåletræ. *Oppermann* kompletterede sine undersøgelser over tilvirkning af rødgran med et stort forsøg over opskæring af savklodse (1920). I dette forsøg belyses dimensionens, afsmalningens og rethedens betydning for opskæringsresultatet med det formål at finde frem til den rette skovdyrkning og den fordelagtigste skæremåde.

Dansk Skovforening havde allerede før århundredskiftet opmærksomheden henvendt på betydningen af en grundig afprøvning af dansk rødgran og lod derfor i 1895 opføre forsøgsskure af dansk og svensk gran. Disse forsøg, som blev offentliggjort i 1920, viste, at dansk gran stod fuldt mål med svensk. I 1903 foranledigede Ingeniørforeningen, at der blev iværksat varighedsforsøg med forskellige træarter og imprægneringsmidler. Der blev undersøgt et stort antal påstrygningsmidler og træarter: dansk og svensk gran, svensk fyr, eg, hvidgran og bjergfyr. Af forsøgsresultaterne, som blev publicerede i 1922, fremgår, at dansk gran gennemgående var mere holdbar end svensk, og at kun meget få af de undersøgte påstrygningsmidler havde værdi af betydning.

De nye nåletræarter begyndte efterhånden at levere salgbare effekter i stigende mængde, og da man ikke kendte meget til deres tekniske egenskaber, foretog *Fabricius* (1926) i forbindelse med en forstlig undersøgelse af douglas- og sitkagran nogle ret omfattende forsøg med disse træarters tekniske egenskaber og omtaler de deraf betingede anvendelsesområder.

De vanskelige afsætningsforhold i slutningen af tyverne og begyndelsen af trediverne aktiverede anstrengelserne for at belyse dansk grantømmers værdi. Dansk Skovforening nedsatte flere udvalg til at arbejde med spørgsmålene, og på udvalgenes foranledning fremkom der en række værdifulde afhandlinger om emnet. *Suenson* (1928) foretog sammenlignende bøjeforsøg mellem rundt og fuldkantet tømmer, hvor han viser, at det runde tømmer for samme tværsnitsareal har ca. 25 % større bøjestykke end fuldkantet. Sommerskovning kontra vinterskovning diskuteredes ivrigt, og der blev iværksat en række grundige undersøgelser af dette problem, som belyses gennem flere afhandlinger: *Vestergaard* (1924), *Hviid* (1936) og *Bondo* (1937). Alle undersøgelserne viste entydigt, at sommerskovet træ står fuldt på højde med vinterskovet, hvis det behandles rigtigt.

Suenson (1936) undersøgte vandindholdet i bygningstømmer af dansk gran, svensk gran og svensk fyr fra tømmerlagre og fandt, at dansk gran havde et lidt større vandindhold end svensk, hvilket måtte tilskrives en kortere lagringstid. Desuden undersøgte han rumvægt og svind og fandt, at dansk gran var lidt lettere end svensk, og at det havde mindre svind.

I betænkningen: Dansk Grantømmer, som det af Skovforeningen nedsatte udvalg afgav i 1937, fandtes foruden den af *Bondo* ovennævnte afhandling

om sommerskovning kontra vinterskovning, afhandlinger om: styrkeforsøg (*Suenson* 1937), lagringsforsøg (*Fabricius* 1937), undersøgelser over relationerne mellem vejrlig og udtørring (*Bornebusch* 1937), undersøgelser over afbarkningens betydning for udtørringen (*Fabricius* 1937) og undersøgelser over tømmer-svampenes fugtighedskrav (*Ferdinandsen* og *Buchwald* 1937).

Betænkningen: Dansk Grantømmer var en smuk afslutning på de mange og langvarige undersøgelser, der blev gennemført for at få dansk nåletræ anerkendt som et fuldgodt bygningsmateriale, og undersøgelserne har utvivlsomt betydet overordentlig meget for afsætningen af det danske nåletræ.

Af andre betydende forsøg skal endelig nævnes: *Ploughheld* (1929), der på Rold Skovs Savværk gennemførte en usædvanlig grundig analyse af en opskæring af ca. 100 m³ grantømmer, og *Løfting* (1939), der undersøgte forskellige opbevaringsmåder for rundt grantømmer foranlediget af store stormfald. Løftings undersøgelser viste, at vandlagring var den mest effektive opbevaringsmåde, men også den dyreste. Sprøjtning med svampedræbende midler gav nogenlunde tilfredsstillende resultater og var ret billigt.

b. Brænde og trækul.

Allerede i slutningen af forrige århundrede meldte de første afsætningsvanskeligheder sig for brændet på grund af stigende konkurrence fra kul og koks, og Dansk Skovforening har lige siden 1880-erne udfoldet betydelige bestræbelser for at styrke brændet i denne stadig hårdere konkurrence. Skovforeningen nedsatte i 1891, altså tre år efter dens oprettelse, det første udvalg, som skulle beskæftige sig med dette problem, og siden har en lang række udvalg arbejdet med sagen. I de forstlige tidsskrifter findes talrige afhandlinger, artikler og notitser om brændefyring, oparbejdning af brænde, kulsvidning og industriel udnyttelse af brændet.

Af de mere betydende forsøg og undersøgelser, som er publicerede, skal nævnes følgende:

Helms og *Oppermann* (1891) foretog omfattende undersøgelser over bjergfyrrens vægtfylde (rumvægt) og varmekværdi, som et led i bestræbelserne for at finde afsætning for effekterne fra de meget store bjergfyrplantager, som dengang var ved at vokse ind i hugstmoden alder. Man påviste, at bjergfyrrens rumvægt lå ca. 20% over rødgranens, og at dens varmekværdi pr. kg var lidt højere end rødgranens, hvorfor den var et bedre brændsel. *Steenstrup* (1907) kom til samme resultat på grundlag af nogle omfattende og meget omhyggelige undersøgelser over bjergfyrrens rumvægt.

Under første verdenskrigs brændelseskrisse gennemførte Det forstlige Forsøgs-væsen undersøgelser over fældningstidens indflydelse på bølgebrændets kvalitet og udtørring (*Oppermann* 1915 og 1920). Disse undersøgelser afsluttedes med

undersøgelser over stablingsmåder, udtørring, stødbrænde til mejeribrændsel og kulsvindning (*Oppermann* 1922).

Kriseårene omkring 1930 aktualiserede på ny brændesagen, hvilket bl. a. gav sig udslag i bestræbelser for anvendelse af bøgebrænde til f. eks. sveller og gulvbrædder (se senere). Skovforeningen startede en storstilet kampagne for brændesalg, og adskillige steder anlagde man miler og ovne til trækulsbrænding. *Oppermann* (1928—30) offentliggjorde resultaterne af et stort forsøg med trækulsbrænding i mile og ovn. Særlig betydningsfuldt for brændesagen var det, at Teknologisk Instituts varmetekniske afdeling foretog en række undersøgelser over de forskellige brændesorters brændværdi og varmeanlæg til brændefyring. Instituttet udsendte en lang række meddelelser om disse forsøg samt talrige anvisninger om brændefyring, dels i faglige tidsskrifter, dels i form af pjecer, se bl. a. *Fuel Jørgensen* (1933, 1935 og 1937). Sidstnævnte arbejde var rekvireret af det af handelsministeriet nedsatte bøgetræsudvalg. Der er næppe tvivl om, at hele denne brændekampagne var i højeste grad medvirkende til, at brændemarkedet ikke brød helt sammen. I virkeligheden betaltes der selv i de dårligste år en merpris for brænde regnet efter pris pr. varmeeenhed i forhold til kul og koks.

Anden verdenskrig løste med ét slag alle afsætningsproblemer for brændet, hvilket omgående satte sig spor i en indstilling af forsøg m. v. vedrørende brænde. Fra Det forstlige Forsøgsvæsen kom en enkelt afhandling om udtørring af bøgebrænde (*Holm* 1943), men det drejede sig om et forsøg, som var anlagt før krigen. Mærkeligt nok gav fremstillingen af generatorbrænde, som snart antog betydelige dimensioner, ikke anledning til større undersøgelser. Der offentliggjordes om dette emne kun spredte oplysninger som f. eks. *Gandils* (1941) beskrivelse af metoder ved fabrikationen og iagttagelser over metoderens kapacitet.

c. *Bøgesveller.*

I 1876 gav daværende kontorchef i DSB, *W. Fredericia*, en redegørelse for statsbanernes hidtidige erfaringer med sveller af forskellige træarter. Man havde allerede i 1864 forsøgt bøgesveller imprægneret med svovlsur kobberilte, men forsøgene faldt så uheldigt ud, at *Fredericia* ikke mente, at bøgesvellen havde nogen fremtid. Derimod mente han, at dansk eg kunne bruges til sveller. Inden for skovbruget var der stor interesse for leverancer af bøg til sveller. *Götzsche* (1890, 1891), *Oppermann* (1891) og *Müller* (1891) diskuterede i det forstlige tidsskrift økonomien ved opskæring af bøgesveller på grundlag af tal fra prøveskæringer. At det ikke kunne være nogen strålende forretning, forstår man, når det oplyses, at der betaltes godt 3 kr. for en svelle leveret på jernbanestation. Den største forkæmper for den danske bøgesvelle var

formentlig daværende skovrider på Giesegård *I. F. Andersen*, som utrætteligt arbejdede for at få DSB til at anvende flere bøgesveller og skovene til at levere flere. Han offentliggjorde i 1898 resultaterne af prøveskæringer i sveller og opfordrede til øget leverance og anvendelse af bøgesveller. DSB havde overvejende for at imødekomme skovbrugets henstilling til myndighederne tilbudt at aftage 10.000 sveller årligt, men leverancerne var ikke store på grund af de lave priser. I 1912 offentliggør *I. F. Andersen* igen et resultat af prøveskæringer i sveller og påpeger, at skovene måtte kunne levere mindst 50.000 af de 300—400.000 sveller DSB årligt brugte. Nærmest som svar på *I. F. Andersen*'s artikler fremkom i 1912 en artikel af daværende kontorchef *H. Flensborg*, hvori han harcellerer over, at skovbruget tror, at der kan anvendes 2. og 3. klasses bøgetræ til sveller. I virkeligheden ville DSB helst være fri for bøgesveller. Man havde kun taget bøgesveller for at gøre skovbruget en tjeneste, men prisen for bøgesveller var for høj (3,67—3,89 kr. pr. svelle mod 4,19 kr. for fyrresveller), og *Flensborg* slutter med at henstille til skovene at bruge det bedste bøgetræ til sveller. *Andersen* offentliggør igen et skæreforsøg over 320 m³ svellekævler (1913), men afsætningen af bøgesveller var stadig ubetydelig.

I 1900 udkom *A. Collstrops* første pjece med oplysninger angående imprægnering af sveller og pæle, og i årene op til 1937 udkom fra firmaet R. Collstrop en række pjecer om imprægneringsmidler og metoder samt om imprægneret træs varighed. I 1906 leveredes de første tjæreolieimprægnerede sveller, men først så sent som omkring 1930 gik DSB over til at anvende bøgesveller i betydende omfang for så i løbet af ganske få år kun at anvende bøgesveller. DSB's egne erfaringer har formentlig betydet en del for denne vending, ligeledes *Collstrops* pjecer, men afgørende var dog nok skovbrugets aktion, som rejstes på baggrund af den alvorlige afsætningskrise, samt valutacentralens oprettelse.

Når der her er gjort så udførligt rede for udviklingen i »svellesagen«, skønt den ikke udmærker sig ved at være grundigt belyst under sin udvikling af forsøg og tekniske undersøgelser, er det netop fordi man ved et nærmere studium bliver overbevist om, at grundige videnskabelige undersøgelser af og forsøg med bøgesveller kunne have åbnet dette for såvel træindustri som skovbrug meget vigtige marked på et langt tidligere tidspunkt, end sket er. Da firmaet *Collstrop* i 1906 gik over til ren tjæreolieimprægnering, havde man en bøgesveller af samme kvalitet som den, der i dag har udkonkurreret fyrresvellen; ja i virkeligheden var den sikkert betydelig bedre, idet svelletræet var af bedre kvalitet end i dag. Dels var det renere træ, dels var der langt mindre rødmarv i det, hvorfor også imprægneringen måtte blive bedre.

d. Dritler og andre trævarer.

Det første forsøg med tildannelse af drittelstaver blev offentliggjort af skovrider *C. H. Thymann* i 1891, som efter opfordring fra fabrikken *Hamlet* i Helsingør undersøgte mulighederne for ophugning af smørstaver i skoven. Resultatet af undersøgelserne var ikke gunstigt for skoven, hvorfor eksperimenterne ikke fortsattes. I 1898 offentliggjorde *Oppermann* sine første undersøgelser over tilvirkning af trævarer.

Disse undersøgelser blev fulgt op af *Oppermanns* næsten klassiske undersøgelser over tilvirkning og anvendelse af dansk gavtræ: Løvtræ tilvirket med Maskinkraft (1906). Dette er de første virkelige prøveskæringer i Danmark. Formålet var at undersøge, hvorledes veddets dimensioner, form og bygning påvirker udbyttets størrelse og godhed. Forsøgsteknikken var fremragende, og der blev opskåret store kvantiteter til smørdritler, hjulfølge, træsko og kapsko, stoleben, skovleskafter, drejertræ, læster, drejrestokke, hjuleger og redskabsskafter. Skønt flere af disse emner er udgået af produktionen i dag, og skønt opskæringsteknikken til dels var en anden end nu, kan der stadig hentes værdifulde oplysninger fra denne undersøgelse.

Trods den lovende begyndelse blev der ikke taget prøveskæringer i bøg i betydende omfang op før så sent som efter anden verdenskrig. I de mellemliggende år er der kun udført få og spredte undersøgelser over løvtræveddets behandling, tilvirkning og anvendelse. I 1928 offentliggjorde *Svendsen* et mindre forsøg med sprøjtning af endeflader på bøgegavntræ med blåsten. Forsøget faldt så gunstigt ud, at trævarefabrikken *Holmsminde* ville betale omkostningerne ved behandlingen, men iagttagelsen synes ikke at have fået nævneværdig betydning. Muligvis har det gode resultat beroet på en tilfældighed.

e. Andre forsøg.

Ud over de nævnte fire emnegrupper er der foretaget nogle få forsøg og undersøgelser på andre områder. På foranledning af Dansk Ingeniørforening foretog *Kramp* (1939) omfattende forsøg over forskellige træsorters modstandsdygtighed over for pæleorm og pælekrebs. Forsøgene viste, at hårde træarter med glat overflade er mest modstandsdygtige, og at barken yder en ikke ringe beskyttelse mod angreb.

Efter forslag fra professor *S. O. Heiberg* lod Statens forstlige Forsøgsvæsen foretage forsøg med kogning af dansk bøg til cellulose. Forsøgene blev foretaget i USA og viste, at dansk bøg var velegnet til formålet (*Hisey* 1939).

Handelsministeriets bøgetræsudvalg anmodede i 1938 professor *N. F. Buchwald* om at undersøge rødkernet bølgeveds modstandsdygtighed mod svampenedbrydning. Undersøgelserne viste, at rødkerne forhøjer veddets varighed betydeligt.

Møller og Hermann (1941) udførte for A/S Junckers Savværk ret omfattende forsøg med beskyttelse af kævler under opbevaring i skoven, dels under forskellige lagringsbetingelser, dels besmurt med forskellige beskyttelsespastaer. Der blev ikke ved forsøgene fundet frem til særlig effektive foranstaltninger mod svampeindløb.

Møller og Gram (1951) undersøgte mørkt askeveds styrkeegenskaber og anatomiske forhold og fandt, at den prismæssige deklassering af mørkkernet askeved savner reel begrundelse bortset fra de tilfælde, hvor farven spiller en rolle.

Desværre har de under afsnittene a—c omtalte undersøgelser og forsøg næppe fået den betydning, de burde og kunne have fået, fordi de alle er publicerede i forstlige tidsskrifter, der er ret ukendte blandt savværksfolk, håndværkere, arkitekter og andre forbrugere af træ.

II. FORSØG VED DE TEKNOLOGISKE INSTITUTTER

I 1906 oprettedes Teknologisk Institut i København. Instituttet fik straks en møbelsnedkerafdeling og en maskinsnedkerafdeling. Herved var der skabt grundlag for en institution, der fik den allerstørste betydning for træerhvervenes udvikling. Oprindeligt tog instituttet kun sigte på at hjælpe håndværket og den mindre industri. Dette forhold er senere ændret til, at den egentlige industri også er inddraget under instituttets arbejdsområde.

Instituttets arbejde har overvejende bestået i en udstrakt undervisnings-, oplysnings- og konsulenttjeneste. Forsknings- og forsøgsarbejde har for de nævnte afdelingers vedkommende næsten udelukkende været udført i forbindelse med konsulenttjenesten, og resultaterne er som følge heraf ikke blevet publicerede. Dette er beklageligt, idet der gennem årene er udført et meget stort antal forsøg over alle områder inden for træbearbejdning og -behandling. En del af forsøgsresultaterne er dog kommet videre kredse til gode gennem de mange håndbøger, pjecer m. v., som instituttet har udgivet.

I de seneste år har instituttets træafdelinger påtaget sig egentlige forsøgsopgaver, som tager sigte på løsning af problemer af mere almen interesse. F. eks. kan nævnes, at der er modtaget betydelige midler fra Marshall-fonden til undersøgelser over højfrekvenslimning.

I 1943 oprettedes Jydsk Teknologisk Institut i Århus. Dette instituts organisation og arbejdsform er stort set parallel med Teknologisk Instituts. Også her har man i stigende grad opmærksomheden henvendt på nødvendigheden af en almen forsøgs- og forskningsvirksomhed, men for begge institutter gælder, at undervisnings- og konsulentarbejdet er det primære.

III. FORSØG VED TRÆINDUSTRIENS FORSKNINGSUDVALG OG TRÆRÅDET

For den egentlige træindustri vedkommende kunne behovet for forsknings- og forsøgsvirksomhed imidlertid ikke siges at være dækket, navnlig på baggrund af den stærke tekniske udvikling, som fandt sted i udlandet, hvor der i efterkrigsårene oprettedes trætekniske forsøgsinstitutter i stigende tal. Kun de færreste danske træindustrielle virksomheder var store nok til at etablere egne forsøgsafdelinger, og der var derfor en reel fare for, at dansk træindustri ikke skulle kunne følge med i udviklingen. Man havde end ikke mulighed for gennem en litteraturtjeneste at drage den fulde nytte af udlandets hastigt voksende mængde af faglige publikationer.

I 1944 foreslog professor i skovbrug, dr. polit. *A. Howard Grøn* som formand for gruppe 6 i Akademiet for de tekniske Videnskaber, at akademiet sammenkaldte træindustriens ledende folk til en drøftelse af træindustriens problemer som et led i akademiets bestræbelser for ophjælpning af den danske industri. Dette møde resulterede i, at træindustrien anmodede akademiet om at nedsætte et træbearbejdningsudvalg med den opgave at undersøge, om der kunne opnås resultater af værdi for den arbejdende træindustri gennem metodisk forskning.

Træbearbejdningsudvalget engagerede civilingeniør *R. Hundahl* til at foretage undersøgelser over ramsaves virkemåde og kraftforbrug (*Hundahl* 1948).

Akademiet for de tekniske Videnskaber sammenkaldte i 1949 en række af træindustriens og skovbrugets ledende folk samt repræsentanter fra institutioner, der havde tilknytning til træerhvervene til en drøftelse af betimeligheden af at oprette en permanent forsknings-, forsøgs- og oplysningsvirksomhed for træindustrien. Man vedtog på mødet at anmode akademiet om at nedsætte et sådant udvalg, der fik navnet: Træindustriens Forskningsudvalg. Udvalget sammensattes af repræsentanter fra: Træindustriens Fabrikantforeninger (3), Fællesrepræsentationen for danske Savværker og Trævarefabrikker (3), Dansk Skovforening (1), Træindustriarbejderforbundet (1), Danmarks tekniske Højskole (1), Teknologisk Institut (1), Landbohøjskolen (1) og Akademiet for de tekniske Videnskaber (1).

Til leder af det daglige arbejde ansatte udvalget civilingeniør *K. F. Egund*, og arbejdet finansieredes i de første 5 år gennem faste tilskud fra træindustriens organisationer og Dansk Skovforening samt ved tilskud fra fonds, navnlig Det teknisk-videnskabelige Forskningsråd.

Begyndelsen var meget beskedent, idet man kun havde én fast medarbejder, som til sin rådighed havde et primitivt kontor i København uden hjælpemidler af nogen art, det være sig forsøgsapparat eller bibliotek. Der forestod der-

for et meget stort arbejde med at bygge en organisation op helt fra grunden af. En væsentlig del af dette arbejde var at knytte kontakter med beslægtede institutioner i ind- og udland.

Da lokaleforholdene var højest utilfredsstillende i København, flyttedes i 1953 til større og bedre lokaler i Allerød, og flere medarbejdere blev samtidig ansat. Finansieringsformen blev kort efter omlagt, idet man gik over til gennem Dansk Skovforening at opkræve en afgift af det gavntræ, træindustrien købte i danske skove. Der kom gennem denne afgiftsordning ret betydelige pengemidler ind, men da ordningen i mange tilfælde virkede uretfærdigt, blev den senere opgivet igen.

En væsentlig del af arbejdet bestod, som foran nævnt, i de første år i at organisere og opbygge institutionen, og desuden udførtes et stadigt stigende konsulentarbejde. Man kom dog på et tidligt tidspunkt i gang med forsknings- og forsøgsarbejdet. I 1951 publicerede *Egund* og *Adrian* en rapport over prøveskæringer i bøg til planker, firkanter og sveller. Rapporten indeholdt desuden fastmassebestemmelser for brænde samt opmålingsregler for skårne emner. Efter forslag fra skovrider *J. Abell* undersøgte mulighederne for at rense råtræet før opskæringen, hvilket resulterede i en anvisning på indretning og benyttelse af damprensning (*Egund* 1951). I forbindelse med undersøgelser over mulighederne for en industriel udnyttelse af affaldstræ foretoges statistiske undersøgelser over mængden, arten og den geografiske placering af råtræ, skåret træ og affaldstræ (*Moltesen* 1952). Skimmelangreb på skårne emner af bøg påførte hvert år træindustrien meget betydelige tab. En teknisk og biologisk undersøgelse resulterede i anvisninger på effektive og billige bekæmpelsesforanstaltninger (*Egund* og *Jørgensen* 1954). *Egund* (1956) offentliggjorde en undersøgelse af små bøgkævlers indhold af stavtræ og prima og sekunda gulvtræ til belysning af effekternes værdi for træindustrien. For at skaffe træindustrien stadig bedre kalkulationsgrundlag iværksattes i 1953 større prøveskæringer i bøg til belysning af kvalitetens, dimensionens og opskæringsmådens betydning for udfaldet. Disse prøveskæringer er de største, der hidtil er udført her i landet, og resultaterne, der blev offentliggjort i 1956 (*Egund* og *Boye*), er værdifulde hjælpemidler for industrien ved bedømmelse af de forskellige råtrækvalitetens og -dimensioners værdi til forskellige formål. Opbevaring af råtræ af bøg i forårs- og sommer-tiden har til alle tider været et af træindustriens vanskeligste problemer, fordi træet uvægerligt angribes af svampe. En undersøgelse resulterede i, at der kunne gives anvisning på ret effektive beskyttelsesforanstaltninger (*Boye* og *Egund* 1957). Mindre resultatrige var forsøg med nedsættelse af revnedannelse i endeflader på bøgfinerkævlere (*Boye* og *Egund* 1957), men forsøgene var dog en gevinst for træindustrien for så vidt som de viste, at de hidtil benyttede foranstaltninger var omtrent værdiløse. Til komplettering af udenlandske forsøg gen-

nemførtes forsøg med sammenligning af dampede og udampede emner af bøgetræ (*Egund og Boye 1957*), hvorefter det kan fastslås, at der ud over en brunfarvning af træet ikke opnås noget ved at dampe det. Enkelte forbrugere af bøgetræ har allerede indstillet dampningen, hvorved de hvert år sparer betydelige beløb.

Med støtte fra Marshall-fonden og Statens Byggeforskningsinstitut har Træindustriens Forskningsinstitut gennemført en meget omfattende afprøvning af en række spånpladefabrikater, og i samarbejde med Statens Byggeforskningsinstitut undersøgte mulighederne for spånpladers anvendelse i byggeriet. En rapport om disse undersøgelser er offentliggjort sammen med handelsministeriets skovindustriudvalgs betænkning i 1958.

Ud over de nævnte afsluttede forsøg er flere i arbejde. Desuden må nævnes, at der gennem årene er offentliggjort en mængde større og mindre artikler om aktuelle emner inden for træindustrien navnlig på grundlag af litteraturstudier.*) Det må i denne forbindelse fremhæves, at studiet af den meget righoldige udenlandske litteratur om træbearbejdning er den billigste form for forskning og dertil formentlig den mest givende, hvorfor litteraturtjeneste indtager en meget fremtrædende plads i vedtægterne for Træindustriens Forskningsudvalg.

I 1955 skete der en vigtig udvidelse af forskningsudvalgets arbejdsområde, idet der ansattes en industrikonsulent, som havde gennemgået en grundig specialuddannelse. Man fik derved langt bedre muligheder for at få forskningsresultaterne omsat i praksis og dertil en bedre kontakt med virksomhederne, således at forskningsarbejdet bedre kunne dirigeres efter de aktuelle behov.

I 1957 oprettedes efter anmodning fra imprægneringsanstalter og forbrugere af træmaster en imprægneringsafdeling, som har til opgave at føre statistik over masternes holdbarhed, undersøge mulighederne for forbedring af imprægneringsmidler og -metoder samt virke som konsulent for de interesserede parter. Afdelingen har flere forsøg med imprægnering løbende.

Træindustriens Forskningsudvalg besluttede i 1957 at foretage en ændring i såvel organisations- som arbejdsform. Udvalget fik navneforandring til *Trærådet* for at pointere, at dets arbejde tog sigte på at gavne alle erhverv, som er baserede på produktion og udnyttelse af træ. Trærådet er som Træindustriens Forskningsudvalg en selvejende institution under Akademiet for de tekniske Videnskaber, og har følgende sammensætning (1958):

Akademiet for de tekniske Videnskaber:

Fabrikant Fritz Hansen, Lillerød (næstformand).

Professor, dr. phil. Carl Mar: Møller, København.

---

*) Interesserede henvises til tidsskriftet »Træindustrien«, hvor hovedparten af artiklerne er offentliggjort. En publikationsliste kan fås ved henvendelse til Træindustriens Forskningsinstitut.

Danmarks tekniske Højskole:

Professor K. V. Olsen, København.

Dansk Skovforening:

Skovrider J. Abell, Kirkeby.

Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole:

Professor P. Moltesen, København (formand).

Fællesforeningen af Snedkermestre i Danmark:

Viceoldemand, snedkermester Georg Jensen, København.

Fællesrepræsentationen af danske Savværker og Trævarefabrikker:

Savværksejer K. Holten-Andersen, Lillerød.

Direktør Max Krogh, Korinth.

Direktør K. Mogensen, Ry.

Jydsk teknologisk Institut:

Direktør Paul Marschall, Aarhus.

Snedkerforbundet i Danmark:

Sekretær Viggo Svane, København.

Teknologisk Institut:

Overingeniør O. Juel Jørgensen, København.

Telefonadministrationerne og Elværksforeningen:

Direktør S. M. Buhl, Haslev.

Træbranchens Oplysningsråd:

Direktør M. Walther Petersson, København.

Træindustriarbejderforbundet i Danmark:

Forbundsformand L. Westvig, København.

Træindustriens Fabrikantforeninger:

Direktør J. Koch, Aarhus.

Direktør Egon H. Nielsen, København.

Tømrmester J. Weber, Holbæk.

Trærådets arbejde finansieres gennem faste årlige bidrag fra træindustriens og skovbrugets organisationer samt ved tilskud fra fonds. Det leder og finansierer Træindustriens Forskningsinstitut i Allerød, hvor følgende faste medarbejdere er ansat (1958):

Forstkandidat Chr. Boye,
leder af afdelingen for træteknik.

Ingeniør P. Sørensen,
leder af industrikonsultationen.

Forstkandidat N. Moldrup,
leder af imprægneringsafdelingen.

Trærådets formålsparagraf lyder således:

»Rådet har til formål at arbejde til fremme af udviklingen inden for de erhverv, som er baseret på udnyttelsen af træ.

Til opfyldelse heraf er det bl.a. rådets opgave i samarbejde med de teknologiske institutter og andre institutioner:

a) at samordne alle bestræbelser, som udfoldes for direkte eller indirekte at fremme træerhvervenes produktivitet.

b) at være rådgivende og initiativtagende i den udstrækning, det skønnes fornødent.«

Til opfyldelse af dette formål har Trærådet sammen med de teknologiske institutter udarbejdet forslag til en omorganisering af det daglige arbejde. Herefter skal instituttet i Allerød lægges ind under de teknologiske institutters træafdelinger som underafdelinger kaldet: trætekniske forsøgsafdelinger. Ifølge denne plan skal industrikonsulenten placeres ved Jydsk teknologisk Institut, medens de andre afdelinger lægges ind under Teknologisk Institut, København.

Man håber ved denne organisationsform at få en mere effektiv udnyttelse af såvel personale som materiel, ligesom der skulle kunne opnås en mere frugtbar vekselvirkning mellem forskning, konsulenttjeneste og undervisning end hidtil.

Trærådet skal finansiere arbejdet med de beløb, der er nødvendige ud over det statstilskud, der gives til de teknologiske institutters arbejde. Desuden skal Trærådet samordne såvel forsknings- som konsulent- og undervisningsarbejdet i samråd med institutternes ledelser. I øvrigt kan andre institutioner inddrages i forskningsarbejdet, som ikke behøver at udføres ved de teknologiske institutter, såfremt man skønner, at det bedre og billigere kan udføres andre steder. Man håber på denne måde at kunne drage den fulde nytte af sagkundskab, laboratorieudstyr etc., hvor i landet det end måtte findes.

Denne plan er endnu ikke ført ud i livet, da de statslige myndigheder, mens dette skrives, endnu ikke har nået at tage stilling til den. Når og hvis den gennemføres, vil der efter alt at dømme være skabt en effektiv institution, der kan yde de danske træerhverv den støtte gennem forsknings-, forsøgs-, konsulent- og undervisningsvirksomhed, som intet erhverv kan undvære i dag, hvis det vil gøre sig håb om at følge med i udviklingen og dermed have en chance for at stå sig i den stadig hårdere konkurrence.

Fortegnelse over de vigtigste publikationer om danske forsknings- og forsøgsarbejder.

I a.

Hornemann, E. : Nogle Undersøgelser over dansk Rødgranveds tekniske Egenskaber. Tidsskr. f. Skovbrug, bd. 11, 1889, s. 294—310.

Meldahl, C. V. : Nogle Undersøgelser over dansk og fremmed Naaletræs Styrke. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 5, 1893 B, s. 1—73.

Ulrich, O. E. Sparre : Tildannelse af Grantømmer. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 2, 1890 B, s. 14—32.

Koch, Ehlers : Forsøg med Slingning af Grantømmer. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 4, 1892 A, s. 11—13.

Oppermann, A. : Tilvirkning af Nåletræ med Haandkraft. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 6, 1894, s. 74—92.

Jacobi, C. : Rødgranens Ved. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 18, 1906 A, s. 79—86.

Dalgas, Chr. : Forsøg med Fremstilling af Papir af Bjergfyrvæd. Hedeselskabets Tidsskr., bd. 28, 1907, s. 46—47.

Oppermann, A. : Tilvirkning af dansk Gavntræ II. Favnsat Gavntræ af Rødgran. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 2, 1911, s. 331—361.

— : Tilvirkning og Anvendelse af dansk Gavntræ. III. Savklodse af Rødgran. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 5, 1920, s. 301—337.

Anon. : Beretning om Dansk Skovforenings Forsøgsskure af svensk og dansk Rødgran. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 6, 1920, s. 182—191.

Møller, C. M. : Referat af Dansk Skovforenings Møde den 17. Marts 1922. Dansk Skovforenings Tidsskrift, bd. 7, 1922, s. 228—230.

Fabricius, O. : Douglas- og Sitkagran. Dansk Skovforenings Tidsskrift, bd. 11, 1926, s. 405—541. Veddets Egenskaber og Anvendelse s. 454—473.

Suenson, E. : Rundtømmers Bøjningsstyrke. Dansk Skovforenings Tidsskrift, bd. 13, 1928, s. 157—163.

Vestergaard, N. : Meddelelse fra Udvalget angaaende udvidet Benyttelse af dansk Træ til Bygningsbrug. Fra Skoven og Træmarkedet, bd. 6, 1924, s. 233—235.

Hviid, A. : Dansk Grantømmer. Vinterskovning og Sommerskovning. Dansk Skov-

forenings Tidsskr., bd. 21, 1936, s. 67—94.

Bondo, C. : Sommerskovning. Dansk Skovforenings Tidsskrift, bd. 22, 1937, s. 720—731.

Suenson, E. : Lagret Bygningstømmers Vandindhold. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 21, 1936, s. 339—368.

— : Styrkeforsøg med dansk og svensk Gran. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 22, 1937, s. 445—483.

Fabricius, O. : Lagringsforsøg. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 22, 1937, s. 635—667.

Bornebusch, C. H. : Undersøgelser over Relationerne mellem Tømmers Udtørring og Vejrliget. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 22, 1937, s. 668—684.

Fabricius, O. : Afbarkning af det runde Træ. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 22, 1937, s. 717—719.

Ferdinandsen, C. og Buchwald, N. Fabritius : Nogle Undersøgelser over Tømmersvampe med særlig Hensyn til deres Fugtighedskrav. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 22, 1937, s. 685—715.

Plougheld, S. : Undersøgelser over Udnyttelse af Rødgranstammer paa Rold Skovs Savværk. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 14, 1929, s. 289—309.

Løfting, E. C. L. : Bevaring af stormfældet Gran. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 14, 1939, s. 1—12.

I b.

Helms, Johs. og Oppermann, A. : Bjergfyrens Brændværdi og Vægtfylde. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 3, 1891 B, s. 132—168.

Steenstrup, K. J. V. : Bidrag til Kendskab til Bjergfyrvæddets Vægtfylde og Volumenforhold i frisk og tørret Tilstand. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 19, 1907 A, s. 140—146.

Oppermann, A. : Septemberskovet Brænde. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 4, 1915, s. 434—443.

— : Sommerfældning i Bøgeskov. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 5, 1920, s. 180—194.

— : Studier over Bøgebrænde. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 6, 1922, s. 1—22.

Oppermann, A.: Kulsvidning af Bøgekniappel i Ovn og Mile. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 10, 1928—30, s. 179—220.

Jørgensen, O. Juel.: Brændes Varmeevne, Brændeovne og disses Pasning. Fra pjecen Dansk Brænde i danske Brændeovne, København 1933.

— : Fyring med Brænde i Centralvarmekedler. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 20, 1935, s. 482—485.

— : Fyring med Brænde i Centralvarmekedler. Teknologisk Institut 1937.

Gandil, Chr.: Fremstilling af Generatorbrænde. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 26, 1941, s. 428—454.

Holm, F.: Bøgebrænde. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 15, 1943, s. 1—16.

I c.

Fredericia, W.: Om Jernbanesveller. Tidsskr. f. Skovbrug, bd. 1, 1876, s. 111—120.

Götzsche, O.: Bøg til Sveller. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 2, 1890, s. 117—119.

Oppermann, A.: Lidt om Bøgesveller. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 3, 1891 A, s. 11—15.

Müller, P. E.: Om Bøg til Sveller. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 3, 1891 A, s. 6—11.

Götzsche, O.: Bøg til Sveller. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 3, 1891 A, s. 126—130.

Andersen, I. F.: Bøgetræ til Sveller. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 10, 1898 A, s. 64—67.

— : Bøgesveller. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 24 A, 1912, s. 146—150.

Flensborg, H.: Om Sveller af dansk Bøg. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 24, 1912 A, s. 179—197.

Collstrop, A.: Oplysninger angaaende Impregnering af Sveller og Pæle. København 1900.

Andersen, I. F.: Bøgesvellers Tilvirkning ved Maskinkraft. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 25, 1913 A, s. 177—179.

I d.

Thymann, C. H.: Et Forsøg med Ophugning af Smørtræstaver. Tidsskr. f. Skovvæsen, bd. 3, 1891 A, s. 114—118.

Oppermann, A.: Undersøgelser over Tilvirkning af Trævarer. København 1898.

— : Tilvirkning og Anvendelse af dansk Gavntræ. I. Løvtræ tilvirket med Maskin-

kraft. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 1, 1906, s. 135—212.

Svendsen, P.: Sprøjtning af Bøgegavntræ imod Svamp. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 13, 1928, s. 207—209.

I e.

Kramp, P. L.: Forsøg over forskellige Træsarters Modstandsdygtighed overfor Pæleorm og Pælekrebs. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 14, 1939, s. 265—281.

Hisey, W. O.: Cellulose af europæisk Bøg. Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark, bd. 14, 1939, s. 177—192.

Buchwald, N. Fabritius.: Rødkærnet Bøgetræs Modstandsevne mod Tømmersvampe. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 24, 1939, s. 238—251.

Møller, C. M. og Hermann, P.: Forsøg med Konservering af vinterfældede Bøgekævlér til Opskæring om Sommeren. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 26, 1941, s. 337—364.

Møller, C. M. og Gram, K.: Mørk Kærne hos Ask. Dansk Skovforenings Tidsskr., bd. 36, 1951, s. 414—436.

III.

Egund, K. F. og Adrian, S.: Prøveskæringer i bøg. Træindustrien, bd. 1, 1951, rapport nr. 1.

Egund, K. F.: Rensning af Raatræ før Opskæringen. Træindustrien, bd. 1, 1951, s. 12—14.

Moltesen, P.: Statistik og kalkuler over hugsten i Danmarks skove og plantager. Træindustrien, bd. 1, 1952, s. 43—49.

— : Produktion og oparbejdning af dansk gavntræ fordelt til amter. Træindustrien, bd. 2, 1952, s. 104—110.

— : Kalkuler over produktionen af affaldstræ for perioden 1950—1970. Træindustrien, bd. 2, 1952, s. 137—142.

Egund, K. F. og Jørgensen, E.: Angreb af skimmelsvampe på dampede bøgeemner, udstablet til lufttørring, og en metode til svampenes bekæmpelse. Allerød 1954.

Egund, K. F.: Små bøgekævlér indhold af stavtræ, prima gulvtræ og sekunda gulvtræ. Træindustrien, bd. 6, 1956, s. 10—19.

Egund, K. F. og Boye, Chr.: Prøveskæringer i bøg, 1953.

Boye, Chr. og Egund, K. F.: Beskyttelse af bøgerkævlere mod indløb. Træindustrien, bd. 7, 1957, s. 36—43.

Boye, Chr. og Egund, K. F.: Forsøg med nedsættelse af revnedannelse i endefladerne

på bøgefinérkævlere. Træindustrien, bd. 7, 1957, s. 67—74.

Egund, K. F. og Boye, Chr.: Sammenligning af dampede og udampede emner af bøgetræ ved forskellige behandlingsmåder. Træindustrien, bd. 8, 1958, s. 9—26.

TRÆETS BETYDNING SOM RÅSTOF I SAMFUNDSHUSHOLDNINGEN

Af professor *Niels K. Hermansen.*

Indtil omkring år 1800 var træet det grundlæggende råstof, som hele den europæiske kultur byggede på. Det er derfor ingen overdrivelse, når den træmangel, alle europæiske lande følte sig truet af op imod 1800-tallet, opfattedes som en trusel mod kulturens beståen.

Træet var grundelementet i alt. *Husene* bestod for størstedelen af træ — først de rene træhuse, bulhusene, senere bindingsværkshusene, hvortil der også medgik store mængder træ. Værktøj, redskaber og indbo var alt sammen af træ — selv industrialiseringens første maskiner var bygget af træ. Næst efter husene var *skibsbyggeriet* dog det største anvendelsesområde for gavntræ. Der gik store mængder navnlig egetræ til opførelse af datidens skibe. Til et middelt stort krigsskib på 170—180 fod og med 100—120 kanoner brugtes i Frankrig 4000 store, sunde ege. Fra Danmark angives det, at der omkring 1800 medgik 2000 store ege til bygning af et lineskib. Når det samtidig erindres, at den oplomstrende oversøiske handel såvel som de talrige krige fordrede store flåder, kan det ikke undre, at tilførselen af egetømmer var en betingelse for stormagternes trivsel i fredstid og overmagt i krigstid.

Træet indgik også som et vigtigt råstof i den *kemiske industri* blandt andet ved fremstilling af tjære og beg til skibsbygningen. Endvidere til fremstilling af potaske, der dannede grundlaget for glas-, porcelæn- og sæbefabrikationen, og som anvendtes som blegemiddel i den oplomstrende tekstilindustri.

Størst var dog forbruget af træ til brændsel, først og fremmest til *husopvarming* og madlavning. Fyringsanordningerne i husene var uøkonomiske, og husene i sig selv var dårligt isolerede, så brændselsforbruget var meget stort. I 1762 meddeler overjægermester C. C. Gram således, at der ved hoffet i København årligt bruges 6000 favne — d.v.s. ca. 14.000 rm brænde. Staden København forbrugte 140.000 rm brænde om året.

Det industrielle forbrug af brænde steg enormt med den voksende industrialisering. Dette gjaldt især brændeforbruget til jernudsmeltningen i bjergværkslandene. I England var jernproduktionen o. 1730 på knap 20.000 tons

årligt, og den kunne ikke forøges yderligere på grund af brændemangelen. På lignende måde stillede det sig i andre europæiske lande. Jernindustrien begyndte at vise tegn på stagnation, og virkningerne af vedmangelen bredte sig til andre industrier og erhverv. I hele det 18. århundrede placeredes vedmangelen da forrest blandt de samfundsmæssige problemer og diskussionsemner. Omkring år 1800 betegnedes vedforsyningsproblemet som et spørgsmål, der var betydningsfuldere og mere skæbnesvangert for kulturen end det andet store spørgsmål, der bevægede datidens Europa: de voldsomme politiske og krigeriske begivenheder omkring Napoleon.

Angsten for trængselen bliver forståelig, når man sammenholder det store forbrug med de begrænsede muligheder for træproduktion. Ikke mindst for Danmarks vedkommende forstår man ængstelsen for den fremtidige forsyning med skibsbygningstræ og brændsel, når man betænker, at skovarealet o. 1800 — efter århundreders rydning og mishandling — ikke udgjorde mere end knap 4% af landets areal. Man forstår den anskuelse, at trængselen ville danne en varig hindring for en yderligere opblomstring af kultur og erhvervsliv, sådan som Chr. Olufsen udtrykte det med de ofte citerede ord: »Brændsel er og bliver en vare . . . . hvis frembringelse . . . . må anses for en af de vedvarende lænker, hvormed naturen har smedet Danmark til dørtærskelen af middelmådighedens tempel«.

TRÆMANGELLEN IMØDEGÅES

Men man fandt veje ud af stagnationen; veje, som er blevet fulgt lige op til vor tid, og som stadig følges. Når disse veje i det følgende skal beskrives, bliver det derfor samtidig en beskrivelse af tendenser, der hersker den dag i dag. Der kan skelnes mellem fire grupper af udveje: 1) bestræbelser for at forøge træproduktionen, 2) forøgelse af den internationale handel med træ, 3) bestræbelserne for at gøre træet mere holdbart og 4) erstatningen af træ med andre råstoffer.

Forøget træproduktion.

Samfundsmagtens indgriben over for skovbruget har taget sigte på at bevare og forbedre de eksisterende skove og på at forøge skovarealet ved tilplantning af øde eller dyrket jord. — Utallige er de love og forordninger, hvormed samfundsmagten har begrænset den frie dispositionsret over skovene. Den første større skovforordning i Danmark kom i 1670, hvorved der blev givet nøje forskrifter for benyttelsen af de kgl. skove. Allerede i 1681 blev det forbudt alle og enhver at omhugge skov for fode. Dette forbud har været gældende siden, men blev først virkningsfuldt efter fredskovsforordningen af 1805. Forbudet gælder stadig efter den nye skovlov af 1935. — Siden 1800 er

skovarealet steget stærkt — fra 4 til 10 % af landets areal — ved tilplantning af de jyske heder, sandflugtsstrækninger samt hidtidige landbrugsjorder. Tilplantningsarbejdet er foretaget dels af staten, dels af private selskaber og personer — til dels med støtte fra staten. Tabel I viser udvidelsen af det bevoksede areal siden 1881, fra hvilket år den første nogenlunde sikre arealstatistik stammer.

Tabel I. Danmarks skovareal 1881—1951.*)

1000 ha		1881	1907	1931	1951
Fordelt på landsdele.....	{ Øerne	112	119	126	127
	{ Jylland	81	156	222	244
Fordelt på træarter	{ Løvtræ.....	148	139	149	130
	{ Nåletræ ...	45	136	199	241
Danmark i alt		193	275	348	371

*) Tallene gælder det bevoksede areal. Medregnes desuden skovveje og andre ubevoksede arealer under skovens administration, bliver det totale skovareal i 1951: 437.593 ha.

Skovarealet er forøget mest i Jylland, hvis bevoksede areal er blevet tredoblet på 70 år. Det er endvidere især nåletræarealet, der er udvidet ved nytplantningerne, samtidig med at en del løvtræarealer er erstattet med nåleskov.

Hugsten i de danske skove er steget stærkt, dels som følge af forbedret skovdrift og skovtilstand i de oprindelige skove, dels på grund af arealførøgelsen. Udviklingen siden 1881 fremgår af tabel II.

Tabel II. Den årlige hugst i Danmarks skove 1881—1955.

1000 m ³	1881	1906	1931	1954/55
Bøg	518	519	700	764
Eg	74	74	75	85
Andet løvtræ	74	78	140	153
Nåletræ.....	74	329	710	835
I alt....	740	1.000	1.625	1.837

Hugsten er tilsyneladende ikke steget særlig stærkt i de sidste 25 år. Dette må dog ses på baggrund af de store hugster under krigen, hvor hugsten i gennemsnit androg 2,7 mill. m³ om året. — I de kommende år kan der atter regnes med en betydelig forøgelse især af nåletræhugsten. Ifølge J. A. Løvengreens overslag (Dansk Skovforenings Tidsskrift 1948) kan der omkring 1975 regnes med følgende afrundede hugsttal: Bøg 640.000 m³, eg 100.000 m³, andet løvtræ 100.000 m³ og nåletræ 1.550.000 m³. I alt 2.390.000 m³.

Bøgehugsten har altså kulmineret, medens egehugsten vil stige i overensstemmelse med den udvidede plantning af eg siden slutningen af forrige århundrede. Men især vil hugsten af nåletræ stige stærkt efterhånden som de sidste menneskealdres store nåletræplantninger bliver hugstmodne. Denne stigning vil fortsætte ud over 1975, også selv om der ikke i de mellemliggende år sker væsentlige arealmæssige forskydninger mellem træarterne.

Sideløbende med forøgelsen af de skovede kubikmasser er gavntræets andel af hugsten steget som vist i tabel III.

Tabel III. Gavntræets procentvise andel af hugsten (gavntræprocenten) 1881—1955.

	1881	1906	1935/36	1954/55
Bøg	7	20	34	58
Eg	33	45	63	73
Andet løvtræ	14	25	26	43
Nåletræ	—	70	75	84

Forbedringen af gavntræprocenten skyldes dels bevoksningernes forbedrede kvalitet — altså skovdyrkningsmæssige årsager — dels de bedre muligheder for udnyttelse af træet i træindustrien. Især aflægningen af bøgegavntræ er steget betydeligt. Stigningen indtil o. 1930 må vel især skyldes forbedring af hugstens kvalitet, mens stigningen siden da tillige skyldes fremkomsten af nye anvendelsesområder for den ringere del af bøgetræet: gulvtræ og sveller. Egetræet er allerede tidligt blevet anvendt som gavntræ i stor udstrækning på grund af dets anvendelse ved skibsbygning og husbygning, til bødker- og vognmagerarbejde o.s.v. — Ligeledes er nåletræet altid overvejende blevet anvendt som gavntræ. Når gavntræprocenten ikke er højere i dag for landet som helhed, skyldes det især bjergfybrændet fra hede- og klitplantager.

Udenlandsk træ til Danmark.

Det måtte dernæst være naturligt at vende blikket mod andre lande for ved import at imødegå den truende vedmangel. Den internationale handel mødte imidlertid store hindringer, af hvilke vanskelighederne og bekostningen ved transporten var de største. Transport af træ over land var tidligere næsten udelukket — den internationale handel omfattede derfor i begyndelsen ikke stort andet end skibsbygningstræ, som kunne føres direkte ad søvejen til forbrugsstedet: havnepladserne. Da samtidig skibsbygningstræet var en af de stærkest efterspurgte mangelfarer, blev den internationale handel hermed ret betydelig.

En anden hindring skyldtes overskudslandene, der i mange tilfælde forbød

eksporten af egetræ. Allerede i 1548 fik lensmændene i Norge ordre om, at egetømmer kun måtte udføres til Danmark. I 1726 blev der udstedt »Placat og forbud anlangende at ingen slags egetømmer af Danmark og Norge til fremmede steder må udføres«. Efter tabet af den danske flåde i 1807 blev der på ny udstedt forbud mod udførslen af egetræ og egetømmer fra Danmark og Norge.

Endnu vanskeligere var det at importere brænde. Men nøden kunne dog blive så stor, at import var uundgåelig. Danmark måtte således allerede i midten af 1700-tallet importere 100.000 rm brænde. I perioden 1840—80 blev omkring halvdelen af Københavns brændeforbrug indført fra udlandet — især fra Sverige og Tyskland.

Men det er først de senere tiders vældige udvikling i transportteknikken, der har muliggjort et opsving for den internationale handel med træ. Og det er nu nåletræet og produkterne heraf, der er blevet den store internationale handelsvare. Til illustration heraf gengives i tabel IV udviklingen af Danmarks overskudsimport (import ÷ eksport) dels af strukturbevaret nåletræ og løvtræ — d.v.s. træ, der ikke som i papirmassen er opløst i sine bestanddele — dels af papirmasse og papir. Indførslen af strukturbevaret træ er i tabellen omregnet til m³ råtræ, hvorved de forskellige varearter er bragt på samme mængdeenhed.

Tabel IV. Danmarks overskudsimport af træ og produkter heraf.

	Strukturbevaret		Strukturopløst træ	
	nåletræ 1000 m ³ råtræ	løvtræ	papirmasse 1000 t	papir
1881	1357	56	—	1
1905	1858	87	31	10
1930	2169	117	64	58
1950	1872	63	73	134
1955	1021	29	87	165

Fra 1880 til 1930 er der sket en stærk forøgelse af nåletræimporten. Siden 1930 er importen faldet, hvilket i nogen grad skyldes nedgang i forbruget — men især stigningen af den indenlandske produktion af nåletræ.

Importen af papirmasse og papir er steget stærkt gennem hele perioden. Dette må navnlig ses på baggrund af det stigende papirbehov, men når talen er om international handel, må det tillige tages i betragtning, at de strukturopløste produkter har en betydelig større værdi i forhold til deres vægt og rumfang end det uomdannede træ. Derfor tåler disse produkter langt bedre transportomkostningerne. Dette forhold illustreres klart af statistikken over hele

verdens produktion og internationale handel med træ og produkter heraf. Et udsnit heraf er vist i tabel V.

Tabel V. Forholdet mellem verdens produktion af og internationale handel med træ og en del produkter heraf (1956).

	Samlet produktion	Heraf indgår i den internationale handel %	
Samlet hugst . . . . . mill. skov-m ³	1.583	155	10
Heraf gavntræ . . . . . - -	918	155	17
Heraf savet træ . . . . . - -	295	32	11
Papirmasse . . . . . mill. t	49	8	16
Papir . . . . . - -	60	10	17
Heraf avispapir . . . . . - -	12	7	58

Af verdens samlede hugst er det således et forholdsvis lille kvantum, som indgår i den internationale handel. Men den internationale handels andel af verdens produktion stiger, jo mere forædlet en vare det drejer sig om. I forhold til produktionen er avispapiret den største handelsartikel.

Beskyttelse og imprægnering.

En væsentlig årsag til tidligere tiders store træforbrug var de hyppige fornyelser, der måtte til, fordi træet blev brugt rå uden nogen form for imprægnering eller anden beskyttelse. Ved bygning af huse gravedes hjørnestolperne direkte ned i jorden, hvor de selvfølgelig hurtigt rådned. Det første forsøg på at imødegå disse ulemper kendes fra Fyn, hvor det i 1492 blev påbudt, at »hvilken almues-mand, som herefter vil bygge hus, små eller store, da skal han sætte dem på stene«.

Egentlig konservering af træet kendes fra slutningen af 1600-tallet, men tog først rigtig fart i forrige århundrede. Konservering er selvfølgelig mest påtrængende, hvor træet er udsat for skiftende fugtighed. Imprægnering af jernbansveller er derfor et typisk eksempel på disse træbesparende bestræbelser. I Tyskland har man brugt træsveller siden 1839 — og fra 1849 har de været imprægnerede. I Danmark brugtes imprægnerede bøgesveller i midten af forrige århundrede, men senere gik man helt over til importerede fyrresveller. I tidsrummet 1889—1929 anvendtes næsten udelukkende imprægneret fyr, men i 1929 anlagdes et stort forsøg med anvendelse af imprægnerede bøgesveller, der siden helt har overtaget dette marked. Anvendelsen af imprægnerede telegraf-, telefon- og elektricitetsmaster kendes ligeledes fra midten af forrige århundrede. — Efterhånden har imprægnering og anden træbeskyt-

telse fået en udstrakt anvendelse og er blevet en uundgåelig forudsætning for anvendelsen af træ på en lang række af de vigtigste anvendelsesområder.

Der er desuden truffet andre træbesparende foranstaltninger: Dimensionerne på det anvendte træ er langt mindre nu end tidligere; nye byggemetoder har ført til en formindskelse af forbruget; forbedrede fyringsanordninger; forbedring af forarbejdningsteknikken; anvendelsen af affaldsprodukter o.s.v. har bidraget i samme retning. Det, man tidligere betegnede som en kunst — »die Holzparkunst« — er i dag et selvfølgelig led i det tekniske fremskridt.

Erstatning for træ.

Det fjerde middel til imødegåelse af træmangelen, man greb til, var erstatning af træet med andre råstoffer.

Det første store anvendelsesområde, hvorfra træet blev fortrængt — eller rettere suppleret med andre materialer — var fyringen. Som nævnt var brændemangelen ved at blive en trusel mod den europæiske kulturs fortsatte opblomstring, især fordi brændet anvendtes til jernudsmeltningen i højovnene. Den kolossale forøgelse af den europæiske jernproduktion siden 1800 var derfor betinget af, at man fandt metoder til anvendelse af koks i højovnene. Til udsmeltning af 1000 tons jern medgik tidligere 26.000 rm brænde. Til Europas produktion omkring 1780 på ca. 300.000 tons skulle der altså bruges 7—8 mill. rm brænde — d.v.s. årsproduktionen fra mindst 1—2 mill. ha skov. Dette er allerede store tal. Men verdensproduktionen af råjern var i 1955 189 millioner tons. Tænkes denne udsmettet ved hjælp af brænde, ville der medgå 5 milliarder rm brænde — d.v.s. 4 milliarder m³ træ, hvilket er næsten 3 gange så meget som hele verdens hugst. — Disse tal er selvfølgelig i sig selv meningsløse, men de illustrerer, hvilken afgørende betydning opfindelsen af de nye udsmeltningsmetoder til erstatning for brændet har haft for den vestlige kultur.

Også til husopvarmning er træet tidligt blevet fortrængt af kul — senere af olie, elektricitet og gas. Til illustration af brændets gradvise erstatning med stenkul viser tabel VI forbruget i København af forskellige brændselsarter.

Tabel VI. Forbrug af brænde og stenkul i København.

	<i>Totalforbrug</i>		<i>Forbrug pr. indbygger</i>	
	<i>Brænde favne</i>	<i>Stenkul tønder</i>	<i>Brænde favne</i>	<i>Stenkul tønder</i>
1791—95	54.300	111.000	0,65	1,34
1851—55	45.400	486.030	0,31	3,28
1876—80	50.830	2.264.250	0,19	8,65
1893	37.400	3.740.007	0,12	12,00

1 favn brænde = 2,23 rm   1 stenkulstønde = 1,70 hl.

I løbet af 100 år blev brændeforbruget pr. indbygger i København således 5 gange mindre, medens stenkulsforbruget tidobledes.

På skibsbygningens område er træet blevet fortrængt af metal, men endnu omkring 1900 bestod dog 30% af den danske handelsflådes tonnage på mere end 4 R.T. af træskibe. — Ifølge den officielle statistik, der nu kun beskæftiger sig med skibe på over 20 BRT., var der i 1955 2.218 skibe over denne størrelse, og heraf er de 1.415, eller 64%, bygget af træ. Men regnet i tonnage stiller forholdet sig anderledes: De 2.218 skibe på over 20 BRT. omfatter i alt 1,77 mill. BRT., men heraf omfatter de 1.415 træskibe kun 71.000 BRT., eller godt 4%. Træskibene er altså i dag mange, men små; hovedparten af dem er fiskerfartøjer, men der findes dog også et ret betydeligt antal mindre lastskibe af træ.

I husbygningen er træet efterhånden blevet erstattet af sten, cement, glas og stål. De største spring blev vel gjort med overgangen fra træhuse (bulhuse) til bindingsværk og derfra igen til rene stenhuse. Men forbruget af træ i husbyggeriet er fortsat gået tilbage. Omkring 1880 regnede man med, at der ved opførelsen af et 5-etagers hus med 3-værelses lejligheder i Danmark medgik 2,86 kbf. pr. kvadratalen, eller ca. 7,26 kbf. skåret træ pr. m². I 1947 regnede man med, at der i et hus af samme størrelse sidder 2,7 kbf. skåret træ pr. m² — altså kun en tredjedel af forbruget for 65 år siden.

Til belysning af udviklingen i andre lande angives i tabel VII forbruget af savet træ pr. lejlighed.

Tabel VII. Forbrug af m³ savet træ pr. lejlighed.

Land	1910—13	1935—38	1948
Belgien	12,0	9,5	6,5
Tyskland	13,0	11,9	6,3
Schweiz	16,1	15,4	14,0—15,5
England	14,0	10,5	7,5

Tallene udtrykker ikke entydigt sparebestræbelser for træ alene, idet den nedadgående tendens bl.a. også skyldes, at der bygges mindre lejligheder nu end tidligere. Men at der også er tale om en erstatning af træ, viser oversigten i tabel VIII over forbruget pr. lejlighed af andre materialer. Tallene gælder i gennemsnit for 14 europæiske lande.

Forbruget af stål og mursten har altså været konstant og forbruget af cement og glas stigende i modsætning til den faldende tendens for træet.

De anførte spredte detaljer vedrørende erstatningen af træ med andre materialer skal kun illustrere tendensen. Til en indgående analyse kræves der hensyntagen til mange andre forhold end de her nævnte. Der kunne være

*Tabel VIII. Forbrug pr. lejlighed af diverse byggematerialer
i gennemsnit for 14 europæiske lande.*

	Før krigen	1947
Stål, ton	1,2	1,2
Cement, ton.....	8,0	8,7
Mursten, 1000 stk.	13,0	13,0
Glas, m ²	15,6	17,4

nævnt mange andre områder, hvor træet konkurrerer med andre råstoffer: svellerne, vognbygning, emballageindustrien o.s.v. Og der kunne være nævnt områder, hvor træet har bevaret sin dominerende plads i forbruget: møbler, landbrugets fornødenheder af træ, minetømmer o.s.v. Endelig er der en lang række anvendelsesområder, hvor træet er på fremmarch, og de skal nærmere omtales i det følgende.

NYE ANVENDELSESOMRÅDER

Bestræbelserne for at komme træmangelen til livs var effektive. Transportteknikken udvikledes og bragte store ressourcer af naturskov inden for økonomisk rækkevidde; skovbrugets dyrknings- og udnyttelsesteknik udviklede sig også og bidrog til et forøget udbud af træ. Men der er blevet hårdt brug for de forøgede mængder, for sideløbende med erstatningen af træet på en række gamle forbrugsområder er der fremkommet nye forbrugsområder, som har bevirket, at træet i vor tid stadig er en vare, der er knaphed på, og som udgør et uundværligt råstof i et moderne kultursamfund.

Det er karakteristisk for disse nye produkter af træ, at de alle er fremstillet ved en større eller mindre sønderdeling af råtræet efterfulgt af en samling af de små dele, partikler eller molekyler til sammenhængende, ensartede flader. Herved er man kommet ud over den største tekniske ulempe ved råtræet: dets uensartethed. — Til de nye produkter må da især henregnes parketgulve, finér og produkter heraf, lamellerede og sammenlimede konstruktionsmaterialer, hårde og bløde fiberplader, spånplader, papir og pap, tekstiler.

Her skal ikke gives en fuldstændig redegørelse for disse nye materials produktionsudvikling, men blot nogle spredte eksempler til illustration af deres stigende betydning.

På gulvbelægningens område er det bøgemarketgulvene, der har vist den største fremgang her i landet. Til fabrikation heraf medgik der kort efter oprettelsen af fabrikken i Køge i 1931 3.400 m³ råtræ. Umiddelbart før krigen var råtræforbruget til parketfremstillingen steget til over 20.000 m³, og i dag bruger fabrikken ca. 75.000 m³.

Fremstillingen af finér og krydsfinér af bøgetræ i Danmark begyndte ligeledes i begyndelsen af 30'erne og startede med et råtræforbrug på et par tusind m³. I dag anvendes der ca. 40.000 m³ råtræ af bøg til denne fabrikation. Den enorme stigning i fremstillingen af krydsfinér i Europa og USA som vist i tabel IX er en endnu mere slående illustration af disse produkters stigende betydning.

Tabel IX. Produktion af krydsfinér og fiberplader.

	<i>Krydsfinér (1000 m³)</i>		<i>Fiberplader (1000 t)</i>	
	Europa	USA	Europa	USA
1913	60	40		
1920	123	50		
1930	508	270	6	20
1938	1093	575	168	100
1950	1406	2368	738	1106
1955	2150	5560	1190	1461

Tabellen viser tillige den endnu stærkere stigning i produktionen af hårde og bløde fiberplader. — Spånpladefabrikationen er af nyere dato, idet den første fabrik blev oprettet i Tyskland i 1941. Den rivende udvikling for dette produkt, der dels tilgodeser markedets behov for billige og homogene bygnings- og møbelpalader, dels giver skovbrug og træindustri en anvendelsesmulighed for affaldsprodukterne, illustreres af følgende tal for verdensproduktionen:

1943: 10.000 m³
 1952: 110.000 -
 1956: 1.025.000 -

Papir og andre celluloseprodukter er ikke nye anvendelsesområder i samme grad som de foregående, men den voldsomme stigning i produktionen og forbruget heraf er dog af forholdsvis ny dato. Udviklingen illustreres med tilstrækkelig tydelighed af forbruget i Danmark siden årene før første verdenskrig, som vist i tabel X.

Tabel X. Danmarks forbrug (produktion + import ÷ eksport) af papirmasse og produkter deraf, 1000 t.

	Papirmasse	Papir			I alt
		Avispapir	Andet papir	Pap	
1913	36	9	30	7	46
1920	42	18	30	9	57
1930	39	30	67	15	112
1938	63	51	88	27	166
1950	67	54	129	58	241
1955	92	65	165	57	287

Danmarks totale forbrug af papir er således seksdoblet i løbet af 40 år, og forbruget af papir pr. indbygger er steget fra 16,7 kg i 1913, over 31,6 kg i 1930 til 64,5 kg pr. indbygger i 1955 — altså en firdobling i løbet af 40 år. — Heri indtager Danmark selvfølgelig ikke nogen særstilling. Europas papirforbrug er steget fra 4,3 mill. t i 1946 til 13,5 mill. t i 1955. — I USA er papirforbruget pr. indbygger ca. 3 gange så stort som i Danmark, så hvis dette er målet, kan vi se frem til en uformindsket stigning i de kommende år.

DANMARKS RÅTRÆBALANCE

I det foregående er de afgørende faktorer for udviklingen af råtræbalancen behandlet, nemlig balancens debetside udtrykt ved den indenlandske produktion og importen, og balancens kreditside udtrykt ved det indenlandske forbrug og eksporten. Vi skal nu se på, hvad de beskrevne udviklingstendenser har ført til for Danmarks vedkommende, med andre ord: opstille en fuldstændig råtræbalance for landet.

Tabellerne XI, XII og XIII viser råtræbalancer for henholdsvis nåletræ, hjemlige løvtræarter (bøg, eg, ask, ær, birk m.v.) og fremmede løvtræarter (teak, mahogni, valnød m.v.).

Balancerne er angivet i m³ råtræ — d.v.s. rumfanget ved opmålingen i skoven, hvilket er den eneste fælles mængdeenhed, de vidt forskellige produkter kan angives i. De anvendte statistikkers tal er altså omregnet til råtræ ved hjælp af omsætningsfaktorer, hvori der er taget hensyn til udbyttet pr. m³ råtræ af de forskellige produkter. Når importstatistikken f.eks. oplyser, at der i 1955 er importeret 572.168 m³ ru brædder og planker af nåletræ, er dette tal omregnet til 972.686 m³ råtræ ved multiplikation med omsætningsfaktoren 1,70, idet der er regnet med et udbytte på ca. 60 % svarende til et udbytte på knap 20 kbf. — Balancernes tal angiver altså ikke de kubik- og vægtmasser, der virkelig importeres m.v., men hvad der er medgået af råtræ for at producere disse masser. Man får derved et grundlag for at drage sammenligninger med den indenlandske hugst og hugstmulighed.

Tabellernes angivelser af hugst, import og eksport er hentet fra Statistisk Departements statistikker. Det totale forbrug i råtræmængdeenheder er beregnet som hugst + import ÷ eksport. Fordelingen til forbrugsområder er foretaget efter skøn på grundlag dels af tabellernes oplysning om arten af de tilførte produkter, dels af oplysningerne (i den officielle statistik over den industrielle produktion) om savværkernes og andre træindustriens produktion samt om andre industriens træforbrug.

Ved omregningen til råtræmængdeenheder får man et noget fortegnede billede af det samlede forbrug. Det må jo erindres, at der i de angivne råtræ-

mængder indgår affaldsprodukter (bark, brænde, spåner, savsmuld m.v.), som ikke i virkeligheden bliver importeret. Tabellerne gengiver derimod det rigtige forhold mellem mængderne af forbruget på de forskellige anvendelsesområder — og det rigtige mængdeforhold mellem indenlandsk råtræproduktion, import, forbrug og eksport.

For *nåletræts* vedkommende viser tabel XI, at der i alt bliver tilført træ og træprodukter svarende til 3,1 mill. m³ råtræ. Heraf udgør den indenlandske produktion 27%. Af strukturbevaret træ alene tilføres der gennem hugst og import træ svarende til 1,93 mill. m³ råtræ, hvoraf 43% fremskaffes ved indenlandsk produktion. Da der eksporteres et lille kvantum strukturbevaret nåletræ, er forbruget heraf kun 1,85 mill. m³, hvoraf den indenlandske produktion udgør 45%. — I runde tal kan man således sige, at den danske nåletræhugst dækker knap halvdelen af vort forbrug af strukturbevaret nåletræ, medens vi må importere praktisk talt hele vort forbrug af strukturopløst nåletræ svarende til rundt regnet 1 mill. m³ råtræ (import ÷ eksport).

For de *hjemlige løvtræarters* vedkommende stiller sagen sig anderledes. Som det ses af tabel XII, har vi her en overskudsproduktion; vi bruger mindre, end

Tabel XI. Danmarks nåletræbalance 1955, m³ råtræ.

<i>Tilførsel</i>		<i>Forbrug og eksport</i>	
<i>Hugst</i>		<i>Forbrug</i>	
Tømmer	441.200	Huse, havne m.m.	1.400.000
Snitgavn	106.700	Hegn	100.000
Hegnspæle	34.100	Transport og kommunikation . . .	100.000
Lægter og stager	85.200	Emballage (strukturbevaret) . . .	100.000
Andet gavntræ	31.300	Møbler og trævarer	88.000
	698.500	Papir og pap	985.000
Brænde	136.600	Brænde	140.000
Hugst i alt	835.100	I alt	2.913.000
<i>Import</i>		<i>Eksport</i>	
Strukturbevaret træ		Strukturbevaret træ	
Råtræ	12.400	Råtræ	10.700
Trælast	1.077.300	Trælast	50.200
Helfabrikata	7.800	Helfabrikata	16.600
I alt	1.097.500	I alt	77.500
Strukturopløst træ		Strukturopløst træ	
Papirmasse	440.800	Papirmasse, papiraffald	72.600
Papir og pap	641.900	Papir og pap	13.000
Helfabrikata af papir	12.000	Helfabrikata af papir	23.800
Fiberplader	74.000	Fiberplader	1.400
I alt	1.168.700	I alt	110.800
Import i alt	2.266.200	Eksport i alt	188.300
<i>Tilførsel i alt</i>	3.101.300	<i>Forbrug og eksport i alt</i>	3.101.300

vi producerer — vi kan derfor eksportere mere end vi importerer. Forskellene er dog ikke store. Rundt regnet kan man sige, at landets produktion og forbrug af hjemlige løvtræarter balancerer med ca. 1 mill. m³ råtræ.

Hvad endelig de *udenlandske løvtræarter* angår, viser tabel XIII, at de balancerer med forsvindende små kvanta i forhold til nåletræ og hjemlige løvtræarter.

Tabel XII. Danmarks balance af hjemlige løvtræarter 1955, m³ råtræ.

<i>Hugst</i>		<i>Forbrug</i>	
Kævler	406.500	Huse, havne, skibe m.v.	150.000
Snitgavn og gulvtræ	135.400	Hegn, bundgarnspæle	30.000
Hegnspæle, rafter	24.200	Transportformål	70.000
Andet gavntræ	6.100	Emballage	70.000
Gavntræ i alt	572.200	Møbler og trævarer	210.000
Brænde	429.700	Brænde	431.300
Hugst i alt	1.001.900	I alt	961.300
<i>Import</i>		<i>Eksport</i>	
Råtræ	20.300	Råtræ	1.200
Halvfabrikata	60.800	Halvfabrikata	95.300
Helfabrikata	3.500	Helfabrikata	28.700
Import i alt	84.600	I alt	125.200
<i>Tilførsel i alt</i>	1.086.500	<i>Forbrug og eksport i alt</i>	1.086.500

Tabel XIII. Danmarks balance af fremmede løvtræarter 1955, m³ råtræ.

<i>Import</i>		<i>Forbrug</i>	
Råtræ	58.300	Huse, skibe m.v.	20.000
Halvfabrikata	17.100	Møbler og trævarer	49.800
			69.800
		<i>Eksport</i>	
		Råtræ	300
		Halvfabrikata	5.300
			5.600
<i>Tilførsel i alt</i>	75.400	<i>Forbrug og eksport i alt</i>	75.400

Det vil nu være fristende at søge råtræbalancerne ført videre til en balance i penge. En simpel omregning af råtræbalancerne til råtræ-værdibalancer vil imidlertid være behæftet med store usikkerheder, og den vil også være af ringe interesse, fordi den ikke vil oplyse noget om en meget væsentlig del af træets betydning: nemlig den værdiforøgelse, der finder sted på savværker og i andre træindustrier. I det følgende skal derfor søges kastet lys over hele værdiforløbet, når træet passerer gennem de forskellige led på dets vej fra henholdsvis skoven og importøren til forbrugeren, i dette tilfælde håndværkeren. — En sådan opgørelse må selvfølgelig være behæftet med store usikkerheder, da den kommer

til at hvile på skøn. Der tages da også alt muligt forbehold med hensyn til det endelige resultat.

Ud fra kendskabet til hugsten af de forskellige træarter og sortimentsgrupper samt til disses middelsalgspriser ved fast vej i skoven kan hugstens salgsværdi i hugståret 1954/55 opgøres som vist i tabel XIV.

Tabel XIV. Salgsværdien af Danmarks hugst 1954/55.

Træart	Hugst 1000 m ³	Salgsværdi mill. kr.
Bøg	764	53,6
Eg	85	7,5
Andet løvtræ	153	8,6
I alt løvtræ.....	1.002	69,7
Nåletræ.....	835	55,3
I alt.....	1.837	125,0

Hele hugstens salgsværdi ved fast vej i skoven var således 125 mill. kr., eller ca. 68 kr./m³.

I tabel XV er de officielle opgørelser over værdien af importen og eksporten sammenstillet. Vor samlede import af træ og strukturbevarede produkter heraf

Tabel XV. Værdi af import og eksport 1955.

	Import mill. kr.	Eksport mill. kr.
<i>Løvtræ (hjemlige og fremmede)</i>		
Råtræ	17,8	0,5
Savværksvarer	13,0	11,8
Fabrikvarer	27,5	54,8
I alt....	58,3	67,1
<i>Nåletræ, strukturbevaret</i>		
Råtræ	2,1	1,4
Savværksvarer	181,4	4,4
Fabrikvarer	15,0	6,6
I alt....	198,5	12,4
Strukturbevaret træ i alt.....	256,8	79,5
<i>Strukturopløst træ</i>		
Papirmasse og affald	75,5	7,4
Papir og pap	204,9	5,9
Helfabrikata	19,0	31,1
Fiberplader	17,0	0,5
I alt....	316,4	44,9
Træ og træprodukter i alt.....	573,2	122,4

beløb sig i 1955 til 256,8 millioner kr., eksporten udgjorde 79,5 mill. kr. For papirmasse, papir m.v. var importens og eksportens værdi henholdsvis 316,4 og 44,9 mill. kr. Over for udlandet androg vort mellemværende på træets område i alt en importværdi på 573,2 mill. kr. og en eksportværdi på 122,4 mill. kr. Omkring halvdelen af eksportværdien skrev sig fra løvtræeksporten.

I det følgende ses nu bort fra det strukturopløste træ, og problemet er da at finde et udtryk for den værdiforøgelse, der finder sted i den egentlige træindustri, d.v.s. på savværker og i trævare- og møbelfabrikker. Til et skøn herover kan oplysningerne i den industrielle produktionsstatistik anvendes; men det fremhæves, at der kun er tale om et skøn — bl.a. fordi den industrielle produktionsstatistik kun omfatter virksomheder, der beskæftiger mere end 6 arbejdere.

I 1955 var forholdet mellem værdien af indkøbte materialer på den ene side og produktionens salgsværdi på den anden side, som det fremgår af tabel XVI.

Tabel XVI.

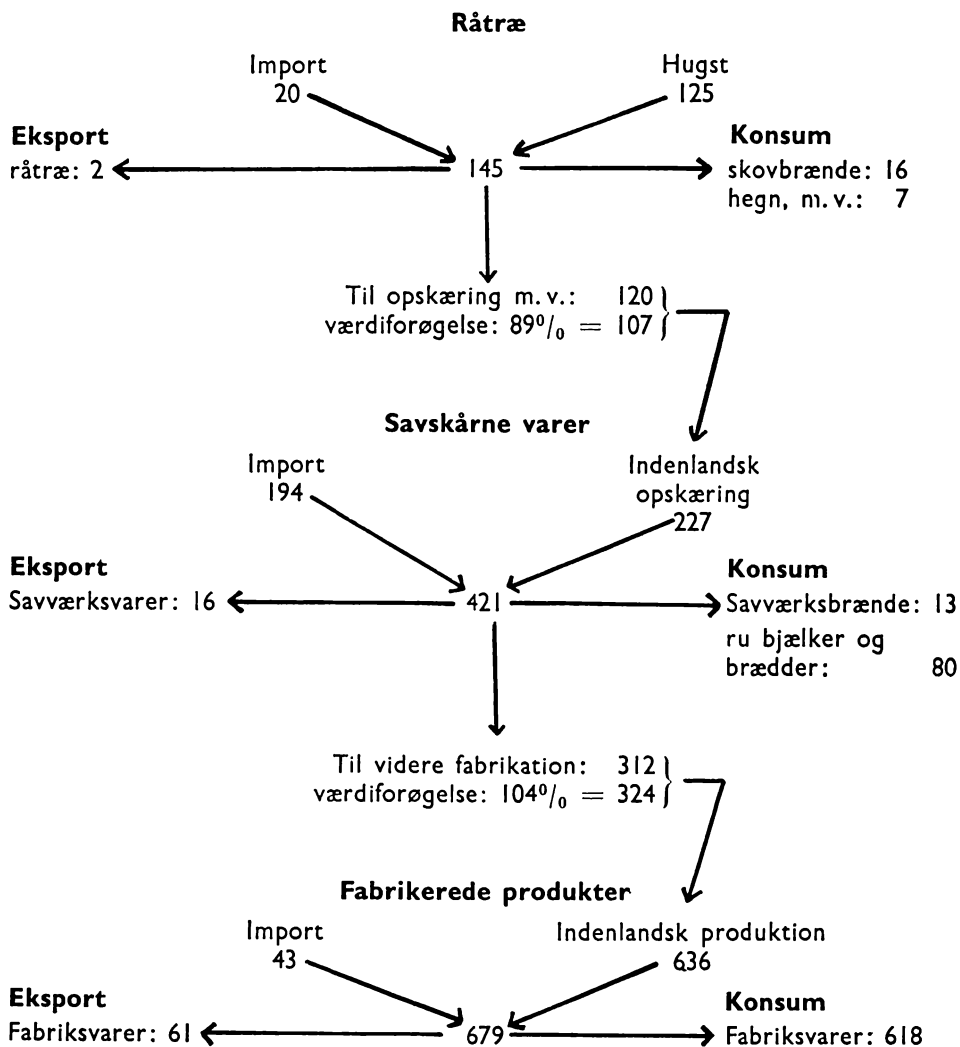
Industri	Værdi af indkøbte materialer 1000 kr.	Produktionens salgsværdi 1000 kr.	Værdiforøgelse	
			1000 kr.	% af materialeværdi
1. Savværker	90.664	171.498	80.834	89
2. Pakkasefabrikker . . .	21.798	35.510	13.712	65
3. Maskinsnedkerier . . .	55.340	102.302	46.962	85
4. Trævarefabrikker . . .	18.992	43.203	24.211	128
5. Træskofabrikker	1.315	2.599	1.284	98
6. Andre træindustrier . .	10.402	14.293	3.891	37
7. Træmøbelfabrikker . .	44.992	120.620	75.628	168
8. Træskibsbyggerier . . .	8.596	10.882	2.286	27
I alt.	252.099	500.907	248.808	99
2—8 tilsammen	161.435	329.409	167.974	104

Da materialeværdien for de i tabellen anførte industrier i alt væsentligt består af træ, kan man således regne med, at råtræets værdi ved savværkernes opskæring forøges med 89%, og at værdien af det savskårne træ yderligere forøges med 104% ved fremstillingen af de fabrikerede produkter i de industrier, der er opført som nr. 2—8 i tabellen. På dette stadium er træet da overført til den form, hvori det anvendes dels af forbrugere (diverse trævarer, træsko, træskibe, savværksbrænde m.v.), dels af håndværkere og handlende (pakkasser, dritler, maskinsnedkerverer, møbelstel m.v.).

Overføres de anførte procenter for værdiforøgelsen direkte til opgørelsen over tilførselen af råvarer (hugsten og importen), kan man opstille omstående skematiske fremstilling af det strukturbevarede træs værdikredsløb. De angivne tal for værdien af eksport og import svarer til tallene i tabel XV,

medens hugstens værdi er hentet fra tabel XIV. Opgørelsen af værdien af forbruget på de forskellige led er foretaget dels ud fra kendskabet til sortimentsfordelingen af hugsten i skovene, dels ud fra oplysningerne i den industrielle produktionsstatistik detailtabeller over de enkelte industriers produktion og råtræforbrug.

Tallene angiver mill. kr.

Den skematiske fremstilling er sammendraget i tabel XVII, hvoraf det fremgår, at tilførsel, forbrug og eksport af strukturbevaret træ balancerer med 813 mill. kr.

Tabel XVII.

Tilførsel	Forbrug og eksport
Indenlandsk hugst ... 125	Forbrug 734
Import..... 257	Eksport..... 79
Værdiforøgelse i træindustrien 431	
I alt.... 813	I alt.... 813

Da der i alt tilføres 3,10 mill. m³ i råtræenheder strukturbevaret træ, har tilførselen altså efter værdiforøgelsen i træindustrien en værdi af 262 kr. pr. m³ råtræ, når den er nået frem på forbrugs- og eksportstadiet, idet der ved forbrugere i denne forbindelse stadig tænkes på handel, håndværk og for enkelte produkters vedkommende — nemlig brænde, hegn o.l. — de egentlige og endelige forbrugere.

VIL DER ALTID VÆRE BRUG FOR TRÆ?

Når vi nu til sidst rejser spørgsmålet om anvendelsen af træ i fremtiden, er der to »egenskaber« ved træet, man især må hæfte sig ved: Det er et *reproducerbart* råstof, og det er et *universelt* råstof.

At træet er reproducerbart betyder, at der sideløbende med udnyttelsen af de nuværende træforråd i skovene sker en genfrembringelse af træ ved nyplantning og vækst. Kilden til råstoffet træ udtørres ikke, sådan som de naturlige forekomster af olie, kul og metaller efterhånden udtømmes. Træ vil stadig kunne fremskaffes — selv efter at de uhyre skovområder, der endnu ikke er blevet gjort til genstand for udnyttelse, er blevet inddraget under kulturskovbruget.

At træ er et universelt råstof betyder, at det kan anvendes til dækning af snart sagt enhver af livets fornødenheder. I strukturbevaret form er træet anvendeligt til dækning af behovene for husrum og varme, indbo, redskaber o.s.v., i strukturopløst form er træet anvendeligt til dækning af behovene for klæder, papir, emballage — og i kemisk omdannet form er det anvendeligt til dækning af behovene for føde, brændstof og utallige kemiske produkter. I bogen »The Coming Age of Wood« har Glesinger givet en malende beskrivelse af træets universelle anvendelighed, og herpå bygger han sin forudsigelse om, at der i fremtiden atter vil opstå en »træalder«, med træet som bærende råstof.

Så vidt behøver man dog ikke lade fantasien spille for at føle sig overbevist om, at de kommende generationer nok skal finde anvendelse for de bevoksninger, som forstmændene grundlægger og hæger om i dag. I en del lande — f.eks. USA og Sverige — har man søgt at finde et udtryk for træforbruget i

fremtiden. Det samme har FAO forsøgt at analysere for hele Vesteuropa. Disse forudsigelsers resultater er i detaljerne ret divergerende, hvad man selvfølgelig måtte vente. Men i hovedtrækkene viser de samme tendens, nemlig at forbruget af strukturbevaret træ pr. indbygger vil falde på grund af konkurrencen fra andre materialer og den tekniske udvikling. Faldet i forbruget pr. indbygger vil dog blive mere end opvejet af stigningen i befolkningsmængden, således at der i alt ventes et stigende forbrug af strukturbevaret træ. — For det strukturopløste træs vedkommende — altså papir, pap, fiberplader o.l. — vil forbruget derimod stige både som følge af et stigende forbrug pr. indbygger og befolkningstilvæksten. — Alt i alt ventes der altså en fortsættelse af de udviklingstendenser, der allerede satte ind ved begyndelsen af vort århundrede.

Det er dog et spørgsmål, om der alligevel ikke kan tænkes så voldsomme ændringer i den materielle produktion og den menneskelige levevis, at der ikke vil blive plads for træet i fremtidens verden. Der tænkes her på de uoverskuelige perspektiver, som udviklingen inden for atomforskningen har åbnet i den seneste tid. Man præsenteres her for løfter om en fantastisk teknisk udvikling, som kan slå alle hidtidige tankesæt omkuld, og som peger frem mod en verden, hvor den ubegrænsede tekniske overlegenhed og kunnen dækker alle menneskelige behov til overflod, »blot man trykker på en knap«. Men samtidig med den spænding og forventning, hvormed man skuer ind i dette fremtidige tekniske paradis, gribes man af en angst for, at der ikke bliver plads for menneskelige og kulturelle værdier i vore dages forstand i den nye verden — værdier, som ikke ændres ved teknisk udvikling. Vil automatiseringen og massefremstillingen føre til sammenhobning af menneskeheden i bikubelignende kæmpebyer, hvor ensartethed, ensretning og materialisme ikke levner nogen plads for kulturelle og menneskelige værdier? — Der kan næppe være tvivl om, at faren for en sådan udvikling består, og spørgsmålet er så, om det er muligt at imødegå faren og begrænse ulemperne ved de materielle goder, teknikken byder menneskeheden. Her er det da, at træet i alle dets former har en opgave også i den nye verden: Skoven i sig selv byder på evige æstetiske værdier og giver den moderne tids mennesker et fristed til åndelig og legemlig rekreation. Træet i husene og i møblerne skaber i hjemmet og på arbejdspladsen varme og hygge i »gammeldags« forstand — et træmøbel gør et varmere indtryk end et stålmøbel, måske fordi man ubevidst fornemmer harmonien i dets organiske opbygning. Ved anvendelsen i musikinstrumenter, billedskæring, arkitektur o.s.v. er træet bærer af store kulturværdier. Ved anvendelsen i bøger, aviser og tidsskrifter danner træet rammen om en væsentlig del af kulturspredningen.

Måske kan vi netop ved at kæmpe for bevarelsen af kontakten mellem menne-

sket og planterigets smukkeste resultat, træet, bidrage til at sikre kulturen mod undergang i en teknisk og materialistisk syndflod.

Forfatteren J. B. Priestley har udtrykt det samme i følgende sætninger, der må virke oplivende på enhver, der er knyttet til træerhvervene: »Jeg kan ikke passere et sted, hvor der arbejdes med træ, uden at der opstår en følelse af lykke i mig. At holde friskskåret træ i hånden, ja blot at se det og mærke lugten af det, virker som en forsikring om, at det stadig er godt at leve«.

TRÆ OG BYGGERI

Af arkitekt *Lasse Freiesleben*, M.A.A.

Det er vist en ikke ualmindelig opfattelse, når der tales om byggeriets fremtid, at træ er et materiale, der langsomt, men uafvendeligt, er på vej ud af byggeriet. Disse års megen tale om utraditionel og rationaliseret fremstilling af boliger og fabrikker synes i den store offentlighed at have efterladt en forestilling om tårnkraner, der svinger færdigstøbte betonelementer på plads som ydervægge, skillerum og etageadskillelser. Det »dyre træ« kan måske en tid endnu finde sin plads til vinduer og døre, som gulvbelægning har det jo allerede mange afløserer. Det bør da straks slås fast, at utraditionelt byggeri ikke nødvendigvis indebærer udelukkelsen af traditionelle materialer — og da slet ikke træ, som jo oven i købet bl. a. i forbindelse med elementhusloven oplevede lidt af en renaissance i form af det højst traditionelle bindingsværk. Ej heller må man stirre sig blind på tårnkranen og tro, at ene den er udtryk for det magiske ord: rationalisering, som jo kort og godt betyder brug af den sunde fornuft og hensigtsmæssig anvendelse af folk og materiel, og et åbent blik for nye muligheder, der kan forbedre og lette arbejdet.

Nye materialer.

Årene efter den sidste krig har vist en overvældende tilgang i nye materialer og materialeformer. En strøm af brochurer vælter til stadighed ind hos byggeverdenens folk. Der er nyskabelser af blivende værdi, men også mange døgnfluer, og i adskillige tilfælde er der kun tale om tema med variationer. De træforbrugende fag, først og fremmest tømrer- og snedkervirksomheder, stilles dog ikke i samme grad som andre fag over for nye materialer, der med held kan erstatte de gængse. Det er ikke helt urimeligt at påstå, at træ er træ — og at træ vanskeligt lader sig erstatte på mangfoldige områder. Derimod vinder forarbejdet træ større indpas, især i snedkerarbejdet, og det er kun glædeligt, at det, der før oftest blot var et affaldsprodukt, nu kan bruges, som f. eks. spåner, der presses til særdeles anvendelige plader, som synes at have fundet blivende anvendelse til inventararbejdet.

Både snedkeren og tømreren har i øvrigt gennem de senere år lært at kende

mange forskellige typer plader: plasticlaminatpladerne til bordbelægninger, træfiberpladerne af forskellig hårdhedsgrad, hvor de blødere typer fortrinsvis bruges til isolerende formål, mens de hårde plader kan indgå som f. eks. dørfyldninger — og et materiale, hvor træ ikke indgår: gipspladerne, der i stigende omfang erstatter puds af kalkmørtel.

Men som helhed betragtet må det vist siges, at der ikke for de træforbrugende fags vedkommende er fremkommet skelsættende nye materialeformer, og især da ikke sådanne, hvor træet helt eller delvis er erstattet af andre produkter.

Man kunne da fristes til at mene, at de træforbrugende fag, idet de i alt væsentligt må bygge på »gamle« materialer, vil kunne have vanskeligt ved at finde veje, hvorved de kan hævde sig i konkurrencen med andre fag, hvor nye materialeformer, der måske søger at erstatte materialer af træ, dominerer. Men dette er jo langt fra tilfældet, for har nye metoder vundet plads inden for byggefagene, er dette ikke mindst tilfældet for snedker- og tømrerfagene vedkommende. Der kan med rette tales om, at disse »træfag« i tilrettelæggelsen af arbejdet, i udførelsesmåder og med anvendelsen af mekaniseret håndværktøj, er på vej bort fra århundreders traditioner, er ved at blive »utraditionelle« gennem en omfattende rationalisering og industrialisering.

Træ.

Et bygningsmateriale kan betragtes ud fra dets egenskabers fortrin og mangler i relation til andre materialer. Det kan være nyttigt, når man vil danne sig et billede af de gængse byggematerialers placering i forhold til hinanden, at foretage en vurdering af bestemte egenskaber, f. eks. styrke, holdbarhed, brandbestandighed, isolationsevne og bearbejdelighed.

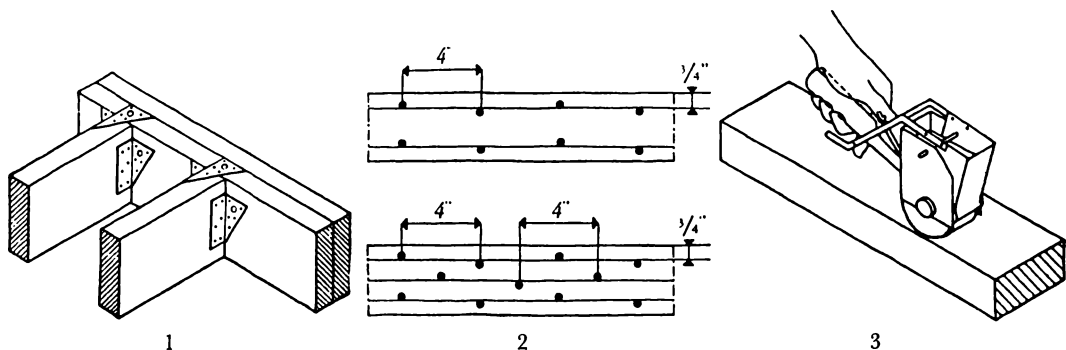
Om styrken skal fremhæves den ofte upågtede kendsgerning, at beton og træ ligger i samme styrkeklasse, idet den tilladelige styrke for begge materialer er ca. 75 kg/cm², mens f. eks. tegls tilladelige styrke kun er ca. 8 kg/cm².

Ud fra et holdbarhedssynspunkt kommer træ langt nede i rækken, og den for få år siden her i landet indførte celcure — lugtfri imprægnering af træ, der kan males — burde anvendes i stor udstrækning ved husbygning som en effektiv forholdsregel mod træets forgængelighed.

Det kan ikke undre, at træ kommer sidst i rækken i henseende til bestandighed over for ild. Udsat for brand er større træbjælker dog længe om at miste deres bæreevne, mens f. eks. ikke beskyttede (omstøbte) stålbjælker ret hurtigt mister bæreevnen.

Som isolerende materiale er træ selv letbeton overlegen, og hvad angår bearbejdeligheden tvivler vel ingen om træs placering. I materialebedømmelser synes bearbejdeligheden ofte ikke tilstrækkeligt påagtet, men f. eks. installationsarbejders afhængighed heraf er overordentlig stor.

1. Ved udvekslinger i træbjælkelag kan bruges disse vinkelbeslag, der giver en forholdsvis stærk og stiv udveksling. Systemet anvendes en del til småhuse i USA, hvor man arbejder med bjælkelag af planker eller halvtømmer med afstande omkring 40 cm. Beslagene sømnes. 2. Sømplacering ved sømlimning. Ved sømlimning af indtil 6" brede planker kan bruges knudepunktplader af indtil $\frac{1}{2}$ " krydsfinér eller hårde træfiberplader. 3. Limsprederen giver en ensartet påstrygning af limen.

Simple træsamlinger.

Traditionerne har dybe rødder — og de kan være svære at rykke op. Tidligere generationers tømrere, der huggede deres tømmer og kælede for deres tapninger, drev træneglen i så den trak samlingen så tæt, at ikke det tyndeste stykke papir kunne stikkes imellem, vil nok korse sig over nutidens anvendelse af savskåret tømmer, søm utallige steder, bolte, samlejern og gitterblik, for slet ikke at tale om limede samlinger.

Der er med disse foranstaltninger nok så meget tænkt på økonomien. Træ er som bekendt steget stærkt i pris i forhold til andre bygningsmaterialer, og dette fører naturligt til øget interesse for træbesparende konstruktioner, hvor f. eks. brædder og planker kan erstatte hel- og halvtømmer. Ved disse mindre dimensioner er de traditionelle samlinger mindre velegnede, da de giver en forholdsvis stor svækkelse af tværsnittet. Sømmede og boltede samlinger medfører ikke disse ulemper, og for samme tilladelige belastning er endda de sømmede samlinger billigst. Sømmenes anvendelse er kun begrænset af, at de kræver en ret stor samlingsflade i forhold til den overførte krafts størrelse, og deres anvendelse vil derfor i almindelighed være begrænset til belastninger under 1—2 tons. De nye former for sømbeslag og forskellige indlæg skaber imidlertid nye muligheder for sømsamlinger, hvor også samlinger ved sømlimning påkalder interesse.

Lim er det eneste samlingsmiddel, der ikke i sig selv svækker de emner, der skal forbindes. Limfugens styrke er endog ved rigtig limning større end styrken af træet. Kun de praktiske vanskeligheder ved udførelsen, der ved den sædvanlige teknik kræver brug af presser og andet svært grej, har forhindret en mere udbredt anvendelse af limning. Imidlertid er der netop i de seneste år på Purdue University i USA udført en række forsøg, hvorigennem det er

lykkedes at finde frem til en kasein-lim, der er anvendelig på en byggeplads: let at opbevare, let at håndtere, modstandsdygtig mod fugt, bestandig over for temperatursvingninger — og billig.

Ved limteknikken er det af betydning, at træets fugtighedsindhold er under 18%, men svarende til middelværdien af de forventede værdier i bygningen. Til knudepunkter kan der anvendes krydsfinér eller hårde fiberplader, der efter påstrygning af limen sømmes på, men ved styrkeberegninger ses der bort fra sømmenes bæreevne. Sømmenes opgave er først og fremmest at holde de to flader, der skal samles, mod hinanden, idet kasein-limen ikke kræver et stærkt tryk under hærdningen, der i løbet af 24 timer er så vidt fremskreden, at de limede konstruktioner kan monteres. Efter 5—6 dage er fuld styrke opnået.

Enklere trægitterspærfag.

Ligesom flere steder i udlandet har man også her i landet opstillet oversigter over træforbrugets størrelse og fordeling. Det viser sig, at det lave byggeri har langt det største træforbrug, hvilket bl. a. skyldes, at tagkonstruktionen er relativt mere trækrævende. Forbruget af tømmer m. v. var i det lave byggeri i 1947/48 således fra 2,8—3,1 kbf. pr. m² etageareal, mens der til det høje byggeri kun brugtes omkring det halve: fra 1,3—1,5 kbf. Ved parcel- og rækkehusbyggeriet vil det med de gængse udformninger sige, at træforbruget til den samlede tagkonstruktion kan sættes til ca. 170 kbf. pr. bolig, således at det samlede træforbrug hertil, idet der regnes med ca. 11.000 boliger i parcel- og rækkehuse pr. år, beløber sig til ca. 1.900.000 kubikfod. De samlede håndværksudgifter for disse boliger beløber sig til ca. 400 mill. kroner i gennemsnit pr. år, og da ca. 10% heraf — ca. 40 mill. kroner — falder på tagkonstruktionerne, vil det ses, at selv en procentvis ringe besparelse vil kunne blive til penge.

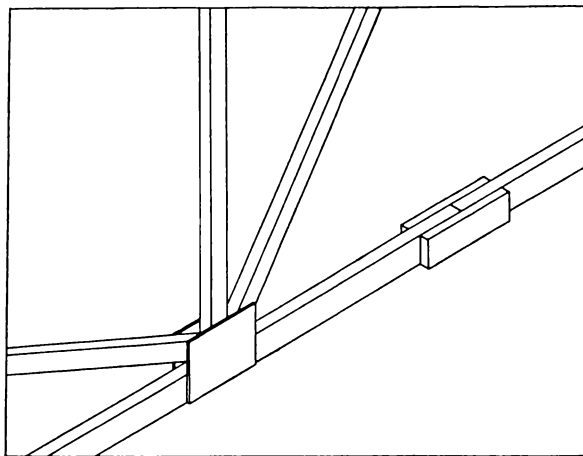
Statens Byggeforskningsinstitut har med sin rapport nr. 15 — Trægitterspærfag til parcel- og rækkehuse — søgt at bidrage til en afklaring af de metoder, som kan føre til en rationel udformning og dimensionering af gitterspærfag til parcel- og rækkehuse.

Man har her som undersøgelsesgrundlag valgt et gitterspær med tagfald til begge sider, vel den fremherskende type i dag. Rapporten tager mere sigte på principielle overvejelser end på konkrete anvisninger, men det fremgår med ønskelig tydelighed, at valget af den rigtige spærfagstype i forhold til spændvidden er af stor økonomisk betydning. Det er et forhold, der langtfra altid tages tilbørligt hensyn til.

Fremstillingen af spærfag har allerede formået at opbygge sine traditioner, som dels kan være håndværksmæssigt bestemte, dels hvile på krav fra byg-

ningsmyndigheder og måske dels på en projekterende teknikers muligvis svagt funderede mening om, hvordan et spærfag »bør« se ud. Stillet over for en rationel og tilbundsgående undersøgelse som denne, hvor de faktorer, der indvirker på økonomien, blotlægges, viser traditionerne deres svagheder.

Hensigtsmæssige spærfagstyper med slankere — og derfor billigere — trædimensioner og simple samlinger er et af undersøgelsens resultater, der kan

Isometrisk afbildning af samlingsdetalje fra et australsk typespærfag. Knudepladen er her af galvaniseret stål, og der bruges nitter ved samlingen.

medvirke til en rationel fremstilling og give økonomiske fordele.

Med udgangspunkt i disse undersøgelser har *Træbranchens Oplysningsråd* for nylig udsendt en pjece — Træ 2 — med forslag til typisering af spændvidder, der giver mulighed for udførelse af typespærfag. Det har været muligt at fastlægge to spændvidder, som alene dækker langt den største del af de i praksis forekommende planløsninger, og for hver af disse

to spændvidder gives der komplette typetegninger for seks forskellige træspærfag, med alle de oplysninger, der er nødvendige ved fremstilling af spærfagene. Om kort tid udkommer Træ 3, der vil behandle de fritbærende spærfag.

Støbeforme af træ.

Det vil sikkert forbløffe mange at få at vide, at af de samlede udgifter til en betonkonstruktion udgør formudgifterne 30—50 %, samt at materialeforbruget — d. v. s. træforbruget — udgør 40—65 % af formudgifterne. Disse udgifter — i særdeleshed træforbruget — kan virke urimelige, når man betænker, at formen er en ren hjælpekonstruktion, som ikke indgår i det færdige hus.

En begrænsning af disse udgifter begynder for så vidt ved tegnebordet, idet afgørende for træforbruget er antal nødvendige — og forskellige — forme, og dimensioneringen. Teknikerens muligheder for at begrænse formelementernes antal til få standardenheder, og en nøjagtig dimensionering af konstruktionerne spiller således en stor rolle. Men også her er tilrettelæggelse på byggepladsen af betydning. Formarbejdet må grundigt planlægges og formtegninger i forvejen udarbejdes.

Afskrivningen på træmaterialerne pr. gang anvendelse er det vigtigt at kunne mindske — eller med andre ord: Det gælder om at mindske spildet, eventuelt ved anvendelse af formmaterialer med større levetid, f. eks. forædlede træprodukter som krydsfinér og træfiberplader. En varsommere arbejdsteknik og præparering af formene, så de lettere »slipper«, udførelse af formen som robuste kassetter i stedet for løse, ømfindtlige enheder er metoder, der kan medvirke til at mindske træforbrug og dermed udgifter.

Vinduer og døre.

I boligbyggeriet indtager udgiften til vinduer — der næsten udelukkende fremstilles af træ — en anden stor post. Med et årligt boligbyggeri på ca. 20.000 lejligheder vil udgiften til vinduer alene for snedkerarbejdets vedkommende udgøre godt 30 mill. kroner, svarende til ca. 4% af byggeriets samlede håndværkerudgifter. Også her vil en nedbringelse af prisen på få procent kunne medføre væsentlige besparelser.

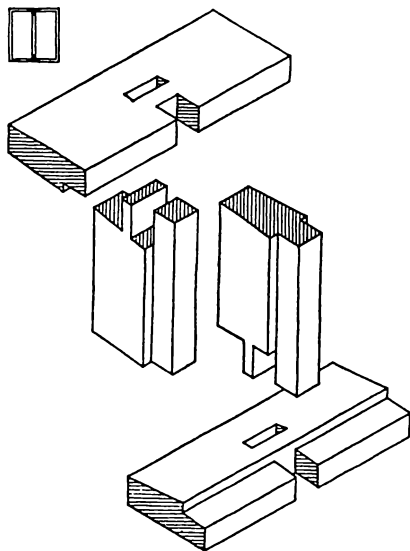
Mens man tidligere ved vindueskonstruktioner har haft en vis standard, hvor stort set kun profileringen varieredes, er der i de senere år fremkommet nye krav til vinduet med deraf følgende mange spredte forslag til nykonstruktioner. Denne udvikling har været årsag til en vis forvirring både hos de projekterende og hos producenterne, og Statens Byggeforskningsinstitut har da også anset det for vigtigt at få fastslået, hvilke vinduestyper der ud fra brugs-mæssige, produktionstekniske og økonomiske hensyn vil være egnede til byggeri her i landet.

En omfattende undersøgelse af disse problemer er foretaget i Institutets anvisning nr. 22: Normalvinduer af Træ — der gennemgår vinduer af gennemsnitsstørrelse, d. v. s. vinduer med breddemål fra ca. 80 til 150 cm og højdemål fra ca. 120 til 160 cm. I antal udgør normalvinduerne i normalt boligbyggeri ca. 70%, og af de samlede udgifter til snedkerarbejde andrager udgifterne ca. 50%.

Det er utallige faktorer, der har måttet belyses, inden man er nået frem til udførlige forslag til konstruktionstegninger og udførelsesanvisninger for de mest benyttede typer af normalvinduer. Fem grundtyper med varianter behandles udførligt med angivelse af typernes fortrin og mangler, og for alle vinduer er optegnet detaljer af profilering m. v. i fuld størrelse. Anvendelsen af disse tegninger betyder en væsentlig rationalisering af arbejdet på snedkerværkstederne og suppleres for beslagernes vedkommende af anvisning nr. 30: Beslaglister til Normalvinduer af Træ.

For dørene, som nu i vidt omfang leveres færdige fra fabrik, gælder det lidt selvmodsigende princip, at beslåningen oftest sker rent håndværksmæssigt på nybygningerne. De interimistiske snedkerværksteder er ofte til gene for

de andre håndværkere på bygningen og gulvene lider overlast, især ved høvlebænkene. Materialespildet er større på bygningen, hvor snedkertræ, beslag og skruer ofte opbevares under primitive forhold. En forlængelse af byggetiden med den tid, samlings- og beslåningsarbejdet varer på bygningen er følgen. Også produktiviteten på bygningen vil være mindre end på værkstedet, hvor der normalt er bedre lokaleforhold, bedre muligheder for arbejdstilrettelægning m. v.

T-samling mellem midterpost og karm. Midterposten udføres med forreste tap gennemgående, i samme tykkelse som anslagsfalsens dybde. Den bageste tap på midterposten forhindrer, at posten i årenes løb skydes frem.

De nævnte — og mange flere — forhold taler for at beslånningen udføres fabrikmæssigt på maskinsnedkeriet. De bedre arbejdsforhold og det udvidede tilsyn på det permanente værksted i forbindelse med en nøje planlægning af skabeloner, maskiner o. s. v. forøger produktiviteten, præcisionen og kvaliteten, samtidig med at spildet af tid og materialer reduceres væsentligt.

For den videre udbredelse af færdigbeslåede døre må visse forudsætninger opfyldes. Der må f. eks. være et marked af en vis størrelse, for at det kan betale sig at stille et særligt produktionsapparat på benene. For at undgå efterhjælpning og tilpasning må de anvendte materialer være af høj kvalitet, således at dørfløje

er forsynet med indlæg, der forhindrer vridning, og karmtræet må være prima ovntørret, marvskåret træ. For opstillingsarbejdet gælder, at en vis ændring i den normale byggeproces og akkordsatserne vil være påkrævet, bl. a. fordi en stor del af forarbejdet som beslåning, samling o. s. v. nu overflyttes fra opstillingssnedkernes til værkstedssnedkernes område. Også de andre fag stilles der krav til om ændret arbejdsgang, større nøjagtighed o. s. v. Murmål, højdemål m. v. må overholdes, så ingen mål skal tages på bygningen, før dørene — og for den sags skyld også vinduerne — kan sættes i produktion. Værkstedsbeglåning forudsætter standarddøre med faste udvendige karmmal og »standardmurhuller«.

Mekaniseret håndværktøj.

Nogle mekaniserede værktøjer kan udføre et stykke arbejde 20 gange så hurtigt, som det udføres på normal måde som håndarbejde. Jo mere specielt

en maskines arbejdsområde er, jo hurtigere kan den udføre dette særlige arbejde, men desto færre er dens anvendelsesmuligheder. Har man ikke jævnlig brug for en maskine, vil det ikke kunne betale sig at anskaffe den, arbejder den end aldrig så hurtigt. Den mindre tømrvirksomhed, som kun laver få trapper om året, vil således næppe med fordel kunne anskaffe en trappevangefræser, mens den samme virksomhed sikkert vil kunne udnytte et så alsidigt værktøj som en lille, transportabel rundsav.

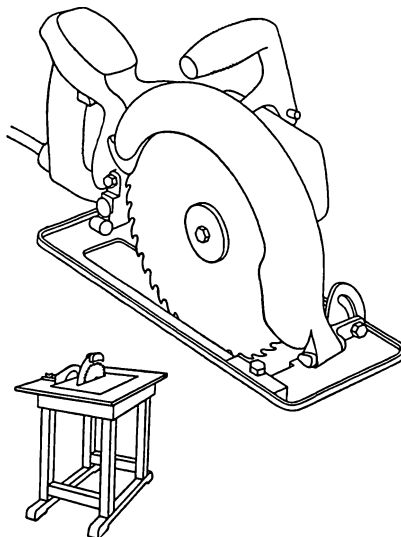
En maskine er naturligvis fordelagtigst, når den er i konstant brug, men som det kan beregnes, vil de fleste mekaniserede håndværktøjer kunne svare sig økonomisk, hvis de blot er i brug 1—2 timer om dagen, og da mange af værktøjerne kan indstilles til flere slags arbejde, skulle det ved fornuftig tilrettelægning være muligt at opnå en rationel udnyttelse. Man bør derfor, inden man skrider til anskaffelse af en maskine eller andet værktøj, analysere behov og anvendelsesmuligheder og bl. a. overveje, hvilken størrelse af den pågældende maskine der er fordelagtigst.

Der skal her nævnes nogle af de typer mekaniseret håndværktøj til arbejde i træ, som allerede er i brug mange steder, men som, i kraft af de mange fordele de byder med hensyn til hurtigere udførelse, mindre anstrengende og ofte bedre arbejde, fortjener større udbredelse på byggepladserne.

Rundsaven består af en klinge monteret på en elektromotor. Under arbejdet glider savens bundplade på træet og aflaster savens vægt. Saven har beskyttelseshætte, der holdes på plads med en fjeder og automatisk glider på plads, når saven løftes. De mindre størrelser er især egnet til skæring af alle slags plader og krydsfinér, og kan med specialklinger desuden bruges til notning og fræsning.

Båndsaven består af en solid letmetalbøjle med et hjul i hver ende, det ene monteret på elektromotoren, det andet stilbart og fjedrende til at regulere spændingen i klingens. Båndsaven er især anvendelig til afbindingsarbejde, tappe og sadler etc.

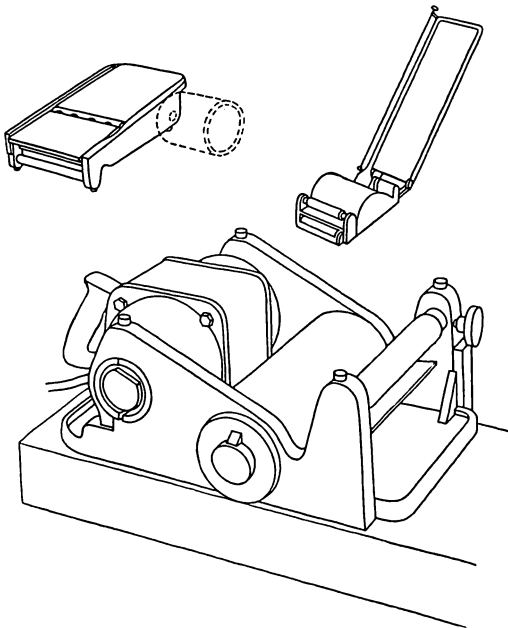
Kædestemmeren har en stemmekæde monteret på en elektromotor, det hele anbragt på en indstillelig bundplade, samt styreskiner til indstilling af

Håndrundsaven skærer såvel tvær- som længdesnit og er med det omfattende specialudstyr en af de mest alsidige håndmaskiner.

stemmevinkel og -dybde. Kædestemmeren er anvendelig til alle former for taphuller, udstemning for beslag o. s. v.

Bjælkehøvlen (afretter) består af en elektromotor med påmonteret kutterhoved. Maskinen glider på to indstillelige bundplader af stål. Spåntykkelsen kan indstilles under arbejdet. Bjælkehøvlen er især anvendelig til afretning af tømmer, men kan med påmonteret specialhåndtag og ruller også bruges til f. eks. gulvafhøvling.

Bjælkehøvlen er især anvendelig til afretning af tømmer. Den kan f. eks. have en høvlebredde på 26 cm og spåntykkelsen kan varieres fra 0—3 mm. Vægt ca. 25 kg.

Boremaskinen er specielt fremstillet til træarbejde og har både frem- og tilbageløb. Bundpladen kan indstilles og sikrer præcis skråboring. Nogle modeller kan indstilles til en bestemt boreddybde.

Dette var kun et par stykker af de mange former for mekaniseret håndværktøj, der med fordel kan anvendes på byggepladsen, og som med forskelligt tilbehør kan finde videre anvendelsesområder. Som de tidligere nævnte eksempler på nye metoder inden for de fag, der i byggeriet arbejder med træ, kan også maskinerne, rigtigt benyttet, være med til at hævde den fortsatte anvendelse af træ i konkurrencen med

andre byggematerialer. Her, som overalt i byggeriet, gælder, at et åbent blik for nye former, nye metoder og nye mekaniske hjælpemidler, koordineret med rationel planlægning af både helheden og den enkelte arbejdsproces, betyder øget produktivitet: et bedre og billigere produkt. Til gavn for både producent og køber.

Litteraturhenvisninger.

Simple træsamlinger. Boligministeriets Produktivitetsfundsudvalgs pjecer, nr. 6. I redaktion ved Statens Byggeforskningsinstitut. Teknisk Forlag, København 1956. 20 sider, A₅. kr. 2,—.

Trægitterspærter til parcel- og rækkehuse. Statens Byggeforskningsinstitut, rapport nr. 15. Teknisk Forlag, København 1956. 37 sider, A₄. kr. 8,—.

Normalvinduer af træ. Statens Byggeforskningsinstitut, anvisning nr. 22. Teknisk Forlag, København 1955. 128 sider, A₄. kr. 22,—.

Beslaglister til normalvinduer af træ. Statens Byggeforskningsinstitut, anvisning nr. 30. Teknisk Forlag, København 1956. 28 sider, A₅. kr. 4,—.

Færdigbeslåede døre. Boligministeriets Produktivitetsfundsudvalgs pjecer, nr. 2. I redaktion ved Statens Byggeforskningsinstitut. Teknisk Forlag, København 1956. 12 sider, A₅. kr. 2,—.

Mekaniseret håndværktøj på byggepladsen. Statens Byggeforskningsinstitut, anvisning nr. 16. Teknisk Forlag, København 1955. 48 sider, A₅. kr. 4,—.

Nyere betonforme. Statens Byggeforskningsinstitut, studie nr. 18. Teknisk Forlag, København 1955. 68 sider, A₄. kr. 4,—.

DEN OFFENTLIGE ADMINISTRATION

Handelsministeriet	287
Boligministeriet	290
Landbrugsministeriet	294
Sø- og Handelsretten	296

HANDELSMINISTERIET

(ministeriet for handel, håndværk, industri og søfart).

Allerede i 1848 fik Danmark sin første handelsminister (C. A. Bluhme), men denne post blev nedlagt få måneder efter. Selve handelsministeriets historie går ikke længere tilbage end til 1908, da der ved bekendtgørelse fra konseilspræsidiat af 12. oktober 1908 oprettedes et ministerium for handel og søfart. I de følgende årtier ændredes ministeriets arbejdsområde og navn flere gange, indtil det ved kongelig resolution af 4. november 1935 fik navnet: Ministeriet for handel, industri og søfart (handelsministeriet). Ministeriets nuværende navn er handelsministeriet (ministeriet for handel, håndværk, industri og søfart), jfr. kongelig resolution af 28. maj 1957. Efter krigen var ministeriets forsyningsopgaver i en kortere periode henlagt under et særligt forsyningsministerium.

Departementet, hvis chef er departementschef H. Jespersen, er inddelt i 3 afdelinger med i alt 7 kontorer. Med hensyn til de enkelte kontorers forretningsområde specielt i relation til handel, håndværk og industri, skal følgende anføres:

1. afdeling.

Chef: P. Villadsen.

1. kontor: Kontorchef G. F. H. Backhaus.

Sager af almen erhvervmæssig karakter. Handels-, håndværks og industrinæring. Butikslukning. Aktieselskaber. Andelsselskaber, der driver næring. Handelsregistre, firma og prokura. Foreningsregisteret. Banker. Forsikring. Pensionskasser og begravelseskasser. Sager om vekslere og checks. Statens eksportkredit og anden eksportstøtte.

2. kontor: Kontorchef K. Stage.

Håndværkerundervisningen. Håndværksteknika. Lærlingesager (i samarbejde med arbejdsministeriet). Sparekasser. Forholdsregler mod illoyal konkurrence. Patenter. Varemærker. Mønstre. Mæglere. Vejere og målere. Mål og vægt. Justervæsenet. Købestævnet. Handelens, håndværkets og industriens organisationer og stadfæstelse af vedtægter for sådanne. Lån

til industrivirksomheder og håndværkere. Lån til handlende til indretning af selvbetjeningsbutikker.

3. kontor: Kontorchef Alf Jensen.

Handelsskoleundervisningen. Handelshøjskolerne. Bogføringsloven. Stadfæstelse af legatfundatser. Opholdssager.

2. afdeling.

Chef: O. Müller.

4. kontor: Kontorchef J. Egholm.

Almindelige økonomiske og handels- og valutapolitiske forhold. Sager angående fremme af produktiviteten. Vareforsyningsloven, herunder im- og eksportregulering.

5. kontor: Kontorchef N. B. Hansen.

Forsynings-, produktions- og fordelingsspørgsmål vedrørende følgende varer: automobiler og motorcykler, medicinalvarer, brændsel, benzin, brændselolie, smørelolie, tømmer, jern, stål, skrot, metaller, huder og skind, tekstil og fodtøj. Mælkeordningen. Rejsevaluta. Skotøjsordningen. Sukkerordningen.

Økonomisk konsulent: Karen Hollesen.

Søfartsafdelingen.

Chef: J. B. Worm.

6. kontor: Kontorchef J. P. Christiansen.

7. kontor: Kontorchef F. J. Lage.

Nogle under handelsministeriet hørende institutioner m. v.:

Direktoratet for vareforsyning: Gothersgade 49, K.

Tilsynet med handelsskoleundervisningen: Holbergsgade 3, K.

Chef: Direktør E. Langsted.

Tilsynet med håndværkerundervisningen:

Chef: Direktør Werner Rasmussen.

Dansk Standardiseringsråd: Vesterbrogade 1, V.

Rådets opgave er at virke for standardisering, at være centralorganisation for andre organisationer eller udvalg, der arbejder for standardisering inden for landet, samt efter opfordring at udarbejde og efter undersøgelse at godkende indkomne forslag som dansk standard og virke for anvendelsen af disse.

Formand for Dansk Standardiseringsråd: Professor, civilingeniør K. E. Bredahl Sørensen.

Monopolrådet: Nørregade 49, K.

Formand for monopolrådet: Professor, dr. jur. W. E. von Eyben.

Rådets opgave er at behandle alle sager af principiel betydning vedrørende monopoler og konkurrencebegrænsninger. Rådets afgørelser kan forlanges forelagt monopolankenævnet og kan derefter indbringes for domstolene.

Monopoldirektoratet: Nørregade 49, K.

Chef: Direktør E. Seligmann.

Direktoratet varetager monopoltilsynets forretninger.

Monopolankenævnet: Slotsholmsgade 10, K.

Nogle under handelsministeriet nedsatte udvalg:

Eksportkreditudvalget, Slotsholmsgade 10, K.

Udvalgets opgave er at yde bistand ved ministeriets behandling af ansøgninger om eksportkreditgarantier. Udvalget består af repræsentanter for erhvervsorganisationerne, bankerne og de interesserede ministerier.

Håndværkerlåneudvalget, Slotsholmsgade 10, K.

Udvalgets opgave er at afgive indstilling om lån inden for et beløb på indtil 5 mill. kr. årligt, som er stillet til rådighed til udlån til indretning af lokaler og til anskaffelse af maskiner til brug for produktionen.

Industrilåneudvalget, Slotsholmsgade 10, K.

Udvalgets opgave er at afgive indstilling om lån inden for et beløb på indtil 10 mill. kr. årligt, som er stillet til rådighed til udlån til opførelse af bygninger og til anskaffelse af maskiner til brug for produktionen.

Handelsministeriets produktivitetsudvalg vedrørende industri: Kronprinsessegade 4, K.

Handelsministeriets produktivitetsudvalg vedrørende handel: Kronprinsessegade 4, K.

De nævnte udvalg er nedsat henholdsvis i december 1949 og i april 1953 med den opgave at bistå henholdsvis håndværk og industri samt handel i bestræbelser for at fremme produktiviteten.

Ministerfortegnelse:

Johs. F. C. Hansen	12/10 1908—28/10 1909
W. H. O. Weimann	28/10 1909— 5/7 1910
O. H. V. B. Muus	5/7 1910—21/6 1913
J. Hassing Jørgensen	21/6 1913—20/3 1916
Christoffer T. Hage	20/3 1916—29/3 1920
M. Suenson	30/3 1920— 5/4 1920
H. P. Prior	5/4 1920— 5/5 1920
Tyge Rothe	5/5 1920— 8/10 1922
O. Kragh	9/10 1922—10/10 1922

J. Christensen	10/10 1922—23/4 1924
Th. Stauning	23/4 1924—14/12 1926
M. N. Slebsager	14/12 1926— 4/10 1928
Th. Madsen Mygdal	4/10 1928— 6/10 1928
J. P. Stensballe	6/10 1928—30/4 1929
C. N. Hauge	30/4 1929— 4/11 1935
J. Kjærbøl	4/11 1935— 8/7 1940
G. L. J. Christmas Møller	8/7 1940— 3/10 1940
Halfdan Hendriksen	3/10 1940— 5/5 1945
V. Fibiger	5/5 1945— 7/11 1945
J. Villemoes	7/11 1945— 6/7 1947
Axel Kristensen	6/7 1947—13/11 1947
J. O. Krag	13/11 1947—16/9 1950
H. C. Hansen	16/9 1950—30/10 1950
O. Weikop	30/10 1950—13/9 1951
Aa. L. N. Rytter	13/9 1951—30/9 1953
Lis Groes	30/9 1953—28/5 1957
Kjeld Philip	28/5 1957—

Adr.: Slotsholmsgade 10, Kbhvn. K.

BOLIGMINISTERIET

Boligministeriets historie som selvstændigt ministerium går tilbage til 1947, da der den 23. november blev oprettet et ministerium for byggeri og boligvæsen. Fra den 23. november 1949 til den 30. oktober 1950 benævntes ministeriet arbejds- og boligministeriet og fra den 30. oktober 1950 indenrigs- og boligministeriet, indtil det den 30. august 1955 fik sit nuværende navn.

Boligministeriet består af et departement, som ledes af departementschef Axel Skalts. Med hensyn til ministeriets organisation skal iøvrigt oplyses følgende:

1. kontor: kontorchef Axel Georg Poulsen.

Lovgivning om leje og boliganvisning. Godkendelse af husleje i byggeri med statslån. Tilsyn med sociale boligforetagender. Sekretariats- og personalesager.

2. kontor: kontorchef Erik Høgstrøm.

Bygningslovgivning, herunder principiel godkendelse af materialer og kon-

struktioner m. v. Lovgivning om boligtilsyn og sanering. Byplaner og regulering af bymæssige bebyggelser.

3. kontor : kontorchef Einer Engberg.

Bygge- og anlægsbudgetter. Spørgsmål vedrørende boligproduktionen, herunder materiale- og arbejdskraftspørgsmål, prisdannelsen inden for byggeriet og andre spørgsmål vedrørende byggeriets økonomi, byggeriets organisation, foranstaltninger til fremme af byggeriets produktivitet. Internationalt samarbejde. Statistik og prognoser.

4. kontor : kontorchef Hans Emil Holten.

Administrationen af de kgl. slotte og haver m. v. Revision af kommunernes regnskaber over udbetalte huslejetilskud og anvisning af statens andel. Tildeling af materialebevillinger til byggeri.

Afdelingen for statslån til boligbyggeri, som ledes af afdelingschef Viggo Nørby, er opdelt i følgende to kontorer:

5. kontor : kontorchef Johs. Sørensen.

Statslån til boligbyggeri bortset fra enkelte 1- og 2-familiehuse, godkendelse af materialer og konstruktioner m. v. alene med henblik på disses anvendelse i statsstøttet byggeri. Tilsyn med kredit- og hypotekforeninger. Lovgivning om krigsforsikring af bygninger.

6. kontor : kontorchef Per Tage Terkelsen.

Statslån til enkelte 1- og 2-familiehuse, til bygninger med særlige sociale eller kulturelle formål og til ombygningsarbejder. Spørgsmål vedrørende bygningskatter samt stempel- og tinglysningsafgifter.

Statsbyggekantoret : kontorchef Jørgen Smith.

Kontrol med projektering og udførelse af statens civile byggearbejder.

Arkitektafdelingen : chefarkitekt Svend G. Albinus.

Teknisk behandling af projekter, til hvis gennemførelse der søges statslån (afdeling A, leder: afdelingsarkitekt Erik Frimand Klausen), samt teknisk behandling af de under statsbyggekantoret hørende statsbyggesager (afdeling B, leder: afdelingsarkitekt Tage Häuser Hansen).

Under arkitektafdelingen sorterer endvidere en ingeniøraftdeling (civilingeniør E. Nimskov og civilingeniør B. Møller).

Under boligministeriets forretningsområde findes følgende institutioner m. v., hvis virkefelt falder ind under de danske træerhverv:

Institutioner o. lign. :

Byggecentrum :

Stiftet den 30. november 1956 som en selvejende institution af boligministeriet og en række institutioner, organisationer og foreninger inden for byggeriet med det formål at fremme produktivitetseffektiviteten inden for byggeriet, navnlig gennem indsamling og tilrettelæggelse af erfaringsmateriale (dokumentation) og spredning af den indsamlede viden (information).

Administrerende direktør: arkitekt Kai Christensen.

Informationschef: arkitekt O. Hove.

Byggeriets beregningsinstitut :

Stiftet den 5. maj 1945 på initiativ af Fællesorganisationen af almennyttige danske boligselskaber med det formål at virke for en forbedring og billiggørelse af byggeriet, navnlig det almennyttige boligbyggeri, ved bl. a. at beregne materialemængder og byggepriser, foretage teknisk-økonomisk gennemgang af indsendte byggeprojekter og kontrollere tilbud, ekstraregninger og bygge-regnskaber.

Direktør: arkitekt Erling Frederiksen.

Byggeriets maskinstationer a/s :

Stiftet den 3. september 1953 af boligministeriet, arbejdsgiverforeningen, en række boligselskaber og Det kooperative Fællesforbund med det formål at bidrage til billiggørelse af byggeriet ved udlejning af moderne maskinel på rimelige vilkår til de byggende overalt i Danmark. Selskabet skal endvidere gennem forsøgsvirksomhed fremme rationelle byggemetoders anvendelse i samarbejde med bl. a. Statens Byggeforskningsinstitut.

Administrerende direktør: civilingeniør Jul. Wærum.

Statens byggeforskningsinstitut :

Oprettet i henhold til lov nr. 123 af 19. marts 1947 om en selvejende institution med den opgave at følge, fremme og samordne teknisk-økonomisk og anden undersøgelses- og forskningsvirksomhed, som kan bidrage til en forbedring og billiggørelse af byggeriet, samt at udøve oplysningsvirksomhed angående byggeforskningens resultater.

Komiteen for byggestandardisering :

Oprettet under Dansk Standardiseringsråd den 19. januar 1951 med det formål at fremme, koordinere og formidle standardisering inden for byggeriets område, fortrinsvis gennem udarbejdelse af byggeanvisninger og forslag til Danske Standards.

Udvalg.

Udvalget vedrørende arbejdskraft til byggeriet :

Nedsat den 4. juli 1947 af det daværende forsyningsministerium. Udvalget fungerer som rådgiver for boligministeriet i alle spørgsmål, der vedrører byggeriets forsyning med arbejdskraft.

Anlægsudvalget :

Nedsat den 9. december 1947 af Ministerudvalget for økonomi og forsyning (nu Regeringens økonomiudvalg) med den opgave at være rådgivende vedrørende iværksættelsen af civile, offentlige bygge- og anlægsarbejder.

Udvalget vedrørende generalbeskrivelser :

Nedsat af indenrigs- og boligministeriet den 17. maj 1955 med den opgave at undersøge de såkaldte generalbeskrivelser inden for byggeriet og overveje mulighederne for gennemførelse af en ordning, der på den ene side fremmer ensartetheden til lettelse for de i byggeriet interesserede parter og på den anden side ved sin udformning ikke binder udviklingen med hensyn til indførelse af nye materialer, byggemetoder o. lign.

Boligministeriets produktivitetsfondsudvalg :

Nedsat den 1. april 1953 med den opgave at rådgive og bistå ministeriet om spørgsmål vedrørende byggeriets produktivitet. Udvalget administrerer midlerne, der er stillet til rådighed i henhold til lovene om oprettelse af en produktivitsfond, og udvalget koordinerer og fører tilsyn med undersøgelser, hvortil der er bevilget tilskud i henhold til lovene om teknisk-videnskabelig forsknings- og forsøgsvirksomhed.

Udvalget vedrørende tekniske krav til statslånsbyggeri :

Udvalget, der påbegyndte sit arbejde i oktober 1952, er uofficielt nedsat med den opgave at stille forslag om tekniske krav til statslånsbyggeri og foreslå revision af disse krav, når dette skønnes hensigtsmæssigt.

Terminologiudvalget :

Nedsat af indenrigs- og boligministeriet den 28. september 1954 med den opgave at udarbejde en ikke for omfattende oversigt over definitioner af begreber og målebestemmelser, som anvendes almindeligt inden for byggeriet, og som det må skønnes at være af betydning at have en anerkendt og let tilgængelig definition af. Det er udvalgets opgave i tilfælde, hvor samme begreber i praksis defineres på forskellig måde, samt i tilfælde, hvor der ikke

findes nogen definition af det pågældende begreb, at udforme og søge at få anerkendt en entydig og klar definition.

Den nordiske komité for bygningsbestemmelser :

Komiteen, som består af de administrative chefer for de nordiske landes centrale byggemyndigheder, blev nedsat på et møde i København august 1955 mellem repræsentanter for de centrale danske, norske og svenske byggemyndigheder med det formål at tilrettelægge og lede arbejdet vedrørende koordinering af de nordiske landes bygningsbestemmelser og fremme af byggestandardiseringsarbejdet på nordisk basis.

Ministre:

Johs. Kjærboel: 13. november 1947 til 30. oktober 1950.

Aksel Møller: 30. oktober 1950 til 30. september 1953.

Johs. Kjærboel: 30. september 1953 til 28. maj 1957.

Kaj Bundvad: fra 28. maj 1957.

Adr.: Slotsholmsgade 16, Kbhvn K.

LANDBRUGSMINISTERIET

Landbrugsministeriet oprettedes ved kgl. resolution af 22. maj 1896.

I perioden 1896—1935 benævnedes dette ministerium landbrugsministeriet og i perioden 1935—47 ministeriet for landbrug og fiskeri. Ved kgl. resolution af 13. november 1947 udskiltes fiskeridirektoratet som et særligt ministerium, og fra dette tidspunkt har navnet atter været landbrugsministeriet.

Landbrugsministeriet er for tiden opdelt i 2 departementer. Under 1. departement, der ledes af departementschef P. Stahlschmidt, hører 3 kontorer: landvæsenskontoret, domænekontoret og grundforbedringskontoret. 2. departement — erhvervsdepartementet — ledes af departementschef J. C. Mogensen og består af 2 kontorer.

Den del af landbrugsministeriets forretningsområde, der har tilknytning til træerhverv og skovbrug, er henlagt under følgende kontorer:

1. departements landvæsenskontor.

Under kontoret henhører sager vedrørende Det danske hedeselskab, bl. a. ydelse af tilskud til hedeselskabets almindelige virksomhed.

Kontorchef: C. T. T. Holbøll.

1. departements domænekontor.

Herunder henhører direktoratet for statsskovbruget, klitdirektoratet, statens forstlige forsøgsvæsen, jagt- og skovbrugsmuseet, kommissionen for skovfogedelevs uddannelse samt tilsynet med de private skove. Endvidere sorterer under kontoret sager vedrørende ydelse af tilskud til småskovsforeninger og til tilplantning af heder, klitter og andre uopdyrkede arealer.

Kontorchef: N. Wermuth.

2. departements 1. kontor.

Herunder sorterer bl. a. varetagelse af skovbrugets interesser i handelspolitiske spørgsmål, herunder handels- og betalingsoverenskomster med andre lande; sager vedrørende skovbrugets deltagelse i internationalt økonomisk samarbejde under De forenede nationer, herunder bl. a. Danmarks deltagelse i Den økonomiske kommission for Europa (ECE) og De forenede nationers ernærings- og landbrugsorganisationer (FAO); Det danske FAO-udvalg; sager vedrørende Danmarks deltagelse i Organisationen for europæisk økonomisk samarbejde (OECE) og Den internationale overenskomst for told og udenrigshandel (GATT).

Landbrugsministeriets kommitterede i eksportsager: V. Brorson.

Kontorchef: S. Løvengreen.

Under landbrugsministeriet hører en del institutioner, der har betydning for skovbruget. Af disse skal følgende fremhæves:

Den kgl. veterinær- og landbohøjskole.

Herunder er henlagt uddannelsen af forstkandidater og teoretisk forskning i skovdyrkning, skovøkonomi og teknologi.

Professorer: dr. phil. C. M. Møller, P. Moltesen og Niels K. Hermansen.

Ved højskolens arboret i Hørsholm m. m. udføres forsøg bl. a. i skovtræforædling. Leder: arboretforstander dr. agro. C. Syrach Larsen.

Direktoratet for statsskovbruget.

Direktoratet forestår administrationen af statsskovene, herunder tilrettelæggelse af produktionen i disse og afsætning af skoveffekter og biprodukter fra skovene. Under direktoratet henhører endvidere statsskovenes planteavlstation.

Direktør: N. B. Ulrich.

Klitdirektoratet.

Herunder er henlagt træplantningen i klitterne i Hjørring, Thisted, Ringkøbing og Ribe amter samt øen Rømø i Tønder amt.

Direktør: P. Thaarup.

Statens forstlige forsøgsvesen.

Forsøgsvesenet har til opgave at udføre forsøg og undersøgelser på skovbrugets område, først og fremmest tilvækstundersøgelser på prøveflader spredt over hele landet. Forsøgskommissionens formand: statsskovdirektør N. B. Ulrich. Forstander: dr. agro. E. Holmsgaard.

Kommissionen for skovfogedelevers uddannelse.

Kommissionen har til opgave at forestå undervisning og afholdelse af eksaminer for skovfogedelever.

Formand: statsskovrider T. Tonboe.

Ministre.

Kristjan Pedersen: 21. juni 1913—30. marts 1920.

Waldemar H. T. Oxholm: 30. marts—5. april 1920.

Ole Christian S. Sonne: 5. april—5. maj 1920.

Thomas Madsen-Mygdal: 5. maj 1920—23. april 1924.

Kristen Bording: 23. april 1924—14. december 1926.

Thomas Madsen-Mygdal: 14. december 1926—30. april 1929.

Kristen Bording: 30. april 1929—5. maj 1945.

Erik Eriksen: 5. maj 1945—13. november 1947.

Kristen Bording: 13. november 1947—16. september 1950.

Carl Petersen: 16. september—30. oktober 1950.

H. Hauch: 30. oktober 1950—13. september 1951.

Jens Sønderup: 13. september 1951—30. september 1953.

J. Smørum: 30. september 1953—28. maj 1957.

Karl Skytte: fra 28. maj 1957.

Adr.: Slotsholmsgade 10, Kbhvn. K.

SØ- OG HANDELSRET TEN

Ved siden af de almindelige retter, landsretter og underretter — derunder Københavns byret — har vi her i landet de såkaldte »specialretter«, af hvilke følgende, af interesse for den danske håndværker- og handels-

stand, bør nævnes: *Handelsretterne uden for København og Sø- og Handelsretten i København.*

Når der i retskredse uden for København (Frederiksberg regnes i så henseende ikke til København) fremsættes ønske derom af vedkommende dommer eller den stedlige handelsforening, kan det ved kgl. anordning fastsættes, at *handelssager* fremtidig i retskredsen skal behandles og pådømmes af *en handelsret*, bestående af dommeren som formand og 2 handelskyndige mænd, dog kun i de sager, hvor en af parterne begærer det, eller hvor dommeren træffer bestemmelse herom. Beskikkelsen som handelskyndig dommer gælder kun for den pågældende retskreds, og den stedlige handelsforenings erklæring skal være indhentet, og selvfølgelig skal de mænd, der beskikkes, være særlig kyndige i handelsforhold. Før de tiltræder, skal de underskrive erklæring om, at de på ære og samvittighed lover at opfylde deres tjenesteplichter med trofasthed og nidkærhed, — de kan ikke fungere ud over den måned, i hvilken de fylder 70 år, og de får et vederlag og evt. rejsegodtgørelse efter samme regler som nævninger.

Der findes for tiden her i landet handelsretter i 26 større købstæder. Når talen er om handelsretter, bør det dog erindres, at der *også ved landsretterne*, såvel i første instans som i appelinstanten, kan medvirke handelskyndige dommere. I København har denne handelsret i 1. instans dog ikke noget stort arbejdsfelt, da man i så fald vil benytte Sø- og Handelsretten som værneting.

Som en særlig dansk ordning har vi nemlig som en betydningsfuld specialret: *Sø- og Handelsretten i København.* Den har lokaler i landsretsbygningen i Bredgade og er oprettet ved lov af 19. februar 1861 til afløsning af den særlige søret for København. En række af sø- og handelsretslovens bestemmelser gælder den dag i dag, men den er dog på vigtige punkter ændret og suppleret ved bestemmelser i retsplejeloven (lov nr. 265 af 15/9 1953). Retten er delt i en afdeling for store sager (svarende til landsretssager) og en mindre afdeling (svarende til underretssager). Rettens domme og kendelser kan appelleres til Højesteret.

Medens de særlige regler om valg af søkyndige dommere og disses funktioner kun lige skal nævnes, skal der gøres nogle bemærkninger om rettens virke på det handelsmæssige område og om de handelskyndige dommers valg og funktioner. Sø- og handelssager er efter loven de *borgerlige sager*, i hvilke fagkundskab til søforhold eller til handelsforhold skønnes at være af betydning. Ved afgørelsen heraf tages der særligt hensyn til, om begge parter ønsker behandling ved Sø- og Handelsretten. Retten skal, som det hedder, »behandle sø- og handelssager, der i henhold til lovens bestemmelser anlægges i København«, det vil oftest sige, at vedkommende sø- eller

handelssag behandles her, når sagsøgte har værneting i København. Når parterne er enige, kan dog sådanne sager behandles ved de for almindelige borgerlige retssager dannede retter. Omvendt kan Sø- og Handelsretten vedtages som værneting i sø- og handelssager, der ellers skulle behandles uden for København, medens det er udelukket at vedtage behandling ved Sø- og Handelsretten for almindelige borgerlige krav.

Endvidere behandler retten de *straffesager*, der »efter hidtil gældende regler har hørt under Sø- og Handelsretten«. Af interesse er det her at fremhæve overtrædelser af lov om uretmæssig konkurrence og varebetegnelse og de til denne lov knyttede bekendtgørelser.

Sø- og Handelsretten består af en *præsident* og en *vicepræsident*, der skal opfylde de almindelige betingelser for beskikkelse til dommere, *samt* et antal *handelskyndige* og *søkyndige* medlemmer, der på lige fod med rettens formand virker som dommere. Disses antal er fastsat ved anordning nr. 356 af 29. september 1939: 40 handelskyndige vælges for 5 år, 8 afgår hvert år. Af de 16 søkyndige skal de 12 have særlig navigationskendskab, medens de 4 skal have særlig maskinkendskab. De vælges for 4 år. 6 navigationskyndige og 2 maskinkyndige afgår hvert andet år. Til »behandling af borgerlige sager, der angår skibsføreres og mandskabs rettigheder, pligter og forhold vedrørende deres stilling« eller »*handelsbetjentes og lærlinges tjenesteforhold til deres principaler*, eller straffesager anlagt mod mandskabet« er udpeget de såkaldte »*særlige medlemmer*«, hvoraf der er 8. De 4 skal høre til skibets mandskab og de 4 til det underordnede handelspersonale. Valget sker her for 4 år, således at 4 afgår hvert andet år. Rettens medlemmer *vælges* af en valgforsamling, bestående af Grosserer-Societetets Komité, et lige antal af kommunalbestyrelsen — nemlig 1 af magistraten og 12 af borgerrepræsentationen — udvalgte mænd samt af »Skipperlaugets faste komité under ledelse af et af magistraten valgt medlem«. Ved valget af medlemmer, der hører til det underordnede handelspersonale, erstattes valgforsamlingen af 10 medlemmer af bestyrelsen af Dansk Handels- og Kontorfunktionærforbund. Alle valgmændene udpeges af vedkommende organisations bestyrelse.

De sø- og handelskyndige dommere tiltræder retten under sagernes domsforhandling. Retten bestemmer selv den omgang, hvorefter medlemmerne skal møde. Bortset fra en frokost, hvis retsmødet varer ud over kl. 12, får medlemmerne intet vederlag for deres ofte meget værdifulde arbejde.

De søkyndige dommere medvirker tillige, når søforhør eller søforklaring skal afgives, og i de straffesager, der særlig er henlagt til behandling ved retten.

Som særlige tilfælde, hvor loven foreskriver Sø- og Handelsrettens medvirken, bør nævnes *besigtigelser*, *syn* og *skøn* og *taksationer*, hvor der ikke allerede

verserer en retssag, og ved vidneførsler, hvor i København Sø- og Handelsretten træder i den almindelige underrets sted, såvel i handels- som i søsager.

Det bør bemærkes, at retten fuldt ud indfrier de krav, man kan stille til branchekyndighed. En fortegnelse over rettens medlemmer viser, at så forskelligeartede virksomheder som f. eks. handel med jern, papir, automobiler, maskiner, likører, tobak, kaffe, korn, manufaktur, kolonial samt foto og radioartikler er repræsenteret.

Som et særdeles vigtigt led i rettens arbejdsområde bør nævnes Sø- og Handelsrettens *skifteafdeling*, der behandler her bosiddende *handlendes*, fabrikanters og skibsrederes *konkursboer*. Der skal altid deltage 2 sø- eller handelskyndige medlemmer sammen med præsident eller vicepræsident ved afgørelse af tvistighed om anerkendelse af en anmeldt fordring.

Ved *handlende* forstås »enhver der, om end kun i forbindelse med anden virksomhed, driver handelsforretninger, derunder indbefattet kommissionshandel, assuranceagentur, vekselerer- og bankforretninger såvel som speditjonsforretninger, for så vidt han ifølge lovgivningen er forpligtet til at føre autoriserede handelsbøger«. Ved *skibsredere* forstås de, der driver rederi som næringsvej (selv om det ikke er deres hovedvirksomhed) og ved *fabrikanter* de, der driver fabriksvirksomhed som *hovednæringsvej*. Ved bogføringsloven har disse begreber bevaret deres særlige betydning, således at det altså ikke i den her nævnte relation er tilstrækkeligt, at den pågældende er bogføringspligtig. I praksis er det antaget, at også de personer, der *har* drevet sådan virksomhed, kan få deres konkursbo behandlet ved Sø- og Handelsretten. Også et fragåelsesbo (skiftelovens kap. 3) der erklæres konkurs, kan behandles ved rettens skifteafdeling. Fra Sø- og Handelsrettens skifteafdeling finder anke og kære altid sted til Højesteret.

Adr.: Bredgade 59, Kbhvn. K.

**UNDERVISNINGSANSTALTER OG
FORSKNINGSINSTITUTTER**

Akademiet for de tekniske Videnskaber og Trærådet	324
Aalborg tekniske Skole	308
Aarhus tekniske Skole	309
Bygmester-, snedker- og malerskolen v. Holbæk	316
Den jydsk Haandværkerskole	313
Den polytekniske Lærestalt	323
Det tekniske Selskabs skoler	304
Esbjerg tekniske Skole	312
Haandværkerhøjskolen i Haslev	306
Håndværkerskolerne (oversigt)	303
Helsingør tekniske Skole	320
Hillerød Haandværkerdagskole	315
Horsens tekniske Skole	310
Hørby Haandværkerskole	317
Jydsk Teknologisk Institut, Århus	322
Kolding tekniske Skole	312
Krabbesholm Haandværkerskole	319
Odense tekniske Skole	307
Ollerup Haandværkerskole	317
Randers tekniske Skole	309
Rønne tekniske Skole	312
Skals Haandværkerskole	318
Sønderborg Haandværkerskole	314
Teknologisk Institut	321
Vinding Haandværkerskole	320

HÅNDVÆRKERSKOLERNE

Tilsynet med den tekniske undervisning for håndværkere og industridrivende har på redaktionens opfordring udarbejdet nedenstående oversigt over de håndværkerskoler, der giver videregående undervisning (ud over lærlingeundervisningen på de tekniske skoler) i de træbearbejdende håndværksfag. Efter oversigten har de forskellige skoler selv givet en oversigt over skolens arbejde for træerhvervenes dygtiggørelse.

Tømrefaget :

Bygmesterskolen:

Det tekniske Selskabs skoler i København.

Haslev Haandværkerhøjskole.

Odense tekniske Skole.

Aalborg - -

Randers - -

Aarhus - -

Horsens - -

Kolding - -

Esbjerg - -

Rønne - -

Den jydsk Haandværkerskole, Hadsten.

Sønderborg Haandværkerskole.

Husbygningsteknikum:

Det tekniske Selskabs skoler i København.

Odense tekniske Skole.

Aalborg - -

Aarhus - -

Bygningsteknikum:

Horsens tekniske Skole.

Eksamensfri dagskole for bygningshåndværkere:

Hillerød Haandværkerdagskole.

Bygmester-, snedker- og malerskolen v. Holbæk.

Haslev Haandværkerhøjskole.
Ollerup Haandværkerskole.
Hørby -
Skals -
Krabbesholm -
Vinding - , pr. Vejle.
Den jydsk Haandværkerskole, Hadsten.
Sønderborg Haandværkerskole.

Snedkerfaget :

Møbelkonstruktion:

Kunsthåndværkerskolen under Det tekniske Selskabs skoler i København.

Odense tekniske Skole (gennemføres ikke p. t.).

Karetmagerfaget :

Karetmagerkursus (for lærlinge og unge svende):

Haslev Haandværkerhøjskole.

Bådebyggerfaget :

Skibsteknikum:

Helsingør tekniske Skole.

Kunstindustri og kunsthåndværk :

Kunsthåndværkerskolen under Det tekniske Selskabs skoler, København.

DET TEKNISKE SELSKABS SKOLER

BYGMESTERSKOLEN OG HUSBYGNINGSTEKNIKUM

Undervisningen i bygmesterskolen og husbygningsteknikum sker på grundlag af den almindelige lærlingeuddannelse og i henhold til planer, som er givet af handelsministeriet og er gældende for samtlige bygmesterskoler og husbygningsteknika i Danmark.

I materialelære undervises i de forskellige arter af træ, som anvendes i bygningsindustrien, om disses egenskaber og anvendelsesmuligheder samt om deres dannelse til bygningstræ.

I fagene bygningskonstruktion og husbygning lærer eleverne, hvordan trækonstruktioner udføres, og hvordan de sammenbygges med andre konstruktioner i bygningen.

I faget statik lærer eleverne at beregne de nødvendige dimensioner af de almindeligst forekommende trækonstruktioners enkelte dele og deres samlinger, og i de ældste klasser kan gives opgaver af mere kompliceret karakter.

I overslagsberegning lærer eleverne at beregne fremstillingsprisen på tømrer- og snedkerarbejde, herunder udgifterne til materialer og arbejds løn på grundlag af materialprislistes og priskuranter.

I forbindelse med undervisningen holdes foredrag bl. a. om nyere trækonstruktioner, ligesom der aflægges besøg på forskellige industrielle virksomheder, der arbejder med træ indenfor bygningsindustrien.

KUNSTHAANDVÆRKERSKOLENS MØBELHØJSKOLE

Møbelhøjskolens formål er at give møbelfagenes udøvere en videre uddannelse, som gør det muligt for disse at virke som ledere i faget, eller som medarbejdere på f. eks. tegnestuer. — Ved optagelse på skolen skal eleven være uddannet som svend i møbelsnedker- eller tapetsererfaget og have gennemgået fagklasserne i en Teknisk Skole. Eleven skal deltage i undervisningen i tre måneder på prøve.

Uddannelsen omfatter tre klasser, hver af 9 måneders varighed i tiden 1. september—31. maj. Der undervises daglig i 6 à 7 timer, og hertil kommer kursus i materialelære, bogføring og kalkulation, samt overfladebehandling af træ, m. m. På skolen findes indrettet værksted, hvor eleverne kan forarbejde møbler og modeller, samt foretage forsøg med konstruktioner. Undervisningen omfatter: faghistorie, frihåndstegning, komposition (rumkunst), konstruktionslære, møbeltegning, opmåling, perspektivtegning, projektionstegning, skrift.

Der afholdes oprykningsprøve mellem klasserne, og skolen afsluttes med eksamen med tilkaldte censorer. Der udstedes afgangsdiplom.

For at skabe den bedst mulige kontakt mellem erhvervet og skolen følges arbejdet af en fagkomité bestående af repræsentanter fra: Centralforeningen af Snedkermestre i Danmark, Københavns Snedkerlaug, Sadelmager- og Tapetsererlauget i København, Snedkerforbundet i Danmark og Møbelsnedkernes Fagforening i København. Fagkomitéen er rådgivende med hensyn til undervisningen og skolens undervisningsmateriel, ligesom den medvirker til at formidle forbindelsen mellem elever og erhverv med hensyn til samarbejdsforhold under uddannelsen og ved dennes afslutning.

Adr.: Jul. Thomsensgade 5, Kbhvn. V.

HAANDVÆRKERHØJSKOLEN I HASLEV

På *Haandværkerhøjskolen i Haslev* har man inden for en treårig bygningsdagsskole undervisning af tømrere og bygningsnedkere. I løbet af tre vintersemestre à 5 måneder gives undervisning i forberedende tegning, fagtegning, bygningskonstruktion og husbygning. En fremtrædende plads indtager også undervisningen i overslagsberegning, bogføring og kalkulation, ligesom der lægges vægt på de almindelige højskolefag såsom dansk, regning og matematik, samfundslære, naturlære m. v. Som supplement til undervisningen i husbygning gennemgås på et praktisk grundlag de lettest tilgængelige områder inden for styrkelære og statik samt fundering.

I forbindelse med ovennævnte fag undervises i materialelære og håndværkerret i en sådan udstrækning, at eleverne ved afslutningen af 3. klasse kan indstille sig til Fællesrepræsentationens frivillige mesterprøve, — naturligvis under forudsætning af, at de i øvrigt opfylder betingelserne. Denne prøve afholdes på skolen.

I 1. klasse finder en forberedelse sted til den teoretiske (tegningsmæssige) del af svendepreven. De elever, hvis læretid udløber i forbindelse med skoleopholdet, har mulighed for at aflægge svendepreven ved skolen.

For møbelsnedkere gennemføres en undervisning, der strækker sig over to vintersemestre à 5 måneder. Her lægges hovedvægten på møbeltegning suppleret med en række fag af betydning for den praktiske håndværker, ikke mindst dansk, regning, bogføring og samfundslære.

Desuden gennemføres både i sommer- og vintersemestret undervisningen i bygmesterskolen (konstruktørskolen), der består af en aspirantklasse og 4 efterfølgende klasser. Svendepreve skal aflægges før eller under uddannelsen. Inden for træerhvervene er det kun tømrere og bygningsnedkere, der kan få eksamen som bygningskonstruktører. Der er dog åbnet adgang til dispensation for svende af beslægtede fag, f. eks. møbelsnedkere.

Endelig findes ved *Haandværkerhøjskolen i Haslev* en karrosserifagskole. Undervisningen i denne afdeling gennemføres i 3-måneders semestre fra august til november. I to semestre ønsker man at meddele en faglig teknisk viden, som man må forvente en dygtig svend er i besiddelse af. Undervisningen omfatter derfor både forberedende tegning, fagtegning og modellering i træ. Denne undervisning suppleres som i de øvrige afdelinger med materialelære, regning, dansk og samfundslære.

For alle afdelingers vedkommende gælder det, at eleverne bor og spiser på skolen. Alle må deltage i gymnastik samt i de kulturelle og almindelige foredrag.

Adr.: Haslev.

ODENSE TEKNISKE SKOLES BYGNINGSTEKNISKE UNDERVISNING

Odense tekniske Skoles undervisning af bygningshåndværkere påbegyndtes, når der ses bort fra den tekniske undervisning af håndværkslærlinge, der er langt ældre, omkring 1870, og formålet med denne videregående undervisning var at give håndværkssvende og i enkelte tilfælde mestre et mere omfattende og alsidigt kendskab til deres fags tekniske side, end de almindeligvis kunne få på den daglige arbejdsplads.

Selvom træ ikke helt har fundet en så omfattende anvendelse ved opførelse af bygninger her i landet som i vore nordlige, mere trærige nabolande, har bygningstømmer og andet træ udgjort en meget betydelig del af de benyttede byggematerialer, og en faglig undervisning af bygningshåndværkere måtte derfor nødvendigvis komme til at omfatte væsentlige afsnit om de anvendte tømmer- og bygningssnedkerkonstruktioner, som tagværker, etageadskillelser, trappekonstruktioner, vinduer, døre, faste skabe, køkkenborde og meget andet.

Medens den nævnte undervisning oprindeligt tildels beskæftigede sig med rent tekniske og konstruktive problemer, indførtes efterhånden tillige fag som planskitsering og opmåling af gode og velindrettede, opførte huse, for at give eleverne sans for en hensigtsmæssig, rummæssig indretning af boliger og andre bygninger og forståelsen af de skønhedsmæssige værdier, der er betingede af husenes proportioner og konstruktionernes udformning.

Efterhånden som den sociale og økonomiske udvikling i samfundet krævede, at bygningerne blev opført i større enheder, og man tog nye byggemåder, som for eksempel anvendelse af jernbeton i de bærende konstruktioner og etageadskillelser, i brug, medførte dette, at undervisningen kom til at omfatte nye anvendelser af træ til opplankning og forskalling, idet den teknik, der udkrævedes hertil, jo i mange henseender var helt forskellig fra den, man hidtil havde anvendt ved trækonstruktioner.

Forholdene efter afslutningen af den sidste verdenskrig førte til en ændring i befolkningens ønsker med hensyn til boligernes størrelse og indretning, og en voksende forståelse af den sundhedsmæssige og økonomiske betydning en god isolering af disse har, og samtidig medførte boligmangelen, at der opstod nye byggeformer, som eenfamiliehuse opført i serier, utraditionelle bygninger m. m.

Denne udvikling har bevirket, at der stilles nye krav til de anvendte byggematerialer herunder også til anvendelsen af bygningstræ.

Alle de dermed følgende problemer er taget op til en grundig behandling i skolens undervisning for byggefagene, der foruden lærlingeundervisningen for tiden omfatter en bygmesterskole og et husbygningsteknikum.

Bygmesterskolen, der afsluttes med eksamen for bygningskonstruktører, har til formål at give vordende håndværksmestre og arbejdsledere inden for byggevirksomhed en passende teknisk viden og kunnen. Den består af en aspirantklasse og fire klasser, hver på fem måneder, hvoraf aspirantklassen og de to første klasser vil kunne gennemgås i læretiden. For at kunne optages i aspirantklassen skal man forinden have stået 17 måneder i lære i tømrer-, bygnings-snedker- eller murerfaget.

Husbygningsteknikum uddanner ingeniører i bygningsteknik og består af seks semestre, hvert på et halvt år, der læses i sammenhæng. For at kunne optages i husbygningsteknikum må man forinden have bestået realeksamen med et gennemsnitsresultat på mindst mg (13,67) eller have bestået en særlig optagelsesprøve, hvortil man vil kunne forberede sig i en på skolen oprettet forberedelsesklasse, endvidere må man før optagelsen i husbygningsteknikum have aflagt svendep prøve som tømrer, bygnings-snedker eller murer.

Adr.: Hunderupvej 15, Odense.

AALBORG TEKNISKE SKOLE

I bygmesterskolen og husbygningsteknikum får eleverne i faget materialelære den grundlæggende undervisning vedr. træ, dets vækst, opbygning, egen-skaber, handelsmål m. v., og de forskellige sorters egenart demonstreres ved træprøver.

I tilknytning til denne undervisning foretages forskellige ekskursioner, så eleverne ved selvsyn kan følge, hvordan træet først fældes i skoven, dernæst transporteres til savværket, hvor det afkortes og opskæres til bjælker og brædder. På tømmerpladsen beses træet opstallet til lagring, og træet følges senere til de store tørreovne.

Eleverne får kendskab til de forædlede træprodukter ved besøg på en møbelplade- og krydsfinerfabrik ligesom andre virksomheder, der fremstiller træprodukter, beses.

I faget bygningskonstruktion gennemgås de almindeligst forekommende træsamlinger og konstruktioner af træ, og i faget overslagsberegning gennemregnes efter priskuranter nogle af disse konstruktioner.

I faget statik gennemregnes af alle eleverne en gitterkonstruktion af træ med forskellige former for samlinger.

I husbygningsteknikum beregnes mere specielle konstruktioner som shedtage og limede rammekonstruktioner m. v.

I såvel bygmesterskolen som husbygningsteknikum gennemgås alle forskalingsformer for beton og jernbeton.

Forud for den videregående undervisning ligger den normale lærlingskole, hvor lærlinge inden for træfagene bl. a. undervises i materialelære, samt gennemgår den nødvendige teoretiske og tegnemæssige undervisning.

Adr.: Sankelmarksgade 3, Ålborg.

RANDERS TEKNISKE SKOLE

Bygningskonstruktørskolen uddanner bygningskonstruktører ved frekventering af aspirantklasse og 4 videregående klasser à 5 måneder, 2 semestre à 5 mdr. kan indgå som anerkendt læretid på dagskole.

På Randers Ungdomskollegium kan skolen anvise gode møblerede værelser til rimelig pris incl. kost i kollegiets eget pensionat.

Undervisningen suppleres ved besøg på industrier, tømmergårde, værksteder, offentlige værker, museer og gamle bygninger.

Gennem de efterhånden mange gode films i såvel træfagene som maskinfagene bringes der friske impulser i undervisningsarbejdet understøttet af foredrag i skolens festsal, hvor vi ofte efter skoletid ved hjælp af elevforeningen har samlet fuldt hus med godt udbytte.

Adr.: Frederiksplads, Randers.

AARHUS TEKNISKE SKOLE

I bygmesterskolen og husbygningsteknikum får eleverne i materialelære den grundlæggende undervisning vedrørende træ, først som råmateriale (træsorter, egenskaber, fældning, opskæring, sortering, handelsmål) og senere som halv- og helfabrikata. I husbygningsteknikum afsluttes materialelæren med en række laboratorieforsøg, hvor træk-, tryk-, forskydnings- og bøjningsstyrken undersøges, og desuden prøves enkelte træsamlinger. I bygningskonstruktion og husbygning oplæres eleverne i de almindeligst forekommende konstruktioner af træ, og i overslagsberegning gennemregnes efter priskuranter nogle af disse konstruktioner.

I faget statik gennemregnes en gitterkonstruktion af træ, og i byggeteknik gennemgås alle forskallingsformer til beton og jernbeton. Endvidere skitseberegnes i husbygningsteknikum nogle større trækonstruktioner, og enkelte elever har i deres afgangsprøve sammensømmede eller sammenlimerede træbuer eller -rammer.

Undervisningen suppleres med besøg på en tømmergård, en vindues-, dør- og parketfabrik, ligesom specialister fra nogle af disse fabrikker jævnlig holder foredrag på skolen.

Forud for den videregående undervisning ligger den normale lærlingskole, hvor lærlingene i træfagene får den for oplæringen nødvendige teoretiske og tegnemæssige undervisning.

Adr.: Dalgas Avenue 2, Århus.

HORSENS TEKNISKE SKOLE

BYGMESTERSKOLEN

Bygmesterskolen tilsigter at give unge håndværkere en teoretisk uddannelse, der sammen med den faglige uddannelse giver dem mulighed for at udøve selvstændig virksomhed som mester, at kunne bestride ledende og betroede stillinger inden for bygningsindustrien samt påtage sig opgaver inden for det mindre byggeri, som almindeligvis ikke er underkastet projekterende bistand.

Uddannelsen på Bygmesterskolen giver også de unge muligheder for en videre uddannelse, man kan således søge optagelse på kunstakademiets hovedskole, på et husbygningsteknikum eller på Ingeniørskolen i Horsens.

Uddannelsen omfatter en aspirantklasse med varighed 3—5 måneder samt den egentlige bygmesterskole, der kan opdeles i en forskole og en fagskole, hver på 2 semestre à 5 måneder. I aspirantklassen og forskolen undervises der i sprog, matematik, fysik, kemi m. v., men også de mere fagligt betonedede fag stifter eleverne bekendtskab med. I materialelære gennemgås således materialernes vigtigste egenskaber og deres anvendelsesmuligheder i husbygning. I faget bygningskonstruktion tilsigter man at give eleverne et dybere kendskab til husets mange detaljer.

I de to sidste semestre, fagskolen, undervises der bl. a. i landmåling, bogføring, samfundslære, bygningsret m. v., men hovedvægten er dog lagt på fagene husbygning og statik. I husbygning udføres der to projekter, som regel et eenfamiliehus og en etageejendom. Projekterne gennemarbejdes fuldstændigt med såvel hovedtegninger, detailtegninger som beskrivelser. Desuden løses der 10 skitseopgaver inden for det almindelige byggeri i træ og sten. I faget statik lærer eleverne at beregne simple husbygningkonstruktioner i træ, stål og jernbeton. Endvidere udføres der 3 kursusarbejder, et gitterspær af træ, en ombygning i stål samt en bygningskonstruktion i jernbeton. Opgaverne gives så vidt muligt i tilknytning til de projekter, der udføres i faget husbygning.

INGENIØRSKOLEN

Ingeniørskolen i Horsens (Horsens Bygningsteknikum) er oprettet i 1915. Undervisningen har det mål at give en fagvidenskabelig uddannelse i et omfang, som er nødvendigt eller ønskeligt for bestridelsen af ledende stillinger eller for udøvelsen af selvstændig virksomhed inden for bygningsingeniørfagernes område.

For at kunne optages i skolen kræves, at aspiranten har bestået oprykningssprøverne fra bygmesterskolens 1. og 2. kl. og i fagene matematik I—II—III, fysik og dansk i gennemsnit har opnået mindst 4 points (mg—), samt at aspiranten har aflagt svendeprøve i det håndværksfag (bygningssnedker-, murer- eller tømrerfaget), i hvilket han er oplært.

Undervisningen strækker sig over to sammenhængende år. Efter bestået afgangseksamen modtager eksaminanden et afgangsbrev (diplom), hvori han erklæres for Ingeniør i bygningsteknik (Bygningsingeniør).

1. november 1957 indførte skolen ud over normalpensum undervisning i udvidede hovedfag. De studerende skal efter eget valg undervises i en af følgende grupper:

Gruppe A: Bygningsstatik og forspændt beton.

Gruppe B: Vejbygningsfagene og de hydrauliske fag.

Gruppe C: Geoteknik, fundering og havnebygning.

I skolens normalpensum indgår undervisning i trækonstruktioner i henhold til Georg Rasmussen: Trækonstruktioner for Ingeniørskolen i Horsens.

De studerende detailprojekterer følgende trækonstruktioner:

1. En stor tagkonstruktion bestående af hovedspær samlet med bolte og indlæg, vinddragere, åse og sekundære spær.
2. Et sadeltag.
3. En bolværkskonstruktion eller en træspunsvæg.
4. Pælefundament for en skorsten.
5. Pælefundamenter for landpiller og kajmure.

Herudover beregner, tegner og skitserer de studerende et stort antal skitseprojekter i bærende trækonstruktioner såsom enkelte og dobbelte hængeværker samt underspændte træbjælker i interimistiske broer, statisk ubestemte gitterkonstruktioner, sprængværker, stibord, forskalling til jernbetonkonstruktioner og trækonstruktioner i havnebygningen.

Adr.: Slotsgade 11, Horsens.

KOLDING TEKNISKE SKOLE

Kolding tekniske Skole er oprettet i 1854 og den sidste udvidelse er fuldført i 1939.

Foruden den almindelige lærlingeundervisning gennemføres bygmesterskolen (konstruktørskolen), hvor eleverne gennem fagene materialelære, bygningskonstruktion og husbygning får et solidt kendskab til træets egenskaber og anvendelsesmuligheder.

I faget statik gennemregnes et træspærfag, og undervisningen suppleres ved besøg på trævarefabriker og ved foredrag på skolen.

Adr.: Vesterbrogade 6, Kolding.

ESBJERG TEKNISKE SKOLE

Som ved de øvrige bygmesterskoler i landet uddanner skolen unge håndværkere inden for murer-, tømrer- og bygningsnedkerfaget, gennem fire klasser plus en aspirantklasse, til bygningskonstruktører.

Uddannelsen følger nøje de af handelsministeriets tilsyn med håndværkerundervisningen givne undervisningsplaner, hvorefter den unge håndværker efter afgang fra bygmesterskolens 4. klasse får udstedt bevis som »Bygningskonstruktør«.

Ud over den fastlagte undervisningsplan kræves det, særlig for tømrerlærlinges vedkommende, at der deltages i modellering i træ (tagkonstruktioner og trapper m.v.) samt materialelæren om træ.

For de ældste klassers vedkommende gives der lejlighed til besøg i en trælasthandel og på større virksomheder, hvor der fremstilles bygningsmaterialer inden for træbranchen.

Adr.: Torvegade 47, Esbjerg.

RØNNE TEKNISKE SKOLE

I langt den væsentligste del af sit snart 100-årige virke har skolens største område været aftenskolen, og heri var bygningshåndværkerne i ældre tid langt det største islæt.

Tidligt blev der dog — længe før de mange dagskoleformer, som er en frugt af de senere års ændrede vilkår for lærlingeundervisning — alligevel oprettet

dagskoleafdelinger for bygningshåndværkere af interesserede lærere og folk inden for fagene, der fandt, at Bornholm havde for få uddannelsesmuligheder at byde ungdommen. Det har vist ofte været tilfældet, at Rønne tekniske skole har påtaget sig opgaver, som andetsteds i landet regnedes at kræve større forhold og flere elever.

Igennem mange år har der her været opretholdt dagskole for bygningshåndværkere, dels som supplement til aftenskolen, hvor man navnlig i dagklassen har tillagt det stor betydning at kunne foretage praktiske øvelser med opsnøring af dele af tagværker og trapper og modellering af håndlistekrumninger o. lign., og dels en eksamensafdeling med de 3 første af bygmesterskolens 5 klasser.

I denne forskole medgår en del af tiden til matematik og andre hjælpefag for den senere statikundervisning, men hovedområdet for en vordende bygningskonstruktør må naturligt være materialelære og bygningskonstruktioner.

Undervisningsområdet er her i eksamensskolen bestemt af de af handelsministeriets tilsyn godkendte pensumplaner, men den faglige undervisning har sikkert gennem årene været præget af sin egn, idet alle eleverne kommer fra samme lidt fjerntliggende landsdel, der har sin egen bygningskultur, som tydeligt præger de bornholmske byer og her giver sig udslag i udpræget lav bebyggelse, brug af kendte materialer som mur og træ, og i traditionelle former, hvor »fagdelling« endnu er i hævd og et »firefags« hus t. eks. stadig er en kendt betegnelse.

Da elevantallet aldrig har kunnet blive det meget store, har skolen altid haft rig lejlighed til personlig kontakt med den enkelte og til gennem samvær og samtale at have de unges kulturelle og menneskelige udvikling for øje.

Adr.: Sct. Mortensgade 33, Rønne.

DEN JYDSKE HAANDVÆRKERSKOLE

Skolen er selvejende og ledes af et repræsentantskab valgt af de jyske håndværksmestre uden for købstæderne.

Skolen giver undervisning for lærlinge og svende i bygningsfagene, ligesom der til skolen er knyttet en særlig afdeling for uddannelse af bygningskonstruktører og nu sidst en centralskoleafdeling for elektrikere.

Fra træbranchen består elevklientellet udelukkende af tømrere, der ud over den almindelige lærlingeundervisning, der sigter mod svendepåprøveaffælgelse, undervises med aflæggelse af mesterprøve for øje, hvorfor der lægges megen vægt på de fag, i hvilke mesterprøve afholdes, nemlig:

1. Kalkulation m. administration og arbejdsledelse.
2. Bogføring m. efterkalkulation.
3. Materialelære.
4. Håndværkerret.

Foruden at give en god faglig undervisning ser skolen det som sin opgave gennem foredrag, film og samtaler om almindelig og faglige emner at give de unge del i dansk åndsliv og almindelig dannelse.

Skolen oprettedes 1928.

Adr.: Hadsten.

SØNDERBORG HAANDVÆRKERSKOLE

Skolen er opført i 1939 og taget i brug samme år. Den har en meget smuk beliggenhed i byens udkant, med den skønneste udsigt over Sønderborgbugten, Østersøen og indsejlingen til Flensborg fjord, både fra boligfløjen og fra klassefløjen. Mod øst har man udsyn over Sønderkoven, og mod vest over Sundeved og Dybbøl Banke.

Blandt skolens 14 afdelinger findes tre, hvor træerhvervenes unge kan få videregående undervisning inden for deres fag, nemlig:

Den eksamensfri bygningsdagsskole.

Denne afdelings formål er at give tømrere, murere og bygningsnedkere en teoretisk faglig uddannelse, så de bliver i stand til at udøve selvstændig virksomhed som mestre eller formænd.

I 1. klasse optages svende eller lærlinge, der har udstået læretiden, således at svendeprøven kan aflægges ved semesterets slutning. I 2. klasse optages svende, der har gennemgået 1. klasse eller tilsvarende uddannelse, og i 3. klasse optages elever, som har gennemgået skolens 2. klasse. Ved sidste del af semesteret gives et kursus i afsætning af byggegrund og nivellering, og der foretages ekskursioner til industrivirksomheder m. v.

Der kan aflægges Mesterprøve i afdelingens 3. klasse.

Snedkerskolen.

Skolens formål er at give unge snedkere en teoretisk faglig uddannelse, der er påkrævet for den, der ønsker at virke som mester, værkfører eller formand i større virksomhed. Man lægger stor vægt på, at skolen er med til at udvikle elevens formsans.

I 1. klasse optages svende samt lærlinge, hvis læretid er udstået, så svendeprøve kan aflægges ved semesterets slutning. I 2. klasse optages svende, der har gennemgået 1. klasse eller tilsvarende uddannelse.

Der kan aflægges Mesterprøve i 2. klasse.

Bygmesterskolen. (Konstruktørskolen).

Afdelingens formål er at give unge håndværkere inden for byggefagene en teoretisk faglig uddannelse i et omfang, som sammen med den praktiske uddannelse er nødvendig eller ønskelig for på forsvarlig måde at kunne udøve selvstændig virksomhed som mester i sit håndværksfag, at kunne bestride betroede og selvstændige ledende stillinger inden for byggeindustrien og for i givet fald selv at kunne påtage sig sådanne jævne og typiske opgaver inden for det mindre byggeri, som almindeligvis ikke er underkastet projekterende bistand. Foruden den egentlige bygmesterskole forudsættes gennemgået en aspirantklasse på 1 semester. Kun aspirantklasse og 1. og 2. klasse er oprettet på skolen.

Adr.: Haandværkerskolen i Sønderborg.

HILLERØD HAANDVÆRKERDAGSKOLE

Hillerød Haandværkerdagskole oprettedes i 1904 med det formål at give unge håndværkere fra land og by en solid teknisk uddannelse og samtidig en almindelig undervisning. Undervisningen var og er stadig tilrettelagt som en 3-årig uddannelse og har det mål gennem de tre vintres undervisning at uddanne dygtige håndværkere, såvel svende som mestre.

Den første vinter var oprindelig beregnet på at føre de unge håndværkere uden teknisk uddannelse frem til svendeprøve, men efter at der landet over er oprettet tekniske skoler, er målet ændret til ikke alene at gøre de unge til svende, der kan deres fags teori, men også til dygtige håndværkere, der har gennemgået og fået kendskab til beslægtede fag, således at de er bedre rustede til samarbejde med andre. Gennem foredrag (og besøg på Frederiksborg Slot) tilstræber man at give dem en almen viden i samfundslære, bygnings- og møbelkunst samt litteratur.

Den anden vinter lægges der vægt på, at elever fra bygningsfagene gennemgår en bygnings konstruktion i sin helhed, såvel et mindre hus som landbrugsbygninger, mens møbelsnedkere arbejder med møbeltyper og opmålinger af smukke gamle møbler. Denne klasse er beregnet på unge svende, der ønsker en videre uddannelse, så de bliver i stand til at tilrettelægge og

lede et arbejde. Der arbejdes med opmåling og beregning af materiale-mængder, og byggefagene elever får et grundbegreb om statiske konstruktioner, så de bliver i stand til at kunne foretage en beregning af almindelige enkle konstruktioner.

Målet for den tredje vinters undervisning er at udbygge de fra de tidligere år erhvervede kundskaber med de for en mester så nødvendige kundskaber: administration og arbejdsledelse, kalkulation, bogføring og håndværkerret. Disse elever slutter undervisningen med at aflægge den frivillige mesterprøve for håndværksrådet.

Adr.: Møllestræde, Hillerød.

BYGMESTER-, SNEDKER- OG MALERSKOLEN VED HOLBÆK

Bygmester-, snedker- og malerskolen ved Holbæk oprettedes i 1915 af arkitekt, senere professor Ivar Bentsen og maleren, konservator Harald Munk.

Skolens kursus er i de fem vintermåneder november, december, januar, februar og marts. Det fuldstændige kursus strækker sig over tre vintre. Der er dog intet til hinder for, at eleverne kan deltage een eller to vintre efter ønske og behov, idet hvert vinterkursus afsluttes for sig.

Undervisningen er tilrettelagt, så begyndere får den nødvendige indøvelse i forberedende tegning og fagtegning, som kræves ved aflæggelse af svendep prøver.

Skolens særlige opgave er dog en grundig uddannelse, som den er ønskelig og tiltrængt for den vordende arbejdsleder og håndværksmester, der skal kunne lede en virksomhed.

Undervisningen for tømrere og bygningsnedkere omfatter bl. a. tømrer- og bygningsnedkerfagtegning, materialelære og bygningslære, kalkulation og statik samt foredrag over faglige og kunsthistoriske emner. I tredje klasse undervises endvidere i alm. husbygning.

Undervisningen i tømrerfagtegning omfatter foruden teori bl. a. modellering af enkeltheder i tagværker og trætrapper.

I statikundervisningen indgår beregninger af dragere, bjælker og søjler af træ, samt beregninger af alm. tag- og gitterkonstruktioner.

I fagene materialelære og bygningslære gennemgås alm. og nyere materials egenskaber og anvendelse. Endvidere undervises i benyttelse af bygningslove og vedtægter m. v.

Elever, der har gennemgået tredje klasse, kan aflægge en afsluttende prøve, der består i selvstændigt at udarbejde et bygningsprojekt.

Adr.: Møllevangen, Holbæk.

OLLERUP HAANDVÆRKERSKOLE

Ollerup Haandværkerskole er oprettet 1891 af arkitekt D. Rasmussen. Foreningen af samme navn stiftedes 1931, og skolen overførtes til nye bygninger 1932. Den modtager elever fra murer-, tømrer-, bygnings- og møbelsnedkerfagene og fra smede-, maskin-, mekaniker-, rørlæggerfagene m. fl.

For udøvere af håndværk inden for de danske træerhverv er undervisningen tilrettelagt med det formål at uddanne eleverne til at gå tilbage til deres fag som udøvende svende eller mestre.

Undervisningen, der først og fremmest er tilrettelagt efter det praktiske livs krav, sigter mod den fulde forståelse af arbejdstegninger og -beskrivelser, udarbejdelse af nøjagtige kalkulationer, udvidelse af kendskabet til fagenes materialer og udførelse af såvel almindelige som specielle konstruktioner. Ved gennemgang af håndværkets retslige forhold, opstilling og føring af et almindeligt håndværkerregnskab, ekskursioner til byggepladser, værksteder og fabrikker understreges håndværkerens faglige og personlige stilling i samfundet.

Almendannende undervisning, dels gennem foredrag, dels i samtaleform, søger at bibringe eleverne nødvendige kundskaber og interesse for og forståelse af kulturelle og menneskelige værdier.

Adr.: Ollerup, Sydfyn.

HØRBY HAANDVÆRKERSKOLE

Hørby Haandværkerskole oprettedes som selvstændig håndværkerskole den 20. november 1910 og oprettedes af Søren Rovsing, der var uddannet ved Randers tekniske Skole. Skolen var i begyndelsen af århundredet knyttet til Riisgaards Højskole, der lå i Hørby stationsby. Men Søren Rovsing så allerede i 1910, at der var muligheder for at etablere selvstændig håndværkerskole og startede så en decideret murer- og tømrerdagskole og kom altså til på et meget tidligt tidspunkt at præge tømrerfaget i landsdelen.

Undervisningen tager sigte på god håndværkeruddannelse og er især lagt an på uddannelse af svende og mestre på landet.

I de senere år har der været udført praktisk arbejde på skolen for at supplere lærlingeuddannelsen med det den manglede i forhold til svendeprøverne.

En række almindennende foredrag og samtaler tager sigte mod at give eleverne indsigt i alle de spørgsmål, der rører sig i tiden, og dem der har evighedsbetydning.

Adr.: Hørby st.

SKALS HAANDVÆRKERSKOLE

Skals Haandværkerskole er — som det også er anført i formålsparagrafen i skolens vedtægter — oprettet for at give unge, danske håndværkere (herunder specielt murere, tømrere og bygningsnedkere) den bedst mulige uddannelse inden for deres fag, således at de efter endt uddannelse er virkelig kvalificerede til at gå ud i erhvervslivet som svende, formænd eller som selvstændige mestre.

Sideløbende med den rent faglige undervisning får eleverne derfor også en mere almindende undervisning, ligesom skolen søger at bibringe eleverne forståelse af håndværkerstandens samfundsmæssige betydning, samt — og det er ikke det mindst vigtige — at øge elevernes sans for godt og smukt håndværk.

Skolen ejes af Skals Borger- og Haandværkerforening og opnåede i 1945 statsanerkendelse i lighed med de øvrige håndværkerskoler og tekniske skoler herhjemme.

Den er egentlig en fortsættelse af håndværkerafdelingen ved den tidligere Skals Højskole (oprettet 1868 — med håndværkerafdelingen fra 1928), hvis store, rummelige bygninger fra 1914 den har overtaget og moderniseret, men den drives nu helt i overensstemmelse med de af Statens Tilsyn med Håndværkerundervisningen givne regler for de eksamensfrie bygningsskoler.

I skolens bestyrelse sidder bl. a. repræsentanter for de stedlige mesterorganisationer.

Eleverne bor og spiser på skolen (kostdagskole).

Undervisningen for murere, tømrere og snedkere foregår i tiden 3. nov.—31. marts, og da selve undervisningen normalt gives individuelt, er eleverne ikke opdelt i klasser efter fag, hvad der absolut må anses for en stor fordel.

Det første vintersemester (1. klasse) benyttes i stor udstrækning som en forberedelse til den teoretiske del af svendeprøven. (Det bemærkes i denne forbindelse, at Skals Haandværkerskoles vinterkursus ikke blot erstatter den i henhold til lærlingeloven krævede alm. tekniske undervisning, men at hele skoleopholdet uden afkortning godkendes som en del af den krævede læretid).

For de elever, der har udstået deres læretid, og som iøvrigt tilfredsstillende af de faglige organisationer stillede krav, er der ved semestrets slutning lejlighed til at aflægge svendeprøve ved skolen.

I 2. klasse optages elever, der har gennemgået skolens 1. klasse, eller som har en tilsvarende uddannelse f. eks. fra en anden håndværkerskole.

Hvis et tilstrækkeligt antal elever melder sig til det, oprettes også en 3. klasse med en videregående undervisning evt. afsluttet med frivillig mesterprøve.

Undervisningsplanen omfatter bl. a. følgende fag: Dansk og forretnings-

korrespondance, Samfundslære, Regning og matematik (herunder bl. a. brug af regnestok), Faglig regning, Kalkulation og opmåling, Bogføring, Geometri og projektionstegning, Frihåndstegning, Fysik og kemi, Materialelære, Fagtegnning og bygningskonstruktion (herunder en særlig gennemgang af jernbetonarbejder og -forskalling), Husbygning (dog ikke i 1. klasse), Styrkelære (statik), Bygningshygiejne, Bygningslære, Bygningsret og håndværkerret, Opmåling (kun i 2. kl.), Perspektivtegning (kun i 2. kl.) samt Landmåling og nivellering.

Sideløbende med fagundervisningen udføres modellering, og i slutningen af 1. klasse gives et kursus i praktisk opsnøring.

I semestrets løb arrangeres ekskursioner til større virksomheder og byggepladser i Midt- og Nordjylland. Som regel kombineres disse ture også med besøg på museer og/eller gamle bygninger.

Foruden selve undervisningen bliver der på skolen afholdt forskellige møder, ligesom der bliver vist tekniske film m. m., og fast 2 gange om ugen holdes foredrag for eleverne — dels et teknisk, dels et kulturelt. Normalt plejer eleverne også at overvære behandlingen af en sag ved landsretten, og på en af skolens faste ture til Viborg forevises centralbiblioteket.

Skolens lærerpersonale består dels af lærere fra den lokale præliminærskole, dels af teknikere (arkitekter, konstruktører eller ingeniører) og håndværkermestre. For de sidste to grupper vedkommende drages der omsorg for, at både murerfaget og tømrer- samt snedkerfaget er repræsenterede.

Adr.: Skals.

KRABBESHOLM HAANDVÆRKERSKOLE

Skolens formål er i 1, 2 eller 3 vintre at give unge håndværkere den tekniske og almindendannende undervisning, der er nødvendig for dem som svende eller mestre.

Skolen er i året 1908 oprettet af bygmester Jens Bundgaard og hustru som en håndværkerafdeling ved den fra Jebjerg til Krabbesholm i 1907 flyttede højskole. Bundgaard opførte egen bygning til skolen, der de første år virkede som en håndværkerafdeling ved højskolen.

Senere oprettede hr. og fru Bundgaard eget elevhjem på skolen, men det gode samarbejde med højskolen i undervisning og samvær mellem de to skolars elever fortsattes.

I året 1928 købte arkitekt Kristian Nielsen og hustru håndværkerskolen, der da var godkendt af handelsministeriet som håndværkerskole og fik tilskud fra handelsministeriet til driften.

Adr.: Skive.

VINDING HAANDVÆRKERSKOLE

Haandværkerskolen i Vinding er oprettet i 1888 af arkitekt Aage Brummer som en selvstændig afdeling i tilknytning til Vinding højskole. I 1924 overtoges skolen af dens nuværende forstander, arkitekt Kristian Pedersen.

Efter 50 års samarbejde med højskolen blev håndværkerskolen i 1939 omdannet til en selvstændig teknisk håndværkerdagskole med skolehjem.

Håndværkerskolens opgave er at dygtiggøre unge bygningshåndværkere og snedkere og øge deres sans for praktisk, solidt og smukt byggearbejde og håndværk.

Skolen søger gennem 5 måneders vinterkurser enten 2 eller 3 vintre at give en så fyldig teknisk og teoretisk fagundervisning som muligt og samtidig bestræbe sig for at fremme elevernes almene viden og dannelse, således at de kan påtage sig de opgaver, der bydes dem som svende, formænd eller mestre på landet.

Adr.: Vinding pr. Vejle.

HELSINGØR TEKNISKE SKOLE

Helsingør Skibsteknikum er en statsanerkendt højere teknisk undervisningsanstalt, hvis formål er at meddele studerende, som forinden har afsluttet en praktisk læretid inden for skibsbygnings-industrien, en fagvidenskabelig uddannelse efter en af ministeriet for handel, håndværk, industri og søfart godkendt plan.

Skolen optager elever, der er udlært som skibsbyggere, skibstømrere eller bådebyggere eller er udlært i et af smede- og maskinfagets brancher på et værft og desuden har arbejdet 1 år i et skibsbyggeri.

Elever med realeksamen med mindst mg kan optages direkte i Teknikums første klasse. Andre elever må først bestå en optagelsesprøve.

Skibsteknikums første del — 1 års dagskole — er fælles for de øvrige teknika og kan derfor læses i København, Århus, Odense, Ålborg og Helsingør. Skibsteknikums anden del er en toårig dagskole og kan kun læses i Helsingør.

Der afholdes prøver hvert år i marts måned — optagelsesprøver og oprykningsprøver — og efter 3 års dagskole afgangseksamen.

I de sidste 2 år undervises der i skibsbygning, såvel træskibs- som stålskibsbygning, med hovedvægten på det sidste. I andet skoleår undervises der i teknologi og materialelære, hvor materialerne, hovedsagelig stål og træ, gennemgås. Desuden undervises der i en lang række bifag.

Adr.: Sdr. Strandvej 10, Helsingør.

* * *

TEKNOLOGISK INSTITUT

Teknologisk Institut's snedkerafdeling virker — som instituttets øvrige tekniske afdelinger — for håndværket og den mindre industri inden for træbearbejdningsfagene.

Snedkerafdelingen består af maskinsnedkeri og møbelsnedkeri og begge steder fordeler arbejdet sig over tre hovedområder:

Forsøg, rådgivning og undervisning.

Forsøgsarbejdet omfatter emner som f. eks. afprøvninger af nye træsorter, pladematerialer og kunststoffer, afprøvninger af lime og lakker, samt af maskiner og andre tekniske hjælpemidler. Forsøgsarbejdet danner i et vist omfang grundlag for afdelingernes virksomhed som fagets rådgiver, idet forespørgslerne naturligvis i stort omfang falder inden for de nævnte områder.

Iøvrigt omfatter rådgivningsarbejdet stort set alle problemer, der kan opstå inden for fagene. Der kan nævnes konstruktioner, valg af limtyper til specielle formål, valg af lakker eller andre overfladebehandlingsmaterialer til snedker-mæssige overfladebehandlinger såvel indendørs som udendørs, og endelig har de senere års stærkt voksende udvikling inden for faget medført et stadigt stigende krav om effektivisering af produktionen i såvel større som mindre virksomheder. Dette giver sig udslag i mange forespørgsler med henblik på en mere hensigtsmæssig indretning af værkstedlokaler både når det drejer sig om nybygning og ved ombygning, valg af maskiner og tekniske hjælpemidler til forhåndenværende eller påtænkte produktioner, ligesom den stigende konkurrence også medfører en lang række forespørgsler inden for det forretningsmæssige område, navnlig hvad angår prisberegning. Afdelingen har etableret en abonnementsordning, således at den enkelte virksomhed — uanset hvor i landet den er beliggende — kan abonnere på årlige konsulentbesøg, dels vedrørende maskinsnedkeriets problemer, dels vedrørende de problemer, der kommer ind under håndsnedkeriet og dels kalkulationsmæssige og andre driftsøkonomiske problemer.

Undervisningen praktiseres som dagkursus, som aftenkursus og som ambulante kursus ude i landet, hvor der måtte være interesse og behov derfor og gives som rent praktiske eller rent teoretiske kursus eller som en kombination af begge disse former.

I maskinsnedkeriet gives der kursus i betjening af de forskellige specialmaskiner, f. eks. overfræsere, håndmaskiner, kehlemaskiner samt i slibning af hårdmetalsværktøjer til træbearbejdning.

I møbelsnedkeriet afholdes der kursus i praktisk møbelsnedkeri samt specialkursus i limteknik, overfladebehandlinger og i anvendelse af plasticmate-

rialer. Af de mere teoretisk prægede kursus kan nævnes: Kursus i materialelære og i kalkulation. Endvidere afholdes der kursus i faglig værkstedsledelse. Dette kursus strækker sig som dagkursus over 3 måneder og som aftenkursus over 4 vinterhalvår. Undervisningen omfatter indretning af værkstedslokaler, produktionsplanlægning, udarbejdelse af driftsbudget, rationalisering og arbejdsstudier, samt en lang række andre emner, der kommer ind under en værkstedsleders arbejdsområde. Endvidere gives der træning i arbejdsledelse efter T.W.I.-systemet i de tre programmer: Arbejdsinstruktion, Arbejdsforhold og Metodeforbedring.

For de elever, der ønsker det, kan dette kursus med supplerende undervisning afsluttes med Håndværksrådets frivillige mesterprøve.

Snedkerafdelingen påtager sig endvidere specialopgaver såvel inden for forsøg og konsultationsarbejde som inden for kursusvirksomheden. Når det drejer sig om forsøg eller konsultation henvender man sig direkte til instituttets snedkerafdeling, angående undervisning til instituttets skoleafdeling.

Adr.: Hagemannsgade 2, Kbhvn. V.

JYDSK TEKNOLOGISK INSTITUT, ÅRHUS

Jyds Teknologisk Institut har siden sin oprettelse i 1943 bestræbt sig for at imødekomme det behov for undervisning, som findes bl. a. i træbearbejdningsfagene. Der gives dels undervisning til faglærte tømrere og snedkere i brugen af træfagenes maskiner, dels undervisning for ufaglærte folk inden for træbranchen, f. eks. til savkærere og savværksarbejdere, dels forskallingskursus for byggefagenes arbejdsmænd.

Undervisningen gives dels i instituttets snedkerafdeling, dels på værksteder rundt omkring i jyske og fynske byer, hvor værksteder lejes for kursusperioden, og dels i instituttets undervisningsvogne, der er indrettet som rullende værksteder og kan køres ind på sidespor på den jernbanestation, hvor kursus afholdes.

Som eksempler på instituttets kursusvirksomhed for træbranchen kan nævnes: *Maskinsnedkerkursus*, omfattende maskinlære og praktiske øvelser, elektromotorlære, materialelære, maskinbeskyttelse m. v.

Kursus for ledere i maskinsnedkerier. Disse kursus er udelukkende af teoretisk art og omfatter følgende emner: Kalkulation, arbejdsordre, arbejdsplanlægning, tilridsning, rationalisering og tidsstudier, arbejds- og overenskomstforhold, erhvervspsygdomme, maskinbeskyttelse.

Specialkursus i keling og fræsning. Disse kursus er især tilrettelagt med henblik på landhåndværkere og omfatter maskinlære, praktiske øvelser med tilslibning af kelejern, opstilling på maskiner med skabelon, retning og filing af små rundsave samt specialopstillinger.

Kursus for savværkere omfattende: savværksmaskiner, transmissionsberegning, savudbytte ved forskellige opskæringsmetoder, lagring og tørring af træ.

Kursus for ledere i savværksindustrien, omfattende planlægning og indretning af savværker, driftsøkonomi, arbejdsstudier, maskinlære, tørreteknik, arbejderbeskyttelse, arbejdsledelse, materialelære, træberegning og opskæringsmetoder.

Desuden afholdes kursus for møbelsnedkere, kursus i limeteknik, bejdsning, overfladebehandling og celluloselakering for snedkere.

Som ambulante kursus afholdes kursus i keling og fræsning, overfladebehandling, kalkulation, savværkskursus omfattende opretning af klinger, håndmaskiner og slibning af hårdtmetal.

Foruden disse undervisningsopgaver tager instituttet sig af konsultativ virksomhed for træbranchens folk, f.eks. hjælp ved indretning af værksteder, besvarelse af forespørgsler vedrørende opstilling på maskinerne, overfladebehandling, opretning af klinger samt afprøvning af forskellige træsorters styrke, fugtighedsindhold m. m.

Instituttets snedkerafdeling er i nøje samarbejde med Trærådet og har en industrikonsulent inden for træbearbejdningsfagene knyttet til sin stab af medarbejdere.

Adr.: Marselis Boulevard 125, Århus.

* * *

DEN POLYTEKNISKE LÆREANSTALT DANMARKS TEKNISKE HØJSKOLE

En kort oversigt over den undervisning som Den polytekniske Lærestalt giver de ingeniører, der senere skal arbejde i de danske træerhverv:

Under faget materialelære gives der de studerende bygningsingeniører en række forelæsninger i byggematerialet træ omfattende: Træets opbygning, træets tekniske egenskaber, vigtigste træsorter samt endelig fremstillingen af de forskellige handelsvarer: Tømmer, finér m.v. De studerende udfører derudover enkelte forsøg i laboratoriet over træets styrkeforhold.

De studerende maskiningeniører får i materialelære 4—5 forelæsninger om materialet træ.

Højskolens maskiningeniørstuderende får desuden i faget Mekanisk Teknologi en gennemgang af de vigtigste maskiner og processer ved træets bearbejdning (med professor Thaulows bog: Træbearbejdning som grundlag) samt et praktisk kursus i træbearbejdning, især modelsnedkeri, under deres værkstedsår.

Adr.: Øster Voldgade 10, Kbhvn. K.

* * *

AKADEMIET FOR DE TEKNISKE VIDENSKABER og TRÆRÅDET

Akademiet for de tekniske Videnskaber blev stiftet i 1937 som en selvejende institution med det formål at fremme den teknisk-videnskabelige forskning og anvendelsen af dens resultater til gavn for det danske samfund og dets erhverv. Med etableringen af denne institution skabtes grundlaget for en forskningsorganisation, som gennem 21 år har løst mange betydelige opgaver, og som har skabt respekt omkring sit virke. Initiativ fra enkeltmedlemmer af akademiet, arbejde i grupperne og indsats fra akademirådet samt levende medvirken fra erhvervslivets mænd og organisationer har imidlertid samtidig ført til, at der i årenes løb omkring *Akademiet for de tekniske Videnskaber* er blevet skabt en forskningsorganisation, som nu indtager en betydningsfuld plads i dansk erhvervsliv.

Efter krigen tog akademiet i samarbejde med staten initiativet til løsningen af en ganske særlig opgave, nemlig oprettelsen i 1946 af *Det teknisk-videnskabelige Forskningsråd*, hvorigennem staten — repræsenteret ved statsministeriet — yder årlige tilskud til den tekniske forskning her i landet og yder forskningsstipendier til lovende unge forskere. Forskningsrådet har haft betydelige opgaver i forbindelse med udlodningen af counterpart-midler til teknisk-videnskabelig forskning og forsøgsvirksomhed, idet finansministeriet har anmodet forskningsrådet om at forelægge en indstilling om midlernes fordeling på grundlag af indkaldte ansøgninger.

Igennem en årrække havde *Handelsministeriets Produktivitetsudvalg* i tilslutning til sit samarbejde med *OEEC* og det europæiske produktivitetscenter formidlet en teknisk oplysningstjeneste i lighed med tilsvarende tjenester i andre lande. For et lille land er det af overmåde stor betydning, at offentlig

og privat forskningsvirksomhed har nøje føling med det tilsvarende løbende arbejde i andre lande, således at udenlandske resultater så hurtigt som muligt kan hjemføres og nyttiggøres inden for dette lands erhvervsliv. Medens det er et teknisk biblioteks opgave at indsamle, registrere og udlåne publikationer, er det en teknisk oplysningstjenestes hverv så effektivt som muligt at indsamle og sprede oplysninger af helt ny dato — oplysninger, som ofte endnu ikke er indgået i den sædvanlige bibliotekslitteratur. Til varetagelse af en sådan oplysningstjeneste er inden for *ATV* oprettet den selvejende institution *Dansk Teknisk Oplysningstjeneste*, som i øvrigt arbejder i tilknytning til *Danmarks tekniske Højskole* og *Danmarks tekniske Bibliotek*. *Dansk Teknisk Oplysningstjeneste* har således stor værdi som en hjælpefunktion for forskningen, men kan samtidig over for erhvervslivet virke som et supplement til den forskning, der gennemføres i Danmark.

Forslag om forskningsopgaver formuleret inden for *ATV* eller som resultat af henvendelser fra erhvervslivet behandles af akademirådet, der overvejer de økonomiske og praktiske muligheder for opgavens løsning, og som i givet fald foranlediger nedsat et forskningsudvalg indeholdende den sagkundskab, som anses nødvendig for en tilfredsstillende behandling af opgaven. I samarbejde med de videnskabeligt sagkyndige og de sagkyndige fra erhvervslivet søges tilvejebragt en forskningsplan og et sikkert økonomisk grundlag for arbejdets gennemførelse. I øjeblikket fungerer under *ATV* atten sådanne forskningsudvalg.

Behandlingen i forskningsudvalgene af aktuelle problemer fører naturligt nok ofte med sig ønsket om under en mere permanent organisationsform at videreføre arbejdet — måske tillige i udvidet omfang. Ligeledes er der fra erhvervslivets side blevet fremsat ønsker om løbende forskning inden for et begrænset område, f. eks. inden for et brancheområde. Ydermere har den tekniske udvikling i andre lande givet anledning til en beslutning om på en så rationel måde som muligt at etablere permanent forskning her i landet. I alle sådanne tilfælde har akademirådet indgående behandlet sagerne og i en lang række tilfælde oprettet selvejende virksomheder.

Trærådet er en sådan selvejende institution under *ATV* og har sin egentlige oprindelse i *Træbearbejdningsudvalget*, som det på et akademirådsmøde den 14. april 1944 vedtoges at nedsætte til undersøgelse af kraftforbruget ved træbearbejdningsmaskiner under særlig hensyntagen til de her i landet anvendte træsorter; som formand valgtes dr. techn. *H. Blache*.

Efter ansættelsen af en civilingeniør påbegyndtes et litteraturstudium, især vedrørende forsøgsresultater fra tyske forsøg med høvlemaskiner, rundsave, drejebænke og langhulsboremaskiner, og de fundne værdier for værktøjsvinkler, snithastigheder og tilspændingshastigheder kontrolleredes for de danske træsorter.

Den 14. januar 1947 nedlagde dr. techn. *H. Blache* sit mandat som formand for udvalget og udtrådte samtidig af dette. Samme dato tiltrådte professor, dr. polit. *A. Howard Grøn* udvalget og påtog sig midlertidigt at fungere som formand. Samtidig nedsattes et underudvalg med den opgave at fastlægge en ny forsøgsplan for det videre arbejde, hvilket i første omgang resulterede i en beslutning om iværksættelsen af en kortere forsøgsrække alene gående ud på at belyse kraftforbrugets afhængighed af forholdet mellem savhastighed og fremføringshastighed. Da omfattende forskningsopgaver af lignende art især med henblik på nåletræ var iværksat forskellige steder i udlandet, besluttede man at koncentrere de danske undersøgelser om bearbejdning af hårdt løvtræ, fortrinsvis bøg og eg. På udvalgets foranledning er i *Dansk Skovforenings Tidsskrift* publiceret to af civilingeniør *R. Hundahl* i forbindelse med de nævnte undersøgelser udarbejdede afhandlinger: »*Rammesave*«, hefte 4 (1948) og »*Kraftforbruget ved Maskinsavning*«, hefte 9 (1948).

På et møde i udvalget den 10. december 1948 vedtoges det at foreslå akademirådet at ophæve udvalget og samtidig indbyde repræsentanter for træindustrien m.fl. til at drøfte mulighederne for etablering af et permanent forskningsarbejde vedrørende træbearbejdning. På sit møde den 20. september 1949 vedtog akademirådet at nedsætte det pågældende udvalg, der antog navnet *Træindustriens Forskningsudvalg*; professor *P. Moltesen*, *Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole*, blev udvalgets formand.

De første år koncentreredes udvalgets arbejde først og fremmest omkring opbygningen og organisationen af institutionen, medens der tillige blev udført et stadig mere omfattende konsulentarbejde. Forsknings- og forsøgsvirksomheden drejede sig i første omgang om prøveskæringer i bøg til planker, firkanter og sveller samt om mulighederne for at rense råtræet før opskæringen, hvorved fremkom en anvisning på indretning og anvendelse af damprensingsanlæg.

Udvalget havde til at begynde med lokaler i København; men med den stigende aktivitet blev forholdene efterhånden for utilfredsstillende, og i 1953 flyttede man til Allerød og indrettede sig i større og bedre egnede lokaler, som blev benævnt *Træindustriens Forskningsinstitut*. Af de talrige forsøg og undersøgelser, der i de følgende år foretoges på forskningsinstituttet, kan nævnes: Mulighederne for en industriel udnyttelse af affaldstræ, bekæmpelse af skimmelangreb på skårne bøgemner, beskyttelsesforanstaltninger ved opbevaring af råtræ af bøg i forårs- og sommertiden, revnedannelser i endeflader på bøgefinerkævler og sammenligning af dampede og udampede emner af bøgetræ. Endvidere er der gennemført en meget omfattende afprøvning af en række spånpladefabrikater og en undersøgelse af mulighederne for spånpladers anvendelse i byggeriet. Der har i de forløbne år været drevet indgående littera-

turstudier, som har dannet grundlaget for en omfattende litteraturtjeneste, ligesom der også fra udvalget er offentliggjort en lang række større og mindre artikler om aktuelle emner inden for træindustrien — for størstedelens vedkommende publiceret i tidsskriftet »*Træindustrien*«. I 1955 blev udvalgets arbejdsområde udvidet til også at omfatte konsulentvirksomhed ved en industrikonsulent, hvorved der opnåedes bedre muligheder for kontakt mellem forskningen og de virksomheder, der kunne anvende resultaterne heraf. Endelig er der i 1957 oprettet en imprægneringsafdeling med den opgave at undersøge mulighederne for forbedring af imprægneringsmidler og -teknik og også her at virke som konsulent for de interesserede parter.

I erkendelse af, at den bistand, det var ønskeligt at kunne tilbyde træerhvervene, havde vist sig at burde være mere omfattende og tillige medtage områder, som lå uden for rammerne for *Træindustriens Forskningsinstitut*, og hyppigt på felter, hvor de teknologiske institutter havde indgående erfaring, indledte *Træindustriens Forskningsudvalg* overvejelser med det sigte at koordinere de teknisk-videnskabelige og teknisk-økonomiske hjælpefunktioner, der kunne være af værdi for træerhvervene, og som faktisk allerede eksisterede. De efterfølgende forhandlinger mellem *Træindustriens Forskningsudvalg*, de to teknologiske institutter og træerhvervets interesserede hovedorganisationer resulterede den 31. maj 1957 i etableringen af *Trærådet* som en selvejende institution inden for *ATV*. Forsøgsvirksomheden i Allerød henlægges herefter under de teknologiske institutter som trætekniske forsøgsafdelinger, og industrikonsulenten placeres ved *Jydsk teknologisk Institut*. *Trærådets* formand er professor *P. Moltesen*.

Det er *Trærådets* formål at arbejde til fremme af udviklingen inden for de erhverv, som er baseret på udnyttelsen af træ, og til opfyldelse heraf er det bl. a. rådets opgave i samarbejde med de teknologiske institutter og andre organisationer at koordinere alle bestræbelser, som udfoldes for direkte eller indirekte at fremme træerhvervenes produktivitet, og at være rådgivende og initiativtagende i det omfang, det skønnes fornødent.

Rådet sammensættes således:

I medlem udnævnt af hver af nedennævnte institutioner, organisationer og foreninger:

Danmarks tekniske Højskole,
Dansk Skovforening,
Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole,
Elværksforeningen og Telefonadministrationerne,
Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre,
Jydsk teknologisk Institut, Århus,
Snedkerforbundet,

Teknologisk Institut, København,
Træbranchens Oplysningsråd,
Træindustriarbejderforbundet.

3 medlemmer udpeget af Træindustriens Fabrikantforeninger,

3 medlemmer udpeget af Fællesrepræsentationen for danske Savværker og
Trævarefabrikker,

2 medlemmer udpeget af Akademiet for de tekniske Videnskaber.

Rådets virksomhed finansieres gennem årlige tilskud fra træindustriens og
-håndværkets organisationer, Dansk Skovforening samt andre beslægtede,
interesserede organisationer, enkeltvirksomheder, Det teknisk-videnskabelige
Forskningsråd, andre fonds, offentlige midler etc.

Med hensyn til yderligere detaljer i forbindelse med de i det foregående
omtalte tre institutioner og deres virksomhed henvises til nærværende bogs
afsnit »*Teknisk forskning og forsøg inden for træbranchen*« af professor *P. Moltesen*.

Adr.: Øster Voldgade 10, Kbhvn. K.

HOVEDORGANISATIONER

Dansk Arbejdsgiverforening.....	331
Grosserer-Societetet og Grosserer-Societetets Komité	334
Håndværksrådet	336
Industriraadet	340
Landbrugsrådet.....	341
Provinshandelskammeret	342

DANSK ARBEJDSGIVERFORENING

Formål og opbygning.

Arbejdsgiverforeningen har bl. a. til formål at udgøre en hovedorganisation for alle faglige arbejdsgiverorganisationer og enkeltvirksomheder, at medvirke til, at arbejdsgiverorganisationerne ved godt sammenhold og fælles optræden varetager arbejdsgivernes fællesinteresser i alle i forbindelse med løn- og arbejdsforhold stående spørgsmål, at bidrage til, at tvistigheder imellem arbejdsgivere og arbejdere så vidt muligt undgås eller dog søges afgjort på fredelig måde uden arbejdsstandsninger, og at fremme forståelsen af arbejdsgivernes opgaver og synspunkter ved kursus- og anden oplysningsvirksomhed.

Arbejdsgiverforeningen omfatter for tiden 257 foreninger og 335 enkeltvirksomheder inden for handel, håndværk og industri med et samlet medlemsantal på henved 24.000. Som *enkeltvirksomhed* direkte tilsluttet Arbejdsgiverforeningen optages kun sådanne virksomheder, der ifølge deres art er udelukket fra at danne eller slutte sig til nogen enkelt fagorganisation. Det normale er således, at en arbejdsgiver, der ønsker at være medlem af Arbejdsgiverforeningen, må indmelde sig i sin brancheorganisation under Arbejdsgiverforeningen.

Generalforsamlingen, der tæller 600 repræsentanter, er Arbejdsgiverforeningens højeste myndighed i alle foreningsanliggender. Af disse vælges 514 efter kontingentindbetaling og resten efter medlemsantal. Valgmæssigt deles Arbejdsgiverforeningens medlemmer i tre afdelinger: håndværk, handel og industri.

Hovedbestyrelsen består af 54 ordinære medlemmer, der vælges af de førnævnte tre afdelinger efter forholdstalsvalg. Ingen afdeling kan vælge mere end 27 medlemmer; der er således ingen afdeling, som i kraft af mandatantal har overvægt ved afstemninger. Hovedbestyrelsen vælger af sin midte et forretningsudvalg på 15 medlemmer, ligesom hovedbestyrelsen selv vælger formand og en eller flere næstformænd, der danner Arbejdsgiverforeningens præsidium.

Den daglige ledelse forestås af præsidiet assisteret af en stab af embedsmænd og funktionærer — for tiden ca. 130 personer. Administrativt er Arbejdsgiverforeningen opdelt i: Sekretariatet, Afdelingen for Regnskabsvæsen, Statistisk Afdeling og Afdelingen for Samfundskontakt, herunder presse- og informationsvirksomheden.

Virksomhed.

Arbejdsgiverforeningens første og vigtigste opgave er at virke for arbejdsfredens sikring på et forsvarligt økonomisk grundlag, dels ved tilvejebringelsen, resp. fornyelsen, af de kollektive overenskomster — antallet af disse er for tiden over 3000 — dels ved varetagelsen af den retlige beskyttelse og sikring af overenskomsterne i overenskomstperioden. Etatsråd Niels Andersens ord gående ud på, »at vi har den pligt over for vore efterkommere at overgive dem, så vidt det er menneskeligt muligt, et samfund, der endnu er levedygtigt og endnu har livsbetingelser for at kunne hævde sig i den almindelige verdenskonkurrence«, er stadig ledetråden i Arbejdsgiverforeningens dispositioner.

Overenskomsterne udløber næste gang 1. marts 1961. Ved overenskomstforhandlingerne i 1958 anvendtes de nye forhandlingsregler af 21. december 1956 for første gang. De adskiller sig på meget væsentlige punkter fra de hidtidige forhandlingsregler. De *generelle* spørgsmål optages således til forhandling mellem hovedorganisationerne allerede den 15. oktober, hvilket skulle virke fremmede for underorganisationernes forhandlinger om de *sekundære* spørgsmål. Hertil kommer, at de sekundære spørgsmål, der efter forhandlingerne i underorganisationerne, evt. under hovedorganisationernes medvirken, endnu måtte stå uløst, kan henvises til endelig afgørelse i et institueret fællesudvalg. Samtlige overenskomstområder af organisationer og enkeltvirksomheder under de to hovedorganisationer opdeles i 8 grupper og således, at hver af disse grupper som gruppe tager stilling til endeligt foreliggende forslag om overenskomsternes forlængelse. Ved afstemning kan den enkelte gruppe ikke kædes sammen med andre. — Spørgsmålet, om de nye forhandlingsregler har opfyldt de forventninger, der fra organisationernes og offentlighedens side blev stillet til dem, er visse steder blevet alt for hurtigt og alt for overfladisk besvaret med en konstatering af, at forhandlingsreglerne var en fiasko. Hovedorganisationerne var imidlertid på forhånd klar over, at de nye regler kun var på prøve, og at de utvivlsomt måtte revideres, når der i overenskomstsituationen 1957/58 var indhøstet de fornødne erfaringer.

I overenskomstperioden varetager Arbejdsgiverforeningen medlemmernes interesser i alle sager for Den faste Voldgiftsret — brud på septemberforliget eller de kollektive overenskomster — ligesom Arbejdsgiverforeningens embedsmænd i ikke ringe udstrækning medvirker i mæglings- og voldgiftsmøder vedrørende fortolkningsspørgsmål.

På det socialpolitiske område øver Arbejdsgiverforeningen også en meget betydelig indsats. Den er repræsenteret i et antal af nævn og udvalg, og Arbejdsgiverforeningens mænd får derved indseende med og indflydelse på de beslutninger, der træffes.

I over 50 år har Arbejdsgiverforeningen haft et nært samarbejde med de

øvrige nordiske Arbejdsgiverforeninger, ligesom Arbejdsgiverforeningen lige fra oprettelsen af Den internationale Arbejdsgiverorganisation i 1919 har været stærkt interesseret i dennes virke. Direktør H. C. Ørsted var i mange år præsident for denne organisation. Til Den internationale Arbejdsorganisations årlige konferencer i Genève udpeger Arbejdsgiverforeningen også repræsentanter.

Samfundskontakt.

Forholdet mellem arbejdsgivere og arbejdere er jo ikke blot et modsætningsforhold. Begge parter er nødvendige for produktionen, og der må derfor også mellem arbejdere og arbejdsgivere bestå et arbejdsfællesskab. At der altid vil være interesse modsætninger, når arbejds løn, arbejdstid m. m. skal fastsættes, turde være givet, men når det gælder størrelsen af den samlede produktion, som vi alle skal leve af, er der ikke længere noget modsætningsforhold; tværtimod, det størst mulige samarbejde mellem arbejdsgivere og arbejdere er nødvendigt.

Det var ud fra disse betragtninger, at Arbejdsgiverforeningen i 1947 traf aftale med De samvirkende Fagforbund om oprettelse af samarbejdsudvalg, og den samarbejdslinie, der hermed blev lagt, er videreført ved oprettelsen af Afdelingen for Samfundskontakt.

Samfundskontaktens hovedopgaver er dels at støtte Arbejdsgiverforeningens medlemmer ved løsningen af den opgave, de har som ledere af fællesskabet i virksomhederne, dels at udbrede forståelse hos andre samfundsgrupper for den vigtige opgave, arbejdsgiverne har i så henseende. Dette formål opnås dels gennem kursusvirksomhed på Arbejdsgiverforeningens ejendom Egelund for arbejdsgivere, organisationsledere og embedsmænd angående problemer på arbejdsmarkedet i almindelighed og gennemførelse af produktionsfremmende samarbejde på arbejdspladserne i særdeleshed, dels gennem foredrags- og kontaktmøder med andre erhvervsgrupper såsom fagbevægelsen, arbejdslederne, politikerne, statens embedsmænd, dagspressen m. fl. til drøftelse af aktuelle problemer angående arbejdsmarkedet, og dels gennem udvidelse af tidsskrift- og publikationsvirksomhed samt en mere effektiv pressetjeneste end hidtil.

Fra arbejderside gøres der et målbevidst arbejde gennem arbejderhøjskolerne i Roskilde og Esbjerg for at dygtiggøre arbejderne i al almindelighed og deres tillidsmænd i særdeleshed. Et tilsvarende oplysningsarbejde har Arbejdsgiverforeningens ledelse under hensyn til teknikkens udvikling og den fremadskridende demokratisering i arbejdsforholdene anset for absolut nødvendigt, også for at skabe mere kontakt med andre samfundsgrupper både på arbejdspladserne og i samfundslivet. Det er da også en kendsgerning, at der i de par år, Afdelingen for Samfundskontakt har været i virksomhed, har været en stadig stigende

interesse for kurserne på Egelund, hvilket turde være en borgen for, at fabrikant Hans L. Larsen så rigtigt, da han rejste spørgsmålet om også at tage denne opgave op.

Adr.: Vester Voldgade 113, Kbhvn. V.

GROSSERER-SOCIETETET OG GROSSERER-SOCIETETETS KOMITÉ

Lige siden Christian IV i 1623—24 byggede Børsen — der for ca. 100 år siden købtes af Grosserer-Societetet — har københavnske groshandlere haft mødested dér for at gøre forretning og drøfte fælles anliggender, men det var Christian VI, der ved *Commerceforordningen af 4. august 1742* skabte grundlaget for det nuværende *Grosserer-Societet*. De såkaldte indskrevne groshandlere skulle vælge en formand og to ældste, og det var kongens hensigt dermed både at fremme handelen og skabe et organ, som såvel engroshandelen som autoriteterne kunne holde sig til.

Ved kgl. plakat af 1818 bestemtes, at alle indehavere af grossererborgerkab i København skulle være medlemmer af Grosserer-Societetet, en bestemmelse, der er optaget i næringsloven både i 1857 og 1931. I den sidste næringslov fastsattes, at det årlige kontingent, for tiden 160 kr., skal godkendes af handelsministeriet. — Societetet har ca. 7.000 medlemmer.

Oprindelig lededes groshandelen som nævnt af et *formandskab*, men ved kgl. anordning af 23. april 1817 oprettedes *Grosserer-Societetets Komité*, først med 13 medlemmer, siden 1914 med 17. Komiteen vælges på Grosserer-Societetets generalforsamling, 5 medlemmer hvert år.

Komiteen ledes af en *formand* og 4 *næstformænd*, der tilsammen danner *præsidiet*, som komiteen vælger på det første møde efter generalforsamlingen. Komiteens formand er også *ex officio* formand for *repræsentantskabet*, der oprettedes i 1931, og som danner et led mellem komiteen og societetets medlemmer. Repræsentantskabet vælges med en fjerdedel hvert år af societetets generalforsamling.

Komiteens formand er — valgt 1954 — direktør, cand. polit. *C. V. Jernert*. Komiteens generalsekretær er landsretssagfører *B. Høeg Guldberg*.

Komiteen er det lovfæstede organ, der skal varetage de forskellige pligter, som oprindelig påhvilede societetet, og som er fastlagt i societetets vedtægter og i love og forskrifter. Komiteen skal således afgive betænkninger og responsa, deltage i valg af medlemmer til Sø- og Handelsretten, vælge medlemmer til

fondsbørsens bestyrelse, fastsætte børsordenen, bestyre børsbygningen og societets midler m. v. og i det hele varetage den københavnske grossererstands interesser.

I tilslutning hertil følger Grosserer-Societetets Komité det lovgivende arbejde både med hensyn til nye lovforslag og revision af gældende love og hævder over for regering og folketing engroshandelens synspunkter, når det drejer sig om lovgivning, der er af kommerciel betydning. — Grosserer-Societetets Komité er i stadig og nøje forbindelse med ministerierne og en række andre offentlige autoriteter og fremsætter udtalelser over for disse, ikke blot om lignende forhold som de nævnte, men også om en række spørgsmål af administrativ karakter. — Grosserer-Societetets Komité's medlemmer er tillige som medlemmer af en række offentlige udvalg, kommissioner etc. talsmænd for handelsstanden. Komiteen deltager også i arbejdet i forskellige fællesudvalg o. l. sammen med andre erhvervs hovedorganisationer.

Komiteen arbejder for en stor del gennem stående udvalg — ca. 30 —, der forbereder sagerne for komiteen. — Præsidiet har normalt møde hver tirsdag, komiteen normalt hver torsdag, udvalgene efter hvor mange sager der foreligger og hvor hurtigt der skal træffes afgørelse; flere udvalg har faste ugentlige møder. Repræsentantskabet har møde 4—5 gange om året.

Blandt Grosserer-Societetets medlemmer — undertiden også med medlemmer uden for København — er der oprettet en talrig række faglige sammenslutninger, de såkaldte *brancheforeninger*, der hver repræsenterer sin særlige varebranche, og med hvilke komiteen samarbejder i spørgsmål vedrørende de pågældende brancher.

Grosserer-Societetets Komité vælger årlig medlemmerne til en række af komiteen på Københavns Børs oprettede bedømmelses- og voldgiftsudvalg for særlige brancher, bl. a. for korn og foderstoffer, frø, kaffe, jern og metaller, kolonialvarer, smør og mel, ligesom den har oprettet en »almindelig bedømmelses- og voldgiftsret på Københavns Børs«. — I forbindelse med disse udvalg har Grosserer-Societetets Komité ladet udfærdige blanketter til sluttedler for handelen i disse brancher. Komiteen træffer, når et firma ikke opfylder en kendelse afsagt af et af disse udvalg i henhold til sluttedelens bestemmelser, afgørelse med hensyn til eventuelt oplag af det pågældende firmas navn på den såkaldte »sorte tavle« i Børssalen.

Grosserer-Societetets Komité udsender med visse mellemrum *Komiteens responsa*; der foreligger 4 samlinger for årene 1874—1952.

Ved nytårstid udgiver komiteen en økonomisk årsoversigt, *Verdensmarkedet og Danmark* (og et resumé på engelsk), og i juni sin egentlige årsberetning: *Handelsberetningen*. Komiteen udsender ved given lejlighed forskellige oplysende pjecer og foredrag m. v. — Siden 1947 har komiteen normalt hver fredag

udsendt meddelelser på de såkaldte »Komité-sider« i dagbladet *Børsen*, der på de pågældende dage udsendes til alle societetets medlemmer. Af de pågældende sider udgives et særtryk »Komiteens meddelelser«, på hvilket der kan tegnes abonnement.

Komiteens sekretariat, der ledes af generalsekretæren, er delt i forskellige afdelinger, en juridisk-administrativ afdeling, en handelspolitisk afdeling, en udenrigshandelsafdeling, presse- og informationsafdelingen og børskontoret.

Adr.: Børsen, Kbhvn. K.

HÅNDVÆRKSRADETS VIRKSOMHED

Hovedlinier.

Håndværksrådet omfatter i dag 137 faglige organisationer fordelt over alle fag og alle egne af landet. Samtidig er de lokale områder repræsenteret ved 317 lokale håndværkerforeninger.

Den omstændighed, at Håndværksrådet således dækker praktisk talt alt organiseret håndværk direkte eller indirekte, medfører en betydelig formidlende virksomhed i det daglige arbejde.

Hovedsynspunktet for Håndværksrådets arbejde er at varetage håndværkets interesser i snæver erhvervmæssig forstand. Men hertil må rigtignok føjes, at en så udspecialiseret erhvervsgruppe, der beskæftiger ca. 330.000 mestre, svende og lærlinge, altid, når almene samfundsspørgsmål dukker op, også må drage omsorg for, at de synspunkter, der fremsættes, tillige har helhedens interesser for øje. Håndværkets erhvervs politik må med andre ord tillige være en politik, der ser fremad mod, hvad der tjener samfundet fremover. Dette kommer frem på to områder, først og fremmest når talen er om uddannelsesforhold, men tillige når talen er om produktionslivets vilkår. Håndværket kan ikke som den næststørste erhvervsgruppe i produktionsmæssig henseende inden for byerhvervene uden videre fastslå, at det, som man som erhverv må sige er rigtigst på det uddannelsesmæssige område, også er det set fra en samfundsmæssig synsvinkel. Håndværkets unge uddannes vel fagligt, men således at den faglige uddannelse danner grundlag for videregående uddannelse til gavn for de forskellige områder. Ser man på produktionsindsatsen er forholdet det, at håndværksfagene vel har krav på hensyntagen og respekt i erhvervsudøvelsen, men man bør aldrig gå så vidt, at organisationerne bliver hermetisk tillukkede og således arnesteder for privilegier. Det var netop dette, at man havde de lukkede lav med vidtstrakte privilegier, der bevirkede, at samfundets øvrige grupper og samfundets organer i 1857 fejede håndværkets organisationsliv over ende.

Organisationerne og det offentlige.

I almindelighed varetager de *faglige organisationer* deres egne interesser. Og håndværket er opdelt i en række særdeles effektive lav, centralforeninger o. l., organisationer, der varetager medlemmernes interesser i mangfoldige henseender. Håndværksrådets virksomhed kan dog være disse organisationer til nytte, f. eks. når det drejer sig om spørgsmål på tværs af fagene. For så vidt angår byggeriets forhold er det ganske klart, at de store byggefags interesser over for myndighederne, det være sig boligministerium, monopoltilsyn eller andre offentlige organer, ofte varetages bedst ved, at man i fællesskab, det vil sige ved Håndværksrådets mellemkomst, fremlægger sine synspunkter. Som områder, hvor Håndværksrådet i de seneste år har gjort en indsats, kan nævnes boligstøttelovgivningen, licitationsområdet osv. Det er naturligvis et forhold, der må ses i forbindelse hermed, når Håndværksrådet ikke sjældent over for folketinget eller ved sagsanlæg over for domstolene forsøger at få gennemført principielle hovedsynspunkter.

Men ikke blot varetager Håndværksrådet fagernes interesser over for myndighederne, men også over for andre parter i produktionsprocessen. Bliver vi ved byggefagene, vil det forstås, at det er praktisk, om én organisation forsøger at varetage alles interesser f. eks. over for bygherrerne, både de private og staten og kommunale bygherrer. Her kommer også hele arbejdet med gennemførelsen af standardbestemmelser m. m. ind i billedet.

Hvad der gælder byggefagene gælder i lige så høj grad de øvrige fag. I visse tilfælde er fagene allerede sluttet sammen i grupper, som varetager fælles interesser. Men oftest er det ikke tilfældet, og f. eks. når talen er om toldspørgsmål, importspørgsmål, eksportspørgsmål o. lign. gælder det, at Håndværksrådet her må og skal sørge for varetagelse af medlemmernes interesser. Det gælder også her, at det ofte kan ske i samarbejde med fagenes leverandører eller aftagere.

Ikke sjældent har det enkelte fag specialinteresser. Der kan være tale om, at samtlige mestre inden for faget har fælles interesser at varetage, men på nogle områder må den enkelte mester stå alene, og det kan være vanskeligt for ham at vinde anerkendelse for sine synspunkter hos myndighederne eller hos kunder eller leverandører. Meget ofte vil det være af værdi, at specialinteresserne for det enkelte fag eller den enkelte mester understøttes ved Håndværksrådets bistand. Og Håndværksrådet lægger megen vægt på at yde service i så henseende, selv om det skal erkendes, at den hjælp, der kan ydes, må være betinget af, at ikke alle andre samtidig ønsker lignende eller tilsvarende service. Hvis dette var tilfældet, ville organisationens arbejde, præget som det i så fald ville blive af de mange enkeltinteresser, bryde sammen.

I princippet er og må Håndværksrådet være en organisation, der i forhold

til den enkelte fungerer indirekte. Man skabte i sin tid organisationen som en fællesrepræsentation. Og heri ligger jo ganske klart, at specialinteresserne måtte være i baggrunden. Når det i dag er således, at Håndværksrådet fungerer på en noget anden måde end forhen, hænger det sammen med den moderne tids særlige lovgivning, vareforsyningslov, pris- og monopollov osv. osv., der ofte griber ind specielt over for den enkelte og stiller den pågældende i en uvant eller særlig situation, der kræver speciel assistance, både af merkantil og juridisk karakter.

I det ovenfor anførte er særlig nævnt spørgsmål af interesse for de faglige organisationer. Men det skal nævnes, at Håndværksrådet også forsøger at formidle de *lokale håndværkerforeningers* interesser.

Dette gælder i alle de tilfælde, hvor de almene lokale håndværkerinteresser falder sammen med de faglige interesser eller er blandet sammen på en sådan måde, at adskillelse er umulig. Her behøver man blot at pege på uddannelsesspørgsmålene. Det var de lokale håndværkerforeninger, der skabte de tekniske skoler og den betydelige sociale forsyning, som mange ældre mestre i dag nyder godt af. Det vil ses, at spørgsmål i forbindelse med de tekniske skoler og i mange tilfælde ikke blot lærlingeuddannelsen, men også den videregående uddannelse, indeholder problemer, som er både af lokal og af faglig interesse. Når Håndværksrådet på erhvervets vegne udtaler sig om folkeskolens forhold, om lærlingeuddannelsen, om den videregående tekniske uddannelse, sker det ud fra det hovedsynspunkt, at man er nødt til at vurdere disse spørgsmål som værende af betydning både lokalt og fagligt.

Det skal her indskydes, at man alt for ofte glemmer, at selv om interesserne fra et lokalt område til et andet kan være fælles og måske endda fælles for hele landet, så manifesterer problemerne sig i dag som lokale. Det ses ganske tydeligt i den pågående diskussion om de tekniske skoler og lærlingeuddannelsen. Der er en betydelig lokal frygt for, at de små lokale tekniske skolars interesser har lidt skade ved omlægningen af lærlingeuddannelsen.

Det er altså en ganske naturlig ting, at Håndværksrådet også er samlende organ for de lokale håndværkerforeninger, i hvert fald for så vidt angår almene spørgsmål som uddannelsen af de unge, men i virkeligheden også af de lidt ældre.

Men ikke alene forsøger Håndværksrådet at varetage de lokale håndværksorganisationers interesser på det uddannelsesmæssige område. Også de almenkulturelle interesser søger man at skabe grobund for. Der har i tidens løb været megen diskussion om håndværkerforeningernes selskabelige virksomhed. Man skal ikke undervurdere den betydning, håndværkerforeningerne har som centre for det, man kunne kalde det borgerlige forlystelseliv. Teaterforestillinger, foredrag, films osv. osv. spiller for mange lokale håndværkerforeninger

en betydelig rolle, og hele dette oplysende arbejde må Håndværksrådet som organisation understøtte og hjælpe. Det er et område, som har givet anledning til at man i den allerseneste tid har reorganiseret Håndværksrådets oplysningsudvalg og omdannet dette til et: Håndværkets oplysningsforbund. Hensigten med omdannelsen er ikke blot at give nye bidrag til forlystelseslivet, men man ønsker tillige at gøre dette arbejde til et led i den almindelige propaganda-virksomhed for de mindre virksomheders betydning og placering i samfundet, lokalt og som helhed.

Læser man i festskrifter fra gamle håndværkerforeninger, vil man se, at når disses placering efterhånden er blevet svagere i de lokale samfund, skyldes det, at de mangfoldige spørgsmål, som man i tidens løb har rejst, efterhånden er blevet løst, eller — navnlig — overtaget af det offentlige. Man behøver blot at nævne den offentlige støtte til og kontrol med uddannelsesvæsenet, og den sociale forsyning. Men det er uheldigt, at det er gået sådan. Det private initiativ har også på de forskellige lokalprægede områder stor betydning, og interessen vil svækkes for de lokale spørgsmål, hvis mestrene og de øvrige grupper inden for borgerskabet skydes helt til side. Håndværkets oplysningsarbejde må sætte ind her. Og man må hjælpe med til at få nye områder trukket frem til belysning og debat — f. eks. bør man beskæftige sig meget med håndværksvirksomhedernes og de mindre industrivirksomheders betydning for de lokale bysamfund. Og man kan være sikker på, at både leverandører og aftagere i allerhøjeste grad er interesseret i dette arbejde.

Håndværkets organisationer og lokale foreninger skal ikke blot være kamporganisationer, der ustandselig fører krig med myndighederne og andre erhverv. De skal tillige — og det samme gælder Håndværksrådet for landet som helhed — påtage sig den formidlende opgave: samarbejdets opgave over for det øvrige samfund. Det gælder ikke blot fagenes og de lokale foreningers fremtid, men det gælder hele samfundets fremtid, så sandt som man, hvis man ikke allerede havde håndværket, måtte opfinde det. Fordi håndværket har en ganske særlig produktionsform, som intet andet kan erstatte.

På samme måde kan det vist nok siges uden videre, at havde man ikke en samlet hovedorganisation for håndværkere: Håndværksrådet — ja, så måtte man skabe en sådan hovedorganisation.

Adr.: H. C. Andersens Boulevard 20, Kbhvn. V.

INDUSTRIRAADET

Industriraadet er oprettet den 29. oktober 1910 som et særligt organ inden for Industriforeningen i København, der stiftedes den 12. juli 1838 med den danske industris fremme som formål.

Industriraadet varetager industriens erhvervsøkonomiske opgaver og interesser, og som industrierhvervets hovedorganisation — undtagen for overenskomstforhold mellem arbejdsgivere og arbejdere — repræsenterer Raadet den danske industri i dennes forhold til lovgivningsmagten og myndighederne, de øvrige erhverv samt offentligheden.

Industriraadet følger i øvrigt industriens udvikling i ind- og udland og indsamler oplysninger om økonomiske, kommercielle og tekniske spørgsmål af interesse for industrien — og behandler sager, der henvises til Raadet, eller som man selv finder anledning til at optage og søger i det hele taget på alle områder at virke for industriens interesser.

Industriraadet er repræsenteret i en række offentlige nævn, kommissioner og udvalg, ligesom behandlingen af visse næringsretlige spørgsmål ved lov er henlagt til Industriraadet.

På Industriforeningens årlige *generalforsamling* vælges 55 medlemmer til *Industriraadet*, som ved sit konstituerende møde kan supplere sig med indtil 15 medlemmer, hvoriblandt repræsentanter for særlig sagkundskab af betydning for industrien. Af Industriraadets midte vælges en *bestyrelse*, bestående af en formand og 2 viceformænd samt 6 andre bestyrelsesmedlemmer. Industriraadets bestyrelse er tillige Industriforeningens bestyrelse.

Ca. 3000 industrielle virksomheder er tilsluttet Industriraadsorganisationen, heraf ca. 2500 gennem 62 brancheforeninger, medens ca. 500 virksomheder er optaget som enkeltmedlemmer.

Industriraadets *administration*, der forestås af en *direktør*, omfatter:

Direktions- og administrationssekretariat (generalforsamling, Raad og bestyrelse, medlemsspørgsmål, regnskaber, Industribygningen, medlemslokaler, legater m.v.),

erhvervspolitisk sekretariat (generelle industrielle, økonomiske og handelspolitiske spørgsmål, told- og afgiftsproblemer m.v.),

juridisk sekretariat (næringsret, illoyal konkurrence, patenter og varemærker, monopoltilsyn og konkurrencebegrænsning, opholds- og arbejdstilladelser),

eksportafdeling — Industriraadets eksportbureau (forhold på fremmede markeder, eksportkredit, eksportpropaganda, eksportstipendiater m.fl., handelsaftale-forhandlinger, eksportstatistik, oprindelsescertifikater m.v., »Eksport-håndbogen«, eksportseminarer m.v.),

importafdeling (handelsaftale-forhandlinger, sager i forhold til Direktoratet for Vareforsyning, girering af importbevillinger m.v.),
teknisk afdeling (arbejderbeskyttelse, bedriftværn, el- og gastariffer, vandindvinding, produktivitetsspørgsmål, forsvarsmateriel-sager m.v.),
samt Industriraadets *rationaliseringskursus*.

Administrationen omfatter en medarbejderstab på ca. 85 funktionærer, herunder bl.a. en række folk med nationaløkonomisk, juridisk og teknisk uddannelse og viden. I øvrigt er industriens egne mænd i høj grad med i arbejdet i en række interne udvalg og som repræsentanter i offentlige kommissioner, nævn og lignende.

Industriraadet udsender forskellige publikationer, heriblandt én gang årligt: »*Dansk Industrieretning*«, hvori der på basis af officiel statistik og indberetninger fra en lang række virksomheder gives en oversigt over industriens forhold i det pågældende år. Hver 14. dag udsendes: »*Tidsskrift for Industri*«, der er Industriraadets officielle organ. »*Erhvervsøkonomiske Meddelelser*« udgives af Erhvervsøkonomisk Institut, der er oprettet af Dansk Arbejdsgiverforening og Industriraadet, og som har til huse i Industribygningen.

Adr.: H. C. Andersens Boulevard 18, Kbhvn. V.

LANDBRUGSRÅDET

I 1919 oprettedes Landbrugsrådet. Stifterne var De samvirkende danske Andelselskaber, De samvirkende Landboforeninger og Det kgl. danske Landhusholdningsselskab.

Landbrugsrådets formål er at fremme samarbejdet mellem danske landbrugsorganisationer, at stå til rådighed for regering og rigsdag i alle spørgsmål vedrørende landbruget og at repræsentere dansk landbrug i udlandet og i forhold til de øvrige erhverv her hjemme.

Efter rådets anbefaling dannedes i 1930'erne et regeringsudvalg under Landbrugsministeriet, kaldet Eksport-udvalget. Landbrugsrådet fik det sekretariatsmæssige arbejde for dette overladt.

I 1950 opløstes det statslige Eksport-udvalg, men i stedet dannedes 9 uafhængige eksport-organisationer. Forvaltningsmæssigt har de ingen forbindelse med Landbrugsrådet, men de bidrager økonomisk til dette og har ikke mindst sekretariatsmæssigt nært samarbejde med Landbrugsrådet.

Repræsentanter for Landbrugsrådet deltager i regeringens forhandlinger

om handelstraktater med andre lande, lige som rådet selv har nedsat en række udvalg til at varetage særlige opgaver. Rådet er også repræsenteret i udvalg nedsat af regeringen, erhvervene m. m.

Landbrugsrådet har i tidens løb udført et omfattende informations- og propandaaarbejde. Det udgiver selv et ugeskrift »Landbrugsrådets Meddelelser«, der især bringer handelsefterretninger m. m. Rådet har et pressesekretariat til varetagelse af forholdet til offentligheden, arrangement af udstillinger o. lign.

Endelig skal det nævnes, at en væsentlig del af rådets arbejde har været internationale sammenslutninger såsom IFAP, Den internationale Sammenslutning af Landbrugsproducenter, Nordiske Bondeorganisationers Centralråd samt statslige organisationer som FAO, ECE, OEEC, GATT osv. I de sidste par år har Landbrugsrådet i denne forbindelse spillet en fremtrædende rolle i diskussionen om de europæisk økonomiske samordningsplaner.

Adr.: Axelborg, Kbhvn. V.

PROVINSHANDELSKAMMERET

Fra gammel tid har de større provinsbyer haft købmandsgilder eller handelslav. Imidlertid blev alle disse lav og de for disse bestående forordninger ophævet ved næringsloven af 1857. Alene lavsrettighederne for Ålborg, Odense og Helsingør overlevede for en tid den frigørelse af handelen, som loven i øvrigt førte med sig.

Af loven fremgik det endvidere, at indenrigsministeren kunne stadfæste vedtægter for nye frivillige foreninger af handlende. De gamle lavsmæssige obligatoriske organisationsformer blev imidlertid likviderede med næringsloven, og det tog sin tid, forinden handelsstanden fandt frem til nye former for organisation på helt frivillig basis.

Provinsens handelsstandsforeninger er i den form, de i dag har, stedsbegrænsede organisationer, hvis medlemskreds rekrutteres fra handelsstanden i sin helhed. Nogle hviler på gammel historisk grund, idet de udgør fortsættelsen af fortidens lav som f. eks. foreningen i Helsingør, der som »Kræmmerlauget« oprettedes i 1744. Andre foreninger er dog af nyere dato.

I en årrække virkede foreningerne kun lokalt og stort set uden organisationsmæssig kontakt med andre byers købmænd. I 1877 lykkedes det at oprette en fælles handelsstandsforening for Lolland-Falsters købstæder, der senere omdannedes til centralforening for selvstændige lokale handelsstandsforeninger. I 1883 dannedes Jyllands og i 1884 Sjællands centralforeninger af handels-

foreninger, og i 1892 sammensluttedes de fynske handelsforeninger i en lignende organisation.

Tanken om et videregående samarbejde lå dog nær for, og på »handelsmødet« i 1899 i København kom et forslag herom til debat. Det endelige forslag blev senere forelagt i Nykøbing Mors i juni 1901, hvorefter »Provinshandelsforeningernes Fællesudvalg« endeligt kunne konstitueres på et møde i København den 7. august 1901.

Af de første vedtægter fremgår det, at »møderne lededes af de 4 formænd for centralforeningerne efter omgang 1 år ad gangen«, en ordning der dog viste sig vanskelig at praktisere, hvorfor konsul Cloos fungerede som formand i perioderne 1906—1908, 1910—1914 og derefter uafbrudt fra 1915, til han i 1932 udtrådte af ledelsen. De oprindelige vedtægter blev reviderede i 1917 i anledning af, at den sjællandske og den lolland-falsterske centralforening i oktober 1916 blev sluttet sammen i én forening.

Fællesudvalgets virksomhed havde i de forløbne 16 år strakt sig langt videre end forudset i vedtægterne af 1901. Adskillige bestemmelser viste sig efterhånden utidssvarende, og det var derfor naturligt, at et forslag til nye vedtægter blev affattet på grundlag af de i tidens løb indvundne erfaringer.

En af de nye bestemmelser i lovene var, at de af centralforeningerne omfattede lokalforeninger ikke måtte lade sig optage i andre centrale handelsorganisationer.

I 1918 ændredes Fællesudvalgets navn til »Provinshandelskammeret«. Anledningen hertil var oprettelsen af foreningsregistret og ønsket om gennem dette at erhverve eneret på handelsorganisationernes navnebetegnelse.

Lokalforeningerne blev opfordret til at antage navnet »handelsstandsforening«, eftersom navnet »handelsforening« ikke kunne indregistreres. I 1919 blev centralforeningernes navne ændret i overensstemmelse hermed.

I 1940 gennemførtes en omfattende ændring af lovene for at bringe dem i samklang med den udvikling inden for Provinshandelskammeret, der faktisk havde fundet sted, fra blot at være et eksekutivt udvalg til at fungere som samtlige handelsstandsforeningers talerør over for offentligheden og myndighederne. Denne centralisation måtte anses for aldeles uomgængelig, og de nye love gav derfor udtryk for forskydningen af organisationens tyngdepunkt mod Provinshandelskammeret.

I lovenes første paragraffer slås der herefter fast, at varetagelse af centralforeningernes opgaver, ud over de rent lokale, sker i fællesskab med de øvrige centralforeninger, således at den højeste myndighed i fælles anliggender ligger hos en enkelt forsamling, der benævnes *Den Danske Provinshandelsstands Landsmøde*, medens fælles anliggender i øvrigt varetages af Provinshandelskammeret. Landsmødet består af de tre centralforeningers repræsentantskaber. Oprinde-

lig afholdtes det hvert andet år, men siden 1946 har det fundet sted hvert år.

De nye love gav adgang for en udvidelse af Provinshandelskammerets medlemstal fra 6 til 9, idet det stadig er således, at forretningsudvalget for Den jyske Handelsstands Centralforening, formanden og næstformanden for Den Sjællandsk-Lolland/Falsterske Handelsstands Centralforening samt formanden for Den fynske Handelsstands Centralforening er fødte medlemmer. Landsmødet kan herudover vælge indtil tre af Provinshandelskammeret foreslåede medlemmer, og af sådanne er for tiden valgt tre, repræsenterende henholdsvis kolonial- og manufakturgrossisterne samt provinseksportherne.

Ved de nye centralforenings-love blev der åbnet mulighed for, at det allerede bestående samarbejde med brancheforeningerne udvikledes betydeligt derigennem, at der skabtes basis for direkte tilslutning til organisationen. En forudsætning for tilslutning er det, at samtlige de brancheforeningsmedlemmer, der opfylder betingelserne for medlemskab af en lokal handelsstandsforening, tillige er medlemmer af en sådan.

I årenes løb har Provinshandelskammerets virksomhed ændret karakter, idet forholdene har medført, at det, ud over de mange generelle og centrale spørgsmål, der stadig har stået på dagsordenen, har været nødvendigt for sekretariatet at tage stilling til et stadig voksende antal individuelle sager fra medlemmerne. Med den omfattende erhvervslovgivning og med de dybtgående indgreb i erhvervslivets dispositioner er det naturligt, at organisationens medlemmer i stigende omfang har haft råd og vejledning behov til løsning af de spørgsmål, der opstår under udøvelsen af deres virksomhed.

En historisk gennemgang af Provinshandelskammerets virksomhed viser, at Kammeret i årenes løb har gjort sin indflydelse gældende i ikke ubetydeligt omfang på lovgivningsområdet, og herunder naturligvis først og fremmest de love, der vedrører erhvervene. Herudover giver Provinshandelskammeret indstillinger til handelsministeriet om andragender om dispensationer fra næringslovens bestemmelser og har i henhold til konkurrenceloven påtaleret, hvor der er tvivl om lovligheden af anvendte konkurrencemetoder.

Siden 2. verdenskrigs afslutning har Provinshandelskammeret aktivt deltaget i handels- og toldforhandlinger, når hensyn til provinshandelens interesser har gjort det ønskeligt — ligesom Provinshandelskammeret også herudover har nær kontakt med administrationen både for at vejlede og rådgive og for at fremføre provinshandelens ønsker.

En sag, der i særlig grad har ligget Kammeret på sinde, er beskatningsspørgsmålet og herunder særlig beskatningen af brugs- og andelsforeninger sammenholdt med aktieselskaberne og andre private virksomheder.

Også under folketingets behandling af de forskellige afgiftslove og toldloven

søger Provinshandelskammeret at gøre sin indflydelse gældende, og for på bedst mulig måde at koordinere byerhvervenes interesser i skatte- og afgiftsspørgsmålene medvirkede Provinshandelskammeret til etableringen af Erhvervenes Fællesudvalg om Skattespørgsmål, der siden 1933 har haft som særopgave at behandle disse spørgsmål.

For provinsens erhvervsdrivende er trafik- og postforholdene af stor betydning; om end mange spørgsmål i denne forbindelse løses lokalt gennem de enkelte handelsstandsforeningers og centralforeningers initiativ, bliver tilbage dog en række generelle sager, der må behandles af hovedorganisationen.

Et særligt kapitel udgør havne- og brotaksterne, der gentagne gange har været til revision, hvilket hver gang har krævet Provinshandelskammerets medvirken. Ved besættelsen af vejer- og målerembeder samt mæglerembeder påkalder myndighederne Provinshandelskammerets og de lokale handelsstandsforeningers medvirken. Det samme er tilfældet ved meddelelsen af autorisationer som handels- og regnskabskyndige tillidsmænd. Oprettelsen af handelsretter uden for København skyldes et initiativ fra provinshandelens side.

Et centralt spørgsmål i Provinshandelskammerets arbejde har uddannelsen af handelens unge været. Kammeret deltager i arbejdet i Handelsskolerådet, i Lærlingerådet og i de faglige fællesudvalg for handels- og kontorlærlinge, men desuden følger Provinshandelskammeret og navnlig de lokale handelsstandsforeninger landet over arbejdet i handelsskolerne med intens interesse, og de fleste af disse skoler drives direkte af handelsstandsforeningerne. Købmændene på de forskellige pladser gør i mange tilfælde et særdeles fortjenstfuldt arbejde ved at føre tilsyn med skolernes drift m. v.

I efterkrigsperioden har Provinshandelskammeret som et nyt arbejdsfelt optaget rationaliseringsspørgsmål, og i 1956 oprettede Kammeret med støtte af Produktivitetsfonden en konsulenttjeneste, der foruden at udføre individuelle rationaliseringsopgaver for handelsstandsforeningernes medlemmer tillige har afholdt en række foredrag, konferencer og kursus for provinskøbmænd og deres medarbejdere angående rationalisering og arbejdsforenkling.

Hertil kommer, at Provinshandelskammeret gennem udsendelse af cirkulærer til handelsstandsforeningerne og direkte til medlemmerne søger at holde disse orienteret om import- og eksportspørgsmål og andre problemer, der er af særlig interesse for købmændene.

Siden 1946 har organisationen udsendt det trykte medlemsblad »Handels-Nyt«, der nu tilgår alle medlemmerne gratis en gang månedlig.

Med de øvrige hovedorganisationer her i landet har Provinshandelskammeret et frugtbart samarbejde, der rent praktisk ofte er nedfældet i særligt etablerede fælleskontorer, som f. eks. Erhvervenes Oplysningsråd, Erhvervenes Indsamlingskontrol og Erhvervenes Fællesudvalg om Skattespørgsmål.

Med de nordiske landes erhvervsorganisationer plejer Provinshandelskammeret et mangeårigt, traditionelt samarbejde, bl. a. ved afholdelse af De nordiske Handelsmøder og De nordiske Grossistforbunds Centralrådsmøder. Hertil kommer det videregående internationale samarbejde inden for handelen, hvis tråde samles i Det internationale Handelskammer.

Siden sammenslutningen af provinsens handelsstandsforeninger fandt sted, har medlemstallet været i støt og stadig vækst, og den 1. januar 1958 havde organisationen i de 80 handelsstandsforeninger, der er tilsluttet, i alt 9.669 medlemmer, der landsdelsvis fordeler sig som følger:

Den Jydske Handelsstands Centralforening:

42 handelsstandsforeninger med 5.719 medlemmer.

Den Fyenske Handelsstands Centralforening:

9 handelsstandsforeninger med 1.567 medlemmer.

Den Sjællandsk-Lolland/Falsterske Handelsstands Centralforening:

29 handelsstandsforeninger med 2.384 medlemmer.

Adr.: Ved Stranden 2, Kbhvn. K.

Jyllands-afdeling: Ny Banegårdsgade 45, Århus.

BRANCHEORGANISATIONER OG FAGFORBUND

A. Handelsorganisationer	347
B. Håndværkets organisationer	359
C. Industriens organisationer	389
D. Diverse organisationer	397
E. Fagforbund	401

A

HANDELSORGANISATIONER

Dansk Træhandlerforening (se Fællesforeningen) ..	352
Den sjællandske Tømmerhandlerforening af 1947.	356
Foreningen af Jydske Trælasthandlere (se Trælast- handlerunionen)	354
Foreningen af Krydsfiner-Importører (se Fælles- foreningen)	352
Foreningen af Trælasthandlere i Provinsen Øst for Storebælt (se Trælasthandlerunionen)	354
Foreningen af Trælastimportører i Fyns Stift (se Trælasthandlerunionen)	354
Fællesforeningen for Oversøisk & Haardttræ-, Finer- og Krydsfinerbranchen	352
Foreningen for unge Trælastmænd	355
Møbelhandlerforeningen af 1867	352
Møbelhandlerforeningen for Storkøbenhavn	350
Møbelhandlerernes Centralforening i Danmark	349
Sektionen for Oversøisk & Haardttræ (se Fællesfor- eningen)	352
Træhandelens og Træindustriens permanente Fæl- lesudvalg	392
Trælastgrossisternes Fællesrepræsentation	353
Trælasthandlerunionen	354
Trælast-Sektionen	356
Trævarehandlerforeningen.....	356
Tømmerhandlerforeningen af 1936	357
Tømmerhandlerforeningen for København og Om- egn (se Trælasthandlerunionen)	354

MØBELHANDLERNES CENTRALFORENING I DANMARK

Stiftet den 17. maj 1943 som en landssamlende brancheorganisation for møbelbranchen på grundlag af de da allerede eksisterende brancheforeninger med lokalt virkeområde. Disse lokalforeninger er senere delvis ændrede, men består nu af følgende: Møbelhandlerforeningen i Jylland (Formand A. M. Børgesen, Ålborg), Møbelhandlerforeningen for Storkøbenhavn (Formand Poul H. Lund, Falkoner Allé 46, København F. Sekretariat: Orsf. Hildebert Madsen, København K.), Møbelhandlerforeningen for Fyens Stift (Formand A. P. Hansen, Odense) og Møbelhandlerforeningen for Østifterne (Formand H. Skouboe-Svendsen, Hillerød). Medlemskabet af Møbelhandlernes Centralforening er en automatisk følge af medlemskabet i en af nævnte lokalforeninger.

M. C.'s højeste myndighed er et repræsentantskab, hvis medlemmer vælges af lokalforeningerne med en af hvert påbegyndt antal 10 medlemmer. I spidsen står en bestyrelse, hvis medlemmer vælges af lokalforeningernes generalforsamlinger, idet der vælges 3 fra Jylland, 2 fra Storkøbenhavn, 1 fra Fyn og 1 fra Østifterne. Heraf vælges en formand for et år ad gangen på det årlige ordinære repræsentantskabsmøde. Formand er p. t. snedkermester A. P. Hansen. Det daglige arbejde varetages af M. C.'s kontor, Nørrebrogade 36, København N., under ledelse af sekretær, møbelhandler Hans Kjær. Endvidere er til foreningen hrs. Børge Kock, Amagerbrogade 17, Kbh. S., knyttet som juridisk konsulent.

M. C. repræsenterer møbeldetailbranchen i forholdet til de offentlige myndigheder og koordinerer branchens arbejde i alle anliggender af faglig, økonomisk og organisationsmæssig karakter.

For optagelse er vedtægtsmæssigt stillet betingelse om opfyldelse af forskellige krav, der alle tilsigter en højnelse af branchens handelsmoral indadtil og udadtil. Således kan nævnes, at medlemmerne er pligtige til at yde garanti imod fabrikationsfejl over for solgte møbler og til at yde berettiget og rimelig service efter nærmere regler, idet foreningen over for offentligheden står som garant for medlemmets opfyldelse af denne forpligtelse.

I tilslutning til det således fastlagte arbejde for at højne møbelbranchen,

udøves gennem foreningerne på forskellig vis en kollektiv propagandainsats til oplysning for det forbrugende publikum.

M. C. er tilsluttet »De Danske Handelsforeningers Fællesorganisation« og »Landsudvalget imod illoyal og illegitim Handel« og står i nær tsamarbejde med de tilsvarende brancheorganisationer i en række lande, først og fremmest i de andre nordiske lande gennem regelmæssigt gennemførte kongresser.

Adr.: Jernbanegade 28, Odense.

MØBELHANDLERFORENINGEN FOR STORKØBENHAVN

Foreningens historie går tilbage til 12. februar 1867, hvor Meubelhandler- og Marskandiserforeningen blev stiftet af N. Nielsen. Denne forening var i første række velgørende, men arbejdede dog også for faglige formål. I 1890 vedtog man således at holde lukket søn- og helligdage og lukke kl. 20 om hverdagen. 5 år senere måtte man indskærpe disse bestemmelser, der åbenbart ikke blev overholdt.

Da denne forening mere og mere blev velgørende og i mindre omfang varetog de egentlige branchemæssige interesser, tog et antal medlemmer initiativet til dannelse af Møbelhandlerforeningen for København og Frederiksberg, der blev stiftet den 8. april 1907. Stifteren var Wm. Christiansen, der blev formand, og Christoffer Larsen, der blev næstformand. Året efter vedtog man at ændre navnet til Møbelindustriforeningen. Arbejdet i de første år minder meget om arbejdet i dag. Man forhandlede med myndighederne om afbetalingsloven, man indførte standard-købekontrakter, man bekæmpede illoyal konkurrence. I 1914 annoncerede man således med en advarsel imod salg fra fabrikanter til private. Foreningen var også selskabelig med 2 årlige fester for foreningens medlemmer med damer. Foreningen havde ved starten 21 medlemmer, og i 1957 var der 140 aktive og 18 passive medlemmer.

Allerede i marts 1908 afholdtes den første udstilling af møbler i Tivolis koncertsal med stor succes. Der blev udskrevet en konkurrence om nye møbler til en 3-værelses lejlighed for en familie med en årlig indtægt på 2000.— til 2500.— kroner. I 1932 udkom foreningens eget blad *Møbelhandleren* på Petersen og Bratvolds bladforlag, siden 1953 under redaktion af Hans Kjær og Asger Dam. I 1925 fik foreningen eget kontor og inkassobureau, der i 1931 blev overtaget af foreningens sekretær, overretssagfører Hildebert-Madsen, Frederiksborggade 27, K.

De begivenheder, der først og fremmest har præget foreningens historie, har været arkitektkonkurrencerne og udstillingerne i 1908, 1909, 1910, 1912, 1937, 1942, 1947, 1952, og 50 års jubilæumsudstillingen *Tidens Møbler* i 1957. Efter flere formandsskifter blev P. Asbjørn i 1930 formand og var formand i 11 år. Han gennemførte en lang række vigtige opgaver, bl. a. i 1933 det første møde mellem fabrikanter og møbelhandlere og den første møbelmesse i Fyns Forum i 1937. Samme år åbnedes også udstillingen *Hjem og Bohave* i Tivoli.

I 1941 blev Alvin Olsson formand og gennemførte ved foreningens 35 års jubilæum i 1942 den hidtil største udstilling *Tidens Møbler* i Forum. Det var denne udstilling, der gav stødet til den megen diskussion, om de udstillede møbler virkelig opfyldte kravet til »tidens møbler«. Alvin Olsson fik fra Sverige ideen om en sammenslutning af hele landets møbelhandlere. Ved det historiske møde den 17. maj 1943 blev Møbelhandlernes Centralforening i Danmark stiftet. I 1947 skiftede foreningen navn til det nuværende Møbelhandlerforeningen for Storkøbenhavn. Dette skete samtidig med 40 års jubilæet og udstillingen *Tidens Møbler* i K. B. Hallen. Denne udstilling var blevet til efter en forudgående boligundersøgelse og arkitektkonkurrence arrangeret af møbelhandlerne.

I 1952 afholdtes den udstilling *Tidens Møbler*, der blev det egentlige gennembrud for den moderne møbellinie og vendte den tidligere kritik til ros. Under Holger Christensens formandskab fra 1953 til 1957 blev den nye garantiordning, MC-garantien, gennemført for alle organiserede møbelhandlere i Danmark. I 1957 blev Poul H. Lund formand og gennemførte den store jubilæumsudstilling *Tidens Møbler* i Tivoli.

I alle disse år er der blevet arbejdet med de samme vigtige spørgsmål. Bekæmpelse af den illoyale konkurrence og højnelse af standen i den offentlige bevidsthed. Den nye garantiordning vil ikke mindst hjælpe med hertil. Møbelhandlerforeningen for Storkøbenhavn er i dag en lokalforening under Møbelhandlernes Centralforening i Danmark, og igennem denne landsorganisation sidder Møbelhandlerforeningen for Storkøbenhavn bl. a. også i De Danske Handelsforeningers Fællesorganisation og desuden i en lang række nævn, såsom Plagiatnævn, Samarbejdsudvalg imellem Møbelfabrikanter og Møbelhandlere m. m. Desuden står såvel Møbelhandlerforeningen for Storkøbenhavn som Møbelhandlernes Centralforening i Danmark i stadig kontakt med norske, svenske, tyske og engelske møbelhandlerforeninger.

Adr.: Frederiksborggade 27, Kbhvn. K.

MØBELHANDLERFORENINGEN AF 1867

Stiftelse og hjælpefond.

Møbelhandlerforeningens stiftelse, som er beliggende på hjørnet af Nr. Farimagsgade og Vendersgade, er fuldstændig gældfri. Fribolig m/varme kan søges efter 10 års medlemsskab af ethvert værdig trængende medlem eller enke.

Hjælpefondets formål er at yde understøttelser i pengehjælp også til trængende medlemmer udenfor stiftelsen, der mindst har været medlem i 5 år.

Foreningen varetager ingen faglige interesser, men overlader dette til Møbelhandlerforeningen for Stor-København, som er en underafdeling af Møbelhandlerernes centralforening i Danmark. Møbelhandlerforeningen af 1867 har ingen tilknytning til disse foreninger.

Adr.: Skindergade 28—32, Kbhvn. K.

FÆLLESFORENINGEN FOR OVERSØISK & HAARDT- TRÆ-, FINER- & KRYDSFINERBRANCHEN

er en landsforening stiftet i 1936 med det formål at repræsentere de tre branchesforeninger:

Dansk Træhandlerforening,
Sektionen for Oversøisk & Haardttræ og
Foreningen af Krydsfiner-Importører

under forhandlinger med offentlige myndigheder om fælles problemer.

Anledningen til dannelsen af Fællesforeningen var de mange forhandlinger i trediverne med Valutacentralen, senere benævnet Direktoratet for Vareforsyning. Under den anden verdenskrig og i efterkrigsårene førte Fællesforeningen også forhandlinger med Prisdirektoratet og Tolddepartementet m. fl. om branchespørgsmål.

Fællesforeningens bestyrelse består af de tre underforeningers bestyrelser. Desuden er af praktiske grunde nedsat et forretningsudvalg, og det daglige arbejde i foreningens sekretariat ledes af en kontorchef.

Foreningen er i nøje kontakt med Grosserer-Societetets Komité og med Provinshandelskammeret og har for tiden sæde i Provinshandelskammerets Træeksportudvalg.

Dansk Træhandlerforening er stiftet den 2. september 1893 med det formål at samle lagerførende træhandlere (træ- og finerhandlere) til varetagelse af fælles

interesser på handelens såvel som på andre områder, der måtte blive af betydning for branchen.

Medlemsantallet er for tiden 41.

Foreningen har en repræsentant i Træhandelens og Træindustriens permanente Fællesudvalg.

Dansk Træhandlerforening råder over legatmidler til tidligere medlemmer og disses efterladte, samt til rejseunderstøttelser til uddannelsesformål.

Sektionen for Oversøisk & Haardttræ er stiftet kort efter den første verdenskrig og optager som medlemmer agenter og grossister (engrosimportører), der handler med hårdttræ, krydsfinér, møbelplader og træfiberplader.

Foreningen har for tiden 10 medlemmer.

Foreningen af Krydsfiner-Importører blev stiftet i 1933 på foranledning af de strenge importrestriktioner i trediverne.

Som medlemmer kan optages importører, der efter foreningens skøn har en betydelig import af krydsfinér.

Foreningens brancheområde er med tiden blevet udvidet til også at omfatte møbelplader og træfiberplader.

Medlemsantallet er for tiden 29.

Sekretariatsadresse for ovennævnte foreninger er: Bredgade 49, Kbhvn. K.

TRÆLASTGROSSISTERNES FÆLLESREPRÆSENTATION

Siden århundredskiftet har der eksisteret forskellige foreninger af trælastgrossister. Den nuværende forening, Trælastgrossisternes Fællesrepræsentation, blev startet den 31. august 1936. Den 30. oktober 1936 blev Trælastgrossisternes Fællesrepræsentation optaget i Forenings-Registeret under registrerings-nr. 716.

Fællesrepræsentationens formål er under forhandlinger med myndigheder her i landet og med udenlandske og indenlandske organisationer at hævde, beskytte og fremme de danske trælastgrossisters interesser.

Sammen med Fællesforeningen af danske Trælasthandlerforeninger (nu kaldet Trælasthandlerunionen) oprettede T. F. i 1942 Trælastbranchens Sekretariat, der bestod til 1950. Sekretariatets arkiv er overgivet til Erhvervsarkivet i Århus.

T. F. deltog i 1954 i oprettelsen af Træbranchens Oplysningsråd.

T. F. er korresponderende medlem af Grosserer-Societetet, medlem af Sammenslutningen af Brancheforeninger under Grosserer-Societetet samt medlem af en international trælastimportør-sammenslutning.

T. F. råder over et understøttelsesfond, fortrinsvis for tidligere medlemmer og disses efterladte.

Adr.: Teglholmsgade 8, Kbhvn. SV.

TRÆLASTHANDLERUNIONEN

Trælasthandlerunionen (Fællesforeningen af danske Trælasthandlerforeninger) er en landsforening, der repræsenterer de lagerførende tømmerhandlere fortrinsvis i byerne. Foreningen består af 4 landsdelsforeninger: Tømmerhandlerforeningen for København og Omegn, Foreningen af Trælasthandlere i Provinsen øst for Storebælt, Foreningen af Trælastimportører i Fyns Stift og Foreningen af Jydske Trælasthandlere.

Trælasthandlerunionen er stiftet den 6. december 1898 under navnet »Fællesforeningen af danske Trælasthandlerforeninger«. I 1954 antoges navnet »Trælasthandlerunionen«.

Foreningen af Jydske Trælasthandlere er stiftet den 21. juli 1885. Foreningen har 93 medlemmer. Foreningen af Trælastimportører i Fyns Stift er stiftet den 1. februar 1897 og har 21 medlemmer. Foreningen af Trælasthandlere i Provinsen øst for Storebælt er stiftet den 14. februar 1897 og har 72 medlemmer. Tømmerhandlerforeningen for København og Omegn er stiftet den 8. september 1885 og har 44 medlemmer. I København er der personligt medlemskab, medens det i provinsforeningerne er firmaerne, der er medlemmer.

Trælasthandlerunionens formål er »at hidføre og vedligeholde et kollegialt forhold mellem alle danske trælasthandlere, indadtil at afværge eller ordne divergenser mellem medlemmer af lokalforeningerne, udadtil at optræde til værn for standens fælles interesser«. Lokalforeningernes formål er — med visse redaktionelle ændringer — det samme. Tømmerhandlerforeningen for København og Omegn er — hvad provinsforeningerne ikke er — desuden arbejdsgiverforening, og som sådan medlem af Dansk Arbejdsgiverforening og af Foreningen af Arbejdsgivere ved Københavns Havn.

Lokalforeningerne ledes af hver sin bestyrelse. Formænd og næstformænd i lokalforeningers bestyrelser danner Trælasthandlerunionens bestyrelse. Til hver af lokalforeningerne er knyttet en hjælpekasse.

Trælasthandlerunionen varetager de lagerførende tømmerhandlernes inter-

esser bl.a. overfor danske myndigheder og andre danske organisationer og institutioner samt i forhold til organisationer af trælastexportører i Sverige og Finland. Desuden samarbejder Trælasthandlerunionen — foruden med danske branche- og hovedorganisationer — med andre vesteuropæiske trælastimportørorganisationer og med tømmerhandlerorganisationerne i de tre andre nordiske lande.

Adr.: Gammel Torv 14, Kbhvn. K.

FORENINGEN FOR UNGE TRÆLASTMÆND

Foreningen holdt sin stiftende generalforsamling den 22. november 1951. Initiativet udgik fra en kreds af tidligere praktikanter fra Boxholm Savværk, og foreningens formål blev fastlagt i lovenes § 1:

»Foreningens formål er at samle unge mænd inden for trælastbranchen og de dermed beslægtede brancher for ved hjælp af publikationer, foredrag, studierejser etc. at holde medlemmerne orienteret om anliggender, der vedrører branchen, samt ved hjælp af sine forbindelser og midler anvise unge trælastfolk stillinger i ind- og udland og hjælpe økonomisk direkte eller anvise, hvor hjælp kan søges.«

Foreningens navn var fra begyndelsen »Foreningen af unge Trælastmænd«, men da der ikke var nogen aldersgrænse for medlemskab, og da der var interesse for, at også ældre inden for branchen tegnede sig som medlemmer, ændredes navnet ved generalforsamlingen den 13. november 1956 til »Foreningen for unge Trælastmænd«, idet det samtidig blev vedtaget, at også lærlinge kunne optages i foreningen.

Foreningens arbejde varetages af bestyrelsen, som består af 9 medlemmer, der har bopæl ud over landet. Dette er delt op i 6 områder, således at der i hvert område findes mindst 1 bestyrelsesmedlem til varetagelse af de lokale interesser.

Som regel foretages der hvert år en studierejse i nogle dage til udlandet, til hvilken foreningen yder tilskud. Med nogle års mellemrum afholdes desuden et kursus i nogle dage, idet man herigennem søger at give de unge et teoretisk bidrag til den praktiske uddannelse.

Der afholdes hvert år forskellige foredrag, besøg på virksomheder, sorteringskurser samt films- og diskussionsaftener. Foreningen er desuden medlemmerne behjælpelig med at formidle kontakt mellem stillingsøgende medlemmer og firmaer, der søger unge mennesker, ligesom man er behjælpelig med opnåelse af praktikantstillinger på svenske og finske savværker.

Foreningen er tilsluttet Træbranchens Oplysningsråd, idet 2 medlemmer har sæde i dettes repræsentantskab og 1 medlem i dets bestyrelse.

Den 25. marts 1952 havde foreningen 46 medlemmer, og den 1. april 1958 var medlemstallet steget til ca. 530.

Adr.: Pile Allé 25 A, Kbhvn. F.

TRÆLAST-SEKTIONEN

Trælast-Sektionen, der omfatter 7 agenturfirmaer, blev stiftet i 1917 som et led af Danske Importagenters Forening med det formål at varetage medlemmernes faglige interesser. Trælast-Sektionen samarbejder med de danske importorganisationer og de svenske og finske eksportforeninger.

Adr.: H. C. Andersens Boulevard 1, Kbhvn. V.

TRÆVAREHANDLERFORENINGEN

Trævarehandlerforeningen er stiftet den 4. november 1942, med det formål at varetage trævarehandlernes interesser over for myndigheder, fabrikanter og grossister, samt værne og fremme medlemmernes faglige interesser og varekundskab inden for trævare- og møbelbranchen, og optager kun medlemmer, der for egen regning driver special-trævareforretning i Danmark.

Trævarehandlerforeningens første formand var fabrikant H. Christoffersen i 1. år, og siden har formandsposten samt foreningens daglige ledelse været bestridt af snedkermester Vald. Larsen.

Medlemsantallet for tiden er 20.

Foreningens arbejde består i at samle medlemmerne til faglige diskussioner, tegne og lade fremstille specialiteter i særlig gode kvaliteter og nyheder inden for branchen, samt fællesindkøb.

Adr.: Absalonsgade 1, Kbhvn. V.

DEN SJÆLLANDSKE TØMMERHANDLERFORENING AF 1947

Den sjællandske Tømmerhandlerforening af 1947 er, som det allerede fremgår af navnet, en ung organisation. Foreningen blev stiftet den 15. januar 1947 i København af en kreds af navnlig forholdsvis nyetablerede tømmer-

handlere, som ikke var medlemmer af nogen allerede eksisterende tømmerhandlerforening, men som under indtryk af de særlige forhold, der i efterkrigsårene var rådende i branchen som overalt i erhvervslivet, følte savnet af en forening, der kunne varetage deres særlige interesser og optræde som talerør for disse.

Foreningen, der nu har fungeret godt og vel et decennium fra de første efterkrigsårs restriktionsfyldte tid til de nu rådende friere og stort set normale forhold, optager som medlemmer lagerførende tømmerhandlere, der har bopæl på Sjælland og omliggende øer, og som ikke er medlemmer af nogen anden tømmerhandlerforening.

Foreningens medlemstal er 40.

Foreningen er tilsluttet Træbranchens Oplysningsråd.

Adr.: c/o direktør E. V. Nielsen, Hovedgaden 85, Kongens Lyngby.

TØMMERHANDLERFORENINGEN AF 1936

Tømmerhandlerforeningen af 1936 er stiftet på et møde i Grindsted den 16. maj 1936, og den første generalforsamling afholdtes i Grindsted den 20. juni 1936.

Foreningens formål er at bevirke kollegialt samarbejde mellem medlemmerne og fremme fælles interesser, der vedrører tømmerhandel på landet i Jylland og på Fyn, samt på medlemmernes vegne at føre forhandling med myndighederne, dog undtagen lønforhandlinger.

Som medlem kan optages enhver der handler med trælast og bygningsartikler, også aktieselskaber, når vedkommende efter bestyrelsens skøn opfylder de krav der ifølge lovene kræves for at blive medlem. Indskud og kontingent fastsættes af bestyrelsen. Der er i dag 150 medlemmer.

Bestyrelsen består af 1 medlem fra hvert amt i Jylland og på Fyn.

Den 28. august 1954 stiftedes en hjælpefond for foreningens medlemmer, hvilken administreres af bestyrelsen. Midlerne tilvejebringes ved en del af kontingentet og ved gaver.

Adr.: Hadsund.

B
HÅNDVÆRKETS ORGANISATIONER

Bådebyggerlauget	361
Billedskærerlauget af 8. September 1874 i København	362
Bødkerlauget i Kjøbenhavn	368
Centralforeningen af Bødkermestre i Provinsen . . .	370
Centralforeningen af Snedkermestre i Danmark . . .	380
Centralforeningen af Tømremestre i Danmark . . .	387
Dansk Provins Billedskærer-Forening	363
Drejerlauget og Kunstdrejerforeningen i Køben- havn	371
Drejermestrenes Centralforening i Danmark	372
Foreningen af Modelsnedkermestre inden for Jern- og Metalindustrien	375
Foreningen af Skibs- og Baadebyggere	375
Foreningen af Træskibsbyggere	382
Foreningen af Baadebyggere for København og Omegn	361
Fyns Stifts Snedkermesterforening (se Sammenslut- ningen)	382
Fællesforeningen af Danmarks Snedkermestre	381
Hovedorganisationen af Mesterforeninger i Bygge- fagene i Danmark	365
Københavns Snedkerlaug	376
Københavns Tømrerlaug	383
Mesterforeningen for Bygningshaandværkere i Gl. Roskilde amt	367
Midtfyns Snedkermesterforening (se Sammenslut- ningen)	382
Nordjydsk Snedkermesterforening (se Sammenslut- ningen)	382
Sammenslutningen af Karetmagermestre og Karros- seribyggere i Danmark	372
Sammenslutningen af Snedkermesterforeninger i Danmark	382
Sammenslutningen af Snedkermesterforeninger i Sønderborg amt (se Sammenslutningen)	382
Sydjydsk Snedkermesterforening (se Sammenslut- ningen)	382
Tømremestrenes Landssammenslutning	386
Vestjydsk Snedkermesterforening (se Sammenslut- ningen)	382

FORENINGEN AF BAADEBYGGERE FOR KØBENHAVN OG OMEGN

stiftedes den 20. januar 1921. Foreningen er optaget i Dansk Arbejdsgiverforening og er endvidere medlem af Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark og Industrigruppens fælles Hjælpefond.

Foreningens hovedformål er at varetage sine medlemmers interesser i forholdet overfor arbejderne og deres organisationer.

De mere merkantile spørgsmål varetages af Baadebyggerlauget, hvilket lav foreningens medlemmer samtidig står tilsluttet.

Foreningen har siden dens stiftelse haft følgende formænd: Bådebygmester Jacob Svendsen, bådebygmester Th. Hendriksen og bådebygmester Jakob Jensen.

Adr.: Nørrevoldgade 34, Kbhvn. K.

BÅDEBYGGERLAUGET

Bådebyggerlauget, hvis formål er at samle alle virksomheder inden for bådebygning i København og omegn, varetage fælles interesser, tilvejebringe størst mulig ensartethed i priser og lønninger og yde de enkelte medlemmer bistand på det faglige område, er begyndt omkring 1907 under navnet »Baadebyggerforeningen«. I 1918 indmeldte alle medlemmerne sig i Arbejdsgiverforeningen, idet de indtrådte i »Foreningen af Træskestovbyggere« og derigennem i »Jernindustrien«.

Fra 1921 kom bådebyggerne til at stå særskilt i Jernindustrien og Arbejdsgiverforeningen som »Foreningen af Baadebyggere for København og Omegn«, som stadig eksisterer med 7 medlemmer. »Bådebyggerlauget« rummer andre 10 medlemmer, således at næsten alle erhvervsdrivende bådebyggere i egnen findes inden for disse to foreninger.

»Bådebyggerlaugets Hjælpefond« er til lidt opmuntring for ældre bådebygmestre eller deres nærmeste efterladte.

Bådebyggerlauget, der er medlem af Håndværksrådet, er en god, ret ny organisation af et gammelt udpræget håndværksfag uden tidligere organisation.

Adr.: Svendsen & Sandersens Baadebyggeri, Refshaleøen, Kbhvn. K.

BILLEDSKÆRERLAUGET AF 8. SEPTEMBER 1874 I KØBENHAVN

Den 8. sept. 1874 indbød de herrer billedskærere H. Møller og A. Nielsen til et stiftende møde for billedskærere i København. 26 var mødt, og der stiftedes foreningen, og som formand valgtes hr. H. Berg.

Af de gamle protokoller fra datiden fremgår det, at bestyrelserne arbejdede energisk for at højne standarden i faget.

1883 stiftedes et låne- og understøttelsesfond, som gennem årene har virket til megen gavn for medlemmerne.

En sammenslutning af samtlige danske mestre har adskillige gange været under debat, men er endnu ikke blevet til noget, dog må det formodes at tanken engang må blive moden.

I årene efter første verdenskrig 1918—1925 udlærtes ca. 100 lærlinge, et alt for stort antal til det forholdsvis lille fag, og over halvdelen måtte søge andet erhverv. I de senere år har der ikke været nogen tilgang til faget. Medlemstallet er i 1958 25 aktive + 9 passive.

I 1940 foranstaltede Billedskærerlauget i København en konkurrence om det bedste moderne billedskærerarbejde og indbød danske arkitekter i samarbejde med danske billedhuggere til at deltage.

Konkurrencen blev for faget noget af en skuffelse, og håbet om noget ny-skabende som f. eks. snedkerfaget har opnået gennem dets samarbejde med arkitekter udeblev. Adskillige mestre har dog forstået at omstille sig efter tidens nye formgivning med arbejder af brugsting, hvor træets årer er stærkt fremhævet, andre beskæftiger sig med anden produktion af forskellig art, hvor billedskæreren med den gode formsans er særlig egnet.

Siden stiftelsen har følgende været oldermænd:

- 1874 H. C. Berg
- 1878 Fr. Schou
- 1895 Schack Andersen
- 1904 A. V. Olsen
- 1906 Sofus Petersen
- 1915 G. Cristgau

1922 L. Christoffersen
1934 G. Weinrich
1952 A. Scherling
1955 Paul S. Hansen.

Adr.: Gothersgade 54, Kbhvn. K.

DANSK PROVINS BILLEDSKÆRER-FORENING

Dansk Provins Billedskærer-Forening stiftedes i Vejle den 13. september 1908.

Initiativet til foreningens start kom fra de herrer billedskærmestre S. Sørensens, Chr. Rasmussen, C. Nielsen, alle fra Odense, samt Johs. Mygind, Svendborg.

Ved starten fik foreningen 10 medlemmer, henholdsvis fra Kolding, Horsens, Randers, Århus, Vejle, Ålborg, Svendborg og Odense.

Billedskærmester V. Lassen, Århus, valgtes som formand, Chr. Rasmussen, Odense, som kasserer og Johs. Mygind som sekretær.

Kontingentet var beskedent — 12 kr. pr. år, og i indskud betaltes kr. 4,—.

Foreningens formål var at skabe sammenhold mellem fagets udøvere, for derigennem at højne fagets standard såvel som indtjeningsmulighederne.

Den 5. august 1910 tilsluttedes foreningen Dansk Arbejdsgiverforening.

Næppe noget andet fag har været så konjunkturpræget som billedskærerfaget, og som følge deraf har beskæftigelsen gennem alle årene været yderst svingende, hvilket igen har sat sit spor i indtjeningsmulighederne, og som en indirekte følge heraf ejer foreningen hverken stiftelse, fonds, legater eller lignende.

De skiftende bestyrelser har — stærkt støttet af medlemmerne — gennem tiderne udført et stort arbejde ved dygtiggørelsen af fagets lærlinge, dels ved samarbejde med de tekniske skoler, dels ved at stille store krav til lærepladserne.

Lærlingeantallet i faget har gennem årene givet anledning til megen diskussion og ikke uden grund, da dette antal til tider var alt for stort. Således f. eks. i årene 1919—1924 ialt 152 lærlinge, heraf alene i Århus 49.

Det store lærlingeantal bevirkede, at foreningen for sine medlemmer indførte en ret kraftig lærlingebegrænsning.

Interessen for lærlingenes uddannelse medførte, at der allerede i 1919 — efter forhandling mellem billedskærer- og dekorationsbilledhugger-forbundet og mesterorganisationerne — blev fremsat et udkast til en billedskærer-fagskole.

Desværre var den udarbejdede plan lagt så højt, at den af økonomiske grunde var ganske uigennemførlig.

Alligevel har faget en kort periode haft en fagskole, idet vor forening var medvirkende til, at der i årene 1948-1951 afholdtes en skæreskole i Århus, hvor lærlingene det første år deltog en dag ugentlig i månederne april, maj og juni. Det 2., 3., og 4. år afholdtes skolen i 12 sammenhængende arbejdsdage. Det sidste år deltog foruden byens lærlinge 3 deltagere fra Odense samt en ung svend fra Bjerringbro.

Resultatet af skolen var yderst vellykket.

Desværre måtte skolen ophæves, da lærlingeantallet grundet på tiderne nu var stærkt dalende.

Foreningen har ligeledes været medvirkende ved skoler, der har været afholdt for arbejdsløse billedskærere.

Som et af de allerførste fag indførte billedskærerfaget i 1929 tvungne svendep prøver.

Selve svendep prøven er med årene blevet strengere og strengere, og de store krav, der har været stillet med hensyn til dygtiggørelse, har givet gode resultater. De unge svende er blevet dygtige fagfolk.

Skade kun, at faget på ny er ramt af en arbejdsløshedsperiode, der resulterer i, at den dygtige ungdom i stort tal må forlade faget.

Ved foreningens start i 1908 var billedskærermestrene i høj grad afhængige af andre fag, navnlig snedkerfaget, men dette forhold har efterhånden ændret sig derhen, at en del af medlemmerne for egen regning har påbegyndt produktioner af forskellig art.

Medlemstallet, der for tiden er helt nede på 36, har været stærkt svingende, med største medlemstal under sidste krig.

Siden foreningens stiftelse i 1908 har formandsposterne været beklædt af følgende:

Aug. 1908	V. Lassen, Århus
Juli 1912	Johs. Mygind, Svendborg
Juli 1920	Chr. Rasmussen, Odense
Juli 1926	Johs. Mygind, Svendborg
Juli 1929	Chr. Rasmussen, Odense
Sept. 1933	M. Christensen, Odense
Aug. 1936	Laur. Jørgensen, Odense
Jan. 1944	K. Torp, Århus.

Adr.: Rosengade 34, Århus.

HOVEDORGANISATIONEN AF MESTERFORENINGER I BYGGEFAGENE I DANMARK

er stiftet den 2. april 1911, som en landssammenslutning for bygningshåndværkere i landdistrikterne, stationsbyerne og de mindre købstæder omfattende murer-, tømrer- og snedkermestre med det formål at værne om fagenes interesser, såvel hvad angår mestrene indbyrdes som forholdet til leverandører og arbejdere.

De mål, man satte sig ved starten, var, at man ville skaffe ordnede arbejdsforhold ved forhandling med de forskellige arbejderforbund og sørge for, at der oprettedes overenskomster med disse om arbejdstid, lønforhold samt mæglings- og voldgiftsregler.

Man ønskede at varetage medlemmernes interesser over for lovgivningsmagten og offentlige institutioner og en ordning af licitationsvæsenet ved oprettelse af gensidig anmelderpligt og procentafgift efter nærmere fastsatte regler. Desuden ville man varetage medlemmernes faglige interesser i al almindelighed og endelig ønskede man at udgive et medlemsblad.

Disse mål, man her satte sig i 1911, er i det store og hele nået.

Organisationen tæller nu ca. 7000 medlemmer, således at praktisk talt alle mestre nu er organiseret. Disse medlemmer står i 52 lokalforeninger, der er tilsluttet 4 landsdelsforeninger, nemlig Jylland, Fyn, Øst for Storebælt og Bornholm. Også fra Grønland foreligger nu en række indmeldelser i hovedorganisationen.

Af disse hovedforeninger er hovedorganisationen dannet, og repræsentationen i hovedorganisationen tilgår fra disse hovedforeninger, således at der herfra vælges en bestyrelse på i alt 24 medlemmer.

Formændene for de 4 landsdelsforeninger udgør forretningsudvalget sammen med formanden for hovedorganisationen, som er valgt af de delegerede ved den årlige generalforsamling. Forretningsudvalget er endvidere suppleret med formændene for de respektive fagudvalg.

Medlemmernes ydelse består i al almindelighed i et mindre, fast kontingent årligt samt en procentafgift på udbetalt arbejds løn til lokalforeningerne; desuden betales et fast kontingent til landsdelsforeningen og hovedorganisationen.

Til hjælp for organisationen er oprettet et kontor, som bestrider dagens gerning. Kontoret ledes af en direktør.

Arbejdet grupperer sig nu om 5 hovedopgaver:

1) Det organisationsmæssigt faglige, såsom

afsluttelse af overenskomster med fagforbundene om løn, arbejdstid og arbejdsforhold m. v.

Behandling af arbejdsstridigheder ved særlige mellem hovedorganisationen og fagforbundene oprettede mæglings- og voldgiftsretter.

Udarbejdelse af prisliste til brug for medlemmernes prisberegning ved tilbudsarbejder m. v.

Forhandling med prismyndigheder og offentlige myndigheder i det hele taget.

Deltagelse i udvalgsmøder vedrørende håndværkets forhold, lærlinguddannelsen m. v.

Ordning af licitationsforholdene, herunder oprettelse af overenskomster med andre arbejdsgiverorganisationer.

- 2) Udgivelse af et medlems- og fagblad.
- 3) Oprettelse af et forsikringselskab, der omfatter lovpligtig ulykkesforsikring og ansvarsforsikring.
- 4) Iværksættelse af en konsulentordning i driftsøkonomi og regnskabsvæsen til støtte for medlemmerne såvel i erhvervsmæssig som skatteteknisk henseende.
- 5) Interskandinavisk samarbejde.

Medlemmerne holdes underrettede dels ved direkte meddelelser og dels ved meddelelser gennem de lokale organisationer om resultaterne af det arbejde, som organisationen udfører til medlemmernes gavn.

Hovedorganisationens formand er for tiden medlem af formandskabet i Håndværksrådet, formand for repræsentantskabet i Statens Byggeforskningsinstitut, formand for Teknisk Skoleforening, medlem af Licitationskommissionen og Sygelønsfond B. o.m.a. Endvidere er organisationen repræsenteret i Lærlingerådet, fællesudvalgene for murer- og tømrerfaget, interskandinavisk samarbejdsudvalg og en række udvalg og komiteer.

Hovedorganisationen råder over en fond, af hvilken der hvert år uddeles et beløb til trængende medlemmer eller deres pårørende.

Endvidere har hovedorganisationen indstiftet en hædersmedalje i guld, der tildeles medlemmer, der har været særlig aktive inden for organisationsarbejdet. Denne guldmedalje indehaves for tiden af 7 medlemmer.

Siden foreningens stiftelse i 1911 har følgende beklædt formandsposten:

1911 Tømrermester P. G. Frandsen, Marslev.

1916 Murermester H. Ehlers, Brødstrup.

1940 Murermester Melchior Kjeldsen, Askildrup pr. Randers.

Adr.: Reventlowsgade 14, Kbhvn. V.

MESTERFORENINGEN FOR BYGNINGSHAANDVÆRKERE I GL. ROSKILDE AMT

blev stiftet på et møde på Jernbanehotellet i Roskilde d. 28. juni 1914.

Forud for den stiftende generalforsamling var der afholdt flere forberedende møder. Initiativet til disse møder blev taget af den eksisterende lokale Lejre Haandværkerforening.

Det første møde blev afholdt den 26. april 1914, hvor tømrermester P. G. Frandsen, Marslev, der havde stiftet Mesterforeningen for Bygningshaandværkere på Fyn, og som var formand for Landsforbundet, gav oplysninger om Landsforbundets arbejde og formål.

På et møde den 21. maj blev der nedsat et udvalg med tømrermester N. P. Nielsen, Øm, som formand, til at forberede foreningens egentlige stiftelse.

Søndag den 28. juni var alle forberedelser truffet, og mødet på Jernbanehotellet resulterede i stiftelse af mesterforeningen, der i dåben fik navnet Mesterforeningen for Bygningshaandværkere i Gl. Roskilde Amt.

I lovene blev det klart fastslået, hvad foreningens formål skulle være: at værne medlemmernes interesser, påse at ingen lærling kom i lære for kortere tid end 4 år, og at modarbejde de i mange tilfælde nedværdigende licitationsforhold. Det vedtoges, at kun tømrer-, murer- og snedkermestre kunne blive optaget som medlemmer. Tømrermester N. P. Nielsen, Øm, blev valgt til formand.

Et af de spørgsmål den nystiftede forening tog stilling til, var indmeldelse i Landsforbundet (den nuværende hovedorganisation for bygningshåndværkere på landet i Danmark). På generalforsamlingen den 20. februar 1916 vedtoges det at inddеле foreningen i 9 kredse, der hver vælger en repræsentant. Disse repræsentanter udgør den samlede bestyrelse. Formanden vælges hvert år af generalforsamlingen.

Den 4. marts 1917 blev det vedtaget på generalforsamlingen, at alle medlemmer skulle have anmelderpligt for alt nyt arbejde.

I 1919 blev foreningen optaget som medlem af Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk (nu: Håndværksrådet).

Licitationsforholdene har også dengang sat sindene i bevægelse og har været genstand for mange alvorlige drøftelser. På generalforsamlingen den 20. febr. 1932 blev det vedtaget, at der skulle afholdes møde for licitanterne forud for enhver licitation. Alle tilbudsgivere havde mødepligt, men ikke pligt til at deltage i regulering af tilbudene, dette hvilede på frivillighedens grundlag. Møderne tog navnlig sigte på at give medlemmerne en bedre forståelse af licitationsforholdene og nødvendigheden af at regne tilbudene rigtigt ud. Blev der opnået enighed om regulering, blev denne foretaget efter nogenlunde samme

retningslinier, som nu er godkendt af prismyndighederne, med middelbudget som udgangspunkt.

På et ret tidligt tidspunkt har man fra ledelsens side indset, at det ville være hensigtsmæssigt at danne en fond, der kunne yde støtte til medlemmerne i sygdomstilfælde og når der ellers indtraf vanskeligheder.

Det blev vedtaget i 1920 at danne en fond af foreningens overskud med et beløb, der hvert år blev fastsat på generalforsamlingen. Igennem denne fond er der i årenes løb udbetalt ret anseelige beløb til medlemmerne.

Foreningen begyndte med et antal af 17 medlemmer og har nu ca. 147. Så godt som alle mestre, der driver forretning af betydning som bygningshåndværkere på landet i Gl. Roskilde Amt og en del af Præstø Amt, er optaget i foreningen.

I 1934 blev det vedtaget at indmelde foreningen i Dansk Arbejdsgiverforening. Dette gik ikke helt stille af, der var en voldsom diskussion om dette skridt, der medførte at enkelte medlemmer beklageligvis udmeldte sig af foreningen.

Foreningen har fra starten i 1914 og til 1923 haft 4 formænd. Fra 1923 til 1948 i 25 år har murermester L. P. Rasmussen, Tune, været formand, og han har i alle disse år ledet foreningen på en dygtig og for medlemmerne gavnlige måde. I 1948 ønskede murermester L. P. Rasmussen at trække sig tilbage og blev afløst af tømremester J. V. Hansen, Gevninge, der har været formand siden.

I 1957 blev foreningen tildelt et legat, H. V. Frederiksen's legat. Det er en gammel tømremester H. V. Frederiksen, der efter sin død efterlod en formue på ca. 150,000 kr. til oprettelse af et legat, der skal anvendes til opførelse af fribolig for ældre bygningshåndværkere i Gl. Roskilde Amt.

Adr.: Gevninge.

BØDKERLAUGET I KJØBENHAVN

er en gammel organisation, hvis oprindelse formodes at gå tilbage til tiden mellem 1526 og 1549. Imidlertid er det første dokument vedrørende lavet en lavsskrå udfærdiget af Christian den Femte den 2. maj 1678.

Man har også konstateret, at Københavns borgmester gav bødkerne en lavsskrå i 1622, hvori der står, at den er given for at håndværkerne i byen igen må føres og komme på fode. Medlemmerne skulle have sig en oldermand, der fungerede i 1 år, 2 bisiddere, der sad i 2 år, og en lavsskriver, og når de mødtes, hvad de havde lov til en gang om måneden, skulle det være på fastende stævne, og de måtte ikke drikke.

Bødkerne hørte til de meget benyttede håndværkere, der var god brug for deres arbejde i byer, landsbyer og på de store gårde samt i skibsfarten, idet en meget stor del af provianten var pakket i tønder.

I lavsartikler fra 1678 var det bestemt, at ingen svend måtte søge hyre, idet det var forbeholdt mestrene at udføre arbejdet i Islandsfarten.

Fra gammel tid har der stået en vis glans over bødkerhåndværket, som har nær forbindelse med den ædle, gyldne vin. Bekendt er det store fad i Heidelberg og de 12 apostelfade i Bremens gamle rådhuskælder.

Igennem tiderne havde bødkerne, som så mange andre håndværksmestre, deres besvær med folk, der gjorde indgreb i deres næring. Talrige processer var udtryk for de modstridende interesser, der gjorde sig gældende. Det hændte således, at smedene ville formene bødkerne adgang til at lægge jernbånd på deres tønder. Retten gav imidlertid bødkerne medhold.

Fra begyndelsen af det nittende århundrede var det i første række »frimestrene«, som voldte lavet bryderier.

Bødkersvendene har ikke haft nogen andel i den urolighed, som håndværksvende i andre fag opvakte i slutningen af 1730erne, og de holdt sig også udenfor den store strejkebevægelse i 1794.

I 1836—37 var lavet med til at rejse håndværkerstiftelsen. Her fik lavet ret til at belægge en bolig.

I tiden efter 1848 forhandlede magistraten og indenrigsministeriet om lavsvæsenet. Håndværkerforeningen sammenkaldte i 1856 repræsentanter for standen, og i dette møde deltog også bødkerlavet ved dets daværende oldermænd C. F. Kübnitz. Mødet vedtog en indstilling ud fra den betragtning, at lavsvæsenet med svende- og mesterprøver skulle vedblive med tidssvarende ændringer.

Næringsloven blev underskrevet i december 1857 af Frederik VII. Den skulle træde i kraft den 1. januar 1862, og det gjaldt da om at få vedtaget nye love for lavene som frie institutioner. Den 30. september 1861 tiltrådte en lavsamling det udkast til nye love, som håndværkerforeningen havde tilstillet lavene. Indenrigsministeriet nægtede at stadfæste disse love, og Bødkerlauget vedtog da ikke yderligere at anmode om ministeriel stadfæstelse, men man agtede at ordne lavet efter de ældre artikler, tillempede med sådanne bestemmelser, som næringsloven gjorde nødvendige.

I begyndelsen af 1870erne, da C. Mahnfeldt var oldermænd, ændrede man navnet til Bødkermesterforeningen, med en formand i stedet for oldermænd. I 1881 genoptog man de gamle benævnelser: Lav og oldermænd.

Igennem mange år indtil 1862 ved næringsfrihedens indførelse havde mestre og svende en fælles begravelseskasse. Den overgik senere til svendene, dog således at nogle mestre i et stykke tid fremover stadig var medlemmer.

I slutningen af forrige århundrede dannedes fagforening, og lønforhandlinger

blev optaget på organisationsgrundlag. Der har været mange vanskelige forhandlinger, og i 1884 kom en strejke, som varede i ca. 6 måneder. Såvidt man kan se af beretningerne har der ikke senere været større konflikter i faget, man har kunnet holde det uden for lockouter på grund af de nødvendige leveringer af tønder til levnedsmiddeleksporten. I 1889 blev lavet medlem af Arbejdsgiverforeningen, og med Centralforeningen af Bødkermestre i Provinsen har lavet haft samarbejde siden dens stiftelse i 1891. I 1895 blev lavet medlem af Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Håndværk og deltog ved dennes jubilæum i 1904 i et stort vogntog.

Siden 1918 har lavet udgivet et medlemsblad: Bødkermestrenes Medlemsblad, nu i fællesskab med Centralforeningen.

Lavets oldermænd er indvalgt i Håndværksrådets hovedbestyrelse, i bestyrelsen for Arbejdsgiverforeningens håndværkergruppe, i repræsentantskabet i Håndværkerforeningen, i Alderstrøst, i Foreningen til Lærlinges Uddannelse og i Stiftelsen for gamle Håndværksmestre og deres Enker i trange Kaar, desuden er oldermændene Håndværksrådets udvalgsmedlem i handelsministeriets skovudvalg.

Af legater til understøttelse for trængende medlemmer eller deres pårørende råder lavet over legater til en kapital af ca. kr. 22.500,—.

Bødkerfaget hører til de små håndværksfag, og udviklingen har medført, at forskellige firmaer er ophørt, når indehaverne blev for gamle eller døde. Medlemstallet er for tiden 24, og i dette tal er medregnet nogle enker, som fortsætter medlemskabet efter mandens død.

Adr.: Gerdasgade 17, Kbhvn. Valby.

CENTRALFORENINGEN AF BØDKERMESTRE I PROVINSEN

Denne forening har i tidens løb ført en noget afbrudt tilværelse. I årene omkring 1880 til 90 hvor der på den tid fandtes ca. 1400 bødkermestre i landet, blev oprettet en centralforening af bødkermestre, der dog efter ret kort tid opløstes. Først i 90-erne forsøgtes igen med en samling af de fynske mestre, senere fulgte sjællænderne med og i 1892 kom turen til Jylland. Der dannedes lokalforeninger, som igen blev samlet under Foreningen af organiserede Bødkermestre. Konkurrence, vild konkurrence, mistillid, anvendelse af maskiner m. m. var årsag til at også denne sammenslutning gik i opløsning. Der blev flere gange gjort forsøg på at skabe mere forbindelse mellem fagets mestre, og endelig i januar 1912 lykkedes det at få oprettet en centralforening, som fra

starten fik ret god tilslutning. Det var hovedsagelig de mestre, der beskæftigede svende, som sluttede sig til, idet centralforeningen fra begyndelsen havde vedtaget, at medlemmerne obligatorisk skulle være medlem af Arbejdsgiverforeningen. Denne bestemmelse blev dog årsag til, at man ikke fik den brede tilslutning, man havde ventet eller ønsket. Man skelnede mellem store og små mestre, og bedre blev det ikke, da en af de førende personer ved et møde udtalte, at man blev træt af at ordne sagerne for de små nisser. Tilgangen standsede og efterhånden gik det igen tilbage med medlemstallet. Organisationslivet var ikke tilfredsstillende, og det blev flere gange forsøgt at samle landets bødtermestre i andre rammer. I 1925 enedes man om at samle alle landets lokalforeninger under »Sammenslutningen af Bødtermesterforeninger i Danmark«, idet de forskellige lokalforeninger, i alt 15, havde vist, at de, trods udviklingen, lettere kunne holde sammen på medlemmerne ind for mere afgrænsede områder, hvor arbejdsvilkårene var mere ensartede. I denne organisation var det således igen lykkedes at samle alle fagets mestre under ét, men da Centralforeningen af 1912 stadig blev opretholdt for at bevare tilknytningen til Arbejdsgiverforeningen, blev den fra tidligere tid indgroede mistillid til denne organisation også opretholdt.

Efterhånden udjævnedes de modstridende interesser, og endelig i 1946 blev man enig om at forene de to organisationer under det gamle navn: Centralforeningen af Bødtermestre i Provinsen.

Legater eller fonds ejer foreningen ikke. Midlerne der har været til rådighed for det faglige arbejde har været ret beskedne, men trods de forskellige afbrydelser har organisationen dog forstået at varetage fagets interesser med hensyn til lønforhandlinger, lærlingeuddannelse, indførelse af obligatorisk svendeprøve og andre faglige forhold.

Adr.: Skjern.

DREJERLAUGET OG KUNSTDREJERFORENINGEN I KØBENHAVN

Drejlerlauget i København blev stiftet den 9. maj 1652 og har gennem årene gjort et stort arbejde indenfor faget. De skiftende moder indenfor møbelbranchen har gennem tiderne gjort sit til, at faget beskæftigelsesmæssigt snart har været oppe og snart nede.

Beskæftigelsen har været god i en årrække, og selv om maskinerne griber ind også her, vil der sikkert altid være brug for den faglærte drejer.

Lærlingetilgangen er ret normal. Der er i øjeblikket 4 lærlinge i København. Kunstdrejereforeningen, som blev stiftet den 23. juni 1843, beskæftiger sig mest med piber, horn- og benarbejde, men gennem tiderne er beskæftigelsen blevet ringere og ringere, og sågodt som alt pibedrejere er gået over i industrien.

Der beskæftiges endnu enkelte faglærte kunstdrejere, men ingen lærlinge i København.

Kunstdrejereforeningen er ophørt at eksistere, den blev tilsluttet Drejerlauget den 8. marts 1956 under navnet Drejerlauget og Kunstdrejereforeningen i København.

Adr.: Byvengen 17, Kbhvn. Brønshøj.

DREJERMESTRENES CENTRALFORENING I DANMARK

Foreningen er stiftet 1888 i København. Optaget i Arbejdsgiverforeningen 1909. Foreningens formål er at samle alle fagets udøvere i én forening og varetage disses faglige interesser. Foreningen har for tiden 61 udøvende medlemmer, hertil kommer et antal enker, jfr. en regel om at enker efter afdøde medlemmer kan blive stående i foreningen.

Adr.: Marielundvej 33, Herlev.

SAMMENSLUTNINGEN AF KARETMAGERMESTRE OG KARROSSERIBYGGERE I DANMARK

Karetmagerfaget har kendt forfaldstider og opgangstider. En af disse forfaldstider havde vi i året 1645, da der kun var 1 stelmager (kasse-mager) i København samt 12 hjulmænd og 1 hjulmandsenke, som dog ikke drev professionen. Af de 12 hjulmænd var der kun én, der udelukkende arbejdede for private kunder, de øvrige 11 var i kongens tjeneste. Der har imidlertid også været opgangstider, hvor vort fag har hævdet sig smukt, men oplysninger om organisation for faget foreligger først fra sidst i det 19. århundrede.

På den tid var faget langt nede, arbejdet var slet betalt og der herskede nærmest nød i hjemmene, betalingsevnen svigtede og dermed ansælsen for faget. Imidlertid sporedes der netop på dette tidspunkt tegn til opgang og en vis faglig rørelse blandt mange fag — derunder også i vort.

I Randers, på Østfyn og i Nordsjælland blev der stiftet foreninger, som fik stor betydning derved, at tanken om organisation bredte sig mere og mere

over det ganske land, hvor adskillige fagfæller var på det rene med, at der måtte en kraftanstrengelse til for at rejse en stemning til fremme for fagets vel, ikke alene økonomisk, men også rent fagligt.

Vore værksteder var ganske i forfald, mest små indskrænkede rum, og kun enkelte steder i købstæderne kunne der findes enkelte såkaldte gode værksteder, der kunne ikke blive råd til at indrette sig således, at arbejdsforholdene var blot nogenlunde tålelige. I den tid var talen om organisation en vederstyggelighed i kundernes omdømme, og møder desangående blev afholdt i hemmelighed. Østfyns mestre samledes i en afsides landsbykro for at drøfte priser og forbedringer, netop fordi man ikke turde vise sig offentligt. Østfynforeningen viste sig dog at være levedygtig — ligeledes Randersforeningen.

Året 1902 betegner rejsningen efter den store forfaldsperiode, ganske vist i det små, men alligevel et pust, der satte liv i organisationsarbejdet. Efter en kraftig agitation på Sjælland samledes 80 sjællandske mestre til et møde i Roskilde den 3. august 1902, hvor Den Sjællandske Centralforening blev stiftet med vognfabrikant P. Chr. Jensen, Roskilde, som formand. Det var ikke alle hjulmænd eller karetmagere, der tilsluttede sig foreningen. Et meget beskedent kontingent og faren for at miste kunder virkede afskrækkende.

Det var således, at mange ligefrem modarbejdede foreningen, så det en tid så ud til, at det hele havde været forgæves, men der blev atter arrangeret møder rundt om på Sjælland og efter 3—4 års forløb gav anstrengelserne resultat. Der blev udgivet et lille medlemsblad, der udkom 1. gang d. 6. juli 1906 og igen 1. december. På det tidspunkt henvendte Dansk Karetmagerforbund sig og de første lønforhandlinger kom i gang.

Centralforeningen blev den 5. oktober 1906 indmeldt i Fællesrepræsentationen for dansk Håndværk og Industri. Man forstod, at der på mange måder kunne ventes støtte derfra, og dette har også været tilfældet gennem tiderne.

Der var imidlertid startet 11 foreninger landet over, og på foranledning af P. Chr. Jensen samledes repræsentanter fra disse til et møde i Odense den 21. juli 1907. På dette møde blev vedtaget at søge oprettet en landsorganisation med ensartede priser. Den 1. december 1907 indkaldtes igen til møde, denne gang i Fredericia, og her stiftedes Sammenslutningen af Karetmagermestre i Danmark med P. Chr. Jensen, Roskilde, som formand og redaktør.

I de følgende år dannedes nye lokalforeninger som indmeldte sig i sammenslutningen. Som følge af organisationsarbejdet blev priserne efterhånden rettet noget op, der bliver råd til forbedringer af værkstedslokaler og der begynder at komme maskiner til hjælp på værkstederne. I årene 1912—18 sporedes en velstand i vort land, hvorved et behov for nyanskaffelser af hestevogne skulle dækkes og virksomhederne har ikke haft nogen anden periode med et så stort antal nybygninger af luksusvogne, og der er sikkert ikke bygget nogen luksus-

vogn her i landet siden da. Karrosseriarbejdet var tidligere påbegyndt i byerne og efter den første verdenskrig kom der gang i bygning af karrosseriarbejdet over hele landet. Et karrosseri, hvad enten det drejede sig om last-, vare- eller persontransport, var stadig karetmagerarbejde, kun med den forskel, at hesten som trækraft afløstes af benzinmotoren og hjulene afløstes af luftringe. I 1922 kom nedgangen og beskæftigelsen var ringe, hestevogne og automobiler anvendtes nogenlunde ligeligt, men fra først i trediverne gik automobilet frem med stor hast, således at det blev en alvorlig sag for transporten, da benzinen ved den anden verdenskrig svigtede. Faget havde i det store og hele indstillet sig på karrosseriarbejde, men det gamle hjulmandsværktøj kom atter frem og der fremstilledes masser af hestevogne.

Erstatning for benzinen kom frem og transporten afvikledes nogenlunde. Det store udbud af arbejde forårsagede, at der oprettedes en del nye virksomheder i vognbygningsbranchen og medlemstallet i sammenslutningen steg betydeligt; desværre ikke til gavn for faget, idet flere af disse virksomheder blev startet af ikke-fagfolk, der med kvalitetsmæssigt ringe arbejde trykkede priserne. Da krigen sluttede kom der mægtig opgang i bilimporten og udbudet af arbejde ved karrosseriarbejde var kolossalt, men samtidig herskede stor mangel på materialer — lagrene var tomme — og arbejdskraft var ikke at få. Disse tilstande bevirkede, at arbejdet blev jævnt fordelt landet over, så alle værksteder fik beskæftigelse.

I foråret 1949 nedlagde P. Chr. Jensen, Roskilde, formandshvervet, som han uafbrudt havde bestridt siden sammenslutningens start i 1907. Hans efterfølger blev karetmagermester Laurits Andersen, Hørsholm.

For alle håndværksfag gælder, at de er forandret gennem tiderne, men for vort fag har ændringerne været særlig mærkbare, fra den gamle hjulmands tid, hvor alt arbejde lige fra opskæring af kævler til det færdige transportmiddel foregik ved håndkraft.

Den nyere tid efter krigen har ændret forholdene for karetmagerne fuldstændigt. Landbrugets mekanisering og den udvidede import af færdige automobiler har atter krævet en ændring i fagets struktur, men også det er lykkedes, så nu hedder det karetmager og karrosseribygger. Sammenslutningen af Karetmagermestre i Danmark af 1907 er stadig den samme, men ændrede i 1955 navnet til Sammenslutningen af Karetmagermestre og Karrosseribyggere i Danmark. Sammenslutningens formål er stadig det samme: at søge alle fagets udøvere samlet til drøftelse af faglige problemer. Der udgives vejledende prislister samt et månedligt medlemsblad »Karrosseribyggeren«. Sammenslutningen er medlem af Håndværksrådet.

Adr.: Frederiksborgvej 10, Hørsholm.

FORENINGEN AF MODELSNEDKERMESTRE INDEN FOR JERN- OG METALINDUSTRIEN

Foreningen er stiftet i København d. 9. juni 1911 og optaget i Dansk Arbejdsgiverforening samt Sammenslutningen af Arbejdsgivere inden for Jern- og Metalindustrien i Danmark samme år.

Foreningens formål er at varetage private modelsnedkermestres branchemæssige interesser og arbejdsgiveranliggender.

Foreningens medlemstal januar 1958 24 medlemmer.

Adr.: Nørre Voldgade 34, Kbhvn. K.

FORENINGEN AF SKIBS- OG BAADEBYGGERE I DANMARK

Fra gammel tid eksisterede en træskibsbyggerforening og en bådebyggerforening, der var uafhængige af hinanden, men da man fandt dette uheldigt, fordi de to gamle foreninger havde så mange fælles interesser, blev medlemmerne af de to foreninger indkaldt til møde den 26. juni 1937, og her vedtog man enstemmigt at slå de to foreninger sammen. Foreningens navn blev »Foreningen af Skibs- og Baadebyggere i Danmark«, og til foreningens første formand valgtes skibsbygmester Ludvig Johansen, Marstal.

I året 1940 blev skibsbygmester Søren Larsen, Nykøbing Mors, valgt til formand.

Foreningens formål er at varetage medlemmernes interesser i alt vedrørende faget, særlig med henblik på udarbejdelser af priser for nybygninger og for reparationsarbejder.

Foreningen har et hjælpefond på ca. kr. 30.000,— (blev oprettet i året 1943), hvoraf renterne uddeles til medlemmer eller disses familie, der er kommet i vanskeligheder uden egen skyld.

Foreningen er tilsluttet Håndværksrådet.

Foreningens medlemmer har for tiden et lærlingeantal på ca. 250.

Foreningen har sit eget medlemsblad, der udkommer 1 gang månedlig.

Adr.: Formanden, skibsbygmester Søren Larsen, Nykøbing Mors.

KØBENHAVNS SNEDKERLAUG

Københavns Snedkerlaug er stiftet 1554 og er et af Nordens ældste. Dets alder får man lidt idé om ved at betænke, at lavet har eksisteret den ene tredjedel af hele Danmarks historiske tid.

Lavene har deres oprindelse i gilderne, som igen kan føre deres tilblivelse tilbage til oldtidens offergilder. Gilderne var sammenslutninger af borgere og stiftedes til fælles støtte og værn i de lovløse tider, da statsmagten ikke havde tilstrækkelig magt til at give love og kræve disse respekterede.

Lovene for gilderne kaldtes »Gildeskrå«, skrå betyder egentlig »pergament«, skråen er altså et pergament, hvorpå gildelovene er skrevne, og betegnelsen »skrå« har været den almindelige betegnelse for lavslovene lige op til den moderne tid.

Omkring 1550 fandtes der i København 9 snedkermestre, som arbejdede på at få oprettet lav og dermed lavs privilegier og rettigheder, og endelig den 20. juli 1554 fik snedkerne deres første lavsskrå udstedt af borgmester og råd og underskrevet af Christian den Tredje. Christian den Fjerde påbød igen 1613, at lavene helt skulle fratages deres skrå, men snedkerlavet og andre lav fortsatte dog deres tilværelse, og forholdene blev i det hele så umulige, at Christian den Fjerde atter måtte anerkende lavene 1621, og 1622 fik snedkerlavet den nye skrå, og endelig fik lavet 1653 af Frederik den Tredje en ny skrå med stadfæstelse af reglerne fra 1622. Denne lavsskrå findes endnu i lavets eje.

Statsmændene var for det meste imod lavene. De tålte ikke lavenes privilegier og mestrenes selvhævdelse. Under Christian den Femte var det igen galt og 1682 udstedte han en forordning: »at ingen herefter skal være forbundet til nogen lavsordning og skrå«. Kongens forordning mødte megen modstand, ja, så stærkt stod snedkerne imod, at deres oldermand, Johan Stenbuch, måtte gå 11 år i fængsel, fordi han holdt på lavets traditioner og ret. Statsmagten måtte da igen til at forhandle, og omkring 1700 nåede lavet og lavstraditionerne sin højeste blomstring. Lavet var nu vokset til 80 mestre. 1724 erhvervede lavet bygningerne i Grønnegade 41, hvor laugene endnu har til huse.

Lavet førte gennem tiderne en energisk kamp mod frimestre, fuskere og bønhaser, som ved underbud og dårligt arbejde ødelagde faget. Statsmagten holdt ofte hånden over frimestrene og fuserne for at trykke priserne og for at knække lavsmestrenes sammenhold, mens andre statsmænd kunne indse, at uden ordnede forhold og en dygtig håndværkerstand gik det hele i fisk til skade for samfundet.

I sin bog om »Vor håndværkerstands historie« skriver C. Nyrop: »Under sådanne forhold kan man snarere forbavses over, at der var så mange dygtige og ranke håndværkere, som der dog i virkeligheden må have været, skønt de

ikke havde andet at støtte sig til end deres lav med dets nedarvede værkstedsoplæring og dets traditionelle skikke, og det var, som de, nu da der viste sig en voksende modvilje over for lavene, sluttede sig kraftigere end før om deres udgangspunkter. Vi kunne se eksempler i Københavns Snedkerlaug.«

Nyrops udsagn er godt underbygget. Gang på gang optræder Københavns Snedkerlaug med megen djærvhed mod magistrat og kancelli, når lavets nedarvede rettigheder trådtes for nær. Men håndværkerne var jo de små, og enevoldsmagten gjorde i det 18. århundrede indhug på lavsrettighederne og formindskede betydningen af de gældende lavsartikler.

Årene omkring 1800 var en god tid for snedkerfaget; dets anseelse var i det hele taget i vækst, og snedkernes arbejde blev flere gange hædrende omtalt. I »Dagbladet« skrives: »Dette håndværk har nået en fuldkommenhed, der i de sidste 7—8 år har gjort dets forarbejdelser lige så fordelagtigt bekendt udenlands, som fordem de berlinske og londonske møbelarbejder her til lands.«

Krigene med England kom, bombardementet af København blev afslutningen på gode dage og begyndelsen til trange år for land og hovedstad. Statsbankerotten indtraf, og 1820 hedder det i en henvendelse fra lavet til kongen: »Dagligen får vi anledning til at sørge over de trange kår, hvorunder så mange af vore lavsbrødre sukke.«

De dårlige tider avlede et meget stærkt brødnid. Frimestrene florerede; mens lavsmestrenes antal var ca. 200, var frimestrenes styrke 300, og halvdelen af disse havde ret til at holde svende, og fuskere og møbelhandlere arbejdede i det skjulte omkring i kældere og på lofter.

Det var særlig marskandiserne, der havde fået ret til at handle med al slags nyt arbejde, og som var dygtige forretningsfolk, der udnyttede snedkerne, så en mængde snedkere sank ned til at være trælle for marskandiserne. I en fremstilling fra 1834 fra en lavsmester hedder det, at »der om få år næppe vil være ½ af mestrene så formuende, at de kunne undgå at blive ofre for disse blodigler.«

Det blev det næste slægtled, hvis mænd havde færdedes ude i en større verden og følt og levet med i den nye tids tanker, som det blev forbeholdt at sætte nye fjedre og nye hjul i det gamle maskineri. Det blev mændene fra trediverne og fyrrerne og af dem først og fremmest Lasenius Kramp.

Lasenius Kramp havde en god uddannelse. Da han blev optaget i lavet, skriver han, at »Danmark og særlig København ejer duelige og dygtige snedkere, men vi slider på gammel hæder«, og sammen med ligesindede gik han »med udsyn og tiltro til nyt liv for håndværket« ind for et arbejde til fremme af oplysning og dygtiggørelse af fagets udøvere. 1837 stiftedes på hans initiativ »Foreningen af Snedkere til Kundskabens Fremme i Professionens Teori«, i 1838 et møbelmagasin, »Snedkernes Etablissement for solidt og moderne Ar-

bejde«, 1840 »Haandværkerforeningen« og 1834 »Det Tekniske Selskabs skoler«.

Lasenius Kramps navn vil altid lyse op i historien som et af Danmarks mest fremtrædende håndværkernavne. Hans indsats har haft en betydning for håndværket som vel ingen andens.

Den modstand, der gennem tiderne havde været mod lavene, og som var rettet mod lavsprivilegierne, voksede sig stærkere med de nye tider og industriens opvækst. Kampen for og mod lvgsmonopolet gik heftigt, og næringsfrihedens tilhængere fik overtaget. Den 27. december 1857 kom loven om næringsfrihedens indførelse. Og som R. Berg skriver: »Den gamle håndværkerslægt stod efter sin mening værgeløs over for fremtiden. De bøjede hovederne og ventede, at syndfloden skulle komme, men udviklingen kom imidlertid til at gå i en helt anden retning«.

Ved næringsfrihedens indførelse gik mange håndværkerlav helt til grunde, men de københavnske snedkere opgav ikke deres lav, selv om de havde mistet deres privilegier; 1862 vedtog man nye love for lavet, og tegneforeningen, som var et barn af lavet, virkede og hjalp med til at holde en kerne sammen. Men medlemstallet svandt dog ind fra 239 mestre til 127 i 1872.

Efterhånden voksede dog interessen for snedkerlavet igen. Som A. E. Mørck skriver: »Det gamle lavshus gemte historiens og traditionens mystik bag sine mure, og snedkerlavet var det eneste lav, der havde sin egen borg, og selv om lavet ingen opgaver havde udadtil, vandt det dog sin anseelse ved dets medlemmers personlighed — dygtige og fribårne håndværkere, der forstod at hævde deres plads og navn uden privilegier.«

I 70erne stiftedes svendenes fagforeninger, og det blev nu nødvendigt for mestrene at stå sammen under de mange større og mindre arbejdsstridigheder, der opstod, men gennem de svære lønkampe lærte mestre og svende til sidst at finde hinanden som lige partnere, når overenskomster skulle aftales eller uoverensstemmelser opstod, og man fik oprettet Den faste Voldgiftsret og »Fagets Voldgiftsret« til afgørelse af faglig strid.

Efterhånden voksede organisationsarbejdet, og 1898 delte man lavet i bygningssnedkernes og møbelsnedkernes faglige afdelinger.

Ligkistesnedkerafdelingen oprettedes 1909.

Københavns Snedkerlaug i dag.

Københavns Snedkerlaug er i dag en moderne organisation, der har til formål at samle snedkermestrene i København og omegn for derved at opnå de bedst mulige vilkår for faget og dets udøvere. Udviklingen har som allerede nævnt medført, at lavet er opdelt i tre faglige afdelinger: Bygningssnedkerafdelingen, Møbelsnedkerafdelingen og Ligkistesnedkerafdelingen. De tre af-

delingers generalforsamlinger vælger hver sin bestyrelse og bestyrelsen vælger selv sin formand. Afdelingerne har hver sit selvstændige regnskab og er at betragte som selvstændige arbejdsgiverforeninger, der står tilsluttet Dansk Arbejdsgiverforening og Håndværksrådet.

Lavet ledes af en bestyrelse på 18 medlemmer. Bestyrelsen dannes af bygnings- og møbelsnedkerafdelingens bestyrelse på hver 6 medlemmer plus formanden for ligkistesnedkerforeningen. Hertil kommer 4 medlemmer valgt direkte af lavsgeneralforsamlingen samt oldermændene, der ligeledes vælges af det samlede lavs generalforsamling. Viceoldermændene vælges af lavsbestyrelsen.

Oldermændene og formændene for bygnings- og møbelsnedkerafdelingerne danner administrationsudvalget. Ejendomsudvalget består af oldermændene og viceoldermændene og blandt lavsbestyrelsens medlemmer vælges endvidere følgende udvalg:

Legatudvalget,
Foredragsudvalget,
Redaktionsudvalget,
Festudvalget.

I lavets ejendom forefindes lavssal og mødelokaler samt lavskontorerne. Endvidere friboliger for ældre lavsmedlemmer eller disses enker eller døtre, ligesom lavet i håndværkerstiftelsen på Blegdamsvej 74 ejer en række friboliger for ældre medlemmer. Lavet ejer betydelige legatmidler der, suppleret med forskellige gaver, anvendes til et betydeligt filantropisk arbejde samt til præmiering for faglig indsats eller støtte til uddannelse. De samlede legaters og fonds formuer udgør ca. kr. 300.000.

Under snedkerlavets navn afholder en kreds af lavets mestre de årlige møbeludstillinger. Disse udstillinger har haft den allerstørste betydning for dansk møbelhåndværk og møbelproduktion i det hele taget, og vi kan takke de årlige møbeludstillinger for, at vi har et mere levedygtigt møbelhåndværk i København, end der findes noget andet sted. Det er gennem udstillingerne, danske møbler er blevet kendte og ansete i udlandet, og den anseelse, dansk møbelkunst har nået, er som bekendt resulteret i en stor møbeleksport til snart sagt hele verden.

Lavet gør i øvrigt en betydelig indsats på mange faglige områder, som for eksempel studiekredsarbejde, lærlingeudvalg, tilsyn med undervisningen på de tekniske skoler, svendeprøver og alle de med lærlingeuddannelse følgende forhold.

Det faglige organisatoriske arbejde varetages af snedkerlavets tre faglige afdelinger, hvis vigtigste opgaver består i at varetage medlemmernes arbejds-

giverinteresser, herunder alle aftaler om løn, arbejdstid, prislister og lignende, og afdelingerne har derfor en række organer til varetagelse af disse opgaver.

Bygningssnedkerafdelingen har gennem overenskomst med fagforeningen oprettet mæglingsudvalg og voldgiftsret, møbelsnedkerafdelingen har ligeledes aftaler med snedkernes fagforening om prisudvalg og voldgiftsret, og ligkistesnedkerafdelingen om voldgiftsret.

Lavet og dets afdelinger danner sammen med Centralforeningen for Danmarks Snedkermestre »Fællesforeningen for Danmarks Snedkermestre«.

(Centralforeningen for Danmarks Snedkermestre består af alle snedkermestre i provinsen, der er medlemmer af Arbejdsgiverforeningen.)

Københavns Snedkerlaug udgiver medlemsbladet »Snedkermesteren«, dette blad er også organ for Centralforeningens medlemmer.

Bygningssnedkerafdelingen omfatter bygningssnedkere, parketsnedkere og gelændersnedkere. Møbelsnedkerafdelingen omfatter møbelsnedkere, møbelfabrikker og radiokassefabrikker. Ligkistesnedkerafdelingen omfatter kun ligkistesnedkere og ligkistefabrikker.

Københavns Snedkerlaug tæller 540 medlemmer.

Adr.: Grønnegade 41, Kbhvn. K.

CENTRALFORENINGEN AF SNEDKERMESTRE I DANMARK

er i sin nuværende form efter generalforsamlingsbeslutning af 28. oktober 1954 sammensluttet den 1. januar 1955 af

Centralforeningen af Snedkermestre i Østifterne, stiftet den 27. maj 1888, og Centralforeningen af Snedkermestre i Jylland-Fyn, stiftet den 6. august 1894.

Centralforeningen af Snedkermestre i Danmark fører som stiftelsesdato den 27. maj 1888.

Foreningens formålsparagraf lyder således:

At samle alle lokalforeninger under én ledelse.

At søge oprettet lokalforeninger i alle byer. Disse bør arbejde hen til at samle så mange af fagets udøvere som muligt, såvel i den pågældende by som i dens nærmeste opland.

Der optages kun én lokalforening i hver by.

I byer, hvor der er for få til at danne en selvstændig forening, kan disse indmelde sig i den nærmeste lokalforening, eller optages i Centralforeningen som enkeltmedlemmer.

At søge indført ensartet arbejdsregulativ og lønoverenskomster.

At virke vejledende og mæglende i tilfælde af uoverensstemmelse mellem mestre og svende i de forskellige byer, hvis foreninger er indordnede under Centralforeningen.

At søge fremmet kollegialitetsfølelsen og våge over, at de bestemmelser, som er eller måtte blive vedtagne i så henseende, særlig med henblik på anmeldelsespligt og tilbudsregler, overholdes.

At understøtte medlemmer, som lider tab ved arbejdsnedlæggelser.

At varetage standens interesser ved, når anledning dertil gives, at fremkomme med andragende til pågældende organisation, eller direkte til lovgivningsmagten.

Adr.: Østre Stationsvej 36, Odense.

FÆLLESFORENINGEN AF DANMARKS SNEDKERMESTRE

I april 1899 dannedes Fællesforeningen som en sammenslutning mellem Københavns Snedkerlaug og Centralforeningen af Snedkermestre i Jylland og Fyn samt Centralforeningen af Snedkermestre i Østifterne. Disse to centralforeninger er senere sammensluttet i en forening, der nu hedder Centralforeningen af Snedkermestre i Danmark. Fællesforeningen dannedes for at opnå en samlet stillingtagen til de i foråret 1899 herskende urolige arbejdsforhold.

Bestyrelsen består af 9 medlemmer, hvoraf 5 fra centralforeningen og 4 fra laug. Af de fire medlemmer fra laug repræsenterer de 2 møbelsnedkerafdelingen og de 2 bygnings-snedkerafdelingen. Fællesforeningen har et repræsentantskab på 27 medlemmer bestående af 15 fra centralforeningen og 12 fra laug.

Fællesforeningen har til opgave at drøfte og tilrettelægge fælles optræden ved overenskomstforhandlinger og overfor myndigheder m. m. Der findes en aftale om gensidig anmelderpligt, men hver af de to foreningers anmelderregler gælder fortsat inden for foreningernes område.

Fællesforeningens formand er i øjeblikket formanden for Centralforeningen af Snedkermestre i Danmark, medens sekretariatet fast ligger i Københavns Snedkerlaug.

Adr.: Københavns Snedkerlaug, Grønnegade 41, Kbhvn. K.

SAMMENSLUTNINGEN AF SNEDKERMESTERFORENINGER I DANMARK

Sammenslutningen af Snedkermesterforeninger i Danmark er stiftet i Fredericia år 1925 af følgende foreninger: Nordjydske Snedkermesterforening, adr.: snedkermester Alfred Mortensen, Hørby. Vestjydske Snedkermesterforening, adr.: snedkermester Vald. Bendixen, Grindsted. Sydjydske Snedkermesterforening, adr.: snedkermester Anthon Bjerrum, Brørup. Fyns Stifts Snedkermesterforening, adr.: snedkermester Wilfred Christiansen, Korup Fyn. Midtfyns Snedkermesterforening, adr.: snedkermester Niels P. Knudsen, Sdr. Næraa pr. Aarslev. og senere er Sammenslutningen af Snedkermestrene i Sønderborg amt, adr.: snedkermester Tage Bonde, Augustenborg, tilsluttet organisationen.

Sammenslutningen omfatter som anført Jylland og Fyn og har medlemmer fra såvel by som land, både store og mindre virksomheder.

Sammenslutningen er tilsluttet Håndværksrådet og var medstifter af sygelønsfond »B«, har repræsentant i snedkerfagets lærlingeudvalg og i mesterprøveudvalget samt i forskellige andre udvalg.

Sammenslutningens første formand var snedkermester Hans Bendixen, Bredsten, der var formand indtil sin død i 1942. Han efterfulgtes som formand af deкупør Uffe Bæk, Ringe, der var formand indtil 1946, hvor han afløstes af den nuværende formand, snedkermester Wilfred Christiansen.

Adr.: Korup Fyn.

FORENINGEN AF TRÆSKIBSBYGGERE

stiftedes den 29. december 1916 ved en konstituerende generalforsamling i Odense.

Foreningen er optaget i Dansk Arbejdsgiverforening og er endvidere medlem af Sammenslutningen af Arbejdsgivere inden for Jern- og Metalindustrien i Danmark, Industrigruppens fælles Hjælpefond og Håndværksrådet.

Foreningens hovedformål er at varetage sine medlemmers interesser i forholdet overfor arbejderne og deres organisationer, men udfører dog udover dette en hel del merkantilt arbejde, idet den således blandt andet til medlemmernes brug lader udarbejde vejledende prislister for såvel nybygninger som for reparationsarbejder.

Foreningen har siden dens stiftelse haft følgende formænd: Skibsbygmester

A. Jensen, Svendborg, direktør C. E. Jensen, Nyborg, skibsbygmester Otto Hansen, Stubbekøbing, skibsbygmester N. P. Jensen, Esbjerg og direktør M. Clausen, Esbjerg.

Adr.: Nørrevoldgade 34, Kbhvn. K.

KØBENHAVNS TØMRERLAUG

Tømmerhåndværket er et ældgammelt håndværk. Helt op til det 14. århundrede var så godt som alle bygningsværker her i landet udført i træ, og ligesom de fleste almindelige håndværksfag »dreves og lærtes Tømmerhåndværket i hvert Bondehus af hver Dreng, som tænkte sig at blive god Mand.« Man byggede egenhændigt sit hus, ligesom man var selvforsynende på andre områder.

Først i begyndelsen af det 16. århundrede begynder tømmerfaget at gøre sig gældende som profession. I en fortegnelse over Københavns våbenføre mandskab fra 1510 nævnes således ikke mindre end 20 tømmermænd mod kun 7 murere.

Af regnskaber fra denne tid kan man se, hvad det var, tømmerne lavede. Det var så at sige hele huset med vægge og skillerum, tagværk, trapper m.m. og også skorstene (disse var nemlig af træ, hvis der overhovedet fandtes skorstene, og røgen ikke bare trak ud gennem et hul i taget). Herudover var tømmerne tillige hjulmagere, skibsbyggere og vind- og vandmøllebyggere.

I byerne sluttede tømmerne sig sammen i »gilder«, og i København stadfæstede borgmester, råd og byfoged den 5. december 1515 en »skrå«, d.v.s. vedtægt for »et St. Andreas- og Tømmermandsgilde«. Denne dato må regnes som Københavns Tømmerlaugs stiftelsesdag.

Enhver mand eller svend, der kunne tømmerhåndværket og som kom til byen, skulle herefter inden 6 uger blive borger og derefter broder i gildet, og ønskede han at blive mester, måtte han bevise sin duelighed for borgmester og råd.

Det er bemærkelsesværdigt, i hvor høj grad disse gamle regler falder sammen med lavets nugældende vedtægter, men dengang kunne en kvinde blive søster i »gildet«, medens lavets love i dag helt lader en sådan mulighed ude af betragtning og kun taler om »mænd«.

I skråen af 1515 nævnes ordet lav ikke, først i en af kongen den 12. oktober 1575 stadfæstet skrå »given Thømmermendts Laug her udi Kiøpnehaffen« benævnes medlemmerne »laugsbrødre«. Skråen gentager reglerne fra 1515, men vedtægterne strammes, fordi man havde klaget over, at nogle »unyttige folk«, som hverken svarede afgift eller skat og ikke deltog i udførelsen af kon-

gens eller stadens arbejde, gik tømrerne i næringen. Ved denne skrå optræder mesterstykket for første gang i professionen. Det fastsættes nemlig som betingelse for at »annamme mesterløn«, at aspiranten som mesterstykke huggede »et godt toloftshus«.

I 1613 blev lavene ophævede, efter at Chr. d. IV havde været utilfreds med den »uskikkelighed«, der gik i svang i de københavnske lav, men da ophævelsen ikke gav det ønskede resultat, tillodes lavene igen i 1621. For Tømrerlaugets vedkommende synes dette intermezzo uden betydning. Lavet bestod uanfægtet.

I 1623 fik lavet en ny skrå, hvori der for første gang tales om hustømrere.

Lavet bestod som sagt af både mestre og svende. Det lededes af en oldermand, og i spidsen for svendene stod en oldgesel. Mestrene måtte kun have et begrænset antal svende, hvorfor mestrene ved mange større arbejder måtte gå sammen om arbejdet. Hvis en mester døde og efterlod sig enke, måtte svendene ikke forlade enken, før påbegyndte arbejder var færdiggjorte.

Op gennem årene ændres lavsartiklerne af og til, således i 1674, hvor området udvides med Christianshavn, der dengang var selvstændig købstad, og igen i 1682, hvor det forbydes mestrene at holde møder uden skriftlig tilladelse fra magistraten, og oldermandens funktionstid bliver nu 2 år i stedet for tidligere et år.

Lavets medlemmer havde tidligere været stadens brandvæsen, men i 1689 oprettes et selvstændigt brandkorps, hvis officerer fortrinsvis tages fra tømrere, murere og blytækkere. Omtrent samtidig oprettes det første politimesterembede, og en af dets opgaver bliver tilsyn med lavene.

Da der ikke fandtes lav uden for København, fik lavet tilgang af medlemmer fra provinsen, således både fra Århus, Roskilde m. fl. Det første lav i provinsen stiftedes 1740 i Odense.

Gennem årene var der af og til lidt gnidninger mellem håndværksfagene. Snedkerne laver f. eks. vrøvl over, at tømrerne »bruger høvlen for meget«, men myndighederne afviser klagen. Tømrerne får tværtimod lov til at tage snedkere »i Forbundet« (d.v.s. oplæring i forholdsvis kortere tid), og snedkersvendene benytter sig i stor udstrækning heraf, da snedkermestrene ikke godt tåler gifte svende. Snedkerne klager stadig, hvorfor der i 1723 kommer et reglement, der bestemmer, hvilket arbejde der er tømrerarbejde og hvilket snedkerarbejde. Hovedprincippet er »limpotten alene hører snedkerne til«. Også skibstømrerne beklager sig, nemlig fordi hustømrerne laver bolværksarbejde, men må bøje sig for stadskonduktøren, der afviser protesten.

Et arbejdsfelt havde tømrerne ubestridt, det var skafotter og galger, som udførtes af det samlede lav, der ved sådan lejlighed mødte i procession med kårde, trekantet hat og paryk.

De skiftende tider bragte snart lavet op og snart ned. Branden i 1795 skabte velstand, fordi den forudgående store udenrigshandel havde skaffet midler til opbygning af de nedbrændte 1000 gårde og huse. Bombardementet 1807 og den efterfølgende statsbankerot i 1813 bragte derimod armod.

Det nittende århundrede blev skelsættende i lavets næsten 350-årige tilværelse. Næringsloven, der trådte i kraft 1. januar 1862, ophævede i realiteten lavsvæsenet. Forud for loven var gået voldsomme protester fra håndværkerne, en enkelt protestadresse samlede over 15000 underskrifter, men loven blev dog en kendsgerning. Efter den bortfaldt mesterprøverne, og enhver, der havde lært professionen og taget borgerskab, kunne nu blive optaget i lavet, når han anbefaledes af et af lavets medlemmer og mindst halvdelen af den kompetente forsamling stemte for ham.

Samtidig bortfaldt det mere patriarkalsk betonedede lavsmæssige forhold mellem mestre og svende. Herefter blev det aflønningsspørgsmålet, der blev det dominerende, og i slutningen af århundredet indførtes efter forslag af mestrene den faglige voldgiftsret, og forhandlingsreglerne vedrørende overenskomsten fastlagdes. Arbejdstiden var i gamle dage i sommermånederne fra kl. 5 til 11 og fra kl. 1 til 7, om vinteren fra daggry til mørkets frembrud med midtag fra 11 til 12. Nu banedes vejen for 8 timers arbejdsdagen.

Lavets organisationsmæssige stilling er fastlagt således i dets love:

»Tømmerlaugets formål er at knytte og bevare en nærmere forbindelse mellem mænd, der på grund af fælles virksomhed må antages i mange henseender at have fælles interesser, at fremme enhver gavnlig udvikling af tømmerhåndværket, at stræbe efter at udbrede oplysning, kundskaber og færdigheder iblandt dem, der lærer det, at række de trængende blandt dets medlemmer eller disses efterladte en hjælpsom hånd og i det hele at hævde lavets agtelse såvel indtil som udadtil«.

Lavet er tilknyttet Dansk Arbejdsgiverforening og er medlem af Håndværksrådet.

Som lavsmedlemmer kan optages: 1. Mestre, der har lært tømmerhåndværket, aflagt svendeprøve i faget og taget borgerskab på denne næring, 2. Endvidere sådanne, som gennem erhverv eller beskæftigelse må antages at have tilsvarende faglig eller teknisk indsigt i bygnings- og anlægsvirksomhed, der er forudsat i pkt. 1. I begge tilfælde er det en betingelse, at vedkommende som erhverv udøver eller deltager i udøvelsen af bygnings- og anlægsvirksomhed med lønnet arbejdskraft af bygningshåndværkere og arbejdsfolk.

Lavets bestyrelse består af en oldermann og 4 bisidder. Oldermannen bestyrer i samråd med bisidderne alle lavets almindelige anliggender, forestår dets pengesager og de lavet underlagte legater samt sammenkalder og leder lavssamlingen. Oldermannen og bisidderne vælges for 2 år og kan gen vælges.

Alle sager, der forelægges lavssamlingen, afgøres ved almindelig stemmeflerhed, bortset fra enkelte spørgsmål, der kræver kvalificeret majoritet. På lavssamlingen bydes nye medlemmer velkommen og drikkes til af oldermænden.

Der afholdes 2 ordinære lavssamlinger (i marts og september).

Lavet har overenskomst med hustømrernes faglige afdeling, jord- og betonarbejderne og bygningsnedkernes fagforening.

Faglige uoverensstemmelser afgøres af de respektive voldgiftsretter.

Lavets vedtægter har ingen lokal begrænsning af medlemmernes virkeområde. Disse kan udføre arbejde hvor som helst inden for og uden for landets grænser. Udføres arbejde uden for Storkøbenhavn, bilægges eventuelle konflikter af en voldgiftsret bestående af mestre fra lavet og svende fra Dansk Tømrer-Forbund.

Lavet har ingen begrænsning af antallet af lærlinge, men den kolossale efterspørgsel for tiden efter lærepladser kan, trods stor imødekommenhed hos mestrene, ikke helt opfyldes.

I 1902 stiftedes Københavns Tømrerlaugs Understøttelsesfond, der har selvstændig formand og bestyrelse og selvstændigt regnskab. Fonden viderefører de gamle forpligtelser til at hjælpe, hvor det er tiltrængt. Desuden råder lavet over en del store og små legater, hvis renter tjener lignende formål, og endelig har lavet rådighed over 5 friboliger.

Lavets domicil var i begyndelsen hos de skiftende oldermænd, senere erhvervede man et hus i Peter Hvidtfeldtsstræde. Nu har lavet til huse i den smukke, fredede ejendom Nybrogade 20, der er opført 1730 efter branden i 1729. Desuden ejer lavet naboejendommen Nybrogade 22 og Magstræde 9.

Adr.: Nybrogade 20, Kbhvn. K.

TØMRERMESTRENES LANDSSAMMENSLUTNING

Den 9. juli 1958 stiftedes Tømrermestrenes Landssammenslutning som en forening til varetagelse af de fælles faglige interesser for Københavns Tømrerlaug og Centralforeningen af Tømrermestre i Danmark. Bestyrelsen består af 5 medlemmer, hvoraf 2 kommer fra lauget (oldermænden er født medlem) og 3 fra centralforeningen (formanden er født medlem). Landssammenslutningens generalforsamling består af de to foreningers bestyrelser.

Landssammenslutningen har til opgave at repræsentere de to foreninger i Arbejdsgiverforeningen, ved overenskomstforhandlinger, overfor myndighederne og i Håndværksrådet. Det er landssammenslutningens opgave at ud-

arbejde fælles anmelderregler og iøvrigt at varetage de to foreningers medlemmers interesser.

Et særligt punkt inden for landssammenslutningens arbejdsopgaver bliver forholdet mellem Tømrerlauget og centralforeningens medlemmer i første zone (de fem lokalforeninger der ligger nær København). Da disse fem foreninger til en vis grad arbejder efter Tømrerlaugets regler, har lauget påtaget sig til alle medlemmerne i første zone at udsende de samme meddelelser som til laugets medlemmer, således at centralforeningens medlemmer i første zone altid er orienteret om Tømrerlaugets regler og ændringer i disse.

Adr.: Københavns Tømrerlaug, Nybrogade 20, Kbhvn. K.

CENTRALFORENINGEN AF TØMRERMESTRE I DANMARK

Centralforeningen er en sammenslutning af lokale tømrmesterforeninger i Danmark: »Dens formål er at værne medlemmernes økonomiske, faglige og organisationsmæssige interesser. Til fremme af disse formål er Centralforeningen optaget i Dansk Arbejdsgiverforening og derfor underkastet dennes love og bestemmelser«.

Centralforeningen har i øjeblikket ca. 1300 medlemmer fordelt i 71 lokalforeninger i provinsbyerne praktisk talt over hele Danmark, og ledelsen består af 10 medlemmer repræsenterende de forskellige landsdele.

Centralforeningen fører alle fagets overenskomstforhandlinger med Dansk Tømmer-Forbund, udarbejder prislister, ferieordning etc. og afslutter alle overenskomster med andre foreninger samt behandler alle medlemmernes voldgiftssager, ligesom den sammen med Københavns Tømrerlaug har dannet en sammenslutning netop for at styrke tømmerfagets fællesinteresser.

For at kunne yde sine medlemmer økonomisk støtte i tilfælde af arbejdsnedlæggelse har den oparbejdet et hjælpefond, som i dag er fuldt indbetalt. Af de foreningen tilgæede midler har den desuden oprettet et medlemsfond, hvoraf medlemmernes efterladte får udbetalt en portion (p. t. kr. 1.000,00) i tilfælde af død. Indskuddet til foreningen er for tiden kr. 25.00, og iøvrigt skal der betales et kontingent, som udgør 1% af al udbetalt arbejds løn. —

Historie:

Den første spæde spire til oprettelsen var et møde i Horsens, som efterfulgtes af et stiftende møde i Århus den 18. juni 1885, hvor man stiftede »Centralforeningen af Murer- og Tømrmestre i Jylland«, og nogle få år senere slut-

tede øboerne sig sammen på lignende måde. Når murermestre og tømrermestre — de vigtigste byggefag — stod i samme forening, var det ganske naturligt, da disse to håndværksfag havde mange fællesproblemer, — og en fælles optræden og virken for at samle de spredte kræfter var absolut nødvendig for at kunne gennemføre de store opgaver, der forestod for alle landets købstæder under det store opsving, som erhvervslivet tog efter 1864. — I 1895 sluttede jyderne og øboerne sig sammen.

De to Centralforeninger ophævedes ikke, men beholdt hver sin bestyrelse og administration — men fælles love og fælles generalforsamling bevirkede dog, at foreningerne udadtil dannede et samlet hele. At en sammenslutning var ganske naturlig viste sig tydeligt, da begge foreninger havde samme opgaver og mål, og den samlede forening blev en magtfaktor, som satte sit præg på udviklingen.

Selvom verdenskrigen 1914—18 som sådan ikke dannede nogen egentlig epoke for Centralforeningernes vedkommende, så må man dog erkende, at der under denne krig begyndte et helt nyt afsnit, idet tiden afslørede, at det var uhensigtsmæssigt i det lange løb, at murermestre og tømrermestre var i samme organisation, selvom de havde mange fælles tilknytningspunkter, og fra oktober 1918 fandt der en deling sted, således at hvert fag suverænt dannede sin egen organisation med et udstrakt selvstyre, og fra den dag var »Centralforeningen af Tømrermestre i Danmark« en realitet.

Adr.: Slotsgade 2, Horsens.

C
INDUSTRIENS ORGANISATIONER

Bornholms Savskæreriforening (se Fællesrepræsentationen)	395
Danske Stavefabrikers Fælleskontor (se Træhandelens og Træindustriens permanente Fællesudvalg)	392
Forenede danske Træuldsfabriker (se Fællesrepræsentationen)	395
Foreningen af fynske Savværker og Trævarefabrikker (se Fællesrepræsentationen)	395
Foreningen af Imprægneringsanstalter i Danmark (se Fællesrepræsentationen)	395
Foreningen af Savværker og Trævarefabrikker i Jylland (se Fællesrepræsentationen)	395
Foreningen af sjællandske og lolland-falsterske Savværker (se Fællesrepræsentationen)	395
Fællesrepræsentationen for danske Savværker og Trævarefabrikker	395
Industrifagene (se Træindustriens Fabrikantforeninger)	393
Møbelfabrikantforeningen i Danmark	391
Træhandelens og Træindustriens permanente Fællesudvalg	392
Træindustriens Fabrikantforeninger	393
Træskofabrikernes Salgskontor (se Træhandelens og Træindustriens permanente Fællesudvalg)	392

MØBELFABRIKANTFORENINGEN I DANMARK

Foreningen er stiftet ved generalforsamling i Odense 21. oktober 1933, oprindelig under navnet »De danske Møbelfabrikers Handelsforening«, hvilket i 1947 blev ændret til »Møbelfabrikantforeningen i Danmark«.

Foreningens formål er at samle møbelfabrikanter i Danmark, der fremstiller møbler til videreforhandling og til institutioner m. v., for i fællesskab at forbedre møbelindustriens forhold. Dens opgave er således at varetage alle handelsmæssige forhold, således at den handelsmæssige udvikling foregår efter de retningslinier, der er bedst forenelige med møbelfabrikationens tarv, tilvejebringe den størst mulige ensartethed i salgs- og betalingsbetingelser og i handelsmæssige tvistspørgsmål yde medlemmerne sin bistand.

Anledningen til denne sammenslutning må særlig søges i de på grund af kriseårene i 1930'ernes begyndelse indtrufne mange betalingsstandsninger hos fabrikanternes kunder: møbelhandlerne. Fabrikantene ønskede ved at udveksle oplysninger med kolleger om kunderne, om uefterrettelighed hos disse med betaling, om fremsættelse af uberettigede reklamationer eller andre til bedømmelse af kreditværdighed foreliggende forhold, så vidt muligt at gardere sig mod fremtidige tab.

I samme forbindelse benyttede man lejligheden til at aftale ensartede regler for betaling, forsendelse, kasserabat m. v., der tidligere var meget forskellige såvel inden for de enkelte landsdele som for produktionsstederne indbyrdes.

Medlemstallet har siden foreningens stiftelse været stigende, i begyndelsen kun langsomt, efter 1945 stærkt på grund af prisdirektoratets virksomhed og foreningens bistand til medlemmerne med vejledning om gældende bestemmelser. Den for møbelproduktionen særlige prisordning, der i særlig grad kom i stand ved den daværende formand Th. Niensens arbejde, gav i begyndelsen anledning til megen kritik, men anerkendtes bagefter af næsten alle branchens udøvere som det efter omstændighederne bedst opnåelige.

De fra foreningens medlemmer indgående oplysninger om kunder samles på foreningens kontor, der periodevis tilstiller medlemmerne kundefortegnelser med de bemærkninger, som det modtagne materiale efter nærmere undersøgelse giver anledning til.

Foreningen yder medlemmerne bistand med kalkulering af priser og regnskabsmæssige spørgsmål i øvrigt.

For at imødekomme derom fremsatte ønsker fra møbelhandlerne begyndte man få år efter foreningens start afholdelse af en årlig møbelmesse, hvor medlemmerne udstillede deres nyeste modeller, og hvortil kun møbelhandlerne havde adgang. De første 3 messer afholdtes i »Fyns Forum« i Odense, men som følge af krigen blev der et ophold indtil 1949, hvor man begyndte på ny, og nu i »Dansk Købestævne«s bygninger i Fredericia, hvor der siden hvert forår har været holdt møbelmesse. Denne er stadig vokset i omfang, således at den nu ubetinget er Skandinaviens største møbeludstilling, foruden at den også rummer udstillinger af møbelstoffer, træ, glas, beslag, maskiner, og den besøges i stigende grad af udenlandske købere, således at den formentlig kan karakteriseres som en vigtig faktor i Danmarks møbeleksport til udlandet.

Disse messer har også bevirket en yderligere stigning i medlemstallet, som nu er ca. 400, hvoraf dog ca. 35 er leverandører til møbefabrikkerne af stof og træ, maskiner etc.

Bladet »Mobilia« tjener som medlemsblad for foreningen.

Foreningen har taget initiativet til nedsættelse af et nævn, der behandler spørgsmål om plagiering af modeller, og dette nævn har også repræsentanter fra andre landsforeninger med tilknytning til møbelbranchen.

Adr.: Mageløs 10, Odense.

TRÆHANDELENS OG TRÆINDUSTRIENS PERMANENTE FÆLLESUDVALG

Udvalget stiftedes i 1914 med det formål at repræsentere råtrækøberne i forholdet til skovbruget, og har som hovedsagelige funktioner forud for hugst-årets begyndelse på grundlag af det mellem udvalget og Skovforeningen gældende sorteringsreglement at træffe aftale med skovbruget angående vejledende råtræpriser, samt så vidt muligt kortlægge behovet for og dermed hugsten af råtræ.

Udvalget er sammensat af repræsentanter for såvel industri som handel, og følgende organisationer og virksomheder har for tiden sæde i udvalget:

Dansk Træhandlerforening,
Danske Stavefabrikers Fælleskontor,
Fællesrepræsentationen for danske Savværker og
Trævarefabrikker,

Træindustriens Fabrikantforeninger,
Træskofabrikernes Salgskontor og
R. Collstrop A/S.

Udvalget har kontor i Industrifagene, Nørrevoldgade 34, Kbhvn. K.

TRÆINDUSTRIENS FABRIKANTFORENINGER

er den fælles betegnelse for de tre alene efter geografiske virkeområder opdelt foreninger, der varetager de arbejderfaglige forhold inden for træindustrien.

Efter oprettelsen den 17. oktober 1896 af Træindustriens Fabrikantforening for København og Omegn (Den oprindelige betegnelse var »De samvirkende Maskinsnedkerier og Savværker«) stiftedes den 24. april 1898 »Foreningen af Provinssavværker og Høvlerier«; sidstnævnte organisation opdeltes kort efter (1899) i 2 foreninger omfattende henholdsvis Jylland og Østifterne, en opdeling der består den dag i dag under de betegnelser, som anlagdes i 1914, nemlig:

Træindustriens Fabrikantforening for København og Omegn,
Træindustriens Fabrikantforening for Jylland,
Træindustriens Fabrikantforening for Østifterne.

Medens de oprindelige foreningsopgaver fortrinsvis angik varetagelsen af merkantile anliggender, ændredes arbejdet — måske også tilskyndet af den efter foreningernes oprettelse umiddelbart følgende tilslutning til Dansk Arbejdsgiverforening — snart til en koncentration om de interesser, der også i dag dominerer foreningernes arbejde, nemlig den fælles varetagelse af faglige spørgsmål i forholdet til arbejderne og deres organisationer.

Arbejdet med branchens merkantile anliggender ligger dog på ingen måde uden for foreningernes virkefelt, og ved behandlingen af disse opgaver støtter man sig i største udstrækning til Industrirådet, som alle tre foreninger er kollektivt tilsluttet.

Træindustriens særdeles varierede karakter har iøvrigt gjort det naturligt, at der til pleje af specielle merkantile interesser inden for områder, hvor virksomhedernes ensartede produktion har muliggjort en fælles optræden, er dannet særlige branchesammenslutninger. Ved siden af Fællesrepræsentationen for danske Savværker og Trævarefabrikker (side 395) med de under denne organisation hørende foreninger forekommer der således endvidere Træskofabrikernes Salgskontor, Havnen, Køge, og Danske Stavefabrikers Fælleskontor, Åboulevarden 5, Kbhvn. V.

De tre foreninger ledes hver af en selvstændig bestyrelse, men opgavernes ensartethed har gjort det naturligt at etablere et bindeled mellem foreningerne til sikring af en fælles optræden over for myndighederne og arbejdernes organisationer, og sådan kontakt er skabt gennem det i 1914 oprettede Stående Udvalg, der sammensat af formand og næstformand for de tre foreninger udgør et egentligt forretningsudvalg, som til styrkelse af træindustriens organisatoriske enhed lægger fælles retningslinier for foreningernes virke.

Som fag er træindustrien ung og fødtes, da den maskinelle udvikling tillod en overgang fra håndværksdrift til fabriksdrift. Egentlig lærlingeuddannelse indlededes først i 1939, hvor der efter vedtagelse af lærlingeloven af 7. maj 1937 tilvejebragtes uddannelsesregler for maskinsnedkerfaget i Danmark (godkendt 24/2 1939). Der udlæres for tiden ca. 90—100 maskinsnedkere årligt, men faget, hvis udøvere er samlet i Træindustriarbejderforbundet, suppleres også i en ikke uvæsentlig udstrækning med tillært arbejdskraft.

Til fremme af uddannelsesmulighederne inden for træindustrien har fabrikantforeningerne et fond på i alt 80.000,— kr., hvis midler dels går til videreuddannelse på de teknologiske institutter og andre institutioner af faglærte og ufaglærte arbejdere samt af arbejdsledere, således at fonden dækker alle kursusudgifter, ligesom der ydes tilskud til rejse og ophold, dels honorerer fonden læremestre og lærlinge med kontante præmier i nyoprettede læreforhold.

Træindustriens Fabrikantforeninger er for tiden repræsenteret i følgende organisationer m. v. :

Dansk Arbejdsgiverforenings hovedbestyrelse og repræsentantskab,
Dansk Brandværnskomité,
Diverse udvalg under Komiteen for Byggestandardisering,
Foreningen til Lærlinges Uddannelse inden for Håndværk og Industri
(Repræsentantskabet),
Handelsministeriets Skovindustriudvalg,
Industrifagenes hovedbestyrelse,
Industriraadet,
Industriraadets Toldudvalg,
Maskinsnedkerfagets Svendepøvekommission,
Maskinsnedkerfagets Lærlingeudvalg,
Modulordningsudvalget (under Statens Byggeforskningsinstitut),
Snedkerkonsultationens faglige Udvalg (Teknologisk Institut),
Statens Byggeforskningsinstituts repræsentantskab,
Tidsskriftet Træindustriens redaktionsudvalg,
Træbranchens Oplysningsråds repræsentantskab,
Træeksportudvalget,

Træhandelens og Træindustriens permanente Fællesudvalg,
Trærådet (Træindustriens Forskningsinstitut) under Akademiet for de
tekniske Videnskaber.

Foreningerne har fælles kontor og sekretariat i Industrifagene, Nørrevold-
gade 34, Kbhvn. K.

FÆLLESREPRÆSENTATIONEN FOR DANSKE SAVVÆRKER OG TRÆVAREFABRIKKER

er stiftet i København den 18/1 1940 og reorganiseret den 24. maj 1956.

Fællesrepræsentationens formål er at samle landets savværksforeninger og
øvrige foreninger inden for træindustrien til fremme af fælles interesser, dog
med undtagelse af lønmæssige forhold.

Bestyrelserne i de F. tilsluttede foreninger (se nedenfor) danner general-
forsamlingen, der er F.'s højeste myndighed. Medlemsforeningerne er hver
især opdelt i indtil 4 sektioner: løvtræsektion, nåltræsektion, emballagesektion
og diversesektion. Foreningernes sektionsformænd udgør tilsammen F.'s re-
præsentantskab, der har den almindelige ledelse af F. og udøver denne gennem
et forretningsudvalg. Generalforsamlingen vælger hvert år F.'s formand, der
samtidig er formand for F.'s repræsentantskab og forretningsudvalg. F. har
oprettet et kontor hvis daglige arbejde ledes af en kontorchef.

Fællesrepræsentationen har for tiden sæde i:

- a. Trærådet
- b. Handelsministeriets Skovindustriudvalg
- c. Provinshandelskammerets Træeksportudvalg
- d. Træhandelens og Træindustriens permanente Fællesudvalg
- e. Redaktionsudvalget for tidsskriftet »Træindustrien«, som F. er med-
udgiver af.

Enhver lokal eller landsomfattende brancheforening inden for dansk træ-
industri kan søge optagelse i F. For tiden er nedenstående 4 lokale savværks-
foreninger og 2 landsomfattende brancheforeninger tilsluttet F.

1. »Foreningen af Savværker og Trævarefabrikker i Jylland«, der i sin nu-
værende form er stiftet i november 1955, ved sammenslutning af
foreningerne »Jydsk Løvtræ«, »Dansk Tømmer« og »Foreningen
af Emballagefabrikker i Jylland«. Foreningen har et kontor ledet
af en forretningsfører.

2. »Foreningen af fynske Savværker og Trævarefabrikker« er stiftet i september 1950 ved sammenslutning af »Foreningen af fynske Løvtræsavværker«, »Foreningen af fynske Nåletræsavværker« og »Foreningen af Pakkasefabrikker på Fyn«. Foreningen har et kontor ledet af en forretningsfører.
  3. »Foreningen af sjællandske og lolland-falsterske Savværker« stiftet februar 1957 ved en sammenslutning af »Foreningen af sjællandske Savværker« og »Lolland-Falsters Savværksforening«. Foreningen har et kontor ledet af en forretningsfører.
  4. »Bornholms Savskæreriforening« oprettet i 1910.
  5. »Foreningen af Imprægneringsanstalter i Danmark« oprettet i oktober 1941.
  6. »Forenede danske Træuldsfabrikker« oprettet i oktober 1935.
- Adr.: Holbergsgade 14, Kbhvn. K.

D
DIVERSE ORGANISATIONER

Dansk Skovforening	399
Foreningen for unge Trælastmænd	355
Træbranchens Oplysningsråd	400
Trærådet	324

DANSK SKOVFORENING

Dansk Skovforening har til formål at fremme dansk skovbrug og at varetage dennes faglige interesser. Foreningen blev stiftet i 1888 med et medlemstal på ca. 100. Siden sin stiftelse er foreningen omorganiseret 2 gange, første gang i 1918, hvorved de under første verdenskrig oprettede egne egne forstlige salgskredse inddrogtes i foreningen. Ved samme lejlighed indmeldte landbrugsministeriet samtlige statsskovdistrikter i foreningen.

Siden 1938 ledes foreningen af en bestyrelse bestående af 15 medlemmer, hvorunder sorterer en række faste udvalg til varetagelse af specielle opgaver, således et frøudvalg, der bl. a. foretager udvælgelse af egnede skovbevoksninger til frøavl, udgiver en fortegnelse herover og kontrollerer handelen med frøet fra disse bevoksninger. Desuden foretager udvalget undertiden import af skovfrø fra udvalgte bevoksninger i udlandet. Et redaktionsudvalg varetager udgivelsen af foreningens to tidsskrifter »Dansk Skovforenings Tidsskrift« (påbegyndt 1916) og »Forstlig Budstikke« (påbegyndt 1940), der udkommer henholdsvis én og to gange om måneden. Et studieudvalg varetager fordelingen af de for Skovforeningen foreliggende disponible midler til støtte af den skovbrugsvidenskabelige forskning o. lign., og kan selvstændigt foranledige undersøgelser af skovbrugsmæssig interesse iværksat. Et teknisk udvalg varetager afprøvning af skovbrugsredskaber og foranstalter redskabsdemonstrationer. Under Skovforeningen sorterer i alt 11 egne egne skovkredse. I hver skovkreds afholdes jævnlig møder om aktuelle forstlige problemer, f. eks. vedr. sortering af skovens træ, oprettelse af nye træindustrier etc. I hver kreds vælger den pågældende kreds' medlemmer en formand, og formændene for de 11 skovkredse udgør tilsammen Dansk Skovforenings landsudvalg.

Til Skovforeningen er knyttet en økonomisk-statistisk afdeling, der årligt udarbejder en regnskabsstatistik for private skove og desuden står til rådighed ved udførelse af planlægningsarbejder m. m. i private skove.

Medlemstallet andrager i 1958 ca. 700, idet 64 pct. af Danmarks skovareal (ca. 78 pct. af arealet for skove over 50 ha), herunder samtlige statsskove, er tilsluttet foreningen.

Siden 1913 har Hans Majestæt Kongen været foreningens protektor.

Foreningen opretholder eget kontor i København under ledelse af en kontorchef.

Foreningen er repræsenteret i en lang række offentlige og private institutioner af betydning for skovbruget, således Statens Skovnævn, Den forstlige Forsøgskommission, Trærådet, Træbranchens Oplysningsråd, Friluftsrådet, Provinshandelskammerets træksportudvalg m. fl.

Adr.: Vester Voldgade 86, Kbhvn. V.

TRÆBRANCHENS OPLYSNINGSRÅD

Træbranchens Oplysningsråd er stiftet den 30. september 1954, med det formål at udbrede kendskabet til den rette anvendelse og behandling af træ og træprodukter. Følgende organisationer er knyttet til oplysningsrådet: Dansk Skovforening, Den Sjællandske Tømmerhandlerforening af 1947, Foreningen for Unge Trælastmænd, Håndværksrådet, Træhandelens og Træindustriens permanente Fællesudvalg, Trælastgrossisternes Fællesrepræsentation, Trælasthandlerunionen, Trælast-Sektionen og Tømmerhandlerforeningen af 1936 samt enkelte individuelle medlemmer.

Oplysningsrådets øverste myndighed er repræsentantskabet, der i alt væsentligt vælges af de tilknyttede organisationer. Repræsentantskabet vælger af sin midte en bestyrelse, og det daglige arbejde ledes af en direktør: Arkitekt Walther Petersson, m.a.a.

Adr.: Rørholmsgade 23, Kbhvn. K.

E
FAGFORBUND

Bødkerforbundet i Danmark.....	403
Dansk Karetmagerforbund	403
Dansk Skibstømrerforbund	403
Dansk Tømrer-Forbund.....	405
Snedkerforbundet i Danmark	406
Træindustriarbejderforbundet i Danmark	406

BØDKERFORBUNDET I DANMARK

Bødkerforbundet i Danmark stiftedes den 21. juli 1890. Medlemstallet, der i de senere år er gået meget tilbage, er for tiden 185, fordelt i 9 afdelinger landet over.

Adr.: Rømersgade 22, Kbhvn. K.

DANSK KARETMAGERFORBUND

Dansk Karetmagerforbund er stiftet i Randers den 29. september 1895.

I den stiftende kongres deltog 10 delegerede, repræsenterende 161 medlemmer fra byerne Ålborg-Nørresundby, Århus, Hjørring, København, Odense og Randers.

Forbundets formål er at samle alle lønarbejdere i karetmager- og karosseri-byggerfaget for i samarbejde at fremme og værne fælles interesser, at samvirke med øvrige fagforbund her i landet og med beslægtede udenlandske arbejderorganisationer.

Forbundet har i dag 1.360 medlemmer fordelt i 28 afdelinger.

Adr.: Åboulevard 58, Kbhvn. N.

DANSK SKIBSTØMRERFORBUND

Da træskibsbygningen nåede sin højeste glansperiode i det 18de århundrede, var skibstømrerfaget et efter daværende forhold meget anseligt fag, men på grund af det strengt underdanige forhold som skibstømrerne stod i til ledelsen af værfterne og de dermed følgende elendige arbejdsvilkår, opstod efterhånden den forståelse hos skibstømrerne, at de ved en sammenslutning kunne bedre deres kår. De love og den ånd der rådede på nævnte tidspunkt, gjorde det nødvendigt, at sammenslutningen af skibstømrere skete under form af en sygekasse. I året 1776 den 1. januar stiftedes i København »Den store Lade«

(som i øvrigt består endnu). I ly af denne sygekasse behandlede til tider de forskellige alvorlige fagspørgsmål og forhold på arbejdspladsen.

Først i begyndelsen af halvfjerdsere fremkom de første fagforeninger her i landet. Som faglige underafdelinger af de af Louis Pio i 1871 i tilslutning til »Internationale« dannede »Internationale Arbejderforeninger for Danmark« fandt de hurtig forståelse hos skibstømmerne i København, og den 28. oktober 1871 stiftedes Skibstømmerforeningen.

Noget senere blev der oprettet skibstømmerforeninger i Ålborg, Helsingør og Svendborg, og på opfordring af Svendborg afdeling blev Dansk Skibstømmerforbund stiftet den 27. marts 1892. Forbundet fik sæde i København, og den første formand var O. Andersen.

Forbundets arbejde har i årenes løb udadtil i væsentlig grad været bestemt af forholdet til arbejdsgiverne, og det er klart, at også det indre liv i mange henseender har måttet påvirkes heraf, ligesom erhvervslivets vekslende indflydelse herpå. Gode og dårlige tider med deres skiften fra rig beskæftigelse til større eller mindre arbejdsløshed har sat sit præg på udviklingen.

Men navnlig har de sociale forhold fremfor noget været med til at forme Skibstømmerforbundet fra en lille forening, der knap var tålt og i hvert fald ikke meget elsket af arbejdsgiverne, til en institution, der inden for samfundslivets funktioner har fået og påtaget sig den vigtige opgave at være mellemed mellem arbejde og kapital. Fra først af bekæmpet og modarbejdet, er dets mission nu fra alle sider anerkendt som et uundværligt led i den udvikling, der lidt efter lidt har forvandlet samfundet fra et ovenfra styret folk til en fri sammenslutning af selvstyrende organisationer, der hver for sig gør deres gerning, så det daglige liv kan gå i en rolig og normal gænge. Vel er der nu og da kommet uregelmæssigheder i gangen, når de enkelte led stod stille eller løb for rask, men så har det stedse vist sig, at andre magter måtte gribe ind og genindføre den orden uden hvilken det hele ville gå i stå.

I alle væsentlige træk har forbundets forfatning naturligvis fulgt den udviklingslinie som er gældende for danske forbund, hvad der vil sige, at den hviler på et bredt demokratisk grundlag, således at kongressen, der oprindeligt holdtes hvert fjerde år og nu hvert femte år, er den højeste myndighed.

Den daglige ledelse har altid ligget i forretningsudvalgets hånd, som består af 4 mand, nemlig formanden, hovedkassereren der tillige er næstformand, og 2 andre af hovedbestyrelsen inden for dennes midte valgte medlemmer, af hvilke den ene virker som sekretær.

Hovedbestyrelsen består af de 4 forretningsudvalgsmedlemmer og 6 andre medlemmer, der alle vælges på kongressen. Medens kongressen som nævnt er forbundets højeste myndighed, træder dog i visse tilfælde urafstemning til som afgørende led inden for forfatningen.

En meget vigtig forandring foretoges i 1921, da formanden blev fastlønnet, således at han helt kunne ofre sig for forbundets tjeneste.

Forbundet blev stiftet i 1892 med 3 afdelinger og 306 medlemmer. Den 31. marts 1958 talte forbundet 1544 medlemmer, heraf 1 kvinde, og der er 32 afdelinger.

I 1908 oprettedes en statsanerkendt arbejdsløshedskasse inden for faget, der stadig er udbygget og forbedret.

Den 10. maj 1898 blev forbundet indmeldt i De samvirkende Fagforbund i Danmark.

Den 1. januar 1919 blev der oprettet en hjælpekasse inden for forbundet, som yder understøttelse i sygdomstilfælde, og i 1932 blev der oprettet en begravelseskasse.

Obligatoriske svendeprøver blev indført i 1941, således at alle lærlinge skal aflægge svendeprøve og bestå denne for at kunne blive optaget i forbundet, ligesom forbundet er repræsenteret i svendeprøvekommissionen. I 1942 blev der oprettet lærlingeforening for fagets lærlinge.

I 1946 oprettede forbundet et legatfond, som yder et mindre legat til medlemmer der får folkepension, og for 50 års medlemskab i forbundet udstedes et æresbrev og medlemmet får et guldemblem.

Forbundet blev medlem af Dansk Træarbejdersekretariat i 1945 og samtidig medlem af Skandinavisk Træarbejderfederaton og International Bygnings- og Træarbejder-Union.

Den 8. maj 1947 indmeldte forbundet sig i Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark.

Hovedparten af forbundets medlemmer er beskæftiget under Sammenslutningen af Arbejdsgivere indenfor Jern- og Metalindustrien i Danmark og under Foreningen af Skibs- og Baadebyggere i Danmark. Desuden har forbundet ca. 25 såkaldte særoverenskomster, der er oprettet med virksomheder, der ikke er medlem af nogen arbejdsgiverforening.

Adr.: Collinsgade 5, Kbhvn. Ø.

DANSK TØMRER-FORBUND

Dansk Tømrer-Forbund stiftedes 18. maj 1890 som et fagforbund til varetagelse af tømrersvendenes interesser.

Forbundet har p. t. ca. 13000 medlemmer, der fordelt i 123 afdelinger dækker praktisk talt alle landets tømrersvende.

Adr.: Åboulevard 10^s, Kbhvn. N.

SNEDKERFORBUNDET I DANMARK

Snedkerforbundet er stiftet den 21/8 1885 og har alle faglærte snedker-svende i Danmark, ca. 200 ufaglærte kvinder, hovedsagelig beskæftiget ved overfladebehandling på møbel-, stole- og radiofabrikker, og ca. 100 ufaglærte mænd som medlemmer.

Snedkerforbundets medlemstal ligger mellem 13.—14.000 og er fordelt på 93 afdelinger landet over.

Snedkerforbundet er medlem af De samvirkende Fagforbund, forskellige skandinaviske og internationale sammenslutninger og står ligeledes tilsluttet Centralorganisationen af Metalarbejdere i Danmark med de ca. 2.000 af vore medlemmer, der er beskæftiget i jernindustrien.

I 1951 blev Billedskærerforbundet ophævet, og de ca. 140 billedskærere er ligeledes medlemmer af Snedkerforbundet fra dette tidspunkt. Forbundsformand siden 1956 er Carl Nielsen.

Adr.: Rømersgade 24, Kbhvn. K.

TRÆINDUSTRIARBEJDERFORBUNDET I DANMARK

Forbundet blev stiftet i juli 1895 med det formål at organisere alle landets savværksarbejdere og maskinsnedkere, og medlemstallet er gennem årene vokset til i dag at være 12.000, hvoraf 700 kvinder, der hovedsagelig er beskæftiget på finerfabrikker.

Forbundets arbejdsløshedskasse blev oprettet i 1907 og er stadig undergået væsentlige forbedringer med hensyn til påkrævet hjælp under arbejdsløshed.

Efter en ændring af lærlingeloven i 1937 blev der mellem træindustriens organisationer aftalt og af ministeriet godkendt uddannelsesregler for maskinsnedkerfaget — en faglig uddannelse der, selv om en sådan var foregået forud for 1937, havde vist sig påkrævet som følge af den stærke udvikling på træindustriens maskinelle område. I de forløbne 20 år har ca. 1000 lærlinge aflagt svendep prøve som maskinsnedker.

En af forbundets opgaver gennem mange år har været at samle alle træforbund i én organisation, og i 1950 — 1952 og 1954 blev henholdsvis Kurvemagerforbundet, Drejerforbundet og Korkskærernes og Sortererernes Forbund sammensluttet med Træindustriarbejderforbundet.

Adr.: Rosenørns Allé 12, Kbhvn. V.

